

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566

INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE

PHRAKHRUSUTAPHATTHANAPORN AMARO (TONGHUN)

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF REQUIREMENTS
FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2023

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด**
ชื่อนักศึกษา	:	**พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)**
ชื่อปริญญา	:	**ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	:	**2566**
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	:	**ดร.อุทัย กมลศิลป์**
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	:	**รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย .....
(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ :
ประธานกรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุดดาสาร)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก) .....
(ดร.อุทัย กมลศิลป์)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม) .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

กรรมการ .....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น)

กรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic	:	The Integration of Beliefs that Appeared in the Boon Phawet Tradition According to Theravada Buddhist Philosophy Principle to Promote Tourism in Roi Et Province
Student's Name	:	Phrakhrusutaphatthanaporn Amaro (Tonghun)
Degree Sought	:	Doctor of Philosophy
Program	:	Buddhism and Philosophy
Anno Domini	:	2023
Advisor	:	Dr.Uthai Kamonsilp
Co-Advisor	:	Assoc.Prof.Dr.Sowit Bamrungphak

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhism and Philosophy)

Dean of Graduate School .....
(Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.)

Dissertation Committee :
Chairman .....
(Assoc. Prof. Dr. Amphon Buddasarn)

Member (Advisor) .....
(Dr.Uthai Kamonsilp)

Member (Co-Advisor) .....
(Assoc.Prof.Dr.Sowit Bamrungphak)

Member .....
(Asst.Prof.Dr.Suwin Thongpan)

Member .....
(Assoc.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์ : บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

ชื่อนักศึกษา : พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)

ชื่อปริญญา : ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา

ปีพุทธศักราช : 2566

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก: ดร.อุทัย กมลศิลป์

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

ดุษฎีนิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด 3) เพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด และ 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำราและเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นหลักและการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มพระสังฆาธิการ จำนวน 2 รูป กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา จำนวน 3 รูป/คน และนักวิชาการศาสนา จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 8 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลจากการวิจัยพบว่า:

1. แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นที่ราบสูง ตั้งอยู่ใจกลางของภาคอีสาน (20 จังหวัด) แบ่งการปกครองเป็น 20 อำเภอ 192 ตำบล ประเพณีบุญผะเหวด จัดขึ้นในวันเสาร์-อาทิตย์แรกของเดือนมีนาคมทุกปี ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด เป็นงานบุญเก่าแก่คู่กับจังหวัดร้อยเอ็ดมานานกว่า 100 ปี เป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง “ผะเหวดสันดรชาดก” ในภาคอีสาน เรียกว่า “เทศน์ผะเหวด” เกี่ยวเนื่องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสาน ยึดถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณ ทั้งสิบสองเดือนบุญผะเหวด จัดอยู่ในฮีตที่ 4 หรือ บุญเดือนสี่ คำว่า "ผะเหวด" เป็นภาษาอีสาน

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดมองในแง่สุนทรียศาสตร์เป็นวิชาแขนงหนึ่งของปรัชญา ซึ่งมีปัญหาให้ถกเถียงกันในแง่ของความรู้หรือความจริงที่เกี่ยวกับความงาม

หรือคุณค่าทางสุนทรียะ การศึกษานี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ในเชิงปรัชญา โดยการศึกษาในขอบเขตของพุทธสุนทรียศาสตร์ในจังหวัดร้อยเอ็ดมีประเด็นสำคัญที่มุ่งศึกษาเกี่ยวสุนทรียศาสตร์ โดยเฉพาะพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดว่าเป็นอย่างไร เมื่อพูดถึงสุนทรียศาสตร์หรือความงามพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงความงามไว้ 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางธรรมและความงามมิติทางโลก ความงามในมิติทางธรรม หมายถึง ความงามที่เป็นลักษณะของธรรมะหรือความจริง

3. บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข หลักพุทธปรัชญา คือ ทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 จะเห็นได้ว่าหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ผู้วิจัยนำมาบูรณาการหรือเสริมทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข ให้สมบูรณ์ขึ้น ได้แก่ หลักพุทธปรัชญา คือทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 นั้นสามารถทำให้ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุขสมบูรณ์ขึ้นหรือเกิดความสมดุลยิ่งขึ้นในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งชุมชนมีคติ ความเชื่อว่า บุคคลใดก็ตามที่ให้ทานแก่บุคคลอื่นโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนจะเป็นบุคคลที่ได้บุญมาก

4. ได้องค์ความใหม่ที่ได้เรียกว่า **“BBBT MODEL”** B = Beliefs คือ การยอมรับต่าง ๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์, B = Boon Phawet คือ ประเพณีการทำบุญตามฮีต 12 ซึ่งทำกันในเดือนสี่ หรือทำบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติ, B = Buddhist Philosophy คือ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ ทาน 3 อามิสทาน คือ การให้วัตถุ สิ่งของ หรือเงินเป็นทาน, ธรรมทาน คือการสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน และอภัยทาน คือการให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา ไม่จองเวร หรือพยาบาทกัน และบุญกิริยาวัตถุ 10 คือ การกระทำความดี ๑๐ ประการ เพื่อกำจัดกิเลส คือ บริจาคทาน รักษาศีล เจริญภาวนา (ทำสมาธิ) ถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ช่วยทำกิจที่ควร แบ่งความดีให้ผู้อื่น อนุโมทนาส่วนบุญให้ผู้อื่น ฟังธรรมแสดงธรรม ทำความคิดเห็นให้ถูกต้อง และ T = Tourism in Roiet คือ การท่องเที่ยวที่เกิดจากประเพณีบุญผะเหวดซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดมีสถานท่องเที่ยวทั้งทางด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทั้ง 20 อำเภอ

คำสำคัญ: พุทธปรัชญาเถรวาท, ประเพณีบุญผะเหวด, ส่งเสริมการท่องเที่ยว

ABSTRACT

Dissertation topic	:	**Integration Of Beliefs That Appeared In The Boon Phawet Tradition According To Theravada Buddhist Philosophy Principle To Promote Tourism In Roi Et Province**
Student's name	:	**Phrakhru Sutaphatthanaporn Amaro (tonghun)**
Degree Sough	:	**Doctor of Philosophy**
Program	:	**Buddhism and Philosophy**
Anno Domini	:	**2023**
Advisor	:	**Dr.Uthai Kamolsilp,**
Co-Advisor	:	**Assoc.Prof.Dr.Sowit Bumrungpak,**

The objectives were 1) to study the concepts of beliefs in the Boon Phawet tradition, 2) to study the Theravada Buddhist philosophy manifested in the Boon Phawet tradition, and 3) to integrate the beliefs in the Boon Phawet tradition. and 4) to present knowledge about the integration of beliefs that appear in the Boon Phawet tradition according to Theravada Buddhist philosophy to promote tourism in Roi Et Province. By studying and analyzing information from the Tripitaka Mainly related textbooks and documents and in-depth interviews. A group of 2 monks/people, a group of Buddhist experts 3 figures/person, and 3 religious scholars, a total of 8 figures/person. Content analysis presenting descriptive information.

The results of the research showed that:

1. The concept of belief in the Boon Phawet tradition Roi Et Province It is one of the provinces in the Northeast that is physically characterized as a plateau. Located in the heart of the northeastern region (2 0 provinces), divided into 2 0 districts, 192 sub-districts. Held on the first Saturday and Sunday of March every year. Boonphawet Roi Et Tradition It is an ancient merit-making festival with Roi Et Province for more than 1 0 0 years. It is an important Buddhist tradition. There was an important activity: a sermon on "Phawet Sundara Jataka" in the Northeast called "Phawet Sermon" related to Buddhist principles. Beliefs and agriculture livelihoods which Isan people Hold adhered to practice since times. All of twelve months, Boon Phawet tradition were crassified as the Fourth Heet (Isaan language means to "Jarit"

in Thai which means customs or behavior) or Bun Deuan Si of merit, which the word “phawet” was an Isan language.

2. The Theravada Buddhist philosophy that appears in the Boonphawet tradition is viewed in terms of aesthetics as a branch of philosophy. There are issues to debate in terms of knowledge or truth about beauty or aesthetic value. This study is a philosophical study of Buddhist art. By studying the scope of Buddhist aesthetics in Roi Et province, there are important issues that focus on aesthetics. Especially the Buddhist aesthetics that appeared in the Boon Phawet tradition of Roi Et Province. When talking about aesthetics or beauty, Buddhist philosophy has mentioned two dimensions of beauty, namely the beauty in the Dharma dimension and the beauty in the secular dimension. Beauty in the dharma dimension means the beauty that is the nature of dharma or truth.

3. Integrate beliefs in the Boon Phawet tradition according to Theravada Buddhist philosophy to promote tourism in Roi Et Province. With the four Theravada Buddhist philosophies, namely the motivation theory, the happiness theory, and the 10 meritorious principles of Buddhism, it can be seen that the Theravada Buddhist philosophy that the researcher has integrated or complemented the theory of motivation and happiness theory completely. up, including the principles of Buddhist philosophy, namely alms, merit, karma, 10 objects, that can make the theory of motivation The theory of complete happiness or more balance in the Boon Phawet tradition in Roi Et province where the community believes that anyone who gives alms to others without expecting benefits in return will be a person who will receive great merit.

4. Obtain a new element called the “BBBT MODEL” B = Beliefs, which is the acceptance of various things as true, real, and having the power to create good or bad effects on human life, B = Boon Phawet is a tradition of making merit according to the 12 heats, which is done in the fourth month. or make merit at Phawet Listen to the Mahachat sermon, B = Buddhist Philosophy, which is the principles of Theravada Buddhist philosophy, including the 3 danas, amisdana is giving objects, things, or money as alms, Dhamma dana is teaching Dhamma as knowledge as alms, and Abhaidana is forgiving what others have done. Do not treat

us well, don't make reservations, or be vindictive. And the 10 Merit Kriya Vatthu are the 10 good deeds to get rid of defilements, namely donating alms, keeping the precepts, practicing meditation (meditation), being humble towards elders and helping in doing what is appropriate. Share goodness with others Appreciate merit for others, listen to Dhamma, preach Dhamma, make correct opinions and T = Tourism in Roiet is tourism that comes from the merit-making tradition. Roi Et Province has tourist attractions both in terms of culture and way of life in all 20 districts.

Keywords: Theravada Buddhist philosophy, Bun Phawet tradition, Tourism promotion

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เนื่องด้วยความเมตตาจากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระเทพวัชรเมธี, ผศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระศรีวินยาภรณ์, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณาจารย์ของบัณฑิตวิทยาลัยทุกรูป/คน และคณาจารย์พิเศษทุกรูป/คน ผู้ได้อบรมสั่งสอน ให้เกิดสติปัญญาทั้งในด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา ตลอดจนความรู้ด้านต่าง ๆ อันสามารถนำไปใช้พัฒนาต่อยอดในการดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเองและผู้อื่น

ขอขอบพระคุณ ดร.อุทัย กมลศิลป์ ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ในการจัดทำดุษฎีนิพนธ์ที่ได้ให้คำปรึกษาตลอดจนตรวจสอบข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ ในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดียิ่ง

ขอขอบพระคุณ ขอบคุณ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาทุกรูป/คน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ อบรมสั่งสอน สนับสนุนให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยโดยตลอดมา

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกด้วยดีเสมอมาตลอดจนเพื่อนักศึกษาระดับปริญญาเอกทุกท่านที่คอยเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยโดยตลอดมา

ขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัยและผู้ให้การสัมภาษณ์ทุกท่านที่เมตตาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยในครั้งนี้

คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องสักการะบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย พระคุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง และขอแผ่คุณความดีนี้ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม พร้อมเจ้ากรรมนายเวรในทุกภพทุกชาติด้วยเทอญ

พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

สำหรับดุษฎีนิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2546 และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ในการอ้างอิงได้ใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกไว้ในเชิงอรรถของงานวิจัย ซึ่งคำย่อและคำเต็ม ชื่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกและปกรณวิเสส มีดังต่อไปนี้

1. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

คำย่อ	**ชื่อคัมภีร์**	
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวัคคปาลิ

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	**ชื่อคัมภีร์**	
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย สีลักขันธวัคคปาลิ
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺคปาลิ
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
สํ.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย มหาวารวัคคปาลิ
องฺ.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ติกนิปาตปาลิ
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธัมมปทปาลิ
ขุ.อุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อุทานปาลิ
ขุ.ชา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ชาตกปาลิ
ขุ.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย มหานิทฺเทสปาลิ
ขุ.จูฬ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย จูฬนิทเทศ
ขุ.จริยา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ข. คำย่อเกี่ยวกับอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

สำหรับการอ้างตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อคัมภีร์ ผู้วิจัยใช้แบบ 3 ตอน และ 2 ตอน ดังนี้

1. สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของพระไตรปิฎกนั้นมีเลข 3 ตอน คือ เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น องฺเอก. 20/59/10. หมายถึง พระสุตตันตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย เอกนิปาต เล่ม 20 ข้อ 59 หน้า 10

2. สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของพระอรรถกถานั้นมีเลข 2 ตอน ตามด้วย อ. แล้วจึงตามด้วยเล่ม/หน้า ตัวอย่างเช่น ขุ.ขุ.อ. 1/17-18 หมายถึง พระไตรปิฎกอรรถกถาแปล ปรมตฺถโชติกา ขุทฺทกปาฐฏฺฐกถา เล่ม 1 หน้า 17-18 เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ช
กิตติกรรมประกาศ ..... ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ ..... ฎ
สารบัญ ..... ฐ
สารบัญภาพ ..... ณ
บทที่ 1 บทนำ **1**
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1
1.2 คำถามการวิจัย 5
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย 5
1.4 ขอบเขตการวิจัย 5
1.5 วิธีการดำเนินวิจัย 7
1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 10
1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย 15
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย 15
1.9 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย 16
บทที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด **17**
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อ 17
2.2 ประเพณีบุญผะเหวด 25
2.3 ประเพณีบุญผะเหวดส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด 43
2.4 ประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด 72
2.5 การท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด 108
2.6 สรุป 118
บทที่ 3 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด **120**
3.1 แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญา 121
3.2 ความหมายของหลักพุทธปรัชญา 129
3.3 ความสำคัญของพุทธปรัชญาทางสังคม 144

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3.4 ประเภทหรือสาขาของหลักพุทธปรัชญา 147
3.5 หลักการ วิธีการ และเป้าหมายของพุทธปรัชญา 148
3.6 หลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด 149
3.7 ปัญหาที่เกิดขึ้นในประเพณีบุญผะเหวด 152
3.8 สรุป 152

บทที่ 4 บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธ-ปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด 154

4.1 สังเคราะห์คติความเชื่อเรื่องทานของพระเวสสันดรในทศชาติลำดับที่ 10. 155
4.2 บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด 167
4.3 ปัญหาคติความเชื่อของบุคคลในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่ได้รับการเรียนรู้เพิ่มขึ้นเป็นสังคมอิเลคทรอนิกส์ไม่มีความเชื่อจากสิ่งที่ไม่เห็นตัว หรือมีรูปร่าง (นามธรรม) จึงก่อให้เกิดไม่กระทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบต่อกันมา ถ้ามีการกระทำก็มักจะคิดถึงรายได้ รายจ่าย ที่จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิต 174
4.4 ปัญหาความเชื่อในเรื่อง คติ ความเชื่อในเรื่องทาน บุญกิริยาวัตถุ และอานิสงส์ ซึ่งเป็นเรื่องที่มองไม่เห็น คนรุ่นใหม่จะคิดว่า ทำไปแล้วก็สิ้นเปลืองไม่เห็นผลการตอบแทน ไม่เชื่อว่ามีบาป มีบุญในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด 175
4.5 ปัญหาความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญทานบารมี และบุญกิริยาวัตถุของพระเวสสันดรตามคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวะจังหวัดร้อยเอ็ด 177
4.6 สรุป 180

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ 182

5.1 สรุปผลการวิจัย 183
5.2 อภิปรายผลการวิจัย 185
5.3 องค์ความรู้ใหม่ 188
5.4 ข้อเสนอแนะ 190

บรรณานุกรม 192

บุคลานุกรม 199

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ภาคผนวก 201

ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย 202

ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ 204

ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์ 210

ภาคผนวก ง รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ 217

ภาคผนวก จ หนังสือขออนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ 220

ภาคผนวก ฉ หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน 229

ภาคผนวก ช ประกาศอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ 231

ภาคผนวก ซ ภาพประกอบการทำดุษฎีนิพนธ์ 233

ประวัติผู้วิจัย 239

สารบัญภาพ

ภาพที่ **หน้า**

1.1 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย 16
2.1 ตราสัญลักษณ์จังหวัดร้อยเอ็ด 43
2.2 ต้นกระบก 44
2.3 ดอกอินทนิลบก 45
2.4 แผนที่และแผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด 49
2.5 พระขัติยะวงษา (ทน) เจ้าเมืองร้อยเอ็ดคนแรก 53
2.6 แม่น้ำชีช่วงบ้านสะพานธวัชดินแดง (ซ้าย) แม่น้ำยังช่วงศาลเจ้าพ่อกุดเป่ง (ขวา) 55
2.7 บึงพลาญชัย ศาลเจ้าหลักเมือง ประตูสาเกต และหอโหวด 56
2.8 กู่พระโกนา อำเภอสุวรรณภูม (ซ้าย) กู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย (ขวา) 58
2.9 สิมวัดจักรวาลภูมิพินิจ (ซ้าย) สิมวัดไตรภูมิคณาจารย์ (วัดบ้านตากแดด) (ขวา) 60
2.10 หลวงพ่อสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 61
2.11 วัดบูรพาภิราม อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 63
2.12 วัดบึงพระลานชัย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 63
2.13 พิธีบวงสรวงเจ้าปู่กุดเป่ง อำเภอโพนทอง 70
2.14 ประเพณีการเลี้ยงปู่ตา 72
2.15 สัมภาษณ์ พระเดชพระคุณ พระสุขุมวาทเวที รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด 73
2.16 สัมภาษณ์ พระเดชพระคุณ พระเทพวชิรวิมล, ดร. เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ) 73
2.17 บริเวณจัดการงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด 77
2.18 หอโหวด 101 110
2.19 พระมหาเจดีย์ชัยมคล 111
2.20 เจดีย์บูโรพุทโธ 111
2.21 บึงพลาญชัย 112
2.22 พระพุทธรัตนมงคลมหามุนี 112
2.23 เจดีย์มหามงคลบัว 113
2.24 น้ำตกถ้ำโสดา 113
2.25 ปรางค์กู่ 114
2.26 เจดีย์หม้อบ้านเทอดไทย 114

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่ **หน้า**

2.27 ถนนคนเดินตรงข้ามโรงเบียร์ร้อยเอ็ด 115
2.28 กู่กาสิงห์ 115
2.29 วัดกลางมิ่งเมือง 116
2.30 กู่พระโกนา 116
2.31 วัดเหนือ 117
2.32 ชีหัวโนน 117
5.1 แสดงองค์ความรู้ใหม่ 190

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์อย่างแยกแยะไม่ได้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชนที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมนุมอย่างดียิ่ง ปัจจุบันวัฒนธรรมและประเพณีแบบโบราณกำลังเลือนหายไป ซึ่งคนสมัยใหม่มักจะละเลย แม้จะมีการนำมาปฏิบัติอยู่บ้าง แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจขั้นตอนในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้มีการปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้อง ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย หากหน่วยงานหรือส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบไม่เผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้อง อาจทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงามมีความเสื่อมถอยไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดจะเลือนหายไปตามกาลเวลา[1] วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องรวบรวมให้เป็นหนึ่งเดียว เพราะพิธีกรรมเป็นเรื่องหลักที่ต้องเรียนรู้และเข้าใจโดยถ่องแท้ พิธีกรรมตามพจนานุกรมฯ ให้ความหมายไว้ว่า “พิธีกรรม” หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา ประเพณีตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่าง ๆ ออกได้เป็นขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบแผนและได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกัน

---

[1] กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม, *พิธีกรรมและประเพณี,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2552,) หน้า 1-2.

มาจนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป หรืออีกนัยหนึ่ง ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้น ๆ ฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติมีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัดวาอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล

พระเวสสันดรชาดกนี้เป็นเรื่องใหญ่จัดรวมไว้ในมหานิบาตชาดกรวมเรื่องใหญ่ 10 เรื่องที่เรียกกันว่า ทศชาติแต่อีก 9 เรื่อง ไม่เรียกว่ามหาชาติคงเรียกแต่เวสสันดรชาดกเรื่องเดียวว่ามหาชาติ ข้อนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดประทานอธิบายว่าพุทธศาสนิกชนชาวไทยตลอดจนประเทศใกล้เคียงนับถือกันมาแต่โบราณว่า เรื่องมหาเวสสันดรชาดกสำคัญกว่าชาดกอื่น ๆ ด้วยปรากฏบารมีของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกทั้ง 10 บารมี อานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติการตั้งใจฟังเทศน์มหาชาติให้จบเพียงวันเดียวครบบริบูรณ์ทั้ง 13 กัณฑ์ จะเป็นเหตุให้สำเร็จความปรารถนาทุกประการดังนี้ 1. เมื่อตายจากโลกนี้แล้ว จะมีโอกาสได้พบพระพุทธเจ้าพระนามว่า ศรีอริยะเมตไตย์ ในอนาคต 2. เมื่อดับขันธ์ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์จะเสวยทิพยสมบัติมโหฬาร 3. เมื่อตายไปแล้วจะไม่ตกนรก 4. เมื่อถึงยุคพระพุทธเจ้าพระนามว่า ศรีอริยะเมตไตย์จะได้จุติไปเกิดเป็นมนุษย์ 5. ได้ฟังธรรมต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธองค์จะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระอริยบุคคล ในบวรพุทธศาสนาเมื่อถึงเดือนสี่ เป็นฤดูมีดอกไม้ตามชายทุ่งชายป่าแถวอีสานบานสะพรั่งเช่นดอกคูณ ดอกมันปลา ดอกลำดวน ตามปกติฝนก็มีมาบ้างแล้ว จักจั่น เรไร มีการร้องตามชายทุ่งและชายป่าฟังเสนาะหูมาก มีการเขียนไว้ในหนังสือเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนว่า พระผู้จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตคือพระศรีอาริยะเมตไตย์ใครอยากพบเห็นพระองค์ และร่วมในศาสนาของพระองค์ จะต้องไม่ด่าพ่อด่าแม่ ไม่ด่าสมณะชีพราหมณ์ ไม่ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน และจะต้องฟังเทศน์พระเวสสันดรชาดกให้จบให้สิ้นในวันหนึ่งวันเดียว ดังนั้น ปราชญ์แห่งภาคอีสาน เห็นว่าเป็นเรื่องดี จึงได้บรรจุบุญมหาชาตินี้ ลงในฮีตที่ 4 (ในเดือน 4) บุญนี้ยิ่งใหญ่มากเพราะกระทำกันตั้งแต่ในวังหลวงเป็นต้น จนถึงชาวบ้านและทำกันทั้งประเทศ ไม่ว่าพิธีอื่น หรือ บุญอื่นจะแตกต่างกันอย่างไร แต่คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ จะต้อง ทำบุญพระเวสนี้ ดังนั้น จึงได้ชื่อว่า บุญมหาชาติ[2]

[2] สวิง บุญเจิม, *ตำรามรดกอีสาน,* (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มรดกอีสาน, 2548), หน้า 628.

บุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติ คือ ประเพณีพิธีการทำบุญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนาของคนไทยชาวพุทธ โดยเฉพาะในจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยหรือภาคอีสาน ประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาตินี้เป็นประเพณีการทำบุญที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และคติความเชื่อที่มีต่อประเพณีนี้ในหลาย ๆ ด้าน ได้มีการรักษาสืบทอดต่อเนื่องกันมาช้านานแฝงไว้ด้วยปรัชญาในการดำเนินชีวิตตามคติธรรมความเชื่อที่มีต่อเรื่องราวในประเพณีบุญผะเหวด และคติความเชื่อตามประเพณีและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน บุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ ถือได้ว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทยชาวภาคอีสาน โดยเฉพาะที่จังหวัดร้อยเอ็ด ถือได้ว่าเป็นประเพณีประจำปีของจังหวัดที่จัดได้ยิ่งใหญ่เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดร้อยเอ็ด และยังเป็นแหล่งของวัฒนธรรมที่ดีงามและช่วยเสริมสร้างวิถีชีวิตของชุมชนให้เข้มแข็ง และสอดคล้องกับหลักการดำเนินชีวิตที่ดีงามของสังคม ให้ดำเนินควบคู่ไปกับวิถีชีวิตของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเช่นปัจจุบันนี้ได้อย่างเหมาะสมและ กลมกลืน[3] บุญผะเหวดเป็นประเพณีการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ของชาวพุทธในภาคอีสานมาช้านาน สำหรับชาวบ้านอีสานแล้วประเพณีการทำบุญที่มีรากเหง้ามาจากพุทธประวัติ เมื่อครั้งพระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพระมหาเวสสันดรนี้ถือได้ว่า เป็นฮีต หรือจารีตในการทำบุญประจำเดือนสี่ในฮีตสิบสองหรือประเพณีการทำบุญ 12 เดือนของชาวอีสานที่ได้รับการสืบทอดมาจากอดีต ปริญญาณภิกขุหรือ ดร.ปรีชา พิณทอง ปราชญ์พื้นบ้านอีสานได้เขียนเล่าถึงมูลเหตุของประเพณีของการทำบุญผะเหวดว่า สืบเนื่องมาจากเนื้อเรื่องที่ปรากฏในหนังสือเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนที่กล่าวถึงพระมาลัยเถระขึ้นไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และได้พบปะสนทนาธรรมกับพระศรีอริยเมตไตยโพธิสัตว์ผู้สั่งความมาถึงมนุษย์กับพระมาลัยว่า ถ้ามนุษย์ต้องการพบและร่วมเกิดกับท่านจงอย่าฆ่า ตี วี โบยพ่อแม่ สมณพราหมณาจารย์ อย่าทำร้ายพระพุทธเจ้า และยุยงให้พระสงฆ์แตกกัน ให้ตั้งใจฟังมหาเวส (เทศน์มหาชาติ) ให้จบในมื้อหนึ่งวันเดียว[4] เนื้อหาหลักของบุญผะเหวดก็คือจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรซึ่งเป็นพระชาติที่ 10 หรือพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ จริยาวัตรของพระเวสสันดรก็คือการบำเพ็ญทานบารมีซึ่งเป็นบารมีที่ชาวพุทธเชื่อกันว่าได้อานิสงส์ประเสริฐที่สุดในบรรดาการบำเพ็ญบุญบารมีทานหรือการให้ในรูปแบบต่าง ๆ จึงถือว่าเป็นเสาหลักของอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ ครั้งที่ครองเพศเป็นคฤหัสถ์และฆราวาส จริยาวัตรของพระเวสสันดรทั้งหมดปรากฏในพุทธ

---

[3] ยศ สันตสมบัติ, *มนุษย์กับวัฒนธรรม,* (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 27.

[4] ปริญญาภิกขุ (นามแฝงของปรีชา พิณทอง), *ประเพณีโบราณไทยอีสาน,* (พิมพ์ครั้งที่ 7), (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2534), หน้า 67.

ชาดกที่เรียกว่ามหาเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นรากฐานของวรรณกรรมทางพุทธศาสนาชิ้นสำคัญ และแพร่หลายไปทั่วในสังคมชาวพุทธดั้งเดิมทั่วโลก โดยเฉพาะในประเทศต่าง ๆ ในดินเอเชียอาคเนย์[5]

แม้ว่าบุญผะเหวดเป็นประเพณีของชาวอีสานมาช้านาน แต่บุญผะเหวดก็ไม่ได้กลายมาเป็นประเพณีการทำบุญประจำปีของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด จนกระทั่งปี พ.ศ. 2534 นายสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ประชุมหัวหน้าส่วนราชการจึงคัดเลือกและตัดสินใจยกเอาบุญผะเหวดขึ้นเป็นแกนกลางของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวเมืองร้อยเอ็ด กำเนิดบุญผะเหวดร้อยเอ็ดจึงเริ่มจากวิธีคิดและกระบวนการทำงานของข้าราชการและเพื่อวัตถุประสงค์ของทางราชการอย่างชัดเจน จุดเริ่มที่แท้จริงอยู่ที่ความพยายามของทางจังหวัดร้อยเอ็ดนำโดย นายสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดและผู้รับผิดชอบในส่วนราชการที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดในการคิดค้นหาลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อที่จะนำมาใช้เป็นศูนย์กลางในการจัดงานประเพณีประจำปีของทางจังหวัดให้ยิ่งใหญ่และอลังการ

ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันของประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติคือ อิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่และคนยุคใหม่ โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนชาวไทยที่ยังไม่เข้าใจในคติความเชื่อที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวดอย่างแจ่มชัดว่า ประเพณีบุญผะเหวดในจังหวัดร้อยเอ็ดนี้มีความเป็นมาอย่างไรและเกี่ยวข้องกันกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาในด้านใดบ้าง จึงทำให้ขาดความน่าสนใจในด้านความหมายของประเพณีที่ถือได้ว่าเป็นสาระที่สำคัญอันแท้จริงของประเพณีนี้ไป หรืออาจให้ความสนใจเพียงด้านเดียวเฉพาะความสนุกสนานรื่นเริง จนอาจทำให้สาระสำคัญของประเพณีนี้กลายเป็นเพียงพิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์คลาดเคลื่อนไปจากวัตถุประสงค์เดิมที่ได้สืบทอดปฏิบัติกันมาช้านานแล้ว โดยเฉพาะในกลุ่มของเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่กำลังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแทรกแซงในวิถีชีวิต ทำให้เปลี่ยนทัศนะคติ และค่านิยมบางอย่างไปจากวิถีชีวิตเดิมของชุมชน จึงอาจทำให้ไม่เห็นคุณค่าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองได้ และอาจเสื่อมสูญหรือมีการพัฒนาเปลี่ยนไปจากวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของนักปราชญ์ผู้รู้ ฉะนั้น ประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ จึงนับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าควรแก่ศึกษาถึงความเป็นมาและคติความเชื่อต่าง ๆ เพราะคติความเชื่อเหล่านั้นมีบทบาทและความสำคัญในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านการเมือง และหลักความเชื่อทางด้านศาสนา ที่คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญว่า เป็นแนวทางแห่งการส่งเสริมในระบบของชีวิตที่ดี เช่น ความสามัคคีปรองดองของชุมชน และความสงบสุขสันติภาพของสังคม ประชาชนในภาคอีสานจึงมีความศรัทธาและยึดมั่นในประเพณีเทศน์มหาชาติหรือประเพณีบุญผะเหวด สืบเนื่องมาจากครั้งสมัยอาณาจักรล้านช้าง จึงปรากฏประเพณีการทำบุญผะเหวดหรือ

---

[5] สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, *ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด*. (กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์, 2538), หน้า 13.

เทศน์มหาชาติหรือบุญมหาชาติของภาคอีสานอยู่ในจารีตสิบสองประการหรือฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญทางพระพุทธศาสนาและจังหวัดร้อยเอ็ดในอดีตเป็นเมืองที่รุ่งเรืองด้วยศิลปวัฒนธรรม เดิมชื่อเมืองสาเกตนคร ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุว่าจะเป็นเมืองเอกแห่งพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต[6] จึงสรุปได้ว่าประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น เป็นประเพณีที่จัดงานได้อย่างยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคอีสาน

ดังนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อทำการเสนอแนวทางการสร้างองค์ความรู้ใหม่ อันจะนำมาซึ่งแนวทางตามแบบอย่างสืบต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 คติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดเป็นอย่างไร

1.2.2 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดมีอะไรบ้าง

1.2.3 บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ดอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

1.3.2 เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

1.3.3 เพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

1.3.4 เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” นี้เป็นการวิจัยเชิง เอกสาร (Documentary Research) โดยกำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

---

[6] คณะกรรมการจัดงานบุญผะเหวด ปี 2545. *สืบสานงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด.* (กาฬสินธุ์: กาฬสินธุ์การพิมพ์, 2545), หน้า 18 – 19.

1.4.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเอกสารที่เป็นปฐมภูมิประกอบการศึกษา ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525

2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งชั้นทุติยภูมิออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

2.1 เอกสารชั้น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา

2.2 เอกสารชั้นปกรณ์วิเสส คือ วิสุทธิมรรค วิมุตติมรรค มิลินทปัญหา

2.3 เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหนังสือและตำราวิชาการ

2.4 เอกสารที่เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและ เอกสารทางวิชาการอื่น ๆ

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมา คติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด และได้องค์ความรู้ใหม่ เป็นต้น

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่สำหรับการวิจัย ได้แก่ บริเวณการจัดงานรวมบุญผะเหวดที่จัดทำเป็นประจำทุกปี ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ณ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด และบึงพลาญชัย ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของชุมชนในแต่ละอำเภอเพื่อมาแสดงลักษณะเด่นทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นประเพณีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประชาชนทั้ง 20 อำเภอแล้วนำมาจัดแสดงให้ยิ่งใหญ่อลังการเพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับทางจังหวัด และส่งเสริมเศรษฐกิจท่องเที่ยวของท้องถิ่นไปในตัว

1.4.4 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิจัยเอสาร สัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่วิจัยและได้กำหนดบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาโดยการมุ่งเน้นเลือกสัมภาษณ์ ได้แก่

1. เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 2 รูป คือ 1) พระราชพรหมจริยคุณ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด และ 2) พระราชปริยัติวิมล, ดร. เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ)/ผู้ได้รับมอบหมาย

2. ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา/นักวิชาการศาสนา จำนวน 3 รูป/คน คือ 1) พระพรหมวชิรโสภณ ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 10 (ธ) 2) พระสุขุมวาทเวที, ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด และ 3) พระญาณวิลาส รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ)

3. นักวิชาการศาสนา/วัฒนธรรม จำนวน 3 คน คือ 1) นายยุทธนา บุศเนตร วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด 2) ดร.ศักดิ์ศรี ไชยกุฉิน ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม และ 3) นางสาวพิมพ์ปวีณ์ ยอดแก้ว ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

ผู้วิจัยมีเหตุผล (Reasoning) ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

1. เจ้าคณะจังหวัดทั้ง 2 รูป เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่มีพรรษาเกินกว่า 50 พรรษา มีประสบการณ์และร่วมในพิธีทำบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดตั้งแต่เริ่มต้น (พ.ศ.2534) จนถึงปัจจุบัน ได้เห็นถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในพิธีการและอัตลักษณ์ประเพณีบุญผะเหวด

2. ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา เป็นวิปัสสนาจารย์ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนวิปัสสนากรรมฐาน, เป็นอาจาริยสาสมาธิ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนสมาธิ, เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในชุมชน

3. นักวิชาการศาสนา/วัฒนธรรม เป็นเจ้าหน้าที่ของกระทรวงวัฒนธรรมที่ได้รับมอบหมายจากจังหวัดร้อยเอ็ด ให้เป็นกองเลขาในการจัดการประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี ติดต่อกัน จึงเป็นผู้รอบรู้ในกระบวนการ วิธีการ การบริหารจัดการให้การจัดงานบุญผะเหวดเป็นอัตลักษณ์ประเพณีประจำจังหวัด ชักจูงให้หน่วยงานราชการและเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดงานและมีรายได้เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของจังหวัดร้อยเอ็ดจนได้จัดตั้งมูลนิธิบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดขึ้น

1.4.5 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่ วันที่ 1 มิถุนายน 2565–มิถุนายน 2566 รวมเป็นระยะเวลา 12 เดือน

1.5 วิธีการดำเนินวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยไว้ 8 วิธี คือ

1.5.1 รูปแบบการทำวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้รูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการวิเคราะห์ข้อมูลจึง ต้องใช้เทคนิคในการตรวจสอบด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูล เพื่อรวบรวมข้อมูลเป็นเรื่องเดียวกัน โดยใช้วิธีการค้นคว้าแบบวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

1.5.2 สำรวจข้อมูล

1) สำรวจข้อมูลด้านแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคติความเชื่อ โดยเฉพาะแนวคิดคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

2) สำรวจข้อมูลด้านจำนวนประชากรสำหรับการศึกษาวิจัยในจังหวัดร้อยเอ็ด

3) สำรวจข้อมูลด้านสภาพทั่วไปในจังหวัดร้อยเอ็ด

4) สำรวจข้อมูลด้านสาเหตุปัญหาในจังหวัดร้อยเอ็ด

5) สำรวจข้อมูลด้านผลกระทบที่เกิดจากปัญหาในจังหวัดร้อยเอ็ด

6) สำรวจเอกสารทั้งที่เป็นหนังสือและตำราที่กล่าวถึงเยาวชนในมุมมองหรือทัศนะต่าง ๆ ของนักวิชาการในสังคมไทยปัจจุบัน

7) สำรวจงานวิจัยทั้งระดับดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ งานวิจัยประยุกต์ และงานวิจัยสถาบันที่เกี่ยวกับเยาวชนของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

8) สำรวจหนังสือและตำราที่ว่าด้วยหลักการทางพุทธจริยศาสตร์ในสถาบันการศึกษาและหน่วยงานการศึกษาต่าง ๆ

9) สำรวจนักวิชาการผู้แต่งหรือเขียนหนังสือเกี่ยวกับจริยศาสตร์และพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้เห็นความสัมพันธ์แห่งหลักการเชิงจริยะ

1.5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มี 3 ส่วน ด้วยกันประกอบด้วย

1) การเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ เอกสาร งานวิจัยตำรา วิชาด้านพุทธศาสนาและตำราอื่น ๆ รวมทั้งบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In – Depth interview) การสัมภาษณ์ ซึ่งมีทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ตามที่กำหนดไว้ และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่เป้าหมายของการวิจัย

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group discussion)

4) การจดบันทึก

5) การใช้เทปบันทึกเสียง

6) การบันทึกภาพนิ่ง

1.5.4 เครื่องมือการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็น

1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด

2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observe)

3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

โดยผู้วิจัยดำเนินการสังเกตจากการทำกิจวัตรประจำวันและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมทางศาสนา ฯลฯ เป็นต้น กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย

1.5.5 วิธีการสร้างเครื่องมือวิจัย

การจะสร้างเครื่องมือวิจัยให้เป็นเครื่องมือที่ดีนั้น จะต้องมีวิธีการที่เรียกว่าวิธีการสร้างที่ดี โดยผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการสร้างเครื่องมือวิจัยไว้ 7 ขั้นตอน ได้แก่

1) ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นและเนื้อหาของงานวิจัยในบทที่ 1, 2, 3 จนครบถ้วนแล้ว เพื่อแสวงหาคำตอบในบทที่ 4 จึงได้กำหนดประเด็นสำคัญเพื่อสร้างคำถามวิจัย

2) ได้นำประเด็นสำคัญเข้าปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา

3) อาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำทั้งประเด็นสำคัญและวิธีการสร้างเครื่องมือ

4) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับแก้ไขเข้าปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา

5) นำแบบสัมภาษณ์ไปปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

6) เสนอแบบสัมภาษณ์ต่อบัณฑิตวิทยาลัย

7) นำแบบสัมภาษณ์ลงสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่กำหนดแล้ว

1.5.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยหรือวิธีการวิจัยสำคัญที่เรียกว่า การวิเคราะห์ (Analysis) ซึ่งมีส่วนประกอบอยู่ 3 ส่วน คือ

1) การตีความ (Interpretation) หมายถึงความพยายามเข้าใจความหมายของคำพูดหรือถ้อยคำ (wording) และข้อความ (statement) ที่เป็นข้อมูลจากเอกสารและคำสัมภาษณ์ ซึ่งอาจจะตีความหมายได้ตรงกับความมุ่งหมาย หรือเจตนาของผู้เขียนหรือผู้ให้ข้อมูลก็ได้ หรือบางครั้งอาจจะเข้าใจความหมายตามวิธีของตนเอง โดยอาศัยพื้นความรู้เดิม ความสนใจ ประสบการณ์ สติปัญญาและวัย

2) การใช้เหตุผล โดยทั่วไปถือว่าเป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวันของมนุษย์ เหตุผลคือหลักฐานหรือสิ่งที่ยืนยันความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นจริง เมื่อจะทำอะไรก็ตามต้องคิดก่อนว่าเราควรทำหรือไม่ เพราะเหตุใด นี่คือการถามหาเหตุผลมาสนับสนุนความคิดและการกระทำของตนเอง ส่วนการใช้เหตุผล(Reasoning) ในเชิงวิชาการ หมายถึงการอ้างหลักฐานที่เป็นปฐมภูมิในเรื่องนั้น ๆ เป็นตัวตั้งหรือเป็นฐานสำคัญของการคิด เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่ออธิบายอะไรบางสิ่งบางอย่าง

3) การให้เหตุผลหรือเรียกอีกนัยว่า การอ้างเหตุผล โดยทั่วไปถือว่าเป็นกระบวนการคิดของมนุษย์และสื่อความหมายกับผู้อื่นด้วยภาษา ซึ่งประกอบด้วยข้อความหรือประโยคหนึ่งที่ยกขึ้นมาเพื่อสนับสนุนให้ได้ข้อความหรือประโยคสนับสนุน แต่หากกล่าวเฉพาะในเชิงวิชาการคำว่า การให้เหตุผล (Arguing) หมายถึงการอธิบายอะไรบางสิ่งบางอย่างเพื่อสนับสนุนในเรื่องหรือประเด็นที่กล่าว

แล้ว ให้มีความสมเหตุสมผลหรือมีเหตุผลมากขึ้น โดยการให้เหตุผลนี้จะเป็นการใช้เอกสารชั้นรองจากปฐมภูมิ ใช้งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญช่วยสนับสนุนอีกชั้นหนึ่ง

การวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการเชิงคุณภาพเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ในการนำเสนอ ข้อมูลการวิจัยจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) ประกอบภาพถ่าย และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเครื่องมือเก็บข้อมูลใช้ แนวคำถามซึ่งผู้วิจัยกำหนดดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ได้เพียงพอต่อการศึกษาตามวัตถุประสงค์แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น โดยนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบตามเค้าโครงเรื่องแล้วสรุป เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป หลังจากนั้นอาจมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยการสัมภาษณ์เพิ่มเติมในบางประเด็น ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้น และทำการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งหนึ่งซึ่งให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด

1.5.7 การสังเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยอย่างครบถ้วนแล้ว ในขั้นตอนสุดท้ายผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์ (Synthesis) หมายถึง การถักทอ โดยการหลอมรวมเอาสารัตถะหรือแก่นสำคัญของเรื่อง หรือประเด็นที่กำลังศึกษาวิจัย ซึ่งเรียกว่าข้อมูล (Data) ทั้งหมด ทำเป็นองค์ความรู้ และสังเคราะห์เป็นวิธีการเขียนด้วยสำนวนภาษาของผู้วิจัย ขั้นสุดท้ายคือการเขียนรายงานการวิจัย เพื่อเสนอขออนุมัติจบการศึกษาของหลักสูตร

1.5.8 การนำเสนอข้อมูล

ในการสรุปกระบวนการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ผ่านการ วิเคราะห์อย่างสมบูรณ์แล้วมาทำการเขียนพรรณนาความ ดังต่อไปนี้

1) บทสรุปที่เป็นการวิเคราะห์ในลักษณะรวบยอด หรือเป็นประเด็นสำคัญ

2) อภิปรายความเห็นของผู้วิจัย

3) ข้อเสนอแนะ ซึ่งแบ่งออกเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในเรื่องของวิจัยและข้อเสนอแนะของผู้ที่สนใจในการศึกษาวิจัยต่อไป

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยให้ความสำคัญ คือการทำความเข้าใจในหลักแนวคิดที่จะบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนหนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.6.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้เขียนหนังสือเรื่อง “วรรณคดีวิจารณ์” กล่าวว่า มหาชาติเวสสันดรเป็นเรื่องหนึ่งในนิบาตชาดก ต้นฉบับเดิมเป็นภาษามคธไม่ปรากฏผู้ใดแต่ง แต่งเป็นฉันท์ปฐยาวัตต์แบ่งเป็นตอนที่เรียกว่ากัณฑ์ได้ 13 กัณฑ์ เป็นคาถา 1,000 คาถา ต่อมามีผู้แปลเป็นภาษาไทยมีสำนวนสำคัญ คือ

1) มหาชาติคำหลวง แต่งในรัชกาลพระเจ้าบรมไตรโลกนาถ พ.ศ.2025 สำหรับให้นักสวดสวดให้อุบาสกอุบาสิกาฟัง

2) กาพย์มหาชาติ แต่งในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม ให้พระสงฆ์เทศน์เป็นทำนองเพื่อให้ฟังเข้าใจได้ง่ายขึ้น

3) มหาชาติกลอนเทศน์ เนื่องจากกาพย์มหาชาติยาวไป เทศน์ไม่จบใน 1 วัน เป็นการขัดกับความเชื่อถือเดิมว่าต้องเทศน์จบภายใน 1 วัน จึงจะได้อานิสงส์แรง[7]

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ทรงกล่าวถึงเรื่องมหาชาติหรือ มหาเวสสันดรชาดกไว้ว่า “คตินิยมเรื่องมหาชาติซึ่งมีมาแต่สมัยสุโขทัย สืบต่อมาถึงสมัยอยุธยา แต่ปรากฏเป็นที่นิยมเพิ่มมากขึ้น มีผู้แต่งเป็นวรรณคดีหลายเรื่องเพื่อใช้ในการสวดมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในหมู่พุทธศาสนิกชนมาตั้งแต่กรุงสุโขทัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ จะมีการจัดพิธีเทศน์มหาชาติขึ้นเป็นประจำทุกปีทั้งพิธีหลวงและพิธีราษฎร์ ทั้งนี้เป็นเพราะเนื้อเรื่องมีความสนุกสนาน สอดแทรกการสอนคติธรรมไปในตัว พุทธศาสนิกชนจึงสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะแนวคิดหลักในการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ที่แสดงพฤติกรรมมนุษย์ในสังคมได้ อย่างชัดเจนคตินิยมในการฟังเทศน์มหาชาติจึงถูกซึมซับจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตของคน ไทยในสังคม”[8]

อุทัย เอกสะพัง กล่าวว่าการฟังเทศน์มหาชาตินอกจากจะได้ประโยชน์ในปัจจุบันคือ การได้ร่วมทำบุญตามขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณของชาวพุทธแล้วได้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ได้ความสนุกสนานเพลิดเพลินเจริญใจ ได้ฟังแหล่ทำนองเสนาะจากพระคุณเจ้าผู้ชำนาญการใช้เสียงให้เป็นทานแห่งพุทธธรรม ได้พบปะผู้คนเป็นแหล่งรวมความรักความสามัคคี แล้วยังได้ทำตัวเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม พร้อมกับได้รับอานิสงส์ในการบูชากัณฑ์เทศน์ตามกัณฑ์ต่าง ๆ ทั้ง 13 กัณฑ์[9]

---

[7] กุหลาบ มัลลิกะมาส, *วรรณคดีวิจารณ์,* พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531), หน้า 155.

[8] สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี, *บทความเรื่องคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีเทศน์มหาชาติ,* (19 มีนาคม 2557).

[9] อุทัย เอกสะพัง, *https://www.gotoknow.org/posts/247267*. (สืบค้นเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2565).

กฤษศญพงษ์ ศิริ กล่าวไว่ว่า การฟังเทศน์มหาชาติ สอนให้คนรู้จักทำความดีประกอบกรรมดีรู้จักการบำเพ็ญบุญ บริจาคทาน สละความเห็นแก่ตัว สละทรัพย์เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นการลด ความตระหนี่ในใจ ลดความเห็นแก่ตัว ทำให้ไม่ยึดติดกับสิ่งที่เป็นรูป รส กลิ่น เสียง ที่เป็นอนิจจัง เพราะเวลาจากโลกนี้ไปแล้ว ไม่มีใครนำสิ่งต่าง ๆ ติดตัวไปได้มีแต่ความดีและความชั่วเท่านั้นที่สามารถเอาไปได้ในภพหน้า นอกจากนั้น พุทธศาสนิกชนยังมีความเชื่อว่า การได้ฟังพุทธวจนะ เช่น การฟังเทศน์มหาชาติย่อมเกิดอานิสงส์และกุศลราศีแก่ตน[10]

พระพิมลธรรม ราชบัณฑิต (ชอบ อนุจารีมหาเถร) ปริทรรศน์เวสสันดร ชาดก (2533) เป็นหนังสือที่วิจารณ์เนื้อหาในเวสสันดรชาดก เริ่มจากการยกเนื้อเรื่อง โดยย่อของแต่ละกัณฑ์แล้ววิจารณ์เหตุการณ์ อ้างเหตุผล เพื่อให้ผู้อ่านเกิดปัญญา ค้น หาสาระจากเนื้อเรื่อง หนังสือปริทรรศน์เวสสันดรชาดกเกิดขึ้นเพราะเหตุ 2 ประการคือ

1. เพื่อให้ปัญญาชนประจักษ์ชัดในความแตกต่างของปัญญามนุษย์ คน บางคนมีปัญญาชอบหาเหตุผล แต่ก็ไม่ประจักษ์ในความแตกต่างของปัญญามนุษย์ด้วยกัน จึงมองคนที่เชื่อในเรื่องเวสสันดรชาดกว่า เป็นคนงมงาย ส่วนตัวเองก็ต้องการ หาเหตุผล แต่ก็ไม่ทราบเหตุผลที่แน่ชัด จึงโจมตีหาว่า พระเวสสันดรประพฤติไม่ชอบ ไม่ ควรแก่ฐานันดร อยู่ในสถานะโง่ บ้าทำบุญทำทาน เดือดร้อนถึงถูกเนรเทศ ผิดประเพณี ของกษัตริย์ ไม่ควรเอามาเทศน์สั่งสอนทำให้เสียศักดิ์ศรีของพระศาสนา

2. เพื่อให้ผู้ที่เชื่อเรื่องเวสสันดรชาดกอยู่แล้ว และมองพระเวสสันดร วิเศษ เสมอพระพุทธเจ้า แต่ขาดปัญญา มิได้ค้นหาสาระในเรื่อง ไม่คิดหาเหตุผล พอถูก ปัญญาชนซักถาม ขัดแย้งก็โกรธ หาว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ จึงเป็นผลเสียกันทั้งสองฝ่าย

ด้วยเหตุ 2 ประการนี้ จึงทำให้พระพิมลธรรม เขียนปริทรรศน์เวสสันดรชาดกขึ้น เพื่อช่วยรั้งผู้มีปัญญาให้หันมาสนทนากัน ช่วยกันค้นหาสาระ ช่วยกันส่งเสริม พระศาสนา ในทางที่ถูกต้องและช่วยเสริมผู้มีปัญญาน้อยให้มีความคิดความรู้ดีขึ้น[11]

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2523) ได้ศึกษา เรื่องทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยทรงศึกษาความเปลี่ยนแปลงทาง ความหมายของศัพท์ว่า บารมี ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่แต่งขึ้น ในยุคต่างๆ จากการศึกษาพบว่า ในยุคแรก คำว่า บารมี หมายถึง ความเป็นเลิศ ความเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ในด้านใดก็ได้ ต่อมาความหมายของศัพท์แคบเข้าคือ หมายถึง ความเป็นเลิศ หรือ เป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาคือ พระนิพพาน ในยุคหลัง คำว่า บารมี เป็นที่เข้าใจกันอย่างแพร่หลายในหมู่คนไทยคือ หมวดธรรมหรือวิธีการ 10

---

[10] กฤษศญพงษ์ ศิริ, *องค์ความรู้เรื่องการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2558), หน้า 9.

[11] พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ), *ปริทัศน์เวสสันดรชาดก,* (กรุงเทพมหานคร: โครงการมูลนิธิหอไตรหอติสสเทวาภิธาน วัดสุทัศนเทพวรารามจัดพิมพ์, 2533), หน้า 45-46.

ประการที่จะทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติได้บรรลุพระนิพพาน ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในด้านความหมาย คือเปลี่ยนแปลงจากเป้าหมายไปเป็นวิธีการที่จะบรรลุ เป้าหมาย[12]

1.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาธวัช เขมธโช (2534) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิง วิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า การเทศน์มหาชาติมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงปัจจุบัน (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์) และนิยมจัดให้มีการเทศน์ระหว่างในพรรษาจนถึงออกพรรษา หรือในโอกาสที่เหมาะสม การเทศน์มหาชาติจะมีทำนองการเทศน์ประจำทั้ง 13 กัณฑ์ เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่ายและเมื่อเทศน์จบแต่ละกัณฑ์จะมีปี่พาทย์ประโคมและมีการบรรเลงเพลงประจำกัณฑ์รับด้วย ชาวพุทธไทยนิยมฟังเทศน์มหาชาติ เพราะเชื่อว่า ถ้าใครได้ฟังจบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวจะได้รับผลานิสงส์ 5 ประการคือ (1) จะได้เกิดในยุคศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (2) จะได้ไป เกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร (3) จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุคคติ วินิบาต (4) จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไมตรี และความสุข และ (5) ด้วยอานิสงส์จากการฟัง เทศน์มหาชาตินี้จักส่งผลให้ได้บรรลุมรรคผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา นอกจากเรื่องอานิสงส์ดังกล่าวแล้ว เวสสันดรชาดกยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยใน ด้านต่างๆ เช่น ศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษา ตลอดถึงการเมืองการปกครองของไทยอีกด้วย[13]

พระสมหมาย ปวโร (ติตะปัน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วรรณกรรมมหาเวสสันดรชาดก กรณีศึกษาชูชกกัณฑ์ในคัมภีร์ใบลาน อักษรขอม ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ประวัติของชูชก ที่ปรากฏในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม เพื่อศึกษาบุคลิกลักษณะ และ คุณสมบัติของชูชกในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม และเพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าในแง่ต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม ชูชกกัณฑ์หลักธรรม การปกครอง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา[14]

พระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเทศน์มหาชาตินั้น เป็นการสั่งสอนคนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์ รู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และเป็นการสรรเสริญพระเกียรติคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมัยที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์พระนามว่า เวสสันดรในพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ โดย

---

[12] สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี, *ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2534), หน้า 5-6.

[13] พระมหาธวัชชัย เขมธโช (พุทธโส), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสนามหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2537, บทคัดย่อ.

[14] พระสมหมาย ปวโร (ติตะปัน), “วรรณกรรมเวสสันดรชาดก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2555, หน้า, 19.

ที่พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา กล่าวคือ ทรงบำเพ็ญทานด้วยการพระราชทานวัตถุสิ่งของแก่ชาวเมือง พระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์แก่พราหมณ์ชาวเมืองกาลิงคะ พระราชทานพระชาลีและพระกัณหา ซึ่งเป็นพระโอรสและพระธิดาแก่พราหมณ์ชูชก พระราชทานพระนางมัทรีซึ่งเป็นพระมเหสีแก่ท้าวสักกะ พระเวสสันดรทรงรักษาศีล รักษาคำสัตย์ คือ เมื่อพระองค์ตรัสว่าจะพระราชทานสิ่งใดแล้ว พระองค์ก็พระราชทานสิ่งนั้นดังที่ตรัสไว้ พระเวสสันดรได้เจริญภาวนาด้วยการเสด็จออกผนวช เจริญภาวนาอยู่ ณ เขาวงกต ทรงสละความเป็นอยู่อย่างกษัตริย์แล้วดำรงพระชนม์ชีพอย่างนักบวช จึงทำให้คนส่วนใหญ่ที่ได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้วมีอุปนิสัยจิตใจอ่อนโยน มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา ยินดีในการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ตามพระจริยาวัตรของพระเวสสันดร นั่นคือ สามารถทำให้ความเห็นแก่ตัว หรือความยึดมั่นถือมั่นว่า “นั่นเรา นั่นของเรา” ค่อย ๆ เบาบางลง จนกระทั่งหมดสิ้นไปในที่สุด[15]

พระมหาวิเชียร วชิโร (ชำอินทร์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดแต่เดิมทีเป็นบุญประเพณีพื้นบ้านที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อในทางศาสนาพุทธถือว่าพระพุทธศาสนากระทำขึ้น เพื่อเป็นพุทธบูชาและเพิ่มพูนทั้งสติปัญญาอันเกิดแต่การฟังเทศนาด้วย แต่วิวัฒนาการปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นบุญประเพณีเชิงพาณิชย์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยอาศัยพิธีกรรม ในทางพระพุทธศาสนา ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการเผยแผ่ได้ในงานบุญผะเหวดหรือเทศน์เวสสันดรชาดก ก็เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจในพระพุทธศาสนาซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดได้พยายามสร้างอัตลักษณ์โดยความร่วมมือทั้งส่วนคณะสงฆ์ ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป ได้ร่วมพัฒนาบุญประเพณีดังกล่าวที่เป็นความเชื่อของคนอีสานที่มักจะกระทำในระหว่างเดือน 3 หรือ 4 ในทุกปี เมื่อบุญพิธีดังกล่าวได้ถูกวิวัฒนาการมาจากแรงผลักดันของภาครัฐ งานบุญดังกล่าวจึงได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระแสเศรษฐกิจและการเมืองในระดับประเทศ[16]

นภชนก พรมสอน กล่าวว่า การดำเนินชีวิต หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิตหรือพฤติกรรมทั้งหมดที่ปฏิบัติในกิจวัตรประจำวันของแต่ละบุคคล ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปตามทัศนคติและค่านิยม

---

[15] พระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส), “การเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2555, หน้า 116.

[16] พระมหาวิเชียร วชิโร (ชาอินทร์), “สัมฤทธิผลของการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2555, หน้า 120.

ของบุคคลและวัฒนธรรม ในเรื่องที่อยู่อาศัย ลักษณะครอบครัว ขนบธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมทางสังคม[17]

สรุป จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์พอสรุปได้ว่า หลักพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยความดี-ความชั่ว ซึ่งเป็นคุณสมบัติส่วนตน (คุณธรรม) และวิธีประพฤติปฏิบัติ (จริยธรรม) เกณฑ์ตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไหนถูก-ไม่ถูก ดี-ไม่ดี ควร-ไม่ควร รวมทั้งความดี ความจริง ความงามตามทัศนะทางพระพุทธศาสนาโดยมีหลักธรรมควบคุมความประพฤติของคน เช่น เบญจศีลเบญจธรรม ซึ่งเป็นศีลของฆราวาสเป็นหลักประกันความประพฤติ กล่าวคือศีลข้อ 1 เป็นหลักประกันชีวิต (ปาณาติบาท) ศีลข้อ 2 เป็นหลักประกันทรัพย์สิน (อทินนาทาน) ศีลข้อ 3 เป็นหลักประกันครอบครัว (กาเมสุมิจฉาจาร) ศีลข้อ 4 เป็นหลักประกันเครดิต (มุสาวาท) ศีลข้อ 5 เป็นหลักประกันคุณภาพ (สุราเมรยมัชชปมาท) เป็นต้น

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.7.1 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

1.7.2 ได้ทราบถึงหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

1.7.3 ได้รูปแบบบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

1.7.4 ทำให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง หลักคำสอนที่เกี่ยวกับ ความดี ความจริง ความรู้ เฉพาะงานวิจัยนี้กล่าวถึงหลักธรรม 2 ประการ ได้แก่ ทาน 3 และ บุญกิริยาวัตถุ 10

ประเพณีบุญผะเหวด หมายถึง งานบุญมหาชาติ คืองานมหากุศล ให้รำลึกถึงการบำเพ็ญบุญ คือความดีที่ยิ่งยวด อันมีการสละความเห็นแก่ตัวเพื่อผลคือ ประโยชน์สุขอันไพศาลของมวลชนมนุษย์ชาติเป็นสำคัญ

ส่งเสริมการท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ร่วมงานบุญผะเหวดถือโอกาสเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 20 อำเภอ

---

[17] นภชนก พรมสอน, “อิทธิพลของศีล 5 ในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของนักเรียนในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2556, หน้า 6.

1.9 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2
แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดนั้นมีเนื้อหาและขอบเขตที่กว้าง ดังนั้น เพื่อความเข้าใจในกรอบของบทที่ 2 ว่าด้วยแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดนั้น ผู้วิจัยจะได้ศึกษาโดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความทางวิชาการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ซึ่งมีเนื้อหารายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อ

2.2 ประเพณีบุญผะเหวด

2.3 ประเพณีบุญผะเหวดส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

2.4 ประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

2.5 การท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

2.6 สรุป

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อ

ความเชื่อ (Beliefs)

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้น เมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาตภัย ต่างๆ ขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนวยประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น

ความหมายของความเชื่อ

คำว่า “ความเชื่อ” มีความหมายอยู่หลายความหมาย นักวิชาการและผู้รู้ได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้ในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้ใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่า วันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีความยึดมั่นว่า เครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีสาง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เหล่านี้เป็นต้น[1]

นักวิชาการได้ให้ทรรศนะไว้มากมายถึงคำนิยามจากความหมายของความเชื่อซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะหยิบยกมาจากบรรดานักวิชาการพอสังเขป ดังนี้

ความเชื่อ คือ การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งไว้ว่าเป็นจริง การยอมรับเช่นนี้ โดยสารัตถะสำคัญแล้วเป็นการรับเชิงปัญญา แม้ว่าจะมีอารมณ์สะเทือนใจเข้ามาประกอบรวมด้วยความเชื่อจะก่อให้เกิดภาวะทางจิตขึ้นในบุคคล ซึ่งอาจเป็นพื้นฐานสำหรับการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลนั้น[2]

ความเชื่อ คือ ระดับสภาพจิตใจของบุคคลที่มอบความไว้วางใจ ความเชื่อใจ หรือความเชื่อมั่นต่อบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง[3]

ความเชื่อ หมายความว่า เห็นจริงด้วย เห็นจริงตาม จะเห็นเช่นนั้นด้วย ความรู้สึก หรือด้วยความไตร่ตรองโดยเหตุผลก็ตาม[4]

ภิญโญ จิตต์ธรรม ได้เขียนเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า “ความกลัวและ ความไม่รู้เป็นสาเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคม มนุษย์สมัยโบราณ (Primitive Society) อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้า ไปมาก แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน”[5]

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (belief in spiritual beings)

---

[1] กลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้, *ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม.* (กรุงเทพมหานคร: กรุงสยามการพิมพ์, 2526), หน้า 23.

[2] สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, *ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2536), หน้า 7.

[3] ไพบูลย์ ช่างเรียง, *สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา,* (กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา, 2516), หน้า 40.

[4] กิ่งแก้ว อัตถากร, *คติชนวิทยา,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาพลาดพร้าว, 2519), หน้า 91.

[5] ภิญโญ จิตต์ธรรม, *ความเชื่อ : คติชาวบ้านอันดับ 5,* (สงขลา: มงคลการพิมพ์, 2522), หน้า 2.

ภูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทต่าง ๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น[6]

ความเชื่อ หมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้ใจ นับถือ[7] และในลักษณะคล้ายกันนี้ มานิต มานิตเจริญ กล่าวว่าความเชื่อหมายถึงเห็นจริงด้วย วางใจ ไว้ใจ มั่นใจ และนับถือ[8]

อนึ่ง พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ – ไทย ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อไว้ 2 นัยด้วยกันคือ[9]

1. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งได้ว่าเป็นความจริง การยอมรับเช่นนี้โดยสารัตถะสำคัญแล้วเป็นการรับเชิงพุทธิปัญญา แม้ว่าจะมีอารมณ์สะเทือนใจเข้ามาประกอบร่วมด้วย ความเชื่อจะก่อให้เกิดภาวะทางจิตขึ้นในบุคคลซึ่งอาจจะเป็นพื้นฐาน สำหรับการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลนั้น

ความเชื่อ อาจจะมีพื้นฐานจากหลักฐานข้อเท็จจริงที่เชื่อได้หรือมีพื้นฐานจากความเดียดฉันท์จากการนึกรู้เอาเอง หรือจากลักษณะที่ทำให้เกิดความเข้าใจไขว้เขว่ก็ได้เพราะฉะนั้น ความเชื่อจึงมิได้ขึ้นอยู่กับความจริงเชิงวัตถุวิสัยในเนื้อหาความเชื่อแปลกวิตถารก็ได้ คนเราอาจจะกระทำการอย่างแข็งขันจริงจัง หรืออย่างบ้าคลั่งด้วยความเชื่อที่ผิดได้เท่า ๆ กับที่ทำด้วยความเชื่อที่ถูกต้อง อย่างไรก็ดี การทำที่ใช้สติปัญญาใดๆ ก็ตาม ย่อมต้องอาศัยความเชื่ออยู่ด้วยเสมอ แต่สติปัญญาเองนั้นอาจใช้มาทดสอบความเชื่อและตรวจดูความสมบูรณ์ถูกต้องพื้นฐานความเชื่อนั้นได้

2. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งว่า เป็นจริงโดยที่ยังมิได้พิสูจน์ได้โดยวิธีการของวิทยาศาสตร์

จากคำจำกัดความต่าง ๆ ข้างต้น จึงพอสรุปความหมายของความเชื่อไว้ว่า “ความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับต่าง ๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคม

---

[6] ธวัช ปุณโณทก, *ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติ ความเชื่อ,* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 350.

[7] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.*2525, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเจริญทัศน์ จำกัด, 2525), หน้า 278.

[8] มานิต มานิตเจริญ, *พจนานุกรมไทย,* (กรุงเทพมหานคร: เอกศิลป์การพิมพ์, 2514), หน้า 453.

[9] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,* (กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2524), หน้า 42.

แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อในธรรมชาติความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์คือความเชื่อในธรรมชาติเพราะธรรมชาติเกิดอยู่ข้างเคียงกับมนุษย์ มนุษย์เกิดมาลืมตาในโลก สิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็นได้สัมผัสก่อนสิ่งอื่นคือธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่างๆ เหล่านั้น ได้แก่ ความมืด ความสว่าง ความหนาว ความร้อน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ ฟ้าร้องฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและสามารถก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้น การนับถือธรรมชาติจึงนับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

2. ความเชื่อในคติถือผีสาง เทวดา วิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ฟากฟ้า แม่น้ำ แม้ภูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่าง ๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านั้น และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่น พระภูมิเจ้าที่ แม่ย่านางเรือ และเทพารักษ์ต่างๆ เป็นต้น เพื่อบูชาธรรมชาติเหล่านี้คงมีอำนาจอะไรอย่างหนึ่งสิงสถิตอยู่ อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นได้นั้นเรียกว่า เจตภูตหรือวิญญาณ เจตภูตที่มีอำนาจทำความทุกข์ให้เกิดขึ้น อาจเป็นมารร้ายหรือผีสางอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่นำความสุขมาให้ อาจเป็นเทวะประเภทใดประเภทหนึ่ง และในขั้นนี้ เจตภูตที่ทรงอำนาจสิงอยู่ในธรรมชาตินั้นๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น 3 ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

2.1 เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิงสถิตอยู่

2.2 เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่าง อาจบันดาลความดีความชั่วความสุขและความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

2.3 เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือเรียกว่าพระเจ้าหรือเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาก็ตามเกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนานักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ถือว่าวิญญาณหรือเจตภูต[10]

3. ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดาบิดา ปู่ย่า และตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อปกปักรักษาดูแล

---

[10] เสฐียร พันธรังสี, *ศาสนาเปรียบเทียบ,* (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2513), หน้า 30 – 31.

บุตรหลานของพวกตน ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้ที่การบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษของคนจีน

4. ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาติดต่อมาจากความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไร บางพวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกชื่อว่าฟากฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกเชื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพเจ้าองค์ใด เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน

ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อ

ความจำเป็นที่มนุษย์ต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อ ที่สำคัญที่อยู่ 5 ประการคือ

1. มนุษย์ไม่อาจขาดความเชื่อหรือความคิดได้ เพราะหากขาดความเชื่อเสียแล้วมนุษย์จะไม่เข้าใจตนเอง และไม่เข้าใจโลกหรือสภาพสิ่งแวดล้อมได้ ถ้าไม่เข้าใจสิ่งเหล่านั้นแล้ว มนุษย์ก็ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ ตัวอย่าง หากไม่รู้ว่าตนเป็นใครชายหรือหญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ก็จะไม่อาจติดต่อกับผู้อื่นได้ หากไม่มีความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมก็ไม่อาจใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม หรืออาจถูกภยันตรายจากสภาพแวดล้อมได้ การเข้าใจหรือมีความเชื่อในสิ่งเหล่านี้ จึงทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

2. ชีวิตมนุษย์ มีทั้งสิ่งที่เห็นได้ พิสูจน์ได้ เข้าใจได้ หากมนุษย์ไม่มีความคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้เป็นฐานไว้บ้างแล้ว มนุษย์ก็จะไม่สามารถประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นได้ เช่น อนาคตเป็นสิ่งที่ยังมองไม่ถึง ผีหรือเทวดาเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น ความรักความชัง ความดีความชั่วก็วัดไม่ได้ มนุษย์จะต้องอาศัยความเชื่อหรือสร้างความคิดเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ไว้เป็นทุน เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นเพื่อเสริมต่อจากสิ่งเหล่านั้นได้ถูกต้อง

3. ความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจ เช่น เมื่อมนุษย์เชื่อว่าเครื่องบินสามารถบินในอากาศได้ มนุษย์สามารถควบคุมเครื่องบินให้ถลาขึ้นสู่อากาศได้ มนุษย์เชื่อว่าตนมีกำลังกายดีก็จะมีความมั่นใจในการต่อสู้ เพราะเชื่อว่าสัมมาอาชีพเป็นการทำได้แม้ยากลำบากก็มีกำลังใจฝ่าฟันทำ เป็นต้น

4. ความเชื่อทำให้เกิดความสบายใจ เช่น เชื่อในเจตนาของพระเจ้าที่จะทดลองความอดทนทุกข์ยาก จึงทำให้เจ็บปวดไม่หายหรือทำความพยายามแล้วไม่สำเร็จ คนไข้เชื่อความสามารถของหมอจึงยอมให้ผ่าตัด (ด้วยความสบายใจ) เป็นต้น

อิทธิพลของความเชื่อ

นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันคนหนึ่งชื่อ มิทเชล เมย์ ได้กล่าวว่าหากบุคคลกำหนด (เชื่อว่า) สถานการณ์ใดเป็นความจริงมันก็จะเป็นจริงตามนั้น ใครเชื่อว่าสิ่งใดจะเป็นอย่างไรผลดีจะเป็นอย่างนั้น เช่น เชื่อว่าเพื่อนเป็นมิตรที่ดีหรือศัตรู เพื่อนก็จะเป็นมิตรหรือศัตรูตามความเชื่อของตน ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อขึ้นมาก็จะเกิดความมั่นใจขึ้นมา มีความพยายามที่หาวิถีทางที่จะเข้าถึงความสำเร็จนั้นจนได้ ไม่ว่าความเชื่อจะมีจริงหรือไม่จริง ความเชื่อก็มีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ดังนี้

1. นักโทษตายเพราะหยดน้ำ ได้มีการทดลองอิทธิพลของความเชื่อว่าจะมีมากเพียงใด จึงได้นำนักโทษประหารเข้าห้องมืดแล้วแจ้งให้นักโทษทราบว่าจะถูกประหารโดยการเชือดคอ ผู้ทำการทดลองได้มัดมือมัดเท้าของนักโทษ แล้วนำมีดไปเก็บแล้วนำสิ่งที่คล้าย ๆ มีดโกนแต่ไม่คมเท่าปาดคอนักโทษแรงพอสมควร ซึ่งมีดหลอกนั้นไม่เข้า พร้อมกันนั้นก็ทำให้น้ำซึ่งเตรียมไว้แล้วหยดลงมาถูกเท้านักโทษ ปล่อยทิ้งไว้เช่นนั้นตลอดคืนพอรุ่งเช้าปรากฏว่านักโทษตาย ทั้งที่ไม่มีบาดแผลแต่อย่างใด นี่แสดงว่า นักโทษเชื่อว่าตนถูกเชือดคอเลือดไหลตลอดคืน และเลือดคงจะหมดและต้องตาย นักโทษจึงตายด้วยความเชื่อดังกล่าว

2. การสร้างภาพพจน์ชี้นำรักษาบาดแผล (มังกรห้าเล็บ, 2524 : 3) คนไข้ชาวลอสแอนเจลีส ประเทศสหรัฐอเมริกา ชื่อ มิทเชลเมย์ เกิดอุบัติเหตุรถยนต์ชนกันจนขาของเขาได้รับบาดเจ็บมากเป็นแผลเหวอะหวะกว่า 25 แผล 85% ของกล้ามเนื้อน่องฉีกขาด 80% ของประสาทขาขวาตั้งแต่เข่าลงไปหมดความรู้สึก หมอลงความเห็นให้ตัดเพื่อรักษาชีวิตไว้ แต่มิทเชลไม่ยอมและเชื่อว่าจะหาย เขาใช้วิธีภาพพจน์นำคือ สร้างภาพในความคิดว่าเขาสามารถเดินเหินวิ่งเล่นได้เป็นปกติ และปลงใจเชื่อเช่นนั้น เมื่อเจ็บปวดจากบาดแผลก็กินยาระงับปวด แต่ไม่ยอมเปลี่ยนภาพพจน์นั้น นอนรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลประมาณ 10 เดือนขาของเขาก็หาย เดินว่ายน้ำและวิ่งได้เป็นปกติ เรื่องนี้เป็นตัวอย่างอีกรายหนึ่ง แสดงความสำคัญหรืออิทธิพลของความเชื่อ รายนี้ใช้ความเชื่อรักษาความเจ็บป่วยของเขาให้หายได้

3. หมอรักษาโรคด้วยความเชื่อ หมอ พ.อ.อโศก สุนทรศารทูร แห่งโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ผู้ใช้ความเมตตาอารี และความปรารถนาดีเหมือนญาติของคนไข้ ทำให้คนไข้เกิดความเชื่อมั่นทางใจและตั้งใจรักษาโรค ปฏิบัติตามคำแนะนำของหมอ ทำให้เกิดพลังอำนาจเพิ่มเติมจากยาและการดูแลรักษาของหมอ ทำให้อาการและโรคของคนไข้หายไปได้อย่างรวดเร็ว แพทย์หญิงผู้นี้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “ความจริงตามความเห็นของดิฉันเห็นว่าการใช้ยารักษาโรคนั้นได้ผลเพียง 50% เท่านั้น ถ้าใช้ทางใจช่วยด้วยก็จะได้ผลสมบูรณ์” ความเชื่อจึงแสดงอิทธิพลให้เห็นในด้านนี้ด้วย คราวนี้เป็นความเชื่อของทั้งหมอและคนไข้ หมอเชื่อในความเมตตาอารีเห็นอกเห็นใจรักใคร่คนไข้ อยากให้เขาหายเจ็บป่วยอย่างจริงใจ คนไข้ก็เชื่อในความเอาใจใส่จริงใจของหมอเห็นว่ายังมีคนรักห่วงใยจึงตั้งใจให้หายจากโรค อิทธิพลของความเชื่อทั้งสองฝ่ายก็ช่วยบำบัดโรคภัยให้หายไปได้

ประเภทของความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์มีอยู่มากมาย แต่ละภูมิภาคอาจจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตาม เราสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ความเชื่อทั่ว ๆ ไป หรือความเชื่อธรรมดา (beliefs) ซึ่งคนส่วนใหญ่จะมีอยู่สามารถแบ่งย่อยออกไปได้ดังนี้

1.1 ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้จากการที่มนุษย์ในสมัยแรก ๆ อาศัยธรรมชาติเป็นอยู่ เมื่อฝนตก ฟ้าร้อง ก็กลัว บางทีเกิดฟ้าผ่าลงมาตนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษ

เพราะพระเจ้าท่านพิโรธ เมื่อน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้ง ก็ว่าพระเจ้าลงโทษจึงหาวิธีกราบไหว้อ้อนวอนมิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน ความเชื่อในเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เจ็บป่วย ไม่สามารถประกอบอาชีพ ก็หาหยูกยาอันเป็นสมุนไพรมารักษาหายบ้างไม่หายบ้างเพราะยาออกฤทธิ์ช้า เช่น คนปากเป็นนกกระจอกก็เอาเปลือกแคมาเคี้ยว เป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมเป่าที่ตา เป็นต้น

1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิต ฝัน การประกอบพิธีต่างๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองต่อไปภายหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ก็หาฤกษ์ยาม จะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยาม ออกเดินทางทิศใดจึงจะดี ส่วนความฝันหรือนิมิตนั้น เชื่อกันว่ามีส่วนของความจริง ทำให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระทำต่างๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีสุข หากฝันร้ายก็จะหาวิธีปัดเป่าโดยแก้ฝันตามแม่น้ำบ้าง ทางสี่แพร่งบ้าง เป็นต้น

1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์ มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน ย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีด้วยของกันและกันมาพิจารณา แล้วสรุปเอาว่าน่าจะเป็นอย่างนี้น่าจะเป็นอย่างนั้น แล้วบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น บอกว่าคนที่หน้ากร้อ คอสั้น ห้ามคบหรือหญิงที่เดินกางแขนเหมือนชาย เป็นสตรีโทษ ห้ามแต่งงานด้วย กรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ควายที่จะนำมาใช้งานต้องดูขวัญว่าที่ตัวมีกี่ขวัญ ถ้ามีไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าไม่ดี เป็นต้น

1.5 ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา แต่ละศาสนาสอนให้คนเชื่อด้วยวิธีต่าง ๆ กัน แต่จุดหมายปลายทางคือความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน เช่น ศาสนาคริสต์ สอนให้รักเพื่อนมนุษย์ ผู้กระทำผิดมีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าจะหมดบาปได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ เป็นต้น

1.6 ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ มนุษย์ต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอด การเพาะปลูกต่าง ๆ จะได้ผลดีจึงมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยิ้มเวลาปลูกข้าวโพด จะทำให้ฝักข้าวโพดมีเมล็ดห่าง ๆ เวลาต้นไม้มีดอกช่อห้ามชี้จะทำให้ผลเน่า เป็นต้น

1.7 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แต่ละภูมิภาคมีประเพณีมากมาย เพราะความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นมีอย่างนั้น มีการประกอบพิธีตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วย เช่น ประเพณีชิงเปรตในภาคใต้ ประเพณีทำบุญคูณลานในอีสาน ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

1.8 ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ด มนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้เมื่อได้แก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าเกิดมามีอายุเท่านั้นเท่านี้จะถึงฆาต ก็ทำพิธีสืบชะตาต่ออายุ หรือตัดกรรมจะทำให้อายุยืนอยู่ไปได้นาน หรือผู้ผลิตแป้งเชื้อสุราเมื่อตากแป้งเชื้อ ก็จะนอนคลุมโปงทำเป็นทีว่าเมาจะทำให้แป้งเชื้อมีคุณภาพดี เป็นต้น

1.9 ความเชื่อเกี่ยวกับ นรก สวรรค์ ชาติ ภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่า การทำไม่ดีจะตกนรก ถูกยมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดในชาติหน้าต่อ ๆ ไป เป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากศาสนาเช่นกัน เป็นความฉลาดของคนโบราณที่ใช้อุบายสอนคนเพื่อให้เป็นคนดี มีความหวังในชีวิต

1.10 ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์เช่น ชาวตะวันตก เชื่อว่าเลข 13 เป็นตัวเลขอับโชค ก็จะหลีกเลี่ยงการกระทำที่เกี่ยวกับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่าเลข 9 ดี ทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลขเก้า นอกจากนั้นยังเชื่อในวันจมวันฟู ตามหลักโหราศาสตร์อีกด้วย

2. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ (superstition)

ประโยชน์ของความเชื่อ

มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของความเชื่อไว้ดังนี้

1. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ เช่น คนไทยเชื่อในเรื่องของดวงสมพงศ์กัน ในกรณีที่คู่บ่าวสาวรักใคร่ชอบพอกัน มีความประสงค์จะแต่งงานก็จะพากันไปหาหมอดู ทำนายให้ว่าดวงสมพงศ์กันหรือไม่ ถ้าดวงสมพงศ์กันจะมีผลให้อยู่ร่วมกันเป็นสุขตลอดไป เป็นการกระชับความแน่นแฟ้นเกี่ยวกับชีวิตการครองเรือนได้มั่นคงทางหนึ่ง

2. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง เช่น คนไทยเชื่อว่าการรดน้ำมนต์จะสามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปัดเป่าภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ เมื่อคนเชื่อเช่นนี้ย่อมจะไปหาพระหมอให้ทำน้ำมนต์รดให้ในเวลาที่จะเดินทางหรือกลับจากเดินทาง จะแคล้วคลาดศัตรูได้ด้วยกรณีที่ทหารจะไปราชการสงครามมักจะเห็นพระได้รับนิมนต์ไปประพรมน้ำมนต์อยู่เสมอ สิ่งดังกล่าวช่วยเสริมให้พลังใจฮึกเหิมกล้าที่จะต่อสู้กับอริราชศัตรูได้

3. ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์ งานบางอย่างจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการดลใจช่วยคิด ช่วยชี้ทางให้งานสำเร็จได้ บางพวกก็เชื่อว่าผีตาแฮก (ผีนา) ถ้าทำการเลี้ยงดีจะช่วยให้ข้าวกล้าในนาเจริญงอกงามดี ให้ผลผลิตเป็นทวีคูณ ดังนั้น ชาวอีสานจึงให้ทำการเลี้ยงตาแฮกกันทุกปี

4. ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี เช่น กรณีผีด้ำ ซึ่งนับถือกันอยู่ในภาคเหนือและภาคอีสาน นั้นถือว่าเป็นผีบรรพบุรุษ ถ้าหากคนในบ้านทะเลาะเบาะแว้งกัน ผีด้ำจะมาทำให้สมาชิกในครอบครัวนั้นมีอาการปวดหัวตัวร้อนเป็นไข้ ต้องเซ่นสรวงจึงจะหาย เหตุการณ์เช่นนี้กลุ่มที่เชื่อก็จะพยายามที่จะไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน อันเป็นส่วนที่ทำให้ครอบครัวมีสามัคคีกลมเกลียวกัน

5. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม เช่น กรณีที่เชื่อว่ายักษ์มีจริงโดยอาศัยอยู่ในป่าและจะออกมาจับคนไปกิน พวกที่เชื่อก็จะวาดภาพหรือปั้นรูปยักษ์ให้น่าเกลียดน่ากลัว ถือตะบองยืนแยกเขี้ยวเช่นที่เห็นตามวัดสำคัญในกรุงเทพมหานคร

6. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา เช่น กรณีที่เชื่อว่าการทำพิธีไหว้ครูนอกจากจะเป็นการบูชาพระคุณบูรพาจารย์แล้ว ยังเชื่อว่าจะทำให้ผู้เรียนหนังสือมีสติปัญญาเฉียบแหลม รู้ได้ไว และมีปัญญาความรู้มาก อุปกรณ์ที่นำมาไหว้ครูจึงมีดอกเข็ม หญ้าแพรกและดอกมะเขือ เป็นสัญลักษณ์เพื่อบูชาครูในพิธีไหว้ครูด้วย

7. ความเชื่อทำให้นับถือศาสนาได้อย่างมั่น ศาสนาบางศาสนาสอนให้ทุกคนมีความเชื่อในศาสนานั้นๆ ดังนั้น หลักการของศาสนาจึงต้องมีพิธีกรรมไว้สำหรับให้ศาสนิกได้ประกอบ เช่น การกราบไหว้ การสวดอ้อนวอน ฯลฯ เพื่อให้เกิดความมั่นใจไม่คลอนแคลนในศาสนาที่ตนนับถือ

8. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ เช่น กรณีการเจ็บป่วยบางคนไม่สบายโดยหาสาเหตุไม่ได้ เพราะจิตใต้สำนึกยังอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ตลอดเวลา หากได้บนบานศาลกล่าวแล้ว ทำให้กำลังใจเข้มแข็งหายจากอาการไม่สบายต่างๆ ได้โดยไม่ต้องกินยา ก็ปรากฏให้เห็นและปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอ หรือกรณีที่คนไข้เชื่อว่าตัวเองต้องหายจากโรคแน่ ๆ ทั้ง ๆ ที่หมอบอกว่าไม่มีทางรักษาได้ อยู่มาไม่นานพลังใจที่เข้มแข็งย่อมทำให้บุคคลนั้นหายจากโรคได้จริง[11]

ความเชื่อจึงมีประโยชน์หรือมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และมีอิทธิพลต่อสังคมเป็นตัวกำหนดการแสดงออกทางพฤติกรรมของคนในสังคม โดยอาจสังเกตได้ว่า เมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการกระทำหรือพฤติกรรมที่ตอบสนองความเชื่อนั้นๆ และถ้าเปลี่ยนความเชื่อไปจากเดิม พฤติกรรมจะเปลี่ยนตามไปด้วย และพฤติกรรมเช่นนี้อาจสะท้อนให้สังเกตเห็นได้ในลักษณะของข้อห้ามและข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

ความเชื่อดังกล่าวมาแสดงให้เห็นว่า มีฐานการเกิดมากมาย แต่ถ้าพิจารณาตามกรอบของความเชื่อ อาจสรุปได้ 3 ประเภท คือ ความเชื่อที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และมนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

2.2 ประเพณีบุญผะเหวด

งานประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด ถือว่ามีประวัติความเป็นมายาวนานซึ่งเป็นประเพณี และวัฒนธรรม ที่น่าศึกษาเกี่ยวกับการจัดงานบุญประเพณีบุญผะเหวด ซึ่งนิยมจัดขึ้นในเดือนสี่ บางครั้งก็เรียก “บุญเดือนสี่” ในบางท้องถิ่นจะทำบุญเดือนนี้ในเดือนสาม รวมกับบุญข้าวจี่และบุญกุ้มข้าวใหญ่ ให้เป็นบุญเดียวกัน

---

[11] มณี พยอมยงค์, *ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรม : คติความเชื่อ*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 71.

2.2.1 มูลเหตุที่ทำให้เกิดเทศน์มหาชาติ

มีเรื่องเล่าในพระมาลัยหมื่นมาลัยแสนว่า ครั้งหนึ่งพระมาลัยเถระเจ้า ได้ขึ้นไหว้พระธาตุเกตแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้พบและสนทนาธรรม กับพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ ผู้ซึ่งจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ถัดจากพระสมณะโคดมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ตอนหนึ่งของพระมาลัยเถระกล่าวกับพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ ว่าประชาชนชาวโลกมีความปรารถนา ใครอยากเกิดร่วมในศาสนาของพระองค์ จะให้ชาวโลกประพฤติปฏิบัติอย่างไรพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ เมื่อทราบความประสงค์ของมนุษย์ในโลกแล้ว จึงได้สั่งความกับพระมาลัยเถระเจ้าว่า ถ้ามนุษย์ทั้งหลายปรารถนาจะได้พบ และเกิดร่วมศาสนากับพระองค์แล้ว จงรักษาศีลอย่าให้ขาด ให้ทานสม่ำเสมอแก่สมณะ ชีพราหมณ์ยาจกเข็ญใจ ผู้ยากไร้ทั้งหลาย จงอย่าได้ด่าว่า ฆ่าพ่อ ตีแม่ สมณะ ชีพราหมณาจารย์ อย่ายุยงพระสงฆ์หมู่คณะให้แตกสามัคคีกัน ให้ตั้งใจฟังพระธรรมเทศนา เรื่องผะเหวดสันดรชาดกให้จบสั้นภายในวันเดียวโดยความเคารพ จึงจะได้เกิดร่วมศาสนา และพบเห็นพระองค์การเทศน์มหาชาติมี 13 กัณฑ์ ได้แก่

1. กัณฑ์ที่ 1 ทศพร 79 พระคาถา
2. กัณฑ์ที่ 2 หิมพานต์ 134 พระคาถา
3. กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์ 209 พระคาถา
4. กัณฑ์ที่ 4 วนปเวสน์ 57 พระคาถา
5. กัณฑ์ที่ 5 ชูชก 79 พระคาถา
6. กัณฑ์ที่ 6 จุลพน 35 พระคาถา
7. กัณฑ์ที่ 7 มหาพน 80 พระคาถา
8. กัณฑ์ที่ 8 กุมาร 101 พระคาถา
9. กัณฑ์ที่ 9 มัทรี 90 พระคาถา
10. กัณฑ์ที่ 10 สักบรรพ์ 43 พระคาถา
11. กัณฑ์ที่ 11 มหาราช 69 พระคาถา
12. กัณฑ์ที่ 12 ฉกษัตริย์ 36 พระคาถา
13. กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ 48 พระคาถา

งานประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น จะมีลักษณะที่คล้าย ๆ กัน จะมีความโดดเด่นในการทำบุญผะเหวด คือ การรวมกันทั้ง 13 กัณฑ์ มีขบวนแห่มาจากที่แห่งเดียวกัน คือ บริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด โดยจะเน้นถึงความงามของขบวนต่าง ๆ ตามเนื้อหาของเรื่อง

2.2.2 พิธีกรรมทำบุญผะเหวด

ชาวจังหวัดร้อยเอ็ด จะจัดทำบุญผะเหวด ปีละ 1 ครั้ง คือ สัปดาห์ที่ 1 ของเดือนมีนาคมของทุกปี โดยจะมีวันรวมตามภาษาอีสาน เรียกว่า วันโฮมบุญ พุทธศาสนิกชนมาช่วยกันจัดตกแต่ง

ศาลาหรือสถานที่ที่จะทำบุญ จัดเตรียมเครื่องสักการะ ดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวตอก อย่างละพันก้อน มีการตั้งธงใหญ่ไว้แปดทิศและมีศาลเล็ก ๆ เป็นที่เก็บข้าวพันก้อน และเครื่องคาวหวาน สำหรับ ผี เปรต และมารรอบ ๆ ศาลาการเปรียญ จะแขวนผ้าผะเหวด เป็นเรื่องราวของผะเหวดสันดร ตั้งแต่กัณฑ์ที่ 1 ถึงกัณฑ์สุดท้ายการจัดงานบุญผะเหวด หรือ งานเทศน์มหาชาตินิยมที่อัญเชิญ พระอุปคุต มาปกป้องคุ้มครองมิให้เกิดเหตุเภทภัยอันตรายทั้งปวง และให้โชค ลาภ แก่พุทธศาสนิกชนในการทำบุญมหาชาติ จึงมีการแห่พระอุปคุต ซึ่งสมมุติว่า อัญเชิญมาจาก สะดือทะเล

2.2.3 การเตรียมงานบุญผะเหวด

การทำบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษาประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด มีพิธีกรรมเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ประชุมกัน

จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อจะทำบุญผะเหวด จะมีคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจากจังหวัด ได้จัดประชุมกันก่อน แล้วแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้แต่ละหน่วยงาน โดยทำเป็นหนังสือแจ้งไปยังอำเภอต่าง ๆ ในเขตการปกครองทั้ง 20 อำเภอ เช่น จัดแบ่งหนังสือเวสสันดรชาดกออกเป็นกัณฑ์ ๆ กะให้พอดีจำนวนพระภิกษุสามเณร และพระสงฆ์สามเณรที่นิมนต์มาจากวัดต่าง ๆ ครั้นแบ่งหนังสือแล้วก็แบ่งเรือนที่จะรับกัณฑ์เทศน์ และรับพระภิกษุพร้อมทั้งญาติโยมที่จะมาในงานแล้วให้นำหนังสือไปใส่ การไปใส่หนังสือมีสลากนิมนต์

การใส่หนังสือ จะกำหนดการใส่หนังสือ คือเอาหนังสือใบลานหรือ “ลำผะเหวด” มาแบ่งย่อย ๆ ออกประมาณ 30 - 40 ผูก เป็นชุดแล้วนำเอาหนังสือที่แบ่งไว้นั้น ไปให้ตามวัดต่าง ๆ เพื่อพระสงฆ์จากวัดนั้น ๆ จะนำไปเทศน์ตามวันที่กำหนดไว้โดยที่พระจะทราบเอง ว่าใบลานชุดของตัวเองได้มานี้อยู่กัณฑ์ไหน เมื่อถึงผูกของตนก็จะนำขึ้นไปเทศน์ และทั้งหมดนั้น จะเป็นอักษร ตัวธรรม การกระทำเช่นนี้ เรียกว่า “การใส่หนังสือ”

ขั้นตอนที่ 2 เตรียมงาน

ก่อนถึงวันรวม ทั้งทางจังหวัดร้อยเอ็ดจะร่วมกันทำความสะอาดบริเวณงาน ทำพวงมาลัย ทำรูปนกรูปสัตว์ ให้เหมือนป่าหิมพานต์ ทำเครื่องบูชา คาถาพัน ทำป้ายธง ปลูกผาม (ประรำ) ในลานบริเวณพิธี แบ่งกันเป็นที่ที่จัดสาดเสื่อ ตั้งน้ำกินน้ำใช้ไว้ให้พร้อม และปลูกหออุปคุตขึ้นทางทิศตะวันออกของศาลาโรงธรรม หอพระอุปคุตนั้น ใช้เสา 4 ต้น ปลูกให้สูงเพียงตา เอาฝาขัดแตะแอ้ม 3 ด้าน เอาบาตร ร่มกระโถน กาน้ำ จีวร ไม้เท้า เหล็ก ใส่ไว้ในหอ

มูลเหตุของพระอุปคุต เรื่องเดิมมีว่า พระอุปคุตเป็นพระเถระผู้มีฤทธิ์นิรมิตกุฎีอยู่กลางแม่น้ำมหาสมุทร ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชรวบรวมพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าจากที่ต่าง ๆ มาบรรจุไว้ในสถูปที่พระองค์สร้างใหม่เสร็จแล้ว จะทำการฉลอง จึงทรงปริวิตกถึงมารผู้เคยเป็นศัตรูคู่เวรของพระพุทธเจ้า จึงรับสั่งให้ไปนิมนต์พระอุปคุตมาในพิธี เมื่อมารรู้ว่าพระเจ้าอโศกจะฉลองเจดีย์ ก็มา

แสดงอิทธิฤทธิ์โต้ตอบกับพระอุปคุตเถระ ครั้งสุดท้ายพระอุปคุตเถระ นิรมิตหนังสุนัขเน่าผูกแขวนคอมารไว้ มารแก้เองไม่ได้ และให้ผู้มีฤทธิ์ช่วยแก้ก็แก้ไม่ได้ มารจึงยอมแพ้ พระอุปคุตเถระจึงแก้หนังสุนัขเน่าออกให้ แล้วให้เอาตัวไปกักไว้บนยอดเขากันฉลองเจดีย์ของพระเจ้าอโศก จึงปลอดภัยอาศัยเหตุนี้แล ในงานบุญพระเหวดทุกงาน จึงนิยมเชิญพระอุปคุตมาเพื่อป้องกันมาร

ขั้นตอนที่ 3 วันงาน

เมื่อถึงวันรวมข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนจังหวัดร้อยเอ็ดจะมารวมกันที่บริเวณพิธี เพื่อประดับศาลาเตรียมเครื่องสักการะ มีข้าวตอก ดอกไม้ ธูป เทียน ธงอย่างละพันธงใหญ่ 8 อันปักไว้ในทิศทั้ง 8 รอบบริเวณพิธีตั้งหม้อน้ำมนต์ตั้งหม้อโอ่งทำเป็นสระโบกขรณี เมื่อได้เวลาบ่าย 3 โมง จึงจัดเครื่องสักการะไปเชิญเอาพระอุปคุตมาอยู่หอ สมมุติว่าท่านอาศัยอยู่แม่น้ำห้วยหนอง หรือที่ใดที่หนึ่งใกล้กับที่นั้น

คำเชื้อเชิญพระอุปคุต อุกาสะ อุกาสะ ฝูงข้าทั้งหลาย ภายในมีพระสงฆ์เป็นเค้า ภายนอกมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธาน พากันจัดเครื่องสักการะ มากราบไหว้แก่ยอดใท้อุปคุตเถระ ตนมีฤทธิ์องอาจ นิรมิตผาสารทแก้ว กุฎีกลางนทีแม่น้ำใหญ่ มักใคร่ด้วยพรหมจารีอยู่สุขีบโศกเศร้าบัดนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลาย พร้อมกันฟังยังพระเหวด ในช่วงเขตอาฮาม ขออัญเชิญเจ้ากูตนธงคุณคาม มากเป็นอาชแพ้แก่ผีในจักรวาล จงไปปราบมารทั้ง 5 อันจะมาเบียดเบียนฝูงข้าทั้งหลายให้หายโภยภัยอันตรายทุกพร้อมพร่ำถ้วนทุกประการ ก็ข้าเทอญฯ

พอว่าคำเชื้อเชิญจบแล้ว ก็ตีฆ้องร้องป่าว ถือบาตร ไตรจีวร แห่มาเวียนหอ 3 รอบ แล้ว เอาสิ่งของวางในหอนั้น เวลาเพล และจังหัน จัดอาหารคาวหวานไปไว้ในหอนั้นด้วย ต่อไปก็เตรียมกันแห่ผะเหวด

พิธีแห่ผะเหวดเข้าเมือง เมื่อได้เวลาบ่ายสี่โมงเศษ ทางวัดจะตีกลองโฮมพระสงฆ์และญาติโยม จะไปเข้าร่วมกันที่วัด จับเอาฆ้อง กลอง และธรรมาสน์พร้อมด้วยพระพุทธรูป แห่ไปในชายป่าใกล้บ้าน ซึ่งเป็นป่าที่มีดอกไม้ เมื่อไปถึงแล้ว ต่างคนต่างเก็บเอาดอกไม้มา หัวหน้าพาไหว้พระรับศีลและฟังเทศน์ การเทศน์ในพิธีนี้ เล่นกันสนุกครึกครื้นมาก เมื่อมาถึงศาลาโรงธรรม ก็แห่รอบ 3 ครั้ง แล้วให้นำดอกไม้ไปบูชาวางไว้ข้างธรรมาสน์ กางผ้าผะเหวดออกแห่รอบศาลาโรงธรรมตอนนี้พระสงฆ์และญาติโยมมาลงวัดร่วมกัน เพื่อไหว้พระ ทำวัตร สวดมนต์ฟังเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน โดยนิมนต์พระมาเทศน์ บางบ้านก็มีมหรสพดูเป็นการเบิกบานสำราญใจเพราะชายหนุ่ม หญิงสาว ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มาในงานนี้ทั้งหมดจะมารวมกันในสถานที่นี้เมื่อได้เวลาก็กลับบ้านไปพักผ่อน

ขั้นตอนที่ 4 แห่ข้าวพันก้อน

ตอนเช้าประมาณตี 4 ออกพากันมาแห่ข้าวพันก้อนข้าวเหนียวที่ปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ ทำเสียบไม้หรือกะให้ได้พันก้อน เพื่อบูชาคาถาพัน เรียกข้าวพันก้อนเมื่อได้เวลาแล้วก็จัดการแห่ข้าวพันก้อน

คำบูชาข้าวพันก้อน การแห่ข้าวพันก้อนรอบศาลาโรงธรรม มีทายกนำพากล่าวคำบูชา ว่า นะโม นะโม จอมไตรปิฎก ยกออกมาเทศนาธรรม ขันหมากเบ็งงาม ข้าวพันก้อนอาชญ์ บูชาสามดวง

ยอดแก้วข้าไหว้แล้ว ถวายบูชา สาธุว่าดังนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบ 3 รอบ แล้วขึ้นไปศาลาโรงธรรมตอนนี้ญาติโยมพากันไหว้พระ ทำวัตรเช้า อาราธนาเทศน์ ฟังเทศน์สังกาส และเทศน์มหาชาติ สำหรับอาราธนาเทศน์นี้ โบราณนิยมอาราธนาเทศน์ผะเหวด โดยเฉพาะการทำบุญผะเหวดถือเป็นประเพณีที่สำคัญยิ่ง

คำอาราธนาผะเหวด

สุณันตุ โภนโต เย สังฆา ดูราเทพเจ้าทั้งหลาย อันยายยังอยู่ทุกหมู่ไม้ไพรพะนอม ทุกเหวฮอมฮาวป่า ทุกประเทศท่าฮาวเขา ทุกแถวเถาว์เถื่อนถ้ำ ทุกท่าน้ำและวังปลา พรรณนาฝูงเผดและผีอันมีใจโหดร้ายโทสา จงให้เจ้าทั้งหลายปะละใจอันเป็นบาป ให้ค่อยโสภาพเงี่ยโสตฟังธรรม เดาดาจำจือไว้เป็นประทีปใต้ส่องตามทาง ฝูงหมู่เทวดาทั้งหลาย อันรักษาวัดวาและประเทศทั้งเขตใต้ฮอดหลีผี ทางเหนือมีผาใดผาด่าง ทางข้างซ้ายกรุงศรีอยุธยา ทางฝ่ายเหนือมีแดนแกวเป็นเขต ทุกประเทศด้าวอันอยู่ห้องเทศพระสุธา กับนางธรณีทั้งแม่น้ำเป็นผู้คำฝูงหมู่ปาณา ฝูงหมู่เทวดาเจ้าทั้งหลาย ภายบนมีพระยาอินทร์พระยาพรหม จงลงมาโมทนาซึ่งธรรมอันฝูงข้าทั้งหลาย ภายในมีมหาราชครูเป็นเค้า ภายนอกมีมหาราชตนเป็นอาชญ์ในเมืองแก้วราขอุบล กับทั้งกัลยาเมียมิ่งลูกแก้วกิ่งชายา กับทั้งราชบิดามารดาพ่อแม่ เฒ่าแก่พร้อมกันมาทั้งราชาและอุปราช ทั้งนักปราชญ์และอาจารย์ในคามชาวนิคมบ้านนอก อันอยู่ขงเขตเมืองแก้วราชอุบล ชวนกันมาพร้อมแพ่ง แต่งเครื่องไว้บูชา สหัสสาหลายปีมีมากดอกอุบลหลายพอพัน บัวแดงบานไขกาบ ดอกผักตบอาจเขียวนิล ดอกก้านของหลายบ่น้อย พันหนึ่งค่อยขวนขวาย ช่อธงยายสะพาสข้าวพันก้อนอาจบูชา

บัดนี้ข้าจักแจกคาถาเวสสันดรชาดก เป็นคาถาพัน ผิจักแบ่งเป็นกัณฑ์ได้ 13 กัณฑ์ พรรณนาในทศพรกัณฑ์ เป็นเค้ามี 19 คาถา ข้าจักบูชาแลสิ่งแลสิบเก้า บูชากัณฑ์เค้าชื่อทศพร หิมพานต์กัณฑ์ถ้วนสองมีคาถา 134 คาถา เครื่องบูชาถวายไว้ ทานขันธ์กัณฑ์ถ้วนสามมีคาถา 109 ยอเครื่องร้อยบูชา วะนะปะเวสกัณฑ์ถ้วนสี่มี 57 พระคาถา เครื่องบูชาแบ่งไว้ ชูชกกัณฑ์ถ้วนห้ามี 79 พระคาถาเครื่องบูชาบ์ให้ขาดให้ตก จุลพนกัณฑ์ถ้วนหกมี 34 พระคาถา เครื่องบูชาจัดแจงไว้ มหาพนกัณฑ์ถ้วนเจ็ดมี 80 พระคาถา เครื่องบูชาแจกแบ่งไว้ กุมารกัณฑ์ถ้วนแปดมี 100 พระคาถาเครื่องบูชาครบถ้วนมัทรีกัณฑ์ถ้วนเก้ามี 90 พระคาถา เครื่องบูชาไว้สู่อัน สักกบรรพ์กัณฑ์ถ้วนสิบมี 43 พระคาถาเครื่องบูชาตกแต่งไว้ มหาราชกัณฑ์ถ้วนสิบเอ็ดมี 69 พระคาถา เครื่องบูชาสะอาดงามดี ฉะขัตตีย์กัณฑ์ถ้วน สิบสองมี 36 พระคาถา เครื่องบูชาบ่น้อย นครกัณฑ์ถ้วนสิบสาม มี 49 พระคาถา เครื่องบูชาแต่งถ้วนมีครบล้วนยกถวาย คาถาทั้งหลายรวมกันแล้ว บ่คลาดแคล้วถึงพันได้ครบถ้วน แต่งเครื่องล้วนบูชาแล้วจึงเชิญมายังเทวดาทุกเพศ ให้มาฟังยังเทศนา

บัดนี้ ฝูงข้าทั้งหลาย ขอราธนาพระเป็นเจ้าผู้วิเศษ ขึ้นเทศนามหาเวสสันตระชาดก อันพระธรรมสังคาหกาจารย์ เจ้ายกมาเทศนาว่า อาทิกัลยาณัง มัชเฌกัลยาณัง ปะริโยสานะกัลยาณัง สาตถัง สะพยัญชะนัง เกวะละปริปุณณัง ปะริสุทธัง พรัหมะจะริยัง ปะกาเสถะ โน โอกาสะ อาราธะนัง กะโรมะ

การอาราธนาเทศน์ผะเหวดนั้น ถ้าไม่ต้องการว่ายาว จะตัดบทสั้น ๆ ก็ได้ขึ้นตรง อาทิ กัลยาณัง ฯเปฯ อาราธะนัง กะโรมะ เท่านี้ก็ได้แล้วพระสงฆ์ท่านจะเริ่มเทศน์สังกาส คือ พรรณนาอายุกาล ของพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ต้นไปจนถึงอันตรธาน การเทศน์ผะเหวด ไม่มีเวลาพักในระหว่าง แม้จะเป็นเวลาฉันเช้าฉันเพลก็เทศน์ไปเรื่อย ๆ จนจะถึงเวลาเพล

ขั้นตอนที่ 5 ถวายกัณฑ์ต้น

ตอนก่อนเที่ยง ญาติโยมชาวบ้าน จะจัดกัณฑ์เทศน์ (กัณฑ์ต้น) ออกมารวมกันที่วัด แล้วแห่รอบศาลาโรงธรรม ไปถวายพระเณร ที่ตนนิมนต์มา พอได้เวลาบ่ายโมงจะมีบ้านใกล้เคียงแห่กัณฑ์หลอนมา ถ้าถูกองค์ใดที่จะถวายองค์นั้นการเทศน์ จะไปจบเอาอย่างช้า ประมาณ เวลา 16.00 น.

ขั้นตอนที่ 6 ตอนจบ

เมื่อเทศน์มหาชาติจบลงแล้ว จะเรียกให้ชาวบ้านมารวมกัน เพื่อทำพิธีขออโหสิกรรม ขมาโทษ จัดสรรดอกไม้ ธูป เทียน กล่าวคำขอขมาโทษ

คำขอขมาโทษ โอกาสะ โอกาสะ ฝูงข้าทั้งหลายทั้งหญิงชายและหนุ่มท้าว ฝูงบ่าวและฝูงสาว ทั้งลุงอาวอา และพ่อแม่ เฒ่าแก่และลุงตา ทั้งท้าวพระยาเสนา และอำมาตย์ ทั้งนักปราชญ์และปุโรหิต ทั้งบัณฑิตและชาวเมืองมีศรัทธาเรืองพร่ำพร้อม ใจอ่อนน้อมในธรรม บางผ่องมีเงินตามแต่ได้ บางผ่องมีดอกไม้และเผิ้งเทียน ใจเสถียรซมชื่นยอยืนพร้อมกันมา มีฎิลานและเหมี้ยงหมากหลายหลากพร้อมอาหาร มีของหวานเป็นเค้า คือว่าข้าวต้มและข้าวหนม ข้าวมธุปายาส ข้าวปาดและข้าวมันสัพพะสันปิ้งจี่ หมกหมวกหมีแกมแกง เป็นของแพงอันปราณีต แซบซ้อนซีดเพิ่งใจ ตามใจใส ตกแต่งพร้อมกันแล้วจึงนำมาถวายบูชาเคนแจกแก่พระแก้วเจ้าทั้งสาม ในอารามข่วงเขต ถวายแก่เจ้ากูตนวิเศษ ก็หากแล้วบรบวน

บัดนี้ ฝูงข้าทั้งหลาย ประมวลมายังเครื่องบูชา 2 ประการ คือ บูชาภายใน และภายนอก ภายใน คือจิตใจ ขันธ์ทั้ง 5 ภายนอก คือ ข้าวตอกดอกไม้ธูป เทียน ฝูงข้าทั้งหลาย จัดแจงมาเรียงตั้งไว้เซิ่งหน้า และอธิฐานให้เป็น 5 โกฐาส ปฐมโกฐาสถ้วนหนึ่งนั้น ฝูงข้าทั้งหลาย ขอถวายบูชาแก่สัพพัญญูเจ้า ตนเป็นเค้าโปรดสัตว์เนืองนอง โกฐาส อันถ้วนสอง ขอถวายสมมา พระนวโลกุตตรธรรมเก้าประการ แก้วดวงงาม โกฐาสอันถ้วนสาม ขอถวายสมมาบูชาแก่ พระอริยสงฆ์ อันทรงศีลาอันถ้วนถี่ โกฐาสอันถ้วนสี่ ขอถวายสมมาบูชาแก่พระสถูปรูปพระพุทธเจ้าและเจดีย์ ทั้งพระศรีมหาโพธิ์ อันอยู่ในหมื่นโยชน์ชมภูดูตระการงามในมนุษย์แหล่งหล้า โกฐาสถ้วนห้าขอถวายบูชาสมมาแก่เทพบุตรเทพธิดา พระยาอินทร์ มหาพรหม พยายมภิบาลท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ นางน้อยนารถเมขลา นางธรณีอีสูรเป็นเค้า อันเป็นเจ้าพระสุธา ฝูงข้าทั้งหลายบ่อาจจักม้มคัณนาลำดับต่อเลียนกันมายังโทษอันเป็นเค้าตราบต่อเท่าวันนี้ก็ดี โทษอันเกิดจากกายวจีมโนทวารวิถีจิตใจ หลอนว่าได้หลงไหลพลั้งพลาด บ่คาดอาตม์วาแม่นครองธรรม คิดว่าบ่เป็น กรรมและโทษ หลอนว่าได้ปากโพดและได้กล่าววาจา ได้ครหาติเตียนพระพุทธรูปเจ้าว่าบ่งาม องค์งามนั้นยังสูงสักหน่อย องค์น้อยนั้นยังต่ำพอประมาณ องค์กลางนั้นหนา

บางบ่ซ้อยโซต องค์ใหญ่นั้นหนาโพดบ่เสมอกัน หลอนว่าได้ ติเตียนพระจอมธรรมว่ามีศรีอันเศร้าขอแต่พระเป็นเจ้าจงโผด กรุณา อย่าให้เป็นโทษาโทษต้องเป็นบาปข้องอยู่ในวัฏฏะสงสาร

ประการหนึ่ง ฝูงข้าทั้งหลายได้ตกแต่งยังทาน มีเครื่องหวานและเครื่องส้ม มีเครื่องต้มและเครื่องแกง หลอนว่ามีดำแดงตกใส เป็นฝุ่นไง่ปลิวไป เป็นครองสุดวิสัยบ่ฮู้เมือ คิดว่าเชื้อใจแล้วจึงนำมาถวายบูชาเคนแจกแก่พระเจ้าแก้วทั้งสาม ในอารามข่วงวิเศษถวายแก่เจ้ากูตนวิเศษก็หากแล้วบรบวน

บัดนี้ฝูงข้าทั้งหลายทั้งตายายและเด็กน้อย อันระห้อยแล่นนำมา ทั้งลุงตาและพ่อแม่ เขายูแต่เล่นแลยินดี บางผ่องตีคลีและสับข่าง บางผ่องไห้อินอ้อยอยากกินนม บางผ่องได้เหยียบตมเข้ามาในข่วงเขต บางผ่องปิดพวงเพศผลา บางผ่องปิดอัมพาหมี้ม่วง บางผ่องเล่นเต้นข่วงหยอกใยกัน โรทันตาฮ้องไห้ได้ไม้ฆ้อนแล้วไล่ตีกัน เป็นอันนั้นบ่พ้นที่เงียบงีเมื่อฟังธรรม เป็นครองบ่ยำและประมาท หลอนว่าได้ร่วมสาดแลร่วมหนัง ได้ต่าวหลังและต่าวข้าง หลอนว่าได้ปล่อยช้างม้าและวัวควายเข้ามาในข่วงเขต ขอแก่เจ้ากูตนวิเศษได้มาอนุญาโต อย่าได้เป็นโทโสโทษต้อง เป็นบาปข้องนำไป สุดวิสัยเมื่อจักมรณา ครั้นว่าคละคลาดแล้วขอให้ได้เมือเมืองแก้วชื่อว่านิระพาน

ประการหนึ่งฝูงข้าทั้งหลาย ทั้งหญิงชายและพ่อแม่ ทั้งเฒ่าแก่และลุงตา พร้อมกันมาในข่วงเขต เหตุอยากได้ครองเมืองฟ้าและนิระพาน หลอนว่าอยู่เหิงนานเหน็ดเหนื่อย ได้เหยียดเหมือยแข้งขาเที่ยวไปมาและกล่าวเว้า ยามเมือสังฆะเจ้ายังเทศนาธรรม บ่จำนำเอาหูต่อ บางผ่องคิดฮอดบ้านและเฮือนใจปิกเบือนคัวหนีเมือบ้าน ขี้คร้านแล้วบ่คืนมา เมือนอนดอมภริยาและลูกเต้า หลอนว่าได้กินเหล้าแลสุรา มัวเมาตาคิดว่าแม่นของชื่น ตัวยืนแจกหยาบกัน ยามเมือวันมื้อเช้าลางเทืออายกลิ่นเท่าสังฆะเจ้าทรงธรรม จึงนำเอามายังโทษฝูงข้าทั้งหลายมาตั้งไว้ซ่องหน้าแล้ว จงให้อโหสิกรรมนำเสียซึ่งโทษอย่าให้เป็นสัคคะนิวารณะ มัคคะนิวาระณะธรรม กรรมอันห้ามครองเมือเมืองฟ้าก็ข้าเทอญ จัตตาโร ธัมมา อันว่าธรรมทั้งหลาย 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ จงปวัตตนาการ ในขันธสันดานแห่งฝูงข้าทั้งหลาย ทุกตนทุกคนก็ข้าเทอญ นิพพานะปัจจะโย โหตุ

ครั้นว่าบ่อยากเว้าความยาวความยืด ก็ให้เว้าแต่ย่อ ๆ พอได้ดั่งหมายว่า โย โทโส โมหะจิตฺเตนะ พุทธัสมิง ครั้ง 2 ธัมมัสมิง ครั้ง 3 สังฆัสมิง ว่าถึงสามครั้ง ปาโต ปะยา ขะมะถะ เม สัพพัง โทสัง สัพพะปาปัง วินัสสะตุ ว่าดังนี้ 3 จบ ก็มีความหมายกว้างเหมือนกัน

พอว่าจบเสร็จแล้ว บูชาถวายดอกไม้ ทั้งธูปเทียน พร่ำพร้อมถวายให้แก่พระสงฆ์ พระสงฆ์เจ้า ชะยันโต เลยสวดประพรหมน้ำมนต์ ให้ฝูงญาติโยมเรียบร้อยแล้ว พิธีนั้นเลิกลา ญาติกาโยมพร้อมพากันวอนกราบ ขอน้ำมนต์ทั้งด้ายสายสิญจน์ ไปฝากให้หลานน้อยอยู่เฮือน ใจฝูงเจ้าทายิกา ปลอดปลงนับว่าบุญทำให้อิ่มได้ เหมือนข้าวกล่องดีนั่นแหล่ว

2.2.4 การจัดเตรียมสถานที่จัดบุญผะเหวด

1) บนศาลาโรงธรรม

ตั้งธรรมมาสน์ไว้กลางศาลาโดยรอบนั้นจัดตั้ง “ธุงไชย” (ธงชัย) ไว้ ทั้งแปดทิศ และจุดที่ตั้ง “ธุงไชย” แต่ละต้นจะต้อง มี “เสดถะสัต” (เศวตฉัตร) “ผ่านตาเว็น” (บังสูรย์) และตะกร้าหนึ่งใบสำหรับใส่ข้าวพันก้อน พร้อมทั้ง “บั้งดอกไม้” สำหรับใส่ดอกไม้แห้ง ซึ่งส่วนมากทำจากต้นโสนและใส้ “ธุงหัวคีบ” นอกจากนี้ที่บั้งดอกไม้ยังมีปีกนกปีกปลา ซึ่งสานจากใบมะพร้อมหรือใบตาลไว้อีกจำนวนหนึ่งและตั้งโอ่งน้ำไว้ 5 โอ่ง รอบธรรมาสน์ซึ่งสมมติเป็นสระ 5 สระ ในหม้อน้ำใส่จอกแหน (แหนคือสาหร่าย) กุ้งเหนี่ยว ปลา ปู หอย ปลูกต้นบัวในบ่อใหม่ใบบัว และดอกบัวลอยยิ่งดีรวมทั้งจะต้องจัดให้มีเครื่องสักการะบูชาคาถาพัน และขันหมากเบ็งวางไว้ตามมุมธรรมาสน์ ณ จุดที่วางหม้อน้ำ ที่สำคัญบนศาลาโรงธรรม ต้องตกแต่งให้มีสภาพคล้ายป่า โดยนำเอาต้นอ้อย ต้นกล้วย มามัดตามเสาทุกต้นและขึงด้ายสายสิญจน์รอบศาลา ทำราวไม้ไผ่สูงเหนือศีรษะประมาณหนึ่งศอก เพื่อเอาไว้เสียบดอกไม้แห้งต่าง ๆ นอกจากนี้ยังใช้เป็นที่ห้อยนก ปลาตะเพียน และใช้เมล็ดแห้งของฝากลิ้นฟ้า (เพกา) ร้อยด้วยเส้นด้ายยาวเป็นสายนำไปแขวนเป็นระยะ ๆ และถ้าห้อยดอกไม้แห้งอื่นไม่ได้ ก็จะใช้เส้นด้ายชุบแป้งเปียกแล้วนำไปคลุกกับเมล็ดข้าวสาร ทำให้เมล็ดข้าวสารติดเส้นด้าย แล้วนำเส้นด้ายเหล่านั้นไปแขวนไว้แทน ด้านทิศตะวันออกของศาลาโรงธรรมต้องปลูก “หออุปคุต” โดยใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเสาสี่ต้นสูงเพียงตา หออุปคุตนี้เป็นสมมติว่าจะเชิญพระอุปคุตมาประทับ เพื่อปราบมารที่จะมาขัดขวางการทำบุญ ต้องจัดเครื่องใช้ของพระอุปคุตไว้ที่นี้ด้วย

2) บริเวณรอบศาลาโรงธรรม

“ธุงไชย” ขนาดใหญ่ 8 ซุง ปักไว้ตามทิศทั้งแปดซึ่งแต่ละ หลักธุงจะปัก “กรวยไม้ไผ่สำหรับใส่ข้าว พันก้อน” “เสดถะสัด” (เศวตฉัตร) “ผ่านตาเว็น” (บังสูรย์) และ “ขันดอกไม้” เช่นเดียวกับบนศาลาโรงธรรม นอกจากนี้ ก็ปักธุงช่อไว้ ณ จุดเดียวกับที่ปัก “ธุงไชย” อีก ด้วยครั้งถึงเวลาประมาณ 14.00 – 15.00 น. ของมื้อโฮมหรือวันรวม ผู้เฒ่าผู้แก่จะพากันนำเครื่องสักการะ บูชาประกอบด้วยขันห้าขันแปด บาตร จีวร ร่ม กระโถน กาน้ำ และไม้เท้าเหล็ก ไปเชิญพระอุปคุต ซึ่งสมมติว่าท่านอาศัยอยู่ในแหล่งน้ำอาจเป็นบึง หนอง แม่น้ำ อ่างเก็บน้ำ (ที่อยู่ใกล้วัด) เมื่อไปถึงผู้เป็นประธาน จะตั้งนะโมขึ้น 3 จบ กล่าว “สัคเค” เชิญเทวดามาเป็นพยาน แล้วจึงกล่าว

2.2.5 หอพระอุปคุต

หอพระอุปคุต จัดทำขึ้นโดยยกเสาไม้ไผ่ 4 เสา สานไม้ขัดแตะแอ้มทั้ง 3 ด้าน ทำเหมือนศาลเพียงตา สูงประมาณ 1.50 เมตร (ยืนแล้วสูงเพียงกับสายตา) นิยมหันหน้าไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันออก ให้หันเข้าไปในศาลาการเปรียญหรือสถานที่จัดงาน เพื่อให้พระอุปคุตได้สอดส่องดูแลภายในอย่างรอบด้าน บริเวณหอพระอุปคุต ประกอบด้วย หมอนอิงที่นั่ง คาย ประกอบด้วย เครื่องอัฐบริขารบาตร ผ้าไตร รองเท้า กาน้ำ ร่ม ไม้เท้าเหล็ก ฯ กั้งด้วยสัปทน มีโต๊ะสำหรับ ถวายข้าวพระ

อุปคุตตอนเช้ากระถางธูป เชิงเทียน สำหรับสักการะบูชา ด้านล่างหอ จะมีโอ่งน้ำ ใส่น้ำที่ตักมาจากแม่น้ำที่ไปอัญเชิญพระอุปคุตมา ใส่จอก แหนเล็กน้อย

พระอุปคุต เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ต้องเตรียมไว้ก่อนวันงาน ชาวอีสานเชื่อว่า หากนิมนต์พระอุปคุตมารักษาในงาน การจัดงานจะเป็นไปด้วยความราบรื่น เรียบร้อย โดยถือเอาประวัติของท่านมาเป็นมูลเหตุในการอัญเชิญ มีรายละเอียด ดังนี้

1) ประวัติพระอุปคุต

พระเถระอุปคุต เป็นชาวเมืองปาตลีบุตร เมื่อบวชแล้วบำเพ็ญเพียร จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ขีณาสพ สำเร็จอภิญญาต่างๆจนสามารถแสดงอภินิหาร เป็นที่เล่าลือมาจนทุกวันนี้ มีปฏิปทาดำเนินไปในทางสันโดษมักน้อย นัยว่าท่านเนรมิตเรือนแก้ว (กุฏิแก้ว) ขึ้นในท้องทะเลหลวง (สะดือทะเล) แล้วก็ลงไปอยู่ประจำ ที่กุฏิแก้วตลอดเวลา เมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษ ที่ 2 พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ทรงสร้างพระวิหาร และพระสถูปมากมาย ทั่วทั้งชมพูทวีป เมื่อการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระองค์ก็ทรงปรารภ ที่จะจัดให้มีการฉลองสมโภชพระสถูปเจดีย์ทั้งหมด นั้นเป็นการมโหฬารยิ่ง ตลอด 7 ปี 7 เดือน 7 วัน และเพื่อให้การฉลองสมโภชเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ปราศจากอุปสรรค จึงใคร่ จะอาราธนาพระสงฆ์ขีณาสพที่ทรงอิทธิฤทธิ์มาเป็นผู้คุ้มครองงาน ให้ปราศจากการรบกวนจากมารร้ายต่าง ๆ แต่พระสงฆ์ในนครปาตลีบุตร ไม่มีรูปใดที่จะสามารถเป็นผู้คุ้มครองงานมหกรรมอันยิ่งใหญ่นี้ให้พ้นจากภัยทั้งหลายทั้งปวงได้ (โดยเฉพาะภัยจากพญาวัสสวดีมาร ผู้มีฤทธิ์ยิ่งกว่าภูตผีปีศาจทั้งหลาย) นอกเสียจากพระอุปคุตเถระผู้เดียวเท่านั้นพระสงฆ์ทั้งปวงจึงตั้งตัวแทน 2 รูป ลงไปอาราธนาพระอุปคุตเถระผู้เรืองฤทธิ์ มาช่วยรักษาความปลอดภัยในงานสมโภชครั้งนี้ ซึ่งกล่าวกันว่า พระอุปคุตเถระองค์นี้มีปกติสันโดษอยู่องค์เดียว เข้าฌานสมาบัติเสวยวิมุตติสุขอยู่ในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ ภายในปราสาทแก้วที่เนรมิตขึ้นเหนือรัตนะบัลลังก์จะออกจากสมาบัติ เหาะขึ้นมาบิณฑบาต ในโลกมนุษย์ ในวันพุธเพ็ญกลางเดือนเท่านั้น และในครั้งนี้เอง พระอุปคุตเถระ ถูกพระภิกษุสองรูป ผู้ได้อภิญญาสมาบัติชำแรกมหาสมุทรลงมาถึงตัวท่านแจ้งว่าให้ท่านจงเป็นธุระป้องกันพญามารอย่าให้รบกวนงานฉลองพระสถูปเจดีย์ ของพระเจ้าอโศกมหาราชได้

เมื่อพระอุปคุตเถระได้รับนิมนต์ ก็เดินทางมานมัสการและรายงานตัวต่อคณะสงฆ์ในวันรุ่งขึ้น พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้เสด็จเข้ามานมัสการคณะสงฆ์ เพื่อขอทราบเรื่อง ผู้จะที่จะมาทำหน้าที่รักษาการงานฉลองสมโภชพระสถูปเจดีย์ เมื่อพระองค์ทรงทราบว่าผู้ที่จะมาทำหน้าที่นี้คือพระอุปคุตเถระ ก็ทรงนึกแคลงพระทัย เนื่องจากพระอุปคุตเถระนั้นมีร่างกายผ่ายผอมดูอ่อนแอ ก็ทรงไม่แน่ใจเกรงจะทำหน้าที่ได้ไม่สมบูรณ์ แต่ไม่ทรงตรัสว่ากระไรครั้นรุ่งเช้าวันใหม่ ขณะที่พระอุปคุตมหาเถระออกบิณฑบาตในนครปาตลีบุตรนั้น พระเจ้าอโศกมหาราช ใคร่จะทดสอบฤทธิ์พระเถระ จึงทรงปล่อยช้างซับมัน (ช้างตกมัน) ให้เข้าทำร้ายพระเถระพระมหาอุปคุตเถระเห็น ดังนั้น จึงสะกดช้าง ที่

กำลังวิ่งเข้ามา ให้หยุดอยู่กับที่ไม่ไหวติงประดุจช้างที่สลักด้วยศิลา พระเจ้าอโศกมหาราช ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็ทรงเลื่อมใส จึงเสด็จไปขอขมาพระเถระ พระมหาอุปคุตเถระก็ให้อภัยทั้งแก่พระเจ้าอโศกมหาราชและพญาคชสาร

เมื่อเห็นว่าพระอุปคุตเถระมีฤทธิ์เดชมาก พระเจ้าอโศกมหาราช ก็ทรงวางพระทัย ตรัสสั่งให้เตรียมฉลองสมโภชพระสถูปเจดีย์ทั้งหมด ด้วยการปลูกปะรำร้านโรง ประดับธงทิว และประทีปโคมไฟตลอดระยะทางกึ่งโยชน์ทำให้ตามแนวฝั่งแม่น้ำคงคา สว่างไสวไปทั่วทั้งบริเวณ บรรลุฤกษ์งามยามดีตามที่กำหนดไว้ บรรดาพระสงฆ์ขีณาสพ และพระสงฆ์ปุถุชนตลอดจนพุทธศาสนิกชน ทั้งในนครปาตลีบุตร และต่างแดนจากจตุรทิศก็เริ่มหลั่งไหลเข้าสู่บริเวณงาน พร้อมเครื่องสักการะบูชา เพื่อร่วมพิธีฉลองสมโภชพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุอยู่ในมหาเจดีย์ และเจดีย์ ทั้งแปดหมื่นสี่พันองค์ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างยิ่งและในเวลานี้เอง พญามาร (พญาวัสสวดีเทพบุตรมาร) ก็มุ่งหน้าเข้ามาในงานกับเค้าเหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะก่อความวุ่นวายต่าง ๆ นานา ทั้งบันดาลให้เกิดลมพายุทั้งแปลงร่างเป็นสัตว์ป่า และสัตว์หิมพานต์ แต่ทุกครั้งก็โดนพระอุปคุตเถระกำราบได้หมด และสุดท้าย เพื่อให้พญามารออกไปจากบริเวณพิธี พระอุปคุตเถระจึงเนรมิตร่างหมาเน่าขึ้นมาตัวหนึ่ง แล้วดึงประคตจากเอวของท่านออกมาผูกร่างหมาเน่านั้น คล้องคอพญามารไว้แล้วสำทับว่าไม่ว่าใครก็ตาม (นอกจากท่านเอง) จะเอาหมาเน่านี้ออกจากคอพญามารไม่ได้ แล้วขับพญามารออกไปจากบริเวณงานทันทีด้วยความอับอายพญามารก็ออกมาจากบริเวณงานและพยายามแก้ร่างสุนัขเน่า ออกด้วยฤทธานุภาพ แต่ทำอย่างไร ก็ไม่สามารถแก้ได้เพราะเมื่อเอามือทั้งสอง ต้องสายประคตที่คล้องคอทีไร ต้องมีไฟลุกขึ้นไหม้คอและมือทันที สุดจะแก้ไขด้วยตนเองได้ ก็ไปหาที่พึ่งอื่น

แต่ถึงแม้จะไปหาท้าวมหาราชทั้งสี่ พระอินทร์ ท้าวยามา ท้าวสันดุสิต ท้าวนิมิตเทวราช ตลอดจนท้าวสหัสบดีพรม ก็ไม่มีใครสามารถช่วยได้ ต่างได้แต่แนะนำว่า ให้พญามารไปขอขมา และขอความเมตตาจากพระเถระผู้นั้นเสียดีกว่า พญามารเห็นดังนั้น จึงจำใจต้องกลับไปหาพระเถระอ้อนวอนให้ช่วยเอาซากหมาเน่าออกจากคอให้แล้วจะไม่มารบกวน

การจัดงานอีกพระอุปคุตเถระก็อนุโลมตาม แต่ยังไม่ไว้ใจพญามารนัก เกรงพญามารจะกลับมาทำลายพิธีในภายหลัง จึงเดินนำพญามารไปยังเขาใหญ่ลูกหนึ่ง แล้วเอาร่างหมาเน่าทิ้งลงเหวและเนรมิตให้สายประคตยาวขึ้น แล้วพันคอพญามารไว้กับเขาลูกนั้น พร้อมทั้งแจ้งว่า เมื่อเสร็จพิธีฉลองสมโภชพระมหาเจดีย์สิ้นสุดลงแล้ว จึงจะแก้โซ่ออก ปล่อยให้พญามารเป็นอิสระ (7 ปี 7 เดือน 7 วัน) เวลาผ่านไปตามที่ตกลงกัน การจัดงานสมโภช ก็สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีและนับแต่นั้นมา พญามารได้มีจิตอ่อนน้อมเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา หมดสิ้นน้ำใจริษยา และบำเพ็ญบารมีเพื่อพุทธภูมิต่อไป

2) คาถาเชิญพระอุปคุต

นิยมเขียนแล้วติดไว้ที่เสาศาลา ติดไว้ที่ยอดธุงชัย 8 ทิศ หรือ เขียนไว้ที่หอพระอุปคุต นอกจากนั้นชาวอีสานนิยมจดจำแล้วจะสวดภาวนาเมื่อเผชิญกับเหตุร้าย เชื่อว่าจะสามารถป้องกันภัยได้จริง คาถาพระอุปคุต ดังนี้

“อุปคุตโต จะ มะหาเถโร คิชฌะวุตโต สะมุททะโย ปาโต ตะลา อายาตุ เอกะมาโร เตชะมาโร โย โย อุปคุตโต มะหาเถโร ยัง ยัง อุปคุตตัง มะหาเถรัง กายะพันธะนัง มารัสสะ คีวัง สัพเพ ยักขา ปะลายันตุ สัพเพ ปีปาสาจา ขิปปะเมวะ ปะลายันตุ”

คายพระอุปคุต หรือค่ายกครู เป็นเครื่องบูชา ใช้สำหรับไปอัญเชิญพระอุปคุตมาประดิษฐานสู่หอคายพระอุปคุตประกอบด้วย

1. อัฐบริขาร 8 คือ ผ้าไตร ผ้าสบง ผ้าจีวร บาตร เข็ม ด้าย หินลับมีด ใบมีดโกน
2. รองเท้า
3. ไม้เท้า
4. ขัน 5 ขัน 8 สำหรับไปนิมนต์
5. กาน้ำ
6. ร่ม

เมื่อนำคายไปอัญเชิญพระอุปคุตแล้ว จะนำแห่ไปพร้อมขบวน และนำไปวางไว้ที่หอพระอุปคุต เมื่อเสร็จงานบุญผะเหวดแล้ว บางหมู่บ้านจะอัญเชิญพระอุปคุตกลับไปยังท่าน้ำเดิม บางหมู่บ้านจะไม่นิมนต์ท่านกลับ ในบริเวณวัดบางหมู่บ้านจะสร้างหอพระอุปคุตไว้ที่ศาลาอย่างถาวร หรือบริเวณหนึ่งของวัด ในตอนเช้าจะต้องนำภัตตาหารมาถวาย น้ำปานะ หมากพลู ตามสมควร เปรียบเหมือนท่านมีชีวิตเป็นพระสงฆ์องค์หนึ่ง

3) สถานที่อัญเชิญพระอุปคุต

จัดเตรียมแบบเรียบง่ายริมฝั่งแม่น้ำสายสำคัญ โดยอ้างอิงจากตำนานพระอุปคุต ว่าท่านได้เนรมิตผาสาท จำศีลอยู่สะดือทะเล โดยจัดเตรียมก้อนหิน หรือรูปเหมือนพระอุปคุตลงไปวางไว้ในน้ำเมื่อถึงเวลาอัญเชิญ ผู้ที่ได้รับมอบหมาย จะต้องลงไปงม ถึงครั้งที่ 3 จึงจะยกขึ้นมา

4) คำอาราธนาพระอุปคุต

โอกาสะ โอกาสะ ฝูงข้าทั้งหลาย อภิวันท์ไหว้ยังพระมหาอุปคุตผู้ประเสริฐ มีศักดาเลิศปรากฏ ทรงเกียรติยศขีณา กว่าพระอรหันตาทั้งหลาย ข้าขออาราธณามหาเถระเจ้าผู้มีอาคมแก่กล้า จงเสด็จแต่น้ำคงคา มาผจญมารฮ้าย ด้วยบาทพระคาถาว่า อุปคุตโต มหาเถโร คิชฌะกูโต สา มุทธะโย เอกะมาโร เตชะมาโร ปะลายันตุ ฝูงข้าทั้งหลาย ขออาราธนามหาเถระเจ้าจงมาผจญมลมารทั้งห้า ใต้ลุ่มฟ้าและเวหน ภายบนแต่อกนิษฐาเป็นเค้า ตลอดเท่าถึงนาคครุฑ มนุษย์เทวา ผู้มีใจสาโหด โกรธา โกรธอธรรม ฝูงมีใจดำบ่ฮุ่ง หน้ามืดมุ่งมานมัว ก้ำฝ่ายเหนือและขอกใต้ ทั้งที่ใกล้และที่ไกล ตะวันตก

และตะวันออกของเขตภูมิสถาน อันฝูงข้าทั้งหลายจักฟังธรรมเทศนา ในสถานที่นี้ ขออันเชิญพระอาทิตย์ผู้วิเศษใสแสง พระจันทร์แยงเยืองโลก อังคารโผดผายผัน พุธ พฤหัสพลันแวนเที่ยว ศุกร์เสาร์เกี่ยวคอยระวัง กำจัดบังแวดไว้ เทพไท้ตนลือฤทธิ์พระพาย แมนมิตรไตรสถาน พระอิศวรผันผายแผ่รัศมีแก่เตโชผาบศัตรูมารฮ้าย ในคุ้มข่วงเขตสถานอันฝูงข้าทั้งหลาย จักยอทานและฟังเทศน์ องค์เทเวศจงฮักษากำจัดประดามารโหดฮ้าย ให้พลันพ่ายกลับหนี อย่าฮาวีข่วงเขตที่นี้ ก็ข้าเทอญ โย โย อุปคุตโต มหาเถโร ยัง ยัง อุปคุตตัง มหาเถรัง กายัง พันธะมะรัสสะคีวัง สัพเพ ยักขา ปลายันตุ สัพเพ ภยา ปะลายันตุ สัพเพ ปิสาจา ปะลายันตุ ฝูงผียักษ์และผีเสื้อ ฝูงเป็นใจพญามาร สูท่านทั้งหลาย มีใจอันมักผาบแพ้ตนประเสริฐ สัพพัญญู ปะลายันตุ จงผันผายออกหนีจากขอบเขตประเทศที่นี้ ก็ข้าเทอญ

5) พิธีกรรมก่อนแห่

แต่ละท้องถิ่นมีรูปแบบคล้ายคลึงกัน เมื่อถึงเวลาและพร้อมเพียงกันแล้ว ผู้ที่แสดงบทบาทเป็น ผะเหวดสันดร พระนางมัทรี กัญหา ชาลี ฯ จะนั่งรวมกันด้านหน้า บางพื้นที่ จัดทำหุ่นจำลองหรือบางพื้นที่ ใช้พระพุทธรูปแทนผะเหวดสันดร ผู้ที่ทำหน้าที่อัญเชิญ จะนำกล่าว ไหว้พระยกขันห้าขันแปด หากเป็นพื้นที่เดียวกันกับอัญเชิญพระอุปคุต ก็กล่าวอัญเชิญเลย การอัญเชิญ ส่วนมากนิยมแสดงบทบาทสมมุติ คือ ชาย หญิง ผะเหวดสันดร พระนางมัทรี ผู้อัญเชิญ แล้วแหล่ ตอบโต้กัน บางพื้นที่นิมนต์พระเทศน์แหล่อัญเชิญ เมื่อผะเหวดสันดร และพระนางมัทรี รับขันดอกไม้แล้ว พนักงานประโคมฆ้องกลอง ลั่นชัย ชาวบ้านต่างไชโยพร้อมกัน 3 ครั้ง แล้วพากันตั้งขบวน ผู้ได้รับมอบหมายจะนำผ้าพระเหวด ออกมาให้ทุกคนจับเป็นแถว ตั้งขบวนแห่ผะเหวดสันดรเข้าเมือง ลำดับขบวนแห่ผะเหวดสันดรเข้าเมืองลำดับขบวนแห่ผะเหวดเข้าเมือง จะนำเอาตัวบุคคลที่แสดงเป็น ผะเหวดสันดร พระนางมัทรี ช้าง ม้า ชูชก ฯ มาเดินร่วมในขบวน เป็นบทบาทสมมติ บางพื้นที่จะทำหุ่นรูปเหมือนแทน บางพื้นที่ใช้พระพุทธรูปแทนองค์ผะเหวดสันดร เท่านั้น แต่หลักการขอให้มีขบวนแห่ แต่ละพื้นที่แตกต่างกันไป โดยลำดับ ดังนี้

1. ขบวนฆ้องกลอง
2. อุบาสก อุบาสิกา ชาวบ้าน
3. ขบวนแห่ผะเหวดสันดร

ขบวนแห่นั้นจะแห่งเข้าไปในหมู่บ้าน เพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่ชาวบ้าน ชาวบ้าน จะได้รับรู้ว่าผะเหวดสันดรได้เข้าเมืองแล้ว และร่วมในงาน บางบ้านจะนำน้ำดื่ม ตั้งไว้ข้างทางเพื่อให้ชาวบ้านที่แห่มาดื่มด้วย บรรยากาศเป็นไปด้วยไมตรีจิต หลังจากนั้นจะแห่รอบโรงธรรมและเข้ามาในศาลาโรงธรรมแล้ว จะนำผ้าพระเหวดขึงรอบศาลาโรงธรรม ชาวบ้านจะรวมตัวกันที่ศาลา ผู้นำจะพากล่าวไหว้พระ รับศีล และนิมนต์พระสงฆ์เทศนา

2.2.6 ธรรมเนียมต้อนรับเก่าแก่

“บุญผะเหวด” เป็นสำเนียงชาวอีสานที่มาจากคำว่า “บุญผะเหวด” หรือผะเหวดสันดร เป็นประเพณี ตามคติความเชื่อของชาวอีสานที่ว่า หากผู้ใดได้ฟังเทศน์เรื่องผะเหวดสันดร ทั้ง 13 กัณฑ์ จบภายในวันเดียว จะได้เกิดร่วมชาติภพกับพระศรีอริยเมตไตรย บุญผะเหวดนี้จะทำติดต่อกันสามวันวันแรกจัดเตรียมสถานที่ ตกแต่งศาลาการเปรียญ วันที่สอง เป็นวัน เฉลิมฉลอง ผะเหวดสันดร ชาวบ้านร่วมทั้งพระภิกษุสงฆ์จากหมู่บ้านใกล้เคียง จะมาร่วมพิธี มีทั้งการจัดขบวนแห่เครื่องไทยทาน ฟังเทศน์และแห่ผะเหวด โดยการแห่ผ้าผะเหวด (ผ้าผืนยาว เขียนภาพเล่าเรื่องผะเหวดสันดร) ซึ่งสมมติเป็นการแห่ผะเหวดสันดรเข้าสู่เมือง เมื่อถึงเวลาค่ำ จะมีเทศน์เรื่อง พระมาลัย ส่วนวันที่สามเป็นงานบุญพิธีชาวบ้านจะร่วมกันตักบาตรข้าวพันก้อน พิธีจะมีไปจนค่ำ ชาวบ้านจะแห่แหน ฟ้อนรำตั้งขบวนเรียงรายตั้งกัณฑ์เทศน์มาถวาย พระสงฆ์จะเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดกจนจบ และเทศน์อานิสงส์อีกกัณฑ์หนึ่ง จึงเสร็จพิธี

มูลเหตุของพิธีกรรม

จากเรื่องในหนังสือมาลัยหมื่น มาลัยแสน กล่าวว่า “ครั้งหนึ่งพระมาลัยเถระ ได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และได้พบปะ สนทนากับพระศรีอริยเมตไตรย ผู้ที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต และพระศรีอริยเมตไตรย ได้สั่งความมากับพระมาลัยว่า “ถ้ามนุษย์อยากจะพบและร่วมเกิดในศาสนาของพระองค์แล้ว จะต้องปฏิบัติตนดังต่อไปนี้คือ”

1. จงอย่าฆ่าพ่อ ตีแม่ สมณะพราหมณ์
2. จงอย่าทำร้ายพระพุทธเจ้า และยุยงให้สงฆ์แตกแยกกัน
3. ให้ตั้งใจฟังเทศน์เรื่อง ผะเหวดสันดรให้จบในวันเดียวด้วยเหตุที่ ชาวอีสานต้องการจะได้พบพระศรีอริยเมตไตรย และเกิดร่วมศาสนาของพระองค์ จึงมีการทำบุญผะเหวด ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี

2.2.7 พิธีกรรมตอนเย็นวันรวม

เทศมาลัยหมื่นมาลัยแสน

หลังจากพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์สมโภชเรียบร้อยแล้ว จะพักผ่อนซักครู่ จนถึงเวลา 19.00 น. พระสงฆ์ที่รับนิมนต์เทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสนมาพร้อม ชาวบ้านจะนิมนต์ท่านขึ้นนั่งธรรมมาสน์เรียบร้อย ในอดีตผู้นำจะกล่าวอาราธนาเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน แต่ในปัจจุบัน บางหมู่บ้านจะอาราธนาธรรมทั่วไป

1. คำอาราธนาเทศน์พระมาลัยหมื่น

สุระหิตัง นิจจัง ตัง ตัง ธัมมัง วันทามิ ข้าไหว้บาทนาโถ กับทั้งพระศรีมหาโพธิ กุศลโสตมวลมามีอัตราข้าไหว้นับได้ด้วยโกฏิ เทพพระมาลัยโปรดปรานีตั้งไว้ดีบ่เศร้าข้ากราบเศียรเกล้าวันทาด้วยมาลาดวงดอก พร้อมด้วยข้าวตอกบรรณาการทั้งข้าวเปลือกข้าวสารผายแผ่ บูชาแก่ให้สัพพัญญู

องค์พุทโธผู้ประเสริฐอัคคะเลิศองค์พระธรรม สังโฆนำบ่ขาด ตามโอวาทคำสอน ขีณาวรองค์ประเสริฐสมมุติสงฆ์เลิศทรงธรรม พวกข้าน้อมนำมาพร่ำพร้อมน้อมกาย และอินทรีย์จิตยินดีบ่ประมาท ฟังโอวาทคำสอน ในบวรพุทธศาสน์ ด้วยบาทพระคาถาว่า โย โส สุนทะหิตัง ธัมมัง วะรัง สักกัจจัง อาราธะนัง กะโรมะ

2. คำอาราธนาเทศน์พระมาลัยแสน

ยัง ยัง สัทธัมมะวะรัง ตะทัตตัปปะโก ระสะตัง สักกัจจัง นะมัสสามิ ฝูงข้าทั้งหลาย นรหญิงชายถ้วนถี่พร้อมภาคที่วันทายกมือมาใส่เกล้า ก้มกราบเท้านาโถ องค์พุทโธล้ำยิ่ง พร้อมทุกสิ่งสักการด้วยจิตบานเฮือง ฮุ่นมุ่งมาดแผ่บุญกุศล หวังเอาตนข้ามโอฆ พ้นจากโลกสงสาร ขอให้ได้พบศาสนาของพระศรีอาริย์ไว้วาทองค์พระบาทอนาคตทรงเกียรติยศไขธรรม อันจักนำมาตรัสในภายหน้า ขอให้ข้าได้สัมฤทธิ์ บวรมัยมิตรเห็นธรรมโสดานำบังเกิดไกลจากโลกอสัญญีอวิจีแสนสำ่ พ้นภาคตำ่สู่ญาณทองเดิมตามคลองอันวิเศษตัดกิเลสสวัฏฏะวน พร้อมทุกคนผายแผ่ กัณฑ์มาลัยแสนผายแผ่กว้างเมตตาธรรมข้าน้อมนำบ่ขาด บ่ประมาทตั้งใจฟัง ขอให้สมหวังในชาตินี้และชาติหน้าพวกข้าน้อยวันทาตามบาทพระคาถาว่า อัตถะธัมมัง ปะกาเสถะ โน โอกาสะ อาราธะนัง กะโรมะ

เนื้อหาเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน เป็นภาษาบาลี จึงสรุปเนื้อหา ดังนี้ ครั้งหนึ่งพระมาลัยเถระ ได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และได้พบปะสนทนากับพระศรีอริยเมตไตรย ผู้ที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต และพระศรีอาริยเมตไตรยทรงมีพระดำรัสตรัสฝากพระมาลัยไว้ว่า ถ้าพวกเขาเหล่านั้น อยากเกิดทันศาสนาของข้าพระองค์ ก็จงอุตส่าห์ฟังธรรมมหาเวสสันดรชาดกให้จบทั้งหมดในวันเดียว แล้วบูชาด้วย ธูปเทียน ดอกไม้ อย่างละพันฉัตร อันประกอบด้วย ดอกบัวหลวง ดอกบัวเขียว ดอกบัวขาว ดอกสามหาว อย่างละพัน ถ้าทำได้ ดังนั้น ก็จะพบกับศาสนาของข้าพระองค์ ส่วนคนบาปหยาบช้าหนาหนัก เช่น กระทำปิตุฆาต มาตุฆาตฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้า และทำสังฆเภทให้หมู่สงฆ์เกิดการแตกแยกแตกความคิดไม่สามัคคี ทำลายพระเจดีย์แลพระพุทธรูปตลอดจนคนที่ตระหนี่ถี่เหนียวไม่รู้จักทำบุญให้ทาน ไม่รู้บาปบุญคุณโทษดำรงตนอยู่ในความประมาท คนพวกนี้มิได้มีโอกาสพบศาสนาของข้าพระองค์เป็นแน่แท้

3. มาลัยหมื่นคาถา

มาลัยหมื่น แห่งเวสสันดรภาคอีสาน แสดงเรื่องพระมาลัยขึ้นไปสนทนากับพระศรีอาริย์ลำมหาชาติ กัณฑ์มาลัยหมื่น สุระนะมะหินิยัง พุทธะเสฏฐัง นะมิตฺวา สะกะละชะนะปาสาทัง มาเลยฺยัง นามะ วัตถุปะระมัตตัง อาระภิ สัมมาติ. สาธะโว ดูราสัปปุริสาทั้งหลาย พันธะคาถาอันนี้อาจารย์เจ้าตนแปง คัมภีร์พระมาลัยหากตั้งไว้ เพื่อให้เป็นที่ไหว้บูชาแก่คนแลเทวดาทั้งหลายเพื่อให้หายอันตายภายในแลภายนอก นอกขันธสันดานทั้งหลายบรบวนแห่งคัมภีร์อันนี้แล ด้วยแท้อรรถาแห่งคาถานี้ นักปราชญ์ผู้มีผญาเพิงฮู้ดั่งจักวิสัชนาจาไปภายหน้านี้เท่าวันเทอญ อะหัง อันว่าผู้ข้านะมิตฺวา ไหว้แล้ว พุทธะเสฏฐัง ยังพระพุทธเจ้าตนประเสริฐล้ำเลิศกว่านระเทพา อันคนแลเทวดา

ทั้งหลายหากเคารพสักการะบูชา บ่ท่อแต่นั้น นะมิตวา ข้าจักไหว้ ธัมมัง ยังพระโลกุตรธรรมเจ้า 9 ประการ อันประเสริฐ อันเกิดมาแต่หัวอกแห่ง พระสัพพัญญูเจ้าแล บ่ท่อแต่นั้น นะมิตวา ข้าก็ไหว้ สังฆัง ยังพระอริยะสงฆ์ตนทรงปาริสุทธิสีลใสโสด อันเป็นสัปปุริสา อุตตมะสโมธาน 3 ประการ อันล้ำเลิศ ด้วยนัยอันประเสริฐ อันจักให้บังเกิดยังประสาทะศรัทธาแก่คนแลเทวดาทั้งหลายด้วยย่อแคบก่อนแล

เอโก เถโร กมฺโพชคามํ นิสฺสาย โลหนชนปเท วิหาสิ ฯ ดั่งจักฮู้มานี้ อตีเต กาเล ในกาละเมื่อก่อนล่วงไปแล้ว เอโก เถโร ยังมีพระมหาเถระเจ้าตนหนึ่งชื่อว่าพระมาลัยเถระ ปากโฏ เป็นอันลือชาผากฏด้วยอิทธิฤทธิ์ญาณอันประเสริฐ แลมหาเถรเจ้าตนนั้น นิสฺสาย ก็อาศัยเชิ่งบ้านอันหนึ่งชื่อว่ากัมโพชคามให้เป็นโคจรคาม วิหาสิ เจ้าก็อยู่ในโลหนชนบท ตมฺพปาเณยฺยทีเป ในตัมพปาเณยยทวีป อันเป็นที่ตั้งอยู่แห่งแก้ว 3 ประการ แลด้วยแท้

โส เถโร อันว่าพระเถระเจ้าองค์นั้น เฑียรย่อมไปนำเอามายังประวัติการณ์ข่าวสาส์นแห่งสัตว์นรกทั้งหลาย อันไปไหม้ในนรกที่นั้น กเถตฺวา ก็มาบอกแก่ญาติกาวงศาแห่งสัตว์นรกทั้งหลาให้เขากระทำมีทานแลศีลเป็นเค้า กโรนฺโต มหาเถรเจ้ากระทำให้สัตว์นรกได้ไปเกิดในสวรรค์เทวโลก ยังสัตว์นรกทั้งหลายให้พ้นทุกข์ ด้วยผลบุญอันสัตว์นรกหากอนุโมทนา เชิ่งทานอันญาติพี่น้องแห่งเขาหากจำเพาะบุญไปหาวันนั้นก็มีแล เอกทิวสํ ยังมีในวันหนึ่ง

เถโร อันว่าพระมหาเทพมาลัยเถรเจ้า อุฏฺฐายาสนา ลุกจากอาสนะในกาลเมื่อเช้า อาทาย เจ้าก็ถือเอายังบาตรแลผ้าด้วยมือแห่งตน ให้ติดเนื่องกับด้วยกายะแห่งตนแล้ว ปวิสิตฺวา ก็เข้าไปสู่บ้าน เพ้อจักถือเอาข้าวบิณฑบาต ในกาลเมื่อเช้าก็มีแล เอโก ทลิทฺทกปุริโส ยังมีชายทุกข์ไฮ้เข็ญใจคนหนึ่ง อยู่ในบ้านทีนั้น ค่อยกระทำอุปัฏฐากฮักษายังแม่แห่งตน ปตฺวา ชายผู้นั้นก็ไปฮอดไปเถิงยังสระอันหนึ่งเพื่อว่า จะชำระเนื้อตนเสียแล้ว ตตฺถ นหาตฺวา ชายผู้นั้นก็อาบน้ำเสียแล้ว ทิสฺวา ก็เห็นดอกนีลุบล 7 ดอก คเหตฺวา ชายคนนั้นก็ถือเอาดอกนีลุบล 7 ดอก ฝูงนั้น แล้วก็ออกจากสระนั้น ปฏิปชฺชิ ก็ได้ไปตามหนทางในกาลเมื่อเช้าทีนั้นแล้ว ทิสฺวา ชายคนนั้นก็เห็นยังมหาเถรเจ้า อันมีมือถือบาตรคาดด้วยสังฆาฏิแห่งตนทรงฮูปสมงามดี มีอิริยาบถอันประกอบทสะนะขะสโมธาน จึงซุมนุมมายังมือสิบนิ้วตั้งไว้เหนือหว่างคิ้วแห่งตน วนฺทิตฺวา ไหว้ยังมหาเถรเจ้าด้วยศรัทธาบ่เศร้าใสดียิงนักหนา ทตฺวา ให้แล้วยังดอกไม้แก้วทานไป แก่พระเทพมาลัยตนวิเศษ คเหตฺวา ฮับเอาดอกไม้แก้วดวงดี มีสีใสซื่นช้อย งามแบ่งสร้อยโสภา เจ้าจึงยกคำอนุโมทนาเป็นนัยคาถาว่า อุปาสก ดูราอุบาสก ผู้ยกดอกไม้ให้เป็นทาน ปสนฺนมานโส คนในสงสาร มีใจหวานเหลือแหล่ ย่อมแผ่ให้ยังทานสันนี้ เฑียรย่อมประเสริฐให้บังเกิดข้าวของกองแก้วทั้งมวล คำปรารถนาแต่เค้า จงให้อุบาสกเจ้า ได้เสวยศรีสมบัติอย่าให้ขาดทุกชาติดังคำปรารถนานั้นเทอญ

เถโร อันว่าพระมาลัยเทพเจ้า ไขคำอนุโมทนา เชิ่งชายทุกข์ไฮ้ดังคำปรารถนาเทพบุตรมาลัยไขคำอันประสงค์ จงใจฮำห่อ ระลึกต่อของทาน บุปผาบานงามยิ่ง เป็นดั่งดอกไม้สิ่งทั้งหลายกูจัดไปถวายไว้ให้เป็นที่ไหว้แลบูชาที่ใดนี้จา อหำ อันว่ากูควรไปบูชาพระธาตุแลเจดีย์ มุนีเทศนาธรรม

ดวงประเสริฐบั้นพระมหาเถรเจ้ามีค้ำฮ่มเพิ่งเถิง 3 ทิวา พระธาตุแลเจดีย์พระศรีมหามุนีเทศนาธรรมนั้น กูหากได้บูชาแล้วเจ้าดีหลี ปูเชสฺสามิ กูจักเอาดอกไม้ทั้งหลายฝูงดีวิเศษ ไปไหว้พระเกศแก้วจุฬาคันว่าเจ้ามีคำฮ่มเพิง ดังนี้แล ก็จะยกขึ้นเหนืออากาศ มาตรว่าลัดนิ้วมือเดียวเป็นประมาณด้วยอาการสบสอด ขึ้นฮอดข่วงเขตพระเกศแก้วจุฬา อันผากฎแล้วด้วยแก้วอินทนิล เป็นที่ชื่นชมยินดีสดขนาดอันอินทราธิราชหากสร้างไว้ให้เป็นที่ไหว้แลบูชา แก่เทพดาทั้งหลาย มวลหมู่สะพู่พร้อมทุกตน อันอยู่ใน วิไชยนต์ผาสารท แห่งพระยาอินทราธิราช อันเป็นอาจในตาวติงสา ผากฎในประเทศพระเจ้าตนวิเศษ เมื่อเป็นพระโพธิสัตว์เจ้า หากตัดด้วยขรรค์ชัยคำแก้วแล้วจึงถือเอาด้วยมืออันอ่อนสุขุมาลสนสวนวิเศษ คือ ดั่งยอดฝ้ายเทศอันอ่อนสุขุมาล ก็จึงอธิฐานว่าผู้ข้าออกบวชบัดนี้ จักได้เป็นพระเจ้าตนวิเศษเกศผู้ข้าอย่าได้ตกลงมาทับดิน จงบินบนอยู่เทิงอากาศ อินทราธิราชเอาหัวทูนอูบคำมาฮับเอาเมื่อตั้งไว้ ช้องหน้าวิไชยนต์ผาสาท แห่งตนก็มีแล เตน เหตุดังนี้ บั้นคาถาพันอันนี้ อาจารย์เจ้าตนแปงคัมภีร์พระมาลัยไขออกไว้เป็นสาธกะให้แจ้งว่า

สาธโว ดูราสัปปุริสาทั้งหลาย เทพพระมาลัยเถรเจ้า สมาปชฺชิตฺวา เข้ายังจตุตถฌานประทับนาน ฮีบเสด็จยังระยาตร เมื่อสู่อากาศงามพิลาศดังหงส์คำตัวผ่านแล้ว มาตรว่าลัดนิ้วมือหนึ่งมือเดียวก็ผากฎในข่วงเขตพระเกศแก้วจุฬา อันมีอยู่ช้องหน้าวิไชยนต์ผาสาท แห่งพระยาอินทาธิราชอุปคนฺตฺวา มหาเถรเจ้าเข้าไปแลบูชาพระเกศแก้วจุฬา วนฺทิตฺวา ก็ไหว้นบเคารพเกรง ด้วยทิฏฐะ ทรงองคะ 5 แห่งแล้ว ก็จึงสถิตย์อยู่ในสถานที่ควรมีแล ตทา ในกาลยามนั้น บั้นอินทราธิราชตนเป็นอาจแก่เทวดาก็เสด็จเข้ามา กับด้วยยศศักดาปริวารมากนักหนา ปูเชตฺวา บูชายังพระเกศแก้วเหตุหมากแงกำขวา แห่งสัพพัญญูเจ้าด้วยเครื่องบูชาแล้ว ก็เข้าไปไหว้มหาเถรเจ้าด้วยเครื่องบูชาแล้ว ก็เข้าไหว้มหาเถรเจ้าแล้วจึงไปสถิตอยู่ในสถานที่ควรก็มีแล สพฺพเทวอจฺฉรา อันว่านางฟ้าทั้งหลายทั้งมวล ปูเชตฺวา บูชายังพระเกศแก้วจุฬากตฺวา กระทำเวียนวัฏประทักขิณ 3 ฮอบ นบนอบไหว้ยำแยงด้วยองคะ 5 แห่งแล้วเข้าไปไหว้มหาเถรเจ้าตนทะรงสีลาทิคุณ นิสีทิ ก็นั่งฮอดทุกก้ำทุกภายก็มีแล

สกฺโก เมื่อนั้นบั้นอินทราธิราช ปุจฺฉิ ก็ถามเทพพระมาลัยเจ้าว่า เจ้ากูลุกจากประเทศเขตทิศาก่ำใดมานี้ก็ข้าจา ชมฺพูทีปาคโต เมื่อนั้นพระมหาเถรเจ้าขานคำเฮ็วฮีบว่าเฮาลุกแต่ ชมพูทวีปพุ้นมาเพื่อจักไหว้บูชามหาธาตุแท้ดีหลีแล ว่าดั่งนี้ บั้นเทพพระมาลัยตนทะรงสมสีไวสะอาด เจ้าจึงถามอินทราธิราชตนมีบุญ เมื่อภายลุนว่า มหาราช ดูรามหาราชตนเป็นอาจแก่เทพดา จุฬามณีอันประเสริฐอันตั้งอยู่ในชั้นฟ้าเลิศตาวติงสา ตยา อันพระกษัตริย์ตนบุญมากหากสร้างไว้ให้เป็นที่บูชา แก่เทพดาทั้งหลายนั้นฤๅ

สกฺโก เมื่อนั้นบั้นอินทราธิราชตนประกอบด้วสมภารบ่ขาด จึงขานคำเทพพระมาลัยว่า ภนฺเต ข้าไหว้เจ้ากู อันว่าพระเกศแก้วจุฬา มยา อันว่าผู้ข้าหากตั้งไว้เป็นที่ไหว้แลบูชาแก่เทพดาทั้งหลาย ก็ข้าแล ฯ

4) มาลัยแสนคาถา

ตทา อริยเมตฺเตยฺโย โพธิสตฺโต ทสสตสหสฺสโกฏิ ปริวาโร ตุสิตภวเน วสิตฺวา อาคโตติ ฯ สาธโว ดูราสัปปุริสทั้งหลาย ในเมื่อเทพบุตรตนมียศศักดิ์บริวารประมาณว่าได้แสนหนึ่ง มาไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณี แล้วแลสถิตอยู่เฝ้าถัดเทพบุตรตนมาก่อนนั้นแล้ว ในกาลยามนั้น สกฺโก เทวราชตนองค์อาจ นางฟ้าหยาดยายตามงามซ้อยโชติ แสนโกฏิดีหลี มีรัศมีเฮืองฮุ่ง มีพรรณเพี้ยงพุ่งดูดี ดูราศีพรายเพลิศ ผ้าทิพย์เลิศเฮืองฮาย เทพบุตรงามหลายหมู่ นางฟ้าอยู่หลายพาย ถือเครื่องหลากหลายเหลี้ยมยิ่งเป็นต้นสิ่งประทีปธูปเทียนอาเกียรณ์หลาดอกไม้ เครื่องลูบไล้จันทน์มัน คันธาหลายหอมฮื่น รสเค้าคื่นตันธา เสด็จลงมาจากดุสิตาเลิศแล้ว เพื่อจักมาบูชาพระเกศแก้วเจดีย์ รัศมีงามหลายหลากเหลื้อมทุกภาคดูพลัน ทั่วตาวติงสาหมื่นโยชน์ ฮ่วงเฮ้าโสตตระหลบไป ด้วยกระจวนนัทน์ไขโฮยเฮ้า หอมทั่วเท่าทิศาเสด็จลงมาเลิศแล้ว สู่ข่วงแก้วพระเจดีย์ ด้วยปรกติดีวิลาศ ไผบ่อาจเทียมทัน คือดั่งพระจันทร์เพ็ง 15 ค่ำ ใสแจ้งพ่ำพอตา อันเสด็จขึ้นมาเหนืออากาศ มีพรรณะเพี้ยงพาดเหนือกลางหาว มีหมู่ดาวเดียรดาษ ยายหยาดล้อมเป็นบริวาร โสตตระการงามพ้นฟ้า คือดั่งตนเจ้าจักเสด็จลงมาเพื่อจักบูชาพระเกศแก้ว ไหว้ทิศทั้ง 8 ด้านแล้ว จึงสถิตอยู่เฝ้าหนประจิมก็มีแล

เตน วุตฺตำ เหตุดั่งนั้นบั้นคาถาอันนี้ ปุพพาจารย์เจ้าหากกล่าวไว้ว่า ดูราสัปปุริสาทั้งหลาย ตทา ในกาลเมื่อนั้น บั้นพระเมตไตรยตนวิเศษ ไหว้พระเกศแก้วจุฬา มีฝูงเทพดางามซ้อยโชติได้แสนโกฏิเป็นบริวาร ปุรโต จ สตโกฏิ อจฺฉรา นางฟ้าก็ได้ฮ้อยโกฏิไปก่อนหน้ายายยัง ปจฺฉโต มาตามหลังก็ได้ฮ้อยโกฏิสิ่งฉันเดียว ทกฺขิณโต นางฟ้าเทียวยายเยื่องก็ได้ฮ้อยโกฏิรัศมีซ้อยโชติสีใส พระอริยเมตไตรยงามสะพู่ท่ามกลางหมู่สาวสวรรค์ จนฺโท ปุณฺณมิยำ อิว คือดั่งพระจันทร์เพ็ง 15 ค่ำ อยู่พร้อมพร่ำกลางหาว รัศมีพราวพรายเพลิศ นางฟ้าเลิศลงมา ตาสำ อาภรณ์พรรณ์โอภาสแห่งนางฟ้าหยาดยายไป โชตนฺติ ใสส่องแจ้งเฮืองฮุ่งแม้งกาสา สตโกฏิ คือดั่งพระจันทร์หลายพอฮ้อยโกฏิ อันแจ้งโสตที่เดียวกัน ก็มีแล

เถโร เมื่อนั้นบั้นเทพมาลัยล้ำหลิงไปเห็นแต่ไกลแวนยิ่ง จึงถามพระยาอินทราธิราช ว่า ดูราปัตติเทพราชตนบริสุทธิ์ สวนดั่งเทพบุตรตนมาบัดนี้มียศศักดิ์มากวิสัย แม่นพระเมตไตรย ตนประเสริฐล้ำเลิศกว่าเทพ บุตรทั้งหลายไป่จา สวนดั่งอินทราธิราช จึงก้มขาบไหว้บาทพระมหาเถระว่า สวนดั่งเทพบุตรตนนั้นหากแม่นพระเมตไตรยตนประเสริฐล้ำเลิศแท้ดีหลี ก็ข้าแล เถโร เทพมาลัยประสงค์ใสคำคาด ถามเชิ่งท้าวธิราชอินทรา ว่า ดูราเจ้าฟ้าเทพบุตรตนมาก่อนหน้าพระเมตไตรย มีรัศมีขาวใสชะช่อน ทั้งผ้าผ่อนก็ขาวอาภรณ์พราวล้ำเลิศ เขาได้เกิดในเมืองคน ได้กระทำกุศลผายเผื่อทานแล้ว เชื่ออันใดนั้นจา สกฺโก บั้นอินทรานรเทพาจักลำแดงบุญกรรมแห่งนางฟ้าทั้งหลายฝูงนั้นให้แจ้งแก่เทพมาลัยอรหันตาเจ้าว่า ภนฺเต ข้าไหว้เจ้ากูแม่นว่านางฟ้าทั้งหลาฝูงล้ำเลิศ เมื่อเขาเกิดในเมืองคนมีกุศลผายเผื่อในเมืองวันอุโบสถ วตฺถำ ทตฺวา ได้ให้ผ้าผืนขาวพราวล้ำยิ่ง ดอกไม้สิ่งขาวงามกระจวนจันทน์ขาวลูบไล้เทียนธูปใต้ก็ขาวอาหารมีหลายหลาก ข้าวน้ำมากขาวดี ให้ทานแก่พระมุณีตนอยู่เกล้า

กับทั้งชาวเจ้าตนทะรงธรรม เตน ด้วยบุญกรรมอันมาก ครั้นว่าตายจากเมืองคน จึงได้เอาตนมาเกิดในชั้นฟ้าเลิศตุสิตา ก็จึงได้มาแห่หน้าราชเมตไตรย ก็ข้าแล

เถโร เทพมาลัยได้ยินคำพระยาอินทราธิราช กิตตะนาบุญกรรมแห่งนางฟ้าทั้งหลายฝูงนั้นแล้วเล่าซ้ำถามหาว่า ดูราสัปปุริสาตนเป็นอาจในเมืองสวรรค์ สวนดั่งนางฟ้าแลเทพบุตรทั้งหลายฝูงนั้นยายยังมานองเนตรแห่พระบาทเจ้าเมตไตรย เบื้องขวามีเครื่อง รัศมีเหลืองงามบ่ขาด แห่พระบาทเจ้าเบื้องหลังย่อมดงดี ฝูงนั้นรัศมีใสผิวมุ่ย ทำทุ่ยเนื้อตามหลัง เขากระทำบุญยิ่งสิ่งฉันใด แต่ในเมืองคนเมื่อก่อนนั้นจา สกฺโก บั้นพระยาอินทราธิราชกล่าวว่า ภนฺเต ข้าไหว้เจ้ากู นางฟ้าแลเทพบุตรฝูงนั้น ยายยังมาบ่ขาด แห่พระบาทเจ้าเมตไตรย เข้าได้สร้างกุศลหลายล้ำ บางพ่องให้ทานอันแดงก็แดงงามทุกสิ่ง บุญเบื้องสิ่งหลายประการ บางพ่องให้ทานอันเหลืองก็เหลืองงามสุดขนาด บางพ่องให้ทานอันมุ่ยแท้ดีหลี บางพ่องให้ทานอันขาวก็ขาวงามสุดที่ยิ่งมีวรรณเพียงสิ่งนิลุบล ครั้นว่าตายจากเมืองคน ก็จึงได้เอาตนเมือเกิดในชั้นฟ้าเลิศตุสิตา ก็จึงได้มาเป็นบริวารแก่นเหง้าเทพบุตรเจ้าตนชื่อว่าเมตไตรย ก็ข้าแล

2.2.8 พิธีกรรมวันฟังเทศน์

ตอนเช้าตรู่เวลาประมาณ 01.00 น. มีการแห่ข้าวพันก้อน ที่ชาวบ้านทำจากข้าวเหนียวปั้นให้เป็นลูกกลมขนาดเท่าหัวแม่มือ จำนวน 1,000 ก้อน (เป็นคติการบูชาคาถา 1,000 พันคาถาในเรื่องผะเหวดสันดรชาดก) นำมาแห่รอบศาลาโรงธรรม 3 รอบ แต่ละรอบก็นำข้าวพันก้อนวางไว้ตามขันกะย่องที่ผูกไว้ต้นเสาธงผะเหวดให้ครบทั้ง 8 ทิศ จากนั้นพระภิกษุสามเณร ก็จะเริ่มเทศน์ตั้งแต่กัณฑ์สังกาส คือการบอกศักราช กล่าวถึงอายุกาลของพระพุทธศาสนาที่ล่วงมาตามลำดับ ต่อมาเป็นการเทศน์ผะเหวดสันดรชาดก เริ่มกัณฑ์แรก คือ กัณฑ์ทศพร เรียงตามลำดับกัณฑ์ไปเรื่อย ๆ ตลอดทั้งวันจนถึงนครกัณฑ์เป็นกัณฑ์สุดท้าย

การเทศน์ของพระภิกษุสามเณร มี 2 ลักษณะ คือ

1. เทศน์แบบอ่านหนังสือ หรือเทศน์ธรรมดาเป็นทำนองคล้ายกับการสูตรขวัญของอีสาน มีหลายทำนองตามความถนัดของพระผู้เทศน์ เช่น ทำนองกาเต้นก้อน ทำนองช้างเทียมแม่

2. เทศน์เล่นเสียงยาวๆ หรือเรียกว่าเทศน์แหล่ พระผู้เทศน์มีการเล่นลูกคอ และทำเสียงสูงต่ำ เพื่อให้เกิดความไพเราะ

2.3 ประเพณีบุญผะเหวดส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

2.3.1 บริบททั่วไปของจังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด[12] เดิมสะกดว่า ร้อยเอ็จ เป็นจังหวัดติดบริเวณลุ่มแม่น้ำชีในภาคอีสานตอนกลางของประเทศไทย

ประวัติ เคยเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยปรากฏชื่อในตำนานอุรังคธาตุว่า สาเกตนคร หรือ เมืองร้อยเอ็ดประตู อันเนื่องมาจากเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองโดยที่มีเมืองขึ้นจำนวนมาก การตั้งชื่อเมืองว่า "ร้อยเอ็ดประตู" นั้น น่าจะเป็นการตั้งชื่อเชิงอุปมาอุปไมยให้เป็นศิริมงคลและแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของเมืองมากกว่าการที่เมืองจะมีประตูเมืองอยู่จริงถึงร้อยเอ็ดประตู ซึ่งการตั้งชื่อเพื่อแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองผ่านการมีประตูเมืองจำนวนมากนั้นน่าจะได้รับอิทธิพลหรือแบบอย่างมาจากเมืองหรืออาณาจักรที่เคยรุ่งเรืองในสมัยโบราณอย่างทวารวดี ซึ่งมีความหมายว่าเมืองที่มีประตูล้อมรอบเป็นกำแพง หรืออย่างเมืองหงสาวดีที่มีประตูเมืองรายล้อมกำแพงเมืองอยู่ยี่สิบประตู ซึ่งแต่ละประตูนั้นจะตั้งชื่อตามเมืองขึ้นของตน เช่น เชียงใหม่ อโยธยา จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น นอกจากนั้นการตั้งชื่อเมืองให้ดูยิ่งใหญ่เกินจริงเพื่อความเป็นสิริมงคลก็ถือเป็นธรรมดาของการตั้งชื่อเมืองหรืออาณาจักรในสมัยโบราณ

สรุปความหมาย ก็คือ มีคำ 2 คำที่ต้องทำความเข้าใจ คำแรก คือคำว่า ร้อยเอ็ด แปลว่า จำนวนที่มากมายจนนับไม่ถ้วน และ อีกคำหนึ่ง ก็คือ คำว่า เมืองร้อยเอ็ดประตู ซึ่งมีนักวิชาการ ได้ตีความว่าน่าจะหมายถึง ทวารวดี เพราะ ทวาร แปลว่า ช่อง, รู, ประตู วติ หรือ วดี แปลว่า เขต หรือ รั้ว ทวารดี จึงแปลว่า เมืองที่มีประตูเป็นรั้ว ซึ่งเปรียบเทียบแล้วน่าจะมีความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่าเมืองร้อยเอ็ดประตูที่สุด

ตราสัญลักษณ์จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ 2.1 ตราสัญลักษณ์จังหวัดร้อยเอ็ด

---

[12] สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, *แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2566 – 2570),* (ร้อยเอ็ด: สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด, 2565).

ประกอบด้วย สัญลักษณ์รูปบึงพลาญชัย ศาลหลักเมือง พระมหาเจดีย์ศรีชัยมงคล ตัวเลข 101 และรวงข้าวหอมมะลิ

ความหมาย :

- พลาญชัย เป็นบึงน้ำใสสะอาดตั้งอยู่กลางเมือง บ่งบอกว่าประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด มีน้ำใจโอบอ้อมอารี รักความสงบและมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รวมทั้งเป็นแหล่งอาหาร ที่มีความอุดมสมบูรณ์
- ศาลหลักเมือง เป็นที่เคารพสักการะและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวร้อยเอ็ด
- พระมหาเจดีย์ชัยมงคล บ่งบอกถึงความเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรือง
- ตัวเลข 101 แสดงถึง ความเป็นเมืองใหญ่ในอดีตที่ชื่อสาเกตนคร
- รวงข้าวหอมมะลิ เป็นผลิตผลทางการเกษตรชั้นเลิศที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก จากทุ่งกุลาร้องไห้จังหวัดร้อยเอ็ด

ต้นไม้ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด คือ ต้นกระบก

ภาพที่ 2.2 ต้นกระบก

ชื่อพันธุ์ไม้ ต้นกระบก

ชื่อสามัญ Kayu

ชื่อวิทยาศาสตร์ Irvingia malayana Oliv. Ex A. Benn.

วงศ์ SIMAROUBACEAE

ชื่ออื่น กระบก กะบก จะบก ตระบก (เหนือ), จำเมาะ (เขมร), ชะอัง (ซอง-ตราด), บกหมากบก (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ), มะมื่น มื่น (เหนือ), มะลื่น หมักลื่น (สุโขทัย, นครราชสีมา), หลักกาย (ส่วย-สุรินทร์)

ลักษณะทั่วไป ต้นกระบกเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง 10–30 เมตร ผลัดใบ เปลือกสีเทาอ่อนปนน้ำตาลค่อนข้างเรียบ เรือนยอดเป็นพุ่มแน่นทึบ ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงสลับ แผ่นใบรูปมนแกมขอบขนานถึงรูปหอก ผิวใบเกลี้ยง โคนใบมน ปลายใบทู่ถึงแหลม ดอกขนาดเล็ก สีขาวปนเขียวอ่อน ออกดอกช่วงเดือนมกราคม-มีนาคม ผลทรงกลมรี เมื่อสุกสีเหลืองอมเขียว เมล็ดแข็ง เนื้อในมีรสมัน

ขยายพันธุ์ เพาะเมล็ด

สภาพที่เหมาะสม สภาพดินทุกชนิด กลางแจ้ง ต้องการน้ำและความชื้นปานกลาง

ถิ่นกำเนิดตามป่าเบญจพรรณแล้งและป่าดิบ

ดอกไม้ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ 2.3 ดอกอินทนิลบก

ชื่อพันธุ์ไม้ อินทนิล, จ่อล่อ, จะล่อหูกวาง

ชื่อสามัญ Queens flower, Queens crape myrtle

ชื่อวิทยาศาสตร์ Lagerstroemia macrocarpa Wall.

วงศ์ LYTHRACEAE

ลักษณะทั่วไป อินทนิล เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ สูงประมาณ 50 ฟุต ลำต้นตรงเปลือกค่อนข้างดำหรือน้ำตาล มีตะคระขรุขระกิ่งแผ่กว้าง ใบมาแกมขอบขนาน ยาวประมาณ 10 นิ้ว เนื้อใบหนาเป็นมัน ดอกออกเป็นช่อยาวตามปลายกิ่ง ช่อตั้งตรง ดอกมีทั้งสีม่วง ม่วงแกมชมพู กลีบรองดอกติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 6 แฉก ผลรูปไข่เกลี้ยงยาวประมาณ 9 นิ้ว ออกดอกราวเดือนมีนาคมถึงมิถุนายน การขยายพันธ์ใช้วิธีเพาะเมล็ด

อินทนิล เป็นเป็นพรรณไม้ที่ทนต่อสภาพแวดล้อมและเจริญเติบโตในทุกภาคของประเทศไทย เป็นพันธุ์ลักษณะที่ดี มีความหมายถึงความเจริญรุ่งเรือง อายุยืนนานใบสีเขียวเข้ม ลักษณะใบเดี่ยว ดอกสีม่วงม่วงชมพู มีฉายานามว่าเป็น "ราชินีดอกไม้"(Queens Flower) ฝักผลไม่ยอมทิ้งต้น มีสายพันธุ์อีกหลายชนิดในวงค์เดียว มีดอกเป็นลักษณะQeens crape myrtle เช่น ตะแบก, เสลา และยี่เข่งเป็น Qrape myrtle เหมือนกัน

ขยายพันธุ์ เพาะเมล็ด

สภาพที่เหมาะสม สภาพดินทุกชนิด กลางแจ้ง ต้องการน้ำและความชื้นปานกลาง

ถิ่นกำเนิดตามป่าเบญจพรรณแล้งและป่าดิบ

คำขวัญประจำจังหวัดร้อยเอ็ด “สิบเอ็ดประตูเมืองงาม เรืองนามพระสูงใหญ่ ผ้าไหมสาเกต บุญผะเหวดประเพณี มหาเจดีย์ชัยมงคล งามน่ายลบึงพลาญชัย เขตกว้างไกลทุ่งกุลา โลกลือชาข้าวหอมมะลิ”

ประวัติ (ย่อ) จังหวัดร้อยเอ็ด จาก : ประชุมพงศาวดารภาคที่ 4 ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2458 (คัดลอก)และ หนังสือปกิณกคดีประวัติศาสตร์ไทย เล่ม 2 กรมศิลปากร พ.ศ. 2554 สรุปได้ดังนี้[13]

พ.ศ. โบราณ เรียกว่า เมืองสาเกตนครแห่งอาณาจักรกุลุนทะ ต่อมาอาณาจักรกุลุนทะถึงคราวเสื่อม เมืองสาเกตร้างไป บริเวณรอบบึงสระมีต้นกุ่มขึ้นทั่วไป จึงเรียกบริเวณนั้นว่า “บ้านกุ่ม” ในรัชสมัย ตำนานอุรังคธาตุ

พ.ศ.ฝ 2255 (จ.ศ.1037) เมืองร้อยเอ็ด ปรากฏชื่อเมืองตามพงศาวดารในสมัยอยุธยา เจ้าสร้อยศรีสมุทพุทธางกูร เจ้าผู้ครองจำปาศักดินัคบุรีศรี (เดิมชื่อ นครกาละจำบากนาคบุรีศรี) โปรดให้ “จารย์แก้ว” ปกครอง “บ้านทุ่ง” ขึ้นต่อนครจำปาศักดิ์ จนถึง พ.ศ. 2268 ในรัชสมัยสมัยอยุธยาสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 พ.ศ.2301 – 2310

พ.ศ. 2268 (จ.ศ.1087) ท้าวมืด บุตรจารแก้ว สืบต่อ (จนถึง พ.ศ. 2306) เจ้าสร้อยศรีสมุทพุทธางกูร ยกฐานะบ้านทงขึ้นเป็น “เมืองทุ่ง” ตั้งให้ท้าวมืด เป็นเจ้าเมือง ในรัชสมัยอยุธยาสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 พ.ศ.2301 – 2310

พ.ศ. 2306 (จ.ศ.1125) ท้าวทน น้องท้าวมืด ปกครองแทน 4 ปี (จนถึง พ.ศ. 2310) ท้าวเชียง และท้าวสูน บุตรท้าวมืด บาดหมางกับท้าวทน จึงไปขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 ขอกองทัพมาปราบท้าวทน ท้าวทน หนีไปอยู่ ณ บ้านกุดจอก ท้าวเชียง เป็นเจ้า

---

[13] สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, *แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2566 – 2570),* อ้างแล้ว.

เมืองทง (ท้าวสูน เป็นอุปฮาด) ขาดจากการปกครองของนครจำปาศักดิมาขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยอยุธยา สมเด็จพระบรมราชาที่ 3 พ.ศ.2301 – 2310

พ.ศ. 2315 (จ.ศ.1134) พระยากรมท่า พระยาพรหม เห็นว่า “เมืองทุ่ง” มีชัยภูมิไม่เหมาะที่จะขยายเป็นเมืองใหญ่ (ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเซ) จึงหารือ ท้าวเชียง และท้าวสูน ย้ายเมืองทุ่ง ไปตั้งใหม่ที่ดงเท้าสาร (ที่ตั้งเมืองเก่าของตำบลภูมิ) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดให้ตั้ง “ดงเท้าสาร” เป็นเมือง ชื่อว่า “เมืองสุวรรณภูมิ” ในรัชสมัยธนบุรี พระเจ้าตากสิน พ.ศ. 2310 – 2325

พ.ศ. 2318 (จ.ศ.1137) ท้าวทน (เจ้าเมืองทุ่งคนเก่า) ขอตั้ง “บ้านกุ่ม” ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองร้อยเอ็ดเก่าขึ้นเป็นเมือง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้ยก “บ้านกุ่ม” ขึ้นเป็น “เมืองร้อยเอ็ด” ตามนามเมืองเดิม ขึ้นต่อกรุงธนบุรี ตั้ง “ท้าวทน” เป็น “พระขัติยวงศา” เจ้าเมืองร้อยเอ็ดคนแรก (ครองเมืองร้อยเอ็ด 8 ปี จนถึง พ.ศ. 2326 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ : พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในรัชสมัยธนบุรี พระเจ้าตากสิน พ.ศ. 2310 – 2325

พ.ศ. 2408 (จ.ศ.1227) พระขัติยวงศา (จันทร์) เจ้าเมืองร้อยเอ็ด ขอตั้ง “บ้านลาดกุดยางใหญ่” เป็นเมือง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านลาดกุดยางใหญ่เป็น “เมืองมหาสารคาม” ขึ้นกับเมืองร้อยเอ็ด ให้ท้าว มหาไชย (กวด) บุตรอุปฮาด (สิงห์) เป็น “พระเจริญราชเดช” เจ้าเมืองมหาสารคาม ในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ พระจอมเกล้าฯ พ.ศ. 2394 – 2411

พ.ศ. 2433 (ร.ศ. 109) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้แบ่งหน้าที่ข้าหลวงเป็น 4 กอง เมืองร้อยเอ็ด อยู่ในบังคับของข้าหลวงเมืองอุบลราชธานี เรียกว่า “หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ” ในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ พระจุลจอมเกล้าฯ พ.ศ. 2411 – 2453

พ.ศ. 2434 (ร.ศ. 110) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ทรงพระราชปรารภว่า...หัวเมืองในพระราชอาณาเขตที่ได้แบ่งปันไว้โดยกำหนดแต่ก่อนนั้น ยังหาสมควรแก่กาลสมัยไม่...) โปรดเกล้าฯ ให้จัดการปกครองใหม่ เป็น 4 กอง เมืองร้อยเอ็ดอยู่ในบังคับของข้าหลวงเมืองลาวกาว (พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากรเป็นข้าหลวงใหญ่) ตั้งรักษาอยู่ ณ เมืองนครจำปาศักดิ์ พระขัติยวงษา (เภา) ผู้ว่าราชการเมืองร้อยเอ็ด ถึงแก่กรรม ในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ พระจอมเกล้าฯ พ.ศ. 2411 – 2453

พ.ศ. 2435 (ร.ศ. 111) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้รวมหัวเมืองเข้าเป็นมณฑล ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย เมืองร้อยเอ็ด ขึ้นกับมณฑลลาวกาว ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่เมืองอุบลราชธานี (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือและต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น มณฑลอีสาน) ในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ พระจอมเกล้าฯ พ.ศ. 2411 – 2453

พ.ศ. 2455 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้แยกมณฑลอีสานออกเป็น 2 มณฑล คือ มณฑลร้อยเอ็ดและมณฑลอุบล มณฑลร้อยเอ็ด มี 3 เมือง คือเมืองร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ พระมงกุฎเกล้าฯ พ.ศ. 2453 – 2468

พ.ศ 2465 ให้รวบรวมมณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุบล มณฑลอุดรขึ้นเป็นภาคอีสาน ตั้งที่บัญชาการภาคที่มณฑลอุดร ในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ พระมงกุฎเกล้าฯ พ.ศ. 2453 – 2468

พ.ศ. 2468 ให้ยุบเลิกภาคอีสานแล้วเปลี่ยนเป็น มณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุบล มณฑลอุดร ตามเดิม โดยมณฑลร้อยเอ็ดมีพระยาแก้วโกรพ (ทองสุข ผลพันธ์ทิน) เป็นสมุหเทศาภิบาล ในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ พระมงกุฎเกล้าฯ พ.ศ. 2453 – 2468

พ.ศ 2469 ให้ยุบมณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุบล มณฑลอุดร เป็นจังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอุดร ให้ขึ้นกับมณฑลนครราชสีมา จังหวัดร้อยเอ็ด มีมหาอำมาตย์เอก พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ พระปกเกล้าฯ พ.ศ. 2468 – 2484 ทรงสละราชสมบัติ 2 มีนาคม 2477

พ.ศ. 2475 เปลี่ยนการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย ในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ พระปกเกล้าฯ พ.ศ. 2468 – 2484 ทรงสละราชสมบัติ 2 มีนาคม 2477

พ.ศ. 2476 รัฐบาลออกพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2476 จัดระเบียบบริราชการส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัดและอำเภอ จังหวัดร้อยเอ็ด มี 9 อำเภอ คือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด อำเภอธวัชบุรี อำเภอเสลภูมิ อำเภอโพนทอง อำเภออาจสามารถ อำเภอพนมไพร อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอจตุรพักตรพิมาน มหาอำมาตย์โทพระชาติตระการ (ม.ร.ว.จิตร คเณจร) ดำรงตำแหน่ง ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ พระปกเกล้าฯ พ.ศ. 2468 – 2484 ทรงสละราชสมบัติ 2 มีนาคม 2477

1) ที่ตั้งและอาณาเขต[14]

จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างละติจูดที่ 15 องศา 24 ลิปดาเหนือ ถึง 16 องศา 19 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 103 องศา 16 ลิปดาตะวันออก ถึง 104 องศา 21 ลิปดาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ประมาณ 512 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้น 8,299.46 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,187,156 ไร่ มีเขตแดนติดต่อกับจังหวัดอื่นดังนี้

ทิศเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือ จรดจังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ จรดจังหวัดมุกดาหาร

ทิศตะวันออก จรดจังหวัดยโสธร

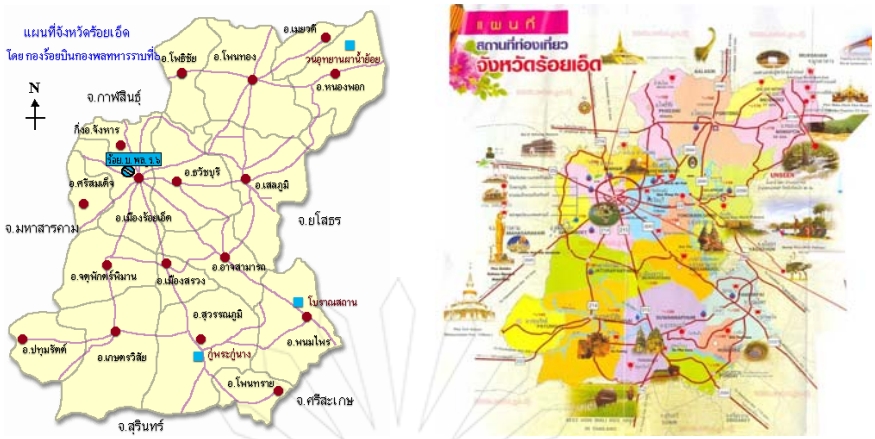
ทิศตะวันออกเฉียงใต้ จรดจังหวัดศรีสะเกษ

ทิศใต้ จรดจังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันตก จรดจังหวัดมหาสารคาม

---

[14] สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, *แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2566 – 2570),* อ้างแล้ว.

ภาพที่ 2.4 แผนที่และแผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

2) ลักษณะภูมิประเทศ[15]

จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 120-160 เมตร มีภูเขาทางตอนเหนือซึ่งติดต่อจากเทือกเขาภูพาน บริเวณตอนกลางของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบลูกคลื่น บริเวณตอนล่างมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูลและสาขา ได้แก่ ลำน้ำชี ลำน้ำพลับพลา ลำน้ำเตา เป็นต้น บริเวณที่ราบต่ำอันกว้างขวาง เรียกว่า ทุ่งกุลาร้องไห้ มีพื้นที่ประมาณ 80,000 ไร่ มีลักษณะเป็นที่ราบแอ่งกระทะ

จังหวัดร้อยเอ็ดได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ สภาพภูมิอากาศอยู่ในประเภทฝนเมืองร้อน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,196.8 ลูกบาศก์มิลลิเมตร ฝนตกชุกในเดือนมิถุนายนถึงตุลาคม อากาศร้อนแห้งแล้งในเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม

3) ภูมิรัฐศาสตร์[16]

จังหวัดร้อยเอ็ด แบ่งออกเป็น 20 อำเภอ 192 ตำบล 2,446 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อำเภอ คือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอปทุมรัตต์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน อำเภอธวัชบุรี อำเภอพนมไพร อำเภอโพนทอง อำเภอโพธิ์ชัย อำเภอหนองพอก อำเภอเสลภูมิ อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอเมืองสรวง อำเภอโพนทราย อำเภออาจสามารถ อำเภอเมยวดี อำเภอศรีสมเด็จ อำเภอจังหาร อำเภอเชียงขวัญ อำเภอหนองฮี และอำเภอทุ่งเขาหลวง

---

[15] สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, *แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2566 – 2570)*, อ้างแล้ว.

[16] สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, *แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2566 – 2570)*, เรื่องเดียวกัน.

4) ประชากร[17]

มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,310,259 คน แยกเป็นชาย 654,508 คน หญิง 655,751 คน โดยมีอำเภอที่มีประชากรมากที่สุดได้แก่ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 118,789 คน รองลงมาได้แก่ อำเภอเสลภูมิ มีจำนวน 108,063 คน และอำเภอสุวรรณภูมิ มีจำนวน 106,451 คน สำหรับอำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ อำเภอจังหาร โดยมีอัตราความหนาแน่น 295 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมาได้แก่ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด มีอัตราความหนาแน่น 240 คนต่อตารางกิโลเมตร และอำเภอเชียงขวัญมีอัตราความหนาแน่น 215 คนต่อตารางกิโลเมตร โดยอัตราความหนาแน่นโดยเฉลี่ยของจังหวัดอยู่ในระดับ 158 คนต่อตารางกิโลเมตร

จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 120-160 เมตร มีภูเขาทางตอนเหนือซึ่งติดต่อจากเทือกเขาภูพาน บริเวณตอนกลางของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบลูกคลื่น บริเวณตอนล่างมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูลและสาขา ได้แก่ ลำน้ำชี ลำน้ำพลับพลา ลำน้ำเตา เป็นต้น บริเวณที่ราบต่ำอันกว้างขวาง เรียกว่าทุ่งกุลาร้องไห้ มีพื้นที่ประมาณ 80,000 ไร่ มีลักษณะเป็นที่ราบแอ่งกระทะ

แหล่งน้ำตามธรรมชาติได้แก่ ลำน้ำสายต่าง ๆ ได้แก่ลำน้ำชี ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของจังหวัด มีปริมาณน้ำไหลตลอดปี แม่น้ำมูลไหลผ่าทางตอนใต้ของจังหวัด เป็นแนวแบ่งเขตจังหวัดร้อยเอ็ดกับจังหวัดสุรินทร์ นอกจากนั้นก็มี ลำน้ำเสียวใหญ่ ลำน้ำเสียวน้อย ลำน้ำเตา ลำน้ำพลับพลา และลำน้ำห้วยแกวใหญ่

ป่าไม้ส่วนใหญ่อยู่ทางตอนเหนือ แบ่งได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ ป่าเต็งรังหรือป่าโคกหรือป่าแดง ป่าเบญจพรรณหรือป่าผสมผลัดใบ ป่าดงดิบแล้งหรือป่าดิบแล้ง ป่าพรุน้ำจืด หรือป่าบุ่งป่าทาม ป่าสงวนในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดได้แก่ ป่าเป็ดก่า ป่าดงแม่แผด ป่าดงหนองกล้า ป่าดงขี้เหล็ก ป่าดงหันและป่าโคกสูง ป่าอุโมง และป่าหนองแวง ป่าดงภูเงิน และป่าหนองฟ้า ป่าดำใหญ่ และป่าดำขวาง ป่าดงมะอี่ ป่าไม้ล้ม และป่าโคกหนองปัว

5) พัฒนาการทางประวัติศาสตร์[18]

บริเวณภาคอีสานได้พบหลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์กระจายอยู่ทั่วไป ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ขุดพบแหล่งโบราณคดี บ้านเมืองบัว พบหลักฐานซึ่งสันนิษฐานว่า ชุมชนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ค้นพบ มีอายุประมาณ 1800-2500 ปีมาแล้ว และมักมีถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำกับใกล้

---

[17] สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, *แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2566 – 2570),* อ้างแล้ว.

[18] สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, *แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2566 – 2570),* เรื่องเดียวกัน.

แหล่งเกลือสินเธาว์ อิทธิพลของพุทธศาสนาภายใต้วัฒนธรรมทวาราวดี ได้เข้ามาเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 12-15 มีหลักฐานสมัยทวาราวดีที่สำคัญ เช่น คูเมืองร้อยเอ็ด เจดีย์เมืองหงส์ ในเขตอำเภอจตุรพักตรพิมาน กลุ่มใบเสมาบริเวณหนองศิลาเลข ในเขตอำเภอพนมไพร และพระพิมพ์ดินเผาปางนาคปรกที่เมืองไพร ในเขตอำเภอเสลภูมิ

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 วัฒนธรรมจากอาณาจักรขอมได้แพร่เข้ามา ปรากฏหลักฐานอยู่มาก เช่น สถาปัตยกรรมในรูปแบบของปราสาทหิน เช่น กู่กาสิงห์ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย ปรางค์กู่ในเขตอำเภอธวัชบุรี กู่พระโกนาในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ ประติมากรรมที่เป็นรูปเคารพทางศาสนา ที่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ที่ทำจากหินทรายและโลหะเป็นจำนวนมาก

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (ประมาณ 1800-2500 ปี)

ได้พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณ อยู่บริเวณแม่น้ำมูล ลำน้ำเสียว และลำน้ำพลับพลา ส่วนใหญ่อยู่บนเนินดินสูงใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ และใกล้แหล่งเกลือสินเธาว์ พบมากในตอนกลางและตอนใต้ของจังหวัด โดยเฉพาะในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ เท่าที่สำรวจพบแล้วมีดังนี้

แหล่งโบราณคดี โนนกระต้อง และบ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย

แหล่งโบราณคดี ดงเมืองจอก อำเภอจักรพรรดิพิมาน

แหล่งโบราณคดี บ้านจาน (จานเตย) บ้านตาหยวก บ้านสังข์ บ้านดอนตาพัน บ้านบ่อพันขันและบ้านโนนเดื่อ อำเภอสุวรรณภูมิ

แหล่งโบราณคดี บ้านนายเต็ง (คุ้มวัดเหนือ) และบ้านสีแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด

แหล่งโบราณคดี บ้านดอกล้ำ อำเภอปทุมรัตต์ แหล่งโบราณคดีวัดโนนม่วง พนมไพร

แหล่งโบราณคดี บ้านโนนม่วง อำเภอพนมไพร และแหล่งโบราณคดี บ้านสำโรง บ้านหว่านไฟ อำเภออาจสามารถ

โบราณวัตถุที่พบบางชนิดมีลักษณะเฉพาะ เช่น ภาชนะเนื้อดินหยาบ มีความแกร่งน้อย ผิวนอกสีขาวนวล มีการทำลวดลายโดยใช้เชือกทาบ มีชื่อเรียกเฉพาะว่า ภาชนะดินเผาแบบร้อยเอ็ด

สมัยทวาราวดี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-15)

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ ได้ต่อเนื่องมาถึงสมัยทวาราวดี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมในศาสนาพุทธ เมืองที่สร้างขึ้นมีรูปร่างและที่ตั้งไม่แน่นอน แต่มีลักษณะที่สำคัญคือ มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบชุมชน ร่องรอยที่ยังเห็นอยู่ของคูเมืองและคันดินได้แก่บริเวณด้านตะวันออกของจังหวัดบูรพาภิราม ด้านใต้ของเมืองบริเวณโรงเรียนสตรีศึกษา นอกจากนี้ยังพบอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ของร้อยเอ็ด ได้แก่บ้านเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ บ้านเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน บ้านสีแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด หนองศิลเลข และบ้านชะโด อำเภอพนมไพร บ้านดงสิงห์ อำเภอจังหาร

สมัยลพบุรี หรือวัฒนธรรมขอม (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-18)

ได้พบโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เป็นที่รู้จักดี ได้แก่ปราสาทหินกู่กาสิงห์ ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย กู่พระโกนา ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ ปรางค์กู่ ในเขตอำเภอธวัชบุรี กู่โพนระฆัง กู่โพนวิท กู่บ้านเมืองบัว ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย กู่คันทนามในเขตอำเภอโพนทราย

สำหรับโบราณวัตถุ ได้แก่ รูปเคารพและเครื่องมือเครื่องใช้ในศาสนา เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิวลึงค์ ภาชนะดินเผา คันฉ่องสำริด กำไลสำริด เป็นต้น

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพุทธศตวรรษที่ 19

ได้ปรากฏชื่อเมืองร้อยเอ็ดในเอกสารของลาวว่า พระเจ้าฟ้างุ้ม เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นบุตรเขยเมืองขอม ได้นำไพร่พลมารวมกำลังกันอยู่ที่เมืองร้อยเอ็ด ก่อนยกกำลังไปตีเมืองหลวงพระบางได้สำเร็จแล้วจึงได้สถาปนา อาณาจักรล้านช้าง

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนไทย-ลาวในพุทธศตวรรษที่ 23

หลักฐานเกี่ยวกับเมืองร้อยเอ็ดขาดหายไปประมาณ 400 ปี จนถึงประมาณปี พ.ศ. 2231 เมืองเวียงจันทน์เกิดความไม่สงบ พระครูโพนสะเม็ดพร้อมผู้คนประมาณ 3,000 คน ได้เชิญเจ้าหน่อกษัตริย์ อพยพลงมาตามลำแม่น้ำโขง แล้วมาตั้งมั่นอยู่ที่บริเวณเมืองจำปาศักดิ์ ผู้ปกครองเมืองจำปาศักดิ์ มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระครูโพนสะเม็ด จึงได้นิมนต์ให้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และปกครองเมืองจำปาศักดิ์ ต่อมาเจ้าหน่อกษัตริย์ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์ พระนามว่า เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ได้ขยายอิทธิพลไปในดินแดนต่าง ๆ เหนือสองฝั่งแม่น้ำโขง ได้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นหลายแห่งและส่งบริวารไปปกครอง เช่นเมืองเชียงแตง เมืองสีทันดร เมืองรัตนบุรี เมืองคำทอง เมืองสาละวัน และเมืองอัตปือ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2256 เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรได้มอบหมายให้จารย์แก้วควบคุมไพร่พลประมาณ 3,000 คน มาสร้างเมืองขึ้นใหม่ในดินแดนอิสานตอนล่าง เรียกว่าเมืองท่ง ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ มีเจ้าเมืองต่อมาคือ ท้าวมืด ท้าวทน ท้าวเชียง และท้าวสูน เมืองท่งจึงตกอยู่ในอำนาจของกรุงธนบุรี ขาดจากอำนาจของนครจำปาศักดิ์

สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์

พระเจ้าตากสินมหาราช ได้โปรดเกล้า ฯ ให้พระยากรมท่าและพระยาพรหม เดินทางมาดูแลหัวเมืองในภาคอิสาน ท้าวทนได้เข้ามาขออ่อนน้อม พระยาทั้งสองจึงมีใบบอกไปยังกรุงธนบุรีขอตั้งท้าวทนเป็นเจ้าเมือง โดยยกบ้านกุ่มฮ้างขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ดตามนามเดิม ท้าวทนได้รับแต่งตั้งเป็นพระขัติยะวงษา นับว่าเป็นเจ้าเมืองร้อยเอ็ดคนแรก

พระขัติยะวงษา (ทน) ถึงแก่กรรมเมื่อปี พ.ศ. 2326 ท้าวสีลัง บุตรคนโตได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระขัติยะวงษา เจ้าเมืองร้อยเอ็ดสืบแทน ในปี พ.ศ. 2369 เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์ เมื่อกองทัพกบฏถูกตีแตกถอยร่นกลับมา กำลังทหารจากเมืองร้อยเอ็ดได้เข้าโจมตีซ้ำเติมจนพวกกบฏ

แตกพ่าย พระขัติยะวงษา (สีลัง) ได้มีความดีความชอบ ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาขัติยะวงษา ในปี พ.ศ. 2418 เกิดกบฏฮ่อที่เวียงจันทน์ และหนองคาย เจ้าเมืองอุบลได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้ายกกำลังไปปราบ โดยเกณฑ์กำลังพลจากหัวเมืองตะวันออกเฉียงเหนือ ไปช่วยปราบกบฏ เมื่อกองทัพยกมาถึงเมืองร้อยเอ็ด พระขัติยะวงษา (สาร) และราชวงศ์ (เสือ) ได้สมทบกำลังไปปราบฮ่อด้วย เมื่อเสร็จศึก ราชวงศ์ (เสือ) ได้รับแต่งตั้งเป็น พระขัติยะวงษา

ภาพที่ 2.5 พระขัติยะวงษา (ทน) เจ้าเมืองร้อยเอ็ดคนแรก

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงปฏิรูปการปกครองในระบบมณฑลเทศาภิบาล จึงให้รวมหัวเมืองอีสานเข้าด้วยกัน แล้วแบ่งออกเป็น 4 กองใหญ่ แต่ละกองมีข้าหลวงกำกับการปกครองกองละ 1 คน และมีข้าหลวงใหญ่ กำกับราชการอีกชั้นหนึ่ง อยู่ที่เมืองจำปาศักดิ์ กองใหญ่ทั้ง 4 กอง ได้แก่ หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ และหัวเมืองฝ่ายกลาง เมืองร้อยเอ็ดเป็นหัวเมืองเอกใน จำนวน 12 เมือง ของหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ มีศูนย์การบริหารหัวเมืองอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2437 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้า ฯ ให้ตราระบบการปกครองเทศาภิบาล ขึ้นใช้ปกครองส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ หัวเมืองลาวกาวจึงเปลี่ยนฐานะเป็นมณฑลลาวกาว ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ และมณฑลอีสานตามลำดับ

ในปี พ.ศ. 2450 เมืองร้อยเอ็ด ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นบริเวณร้อยเอ็ด โดยแบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 5 เมือง คือเมืองร้อยเอ็ด เมืองสุวรรณภูมิ เมืองมหาสารคาม เมืองกมลาไสย และเมืองกาฬสินธุ์

ในปี พ.ศ. 2453 สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงเห็นด้วยกับข้อเสนอของเทศาภิบาลข้าหลวงมณฑลอีสานว่า ควรแยกมณฑลอีสานออกเป็น 2 มณฑล คือ มณฑลอุบลราชธานี และมณฑลร้อยเอ็ด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นไปตามที่เสนอ มณฑลร้อยเอ็ดจึงมีเขตปกครอง 3 จังหวัดคือ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดกาฬสินธุ์

พ.ศ. 2465 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้รวมมณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุบล และมณฑลอุดร เป็นภาคเรียกว่าภาคอีสาน มีอุปราชประจำภาคอยู่ที่เมืองอุดรธานี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2468 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกภาคอีสาน แล้วปรับเปลี่ยนเป็นการปกครองระบบมณฑลตามเดิม ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2469 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยุบมณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุบล และมณฑลอุดร แล้วให้เปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัด ขึ้นต่อมณฑลนครราชสีมา

ระหว่างปี พ.ศ. 2445-2455 ได้เกิดกบฏผีบุญขึ้นในจังหวัดร้อยเอ็ด อันมีสาเหตุมาจากการยกเลิกการปกครองแบบดั้งเดิม โดยยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมือง แล้วแต่งตั้งข้าราชการจากส่วนกลางไปปกครอง ทำให้เกิดการต่อต้านจากกลุ่มเจ้าเมืองเดิมและทายาท กบฏผีบุญเกิดขึ้นจากจะมีผู้อ้างตัวเป็นผู้วิเศษตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในภาคอีสาน ในที่สุดก็ถูกทางราชการปราบได้ราบคาบ

ในปี พ.ศ. 2469 อำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) ข้าหลวงจังหวัดร้อยเอ็ดเห็นว่าบึงพลาญชัย (เดิมใช้ว่าบึงพระลานชัย) ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางเมืองร้อยเอ็ดตื้นเขิน ถ้าปล่อยทิ้งไว้บึงก็จะหมดสภาพไป จึงได้ชักชวนชาวบ้านจากทุกอำเภอมาขุดลอกบึง เพื่อให้มีน้ำขังอยู่ได้ตลอดปี ได้ดำเนินการขุดลอกบึงทั้งกลางวันและกลางคืนอยู่ 2 ปี มีชาวบ้านมาร่วมขุดลอกบึงถึง 40,000 คน นับว่าเป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งของไทย ที่ควรจารึกไว้เป็นตัวอย่างที่ดี แก่ลูกหลานไทยต่อไปชั่วกาลนาน ต่อมาก็ได้มีการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง จนเป็นมรดกที่สำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ดมาตราบเท่าทุกวันนี้

ส่วนข้อสันนิษฐานที่ว่าเมืองร้อยเอ็ดน่าจะมีเพียงสิบเอ็ดหัวเมือง อันเนื่องมาจากการเขียนจำนวนตามแบบภาษาลาวโบราณ โดยเลขสิบเอ็ดจะประกอบไปด้วยเลขสิบกับเลขหนึ่ง (10+1 =101) ทำให้เกิดการอ่านที่ผิดเพี้ยนเป็นคำว่าร้อยเอ็ดนั้น น่าจะเป็นสมมุติฐานที่คลาดเคลื่อน เพราะจากการตรวจสอบข้อความตัวอักษรธรรมในต้นฉบับใบลานเรื่องอุรังคธาตุไม่ปรากฏว่ามีจุดไหนที่เขียนชื่อเมืองร้อยเอ็ดเป็นตัวเลข แต่กลับมีการเขียนถึงเมืองร้อยเอ็ดเป็นตัวอักษรทุกจุด (มีทั้งหมด 59 จุด) และไม่มีข้อความตอนใดที่บรรยายแจกแจงรายชื่อหัวเมืองทั้ง 11 แห่ง (อ่านเพิ่มเติมที่ ร้อยเอ็ด คือ ร้อยเอ็ด มิใช่สิบเอ็ด หรือ 10 + 1 โดย สุวัฒน์ ลีขจร)

ประกอบกับตามธรรมดาของการตั้งชื่อต่างๆไม่ว่าจะคนหรือเมืองนั้น จะต้องมีการออกเสียงก่อนถึงจะมีการเขียนเป็นตัวอักษรหรือตัวเลข ซึ่งหากชื่อเมืองแต่เดิมชื่อว่าเมืองสิบเอ็ดประตูแล้วจึงมีการจารึกชื่อเป็นตัวเลขอย่าง 101 นั้น คำว่าสิบเอ็ดก็ไม่น่าจะออกเสียงเพี้ยนจนมาเป็นคำว่าร้อยเอ็ดอย่างในปัจจุบันได้ ดังนั้นชื่อเมืองร้อยเอ็ดหรือเมืองร้อยเอ็ดประตูจึงน่าจะเป็นชื่อเมืองที่มีมาอยู่แต่แรกเริ่มดังปรากฏในหลักฐานสำคัญ คือ ตำนานอุรังคธาตุฉบับกรมศิลป์ฯ

2.3.2 มรดกสำคัญในจังหวัดร้อยเอ็ด

1) มรดกทางธรรมชาติ

1.1) ความหมายของมรดกทางธรรมชาติ

มรดกทางธรรมชาติ[19] หมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพอันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านความล้ำเลิศทางวิทยาศาสตร์ หรือเป็นสถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ ซึ่งถูกคุกคาม หรือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของพืชหรือสัตว์ที่หายาก เป็นต้น

1.2) สิ่งสื่อมรดกทางธรรมชาติ

สิ่งสื่อมรดกทางธรรมชาติ[20] ประกอบด้วยพื้นที่ป่า พืชพรรณ ต้นน้ำลำธาร ป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดมีอยู่ 10 ป่าด้วยกัน ดังที่ได้กล่าวแล้วแต่ตอนต้น นอกจากนี้ยังมีทุ่งทาบซึ่งเป็นป่าริมแม่น้ำที่ท่วมถึงเป็นแหล่งขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำจืด สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำสัตว์บก และนก

แม่น้ำชี มีต้นกำเนิดจากจังหวัดชัยภูมิ ไหลผ่านทางด้านเหนือ และวกมาทางทิศตะวันออกของตัวจังหวัด ที่อำเภอจังหาร ผ่านอำเภอเมือง อำเภอธวัชบุรี อำเภอโพธิชัย อำเภอเสลภูมิ อำเภออาจสามารถ และอำเภอพนมไพร เข้าสู่เขตจังหวัดยโสธร

ลำน้ำยัง ไหลจากเทือกเขาภูพานทางตอนเหนือ ผ่านอำเภอโพนทอง แล้วไหลลงสู่แม่น้ำชีในเขตอำเภอเสลภูมิ

ภาพที่ 2.6 แม่น้ำชีช่วงบ้านสะพานธวัชดินแดง (ซ้าย)
แม่น้ำยังช่วงศาลเจ้าพ่อกุดเป่ง อำเภอโพนทอง (ขวา)

---

[19] สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, *แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2566 – 2570),* อ้างแล้ว.

[20] สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, *แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2566 – 2570),* เรื่องเดียวกัน.

แม่น้ำมูล มีต้นกำเนิดจากจังหวัดนครราชสีมา ไหลผ่านทางด้านใต้ของจังหวัด เป็นแนวแบ่งเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดร้อยเอ็ด

ลำน้ำเสียว ไหลผ่านพื้นที่ส่วนกลางของจังหวัด ผ่านอำเภอปทุมรัตต์ อำเภอเกษตรวิสัย และอำเภอสุวรรณภูมิ แล้วไหลลงสู่แม่น้ำมูล ในเขตอำเภอโพนทราย

ลำน้ำพลับพลา มีต้นกำเนิดจากจังหวัดนครราชสีมา ไหลผ่านอำเภอปทุมรัตต์ อำเภอเกษตรวิสัย และอำเภอสุวรรณภูมิ ทางตอนใต้ของจังหวัด เป็นแนวแบ่งเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดร้อยเอ็ด

ลำน้ำเตา ไหลผ่านอำเภอปทุมรัตต์ และอำเภอเกษตรวิสัย

บึงพลาญชัย เป็นบึงน้ำจืดขนาดใหญ่อยู่กลางตัวเมือง มีพื้นที่ประมาณ 50 ไร่ เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด มีการปรับปรุงให้สวยงาม มีสวนสุขภาพ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาหลายชนิด และมีสถานที่สำคัญอยู่ที่เกาะกลางบึงคือ ศาลหลักเมืองร้อยเอ็ด

ภาพที่ 2.7 บึงพลาญชัย ศาลเจ้าหลักเมือง ประตูสาเกต และหอโหวด

บึงเกลือ อยู่ในพื้นที่อำเภอเสลภูมิ เป็นบึงน้ำจืดขนาดใหญ่ มีพื้นที่ประมาณ 75,000 ไร่ ริมบึงมีหาดทรายสะอาด มีบรรยากาศคล้ายชายทะเล

ทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นที่ราบขนาดใหญ่ มีพื้นที่ประมาณ 2 ล้านไร่ อยู่ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดประมาณ 7 แสนไร่ บริเวณอำเภอโพนทราย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอเกษตรวิสัย และอำเภอปทุมรัตต์ การที่ได้ชื่อว่าทุ่งกุลาร้องไห้ มีเรื่องเล่าสืบกันมาว่า ชนเผ่ากุลาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยจากเมืองเมาะตะมะ ประเทศพม่า ได้เดินทางมาค้าขายผ่านทุ่งแห่งนี้ ต้องใช้เวลาเดินทางหลายวัน ไม่พบหมู่บ้านใด ๆ เลย น้ำก็ไม่มีดื่ม ต้นไม้ก็ไม่มีที่จะให้ร่มเงา มีแต่ทุ่งหญ้าเต็มไปหมด พื้นดินก็เป็นทรายเดินทางยากลำบากเหมือนอยู่กลางทะเลทราย ทำให้คนพวกนี้ถึงกับร้องไห้

ในอดีต ทุ่งกุลาร้องไห้ในฤดูแล้ง พื้นที่ส่วนใหญ่จะแห้งแล้งมาก ส่วนในฤดูฝนน้ำจะท่วมทุกปี ใต้พื้นดินลงไปเป็นน้ำเค็ม ไม่สามารถทำการเกษตรได้ หลังจากที่ได้มีการพัฒนาที่ดินแล้ว

ทุ่งกุลาร้องไห้ได้กลายเป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิที่สำคัญของประเทศ และกลายเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่มีชื่อเสียงของไทย

2) มรดกทางวัฒนธรรม

2.1) ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง ผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ การประดิษฐ์ การคิดค้นในสิ่งที่ดีงามทั้งในรูปแบบที่จับต้องได้ (สัมผัสได้) และจับต้องไม่ได้ (สัมผัสไม่ได้) แล้วเรียนรู้สืบทอด ต่อกันมา รวมถึงสิ่งที่ยังคงเหลือเป็นหลักฐานให้เห็นในปัจจุบัน ได้แก่ งานสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

2.2) สิ่งสื่อมรดกทางวัฒนธรรม

สิ่งสื่อมรดกทางวัฒนธรรม[21] ได้แก่ แหล่งโบราณคดี สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด เท่าที่ค้นพบกว่าสิบแห่งที่กล่าวมาแล้วแต่ต้น พบว่าเป็นชุมชนแบบเกษตรกรรมที่รู้จักการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ผลิตภาชนะดินเผา และเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยสำริดและเหล็ก นอกจากนั้นยังพบความเชื่อในเรื่องพิธีฝังศพครั้งที่ 2 ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ใกล้เคียง

โบราณสถานสมัยทวาราวดีเท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ คูเมืองร้อยเอ็ด และเจดีย์เมืองหงส์ ที่อำเภอเมือง หนองศิลาเลข อยู่ที่ตำบลพนมไพร บ้านดงสิงห์ อยู่ในเขตอำเภอจังหาร และบ้านเมืองไพร อยู่ในอำเภอเสลภูมิ และมีโบราณสถานสมัยลพบุรี คือ

กู่กาสิงห์ อยู่ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย เป็นปราสาทก่อด้วยอิฐปูนหิน มีอยู่ 3 หลัง ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงฐานเดียวกัน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปราสาทประธานอยู่ตรงกลาง ขนาดใหญ่กว่า และมีมณฑปลักษณะเป็นห้องสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยื่นออกมาด้านหน้า ด้านข้างของกลุ่มปราสาทมีอาคารก่อด้วยศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอยู่สองหลังเรียกว่า บรรณาลัย สิ่งก่อสร้างทั้งหมดล้อมรอบด้วยกำแพงศิลาแลงสี่เหลี่ยมมีซุ้มประตู (โคปุระ) อยู่ทั้งสี่ด้าน นอกเขตกำแพงมีคูน้ำรูปเกือกม้าล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง ภายในกู่กาสิงห์เคยมีศิวลึงค์ตั้งอยู่ จากรูปแบบของสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบอื่น ๆ สันนิษฐานว่ากู่กาสิงห์ได้รับอิทธิพลจากศิลปะขอมแบบบาปวน สร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-17

กู่พระโกนา อยู่ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ เป็นปราสาทอิฐ 3 หลัง ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีกำแพงศิลาแลงล้อมรอบ มีซุ้มประตูหรือโคปุระอยู่ทั้งสี่ทิศ ตัวโบราณสถานถูกดัดแปลงสภาพไปมาก จากรูปแบบของสถาปัตยกรรรมที่ปรากฏอยู่ที่ทับหลังและหน้าบัน จัดอยู่ในศิลปะขอมแบบบาปวน มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-17 ร่วมสมัยกับกู่กาสิงห์ กู่พระโกนาสร้างเป็นกลุ่มปราสาทขนาดใหญ่ จึงน่าจะมีความสำคัญในอดีต

---

[21] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.roiet.go.th/pagein-1.html [15 กรกฎาคม 2565].

ภาพที่ 2.8 กู่พระโกนา อำเภอสุวรรณภูม (ซ้าย) กู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย (ขวา)

กู่โพนระฆัง อยู่ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย ห่างจากกู่กาสิงห์ไปทางทิศตะวันออกประมาณ 500 เมตร ปรางค์ประธานก่อด้วยศิลาแลง ล้อมรอบด้วยกำแพงสี่เหลี่ยมซึ่งมีซุ้มประตู หรือโคปุระอยู่ด้านหน้าเพียงด้านเดียว มีบรรณาลัยอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสกรุด้วยศิลาแลง อยู่นอกกำแพงทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนืออยู่หนึ่งสระ

กู่โพนวิท อยู่ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย ห่างจากกู่กาสิงห์ไปทางเหนือประมาณ 500 เมตร สภาพปัจจุบันเป็นเนินดินขนาดใหญ่ ตัวกู่อยู่ในสภาพปรักหักพัง คงเหลือแต่ฐานศิลาแลงเป็นบางส่วน และแท่งหินทรายขนาดใหญ่ โบราณวัตถุที่พบได้แก่ฐานรูปเคารพขนาดต่าง ๆ ที่สลักจากหินทราย และมีรูปทวารบาล ประติมากรรมของกู่โพนวิท เป็นศิลปะขอมแบบเกรียง ซึ่งพบไม่มากนักในประเทศไทย สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 16

กู่กระโดน อยู่ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย มีรูปร่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อด้วยศิลาแลง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีทางเข้าเพียงทางเดียว มีทับหลังที่เป็นภาพเล่าเรื่องอยู่ 2 ชิ้น น่าจะมีที่มาจากวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ จากรูปแบบของทับหลัง ทำให้กำหนดได้ว่าเป็นศิลปะขอมแบบบาปวนตอนปลาย หรือนครวัดตอนต้น มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-17 กู่กระโดนได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2478

กู่เมืองบัว อยู่ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย ก่อด้วยศิลาแลง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ตั้งอยู่บนเนินดินมีแนวคูน้ำล้อมรอบ ทับหลังที่พบเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เป็นศิลปะขอมแบบบาปวน มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-17 ได้พบเทวรูปพระคเณศจึงสันนิษฐานว่ากู่เมืองบัวคงสร้างขึ้นในลัทธิไศวนิกาย

พระธาตุบ่อพันขัน อยู่ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ เป็นปราสาททรงสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม ก่อด้วยอิฐไม้สอปูน ตั้งอยู่บนฐานสูงหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีทางเข้าทางด้านหน้าเพียงด้านเดียว โบราณวัตถุที่สำคัญที่คงจะได้ไปจากที่แห่งนี้คือ ประติมากรรมเอกมุขลึงค์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานรูปแบบของวิวัฒนาการ ระหว่างศิวลึงค์รุ่นก่อนกับศิวลึงค์รุ่นหลัง สันนิษฐานว่าพระธาตุ

องค์นี้ เดิมสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 ต่อมาได้มีการซ่อมแซมองค์พระธาตุ ทำให้มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบธาตุอีสาน พระธาตุบ่อพันขันได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2525

ปรางค์กู่ อยู่ในเขตอำเภอธวัชบุรี สร้างด้วยศิลาแลง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปรางค์ประธานมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ มีกำแพงล้อมรอบแต่มีซุ้มประตูหรือโคปุระ อยู่ด้านหน้าด้านเดียว ที่มุมด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่เรียกว่า บรรณาลัยอยู่หนึ่งหลัง ภายนอกมีสระน้ำกรุด้วยศิลาแลง จากการขุดแต่งบูรณะได้พบทับหลัง เสากรอบประตู และศิวลึงค์ขนาดใหญ่ จึงสันนิษฐานว่า ปรางค์กู่เป็นสถาปัตยกรรมแบบบาปวนในลัทธิไศวนิกาย มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-17 ปรางค์กู่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2478

กู่คันธนาม อยู่ในเขตอำเภอโพนทราย สร้างด้วยศิลาแลง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปรางค์ประธานตอนบนถูกดัดแปลงเป็นกุฏิพระสงฆ์ ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของกู่มีบรรณาลัยอยู่หนึ่งหลัง มีกำแพงล้อมรอบและมีซุ้มประตูหรือโคปุระอยู่ทางด้านหน้าเพียงด้านเดียว นอกกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสกรุด้วยศิลาแลงอยู่หนึ่งสระ กู่แห่งนี้เป็นศาสนสถานของขอม มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-18 กู่คันธนามได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2478

ปราสาทหินกอง อยู่ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ ปัจจุบันมีสภาพเป็นเนินดินที่มีร่องรอยคูน้ำล้อมรอบตัวปราสาทมีขนาดค่อนข้างเล็กก่อด้วยศิลาแลง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก จากทับหลังที่พบมีภาพสลักเรื่องกฤษณาวตาร จากรูปแบบของทับหลังทำให้ทราบว่า เป็นศิลปะขอมแบบบาปวน มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-17 ปราสาทหินกองได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2478

3) มรดกทางพระพุทธศาสนา

3.1) ความหมายของมรดกทางพระพุทธศาสนา

มรดกทางพระพุทธศาสนา[22] หมายถึง งานศิลปะต่าง ๆ ที่สืบทอดต่อกัน มาในสังคมไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพล จากพระพุทธศาสนา จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นมรดกทางด้าน รูปธรรม มรดกทางด้านรูปธรรม ได้แก่ ศาสนสถาน เช่น วัด โบสถ์วิหาร เจดีย์ โบราณวัตถุ เช่น พระพุทธรูป พระเครื่อง เป็นต้น

[22] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://164.115.22.96/faq.aspx [15 กรกฎาคม 2565].

3.2) สิ่งสื่อมรดกทางพระพุทธศาสนา

สิ่งสื่อมรดกทางพระพุทธศาสนา[23] ได้แก่ ศาสนสถานในพุทธศาสนาประเภทสิม หรืออุโบสถพื้นเมืองของอีสาน มีทั้งที่มีจิตรกรรมฝาผนัง หรือ ฮูมแต้ม และที่ไม่มีจิตรกรรมฝาผนัง คือ

สิมวัดจักรวาลภูมิพินิจ อยู่ที่วัดหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ เป็นสิมแบบพื้นเมืองประเภทสิมทึบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก หลังคาทรงจั่วชั้นเดียว มีลายแกะไม้ที่หน้าบันและส่วนรังผึ้ง เดิมมุงด้วยไม้แป้นเกล็ด มีจิตรกรรมฝาผนังประดับ ด้านนอกเป็นภาพพุทธประวัติ ด้านในเป็นวรรณคดีพื้นบ้านเรื่องสังข์ศิลป์ชัย สิมแห่งนี้มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 24

สิมวัดไตรภูมิคณาจารย์ (วัดบ้านตากแดด) อยู่ที่วัดไตรภูมิคณาจารย์ อำเภอสุวรรณภูมิ เป็นสิมพื้นเมืองประเภทสิมทึบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณ 5 x 8 เมตร หันหน้าไปทางตะวันออก หลังคาเป็นทรงจั่วชั้นเดียว มีลายแกะไม้ที่หน้าบันและรังผึ้ง รวมทั้งคันทวยที่แกะเป็นรูปพญานาค เดิมหลังคามุงด้วยไม้แป้นเกล็ด มีจิตรกรรมฝาผนังประดับภายในตัวอาคาร เป็นภาพพุทธประวัติตอนออกมหาภิเนษกรมณ์ (ออกผนวช) และภาพเรื่องรามเกียรติ์ ด้านข้างของสิมมีพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ปางมารวิชัย ศิลปะแบบช่างพื้นเมือง สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยา

ภาพที่ 2.9 สิมวัดจักรวาลภูมิพินิจ อยู่ที่วัดหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ (ซ้าย)

สิมวัดไตรภูมิคณาจารย์ (วัดบ้านตากแดด) อยู่ที่วัดไตรภูมิคณาจารย์ อำเภอสุวรรณภูมิ (ขวา)

สิมวัดบ้านขอนแก่นเหนือ อยู่ที่วัดบ้านขอนแก่น อำเภอเมืองร้อยเอ็ด เป็นสิมพื้นเมืองประเภทสิมทึบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณ 4 x 5 เมตร หันหน้าไปทางตะวันออก หลังคาเป็นทรงจั่วชั้นเดียว มีลายแกะไม้ที่หน้าบันและส่วนรังผึ้ง เดิมหลังคามุงด้วยไม้แปนเกล็ด มีจิตรกรรมฝาผนังประดับ ด้านนอกเป็นภาพพุทธประวัติตอนออกผนวช ตอนมารผจญ และภาพนรกสวรรค์ มีอักษรไทยน้อยระบุปีที่สร้าง คือปี พ.ศ. 2428 (จ.ศ. 1247)

---

[23] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.roiet.go.th/pagein-1.html [15 กรกฎาคม 2565].

สิมวัดพุทธสีมา (วัดบ้านเปลือยใหญ่) อยู่ที่วัดพุทธสีมา อำเภอสุวรรณภูมิ เป็นสิมแบบพื้นเมือง ขนาดประมาณ 6 x 9 เมตร หลังคาทำเป็นชั้นลดซ้อนกัน มีภาพจิตรกรรมประดับที่ผนังด้านในเป็นภาพชาดกเรื่องผะเหวดสันดร และภาพเรื่องเกี่ยวกับนรกภูมิ ลายปูนปั้นที่หน้าบันทั้งสองด้านเป็นรูปครุฑและนาค ซึ่งมีลักษณะคล้ายมังกรของจีน

สิมวัดประตูชัย (บ้านคำไฮ) อยู่ที่วัดประตูชัย อำเภอธวัชบุรี เป็นสิมแบบพื้นเมืองประเภทสิมทึบ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณ 3 x 9 เมตร หลังคาเป็นทรงจั่วชั้นเดียว เดิมมุงด้วยไม้แป้นเกล็ด มีภาพจิตรกรรมฝาผนังประดับเป็นภาพชาดก เรื่องผะเหวดสันดรอยู่ด้านนอกของตัวอาคาร จากประวัติทราบว่าสิมแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2441

สิมวัดบ้านสีฐาน อยู่ที่วัดบ้านสีฐาน อำเภอทุ่งเขาหลวง เป็มสิมแบบพื้นเมืองประเภทสิมทึบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณ 4.5 x6.5 เมตร หลังคาเป็นทรงจั่วซ้อนลดหลั่นกัน เดิมมุงด้วยไม้แป้นเกล็ด ความโดดเด่นของสิมแห่งนี้ อยู่ที่ลายแกะไม้ที่หน้าบันเป็นรูปดวงอาทิตย์ (ตาเวน) และลายแกะส่วนของรังผึ้งซึ่งแกะเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้าง ครุฑยุคนาคและนิทานพื้นบ้าน รวมทั้งลายคันทวยรูปพญานาค นับว่าเป็นลายแกะไม้ของสิมที่สวยงามที่สุดของจังหวัดร้อยเอ็ด

หลวงพ่อสังกัจจายน์ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดร้อยเอ็ด ประดิษฐานอยู่ในวิหารพระสังกัจจายน์ วัดสระทอง สร้างด้วยอิฐหินปูนโบราณ นั่งขัดสมาธิสูง หน้าตักกว้าง 90 นิ้ว สูง 101 นิ้ว ไม่มีหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด ชาวร้อยเอ็ดจะจัดพิธีบายศรีสมโภชหลวงพ่อสังกัจจายน์ ในวันเพ็ญเดือน 4 เป็นประจำปี

ภาพที่ 2.10 หลวงพ่อสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด

สระโบราณ จังหวัดร้อยเอ็ดมีสระโบราณอยู่ 5 สระด้วยกันคือ สระชัยมงคล สระแก้ว สระทอง สระบริสุทธิ์ และสระประเสริฐ สระทั้ง 5 แห่งนี้ชาวร้อยเอ็ดถือว่าเป็นสระน้ำที่มีความสำคัญและศักสิทธิ์ เมื่อจะกระทำพิธีมงคลใด ๆ ก็จะใช้น้ำในสระทั้ง 5 นี้ ไปเข้าพิธีทุกครั้ง

สระชัยมงคล เป็นสระโบราณเก่าแก่ มีมาคู่กับวัดบึงพระลานชัย มีเรื่องเล่าสืบกันมาว่า พระลานแห่งนี้ เป็นที่ใช้ฉลองชัยชนะของกษัตริย์ในสมัยก่อน เมื่อไปทำศึกได้ชัยชนะ จะมาล้างดาบและชำระร่างกายที่สระนี้ ก่อนที่จะทำการฉลองชัยชนะ นอกจากนั้น น้ำในสระแห่งนี้ยังใช้เป็นน้ำดื่มในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ของผู้ครองเมืองและข้าราชการในสมัยก่อน ในปัจจุบันทางราชการและประชาชนทั่วไป เมื่อจะทำพิธีสำคัญต่าง ๆ ก็จะใช้น้ำในสระนี้ไปทำพิธี

สระแก้ว เป็นสระเก่าแก่โบราณมีน้ำขังอยู่ตลอดปี อยู่ในเขตอำเภอเมืองร้อยเอ็ด ต่อมาเมื่อได้สร้างวัดขึ้นมาข้างสระแก้ว จึงให้ชื่อว่าวัดสระแก้วตามชื่อสระ

สระทอง เป็นสระเก่าแก่อยู่ทางทิศเหนือของตัวเมืองร้อยเอ็ด เดิมมีวัดศรีมงคลตั้งอยู่ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อวัดให้คล้องจองกับชื่อสระว่า วัดสระทอง

สระประเสริฐ เป็นสระที่ขุดขึ้นเมื่อครั้งตั้งหน่วยทหารขึ้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อปี พ.ศ. 2455 ในสมัยพระยาประเสริฐสงคราม ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 10 คนที่ 2 ค่ายทหารที่ตั้งนี้ได้ชื่อว่า ค่ายประเสริฐสงคราม และเรียกสระน้ำในค่ายนี้ว่า สระประเสริฐ

สระบริสุทธิ์ เป็นสระน้ำที่ขุดขึ้นเมื่อครั้งที่อำมาตย์เอก พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ทอง จันทรางศุ) ให้ขุดลอกบึงพลาญชัย เมื่อปี พ.ศ. 2469 โดยสระที่ขุดขึ้นนี้อยู่ใจกลางบึงพลาญชัย

วัดกลางมิ่งเมือง อยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2084 เดิมชื่อวัดกลาง เนื่องจากตั้งอยู่ใจกลางเมือง สันนิษฐานว่า สร้างมาตั้งแต่เมืองร้อยเอ็ดอยู่ในการปกครองของขอม พระอุโบสถสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2090 กว้าง 12.50 เมตร ยาว 20 เมตร ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ. 2509 เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ เขตวิสุงคามสีมากว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร

วัดบูรพาภิราม อยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2340 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ. 2481 และได้รับสถาปนาเป็นพระอารามหลวงเมื่อปี พ.ศ. 2531 เดิมชื่อวัดหัวรอ เนื่องจากเป็นสถานที่สำหรับรวมแขก เพราะประชาชนในสมัยนั้นนิยมการค้าขาย เมื่อเดินทางไปค้าขายตกค่ำที่ไหน ก็นอนที่นั่น วัดหัวรอจึงเป็นจุดเริ่มที่จะต้องพักแรมคืนแรกของการเดินทาง เมื่อปี พ.ศ. 2456 ได้ขยายวัดเพิ่มให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่าวัดบูรพา ด้วยเหตุที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเมือง ต่อมาจึงได้เพิ่มนามเป็นวัดบูรพาภิราม

ภาพที่ 2.11 วัดบูรพาภิราม อำเภอเมืองร้อยเอ็ด

วัดบึงพระลานชัย อยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ วัดนี้เป็นวัดเก่าแก่โบราณ ปล่อยให้รกร้างว่างเปล่ามานานหลายร้อยปี มีสิ่งก่อสร้างเป็นศิลาแลงใบเสมาปรักหักพัง เมื่อปี พ.ศ. 2430 หลวงสงกรานต์วิศิษฐ์ โดยการสนับสนุนของพระยาขัติยะวงษา (เภา ธนสีลังกูร) ได้นำข้าราชการและประชาชนรวมทั้งผู้ต้องขัง ช่วยกันถางป่าบุกเบิกฟื้นฟูบูรณะวัดโบราณแห่งนี้ ให้กลับมาเป็นวัดอีกครั้งหนึ่ง และให้ชื่อว่าวัดบึงพระลานชัย

ภาพที่ 2.12 วัดบึงพระลานชัย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด

วัดสระทอง อยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2337 เดิมชื่อว่าวัดศรีมงคล แต่เนื่องจากรอบวัดเป็นสระน้ำที่เรียกว่าสระทอง จึงได้เปลี่ยนชื่อวัดมาเป็นวัดสระทอง แต่ไม่มีหลักฐานว่าเปลี่ยนเป็นชื่อนี้แต่เมื่อใด ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ. 2508 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร

วัดเหนือ อยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2348 เป็นวัดเก่าแก่ประจำเมืองร้อยเอ็ด ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2526 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร

2.3.3 ภูมิทัศน์ทางคติความเชื่อและพิธีกรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

1) ภูมิทัศน์ทางคติความเชื่อ

1.1) ความหมายคติความเชื่อ

คติความเชื่อ[24] หมายถึง ความคิดเห็น และหลักการ ที่มีผู้นิยมนับถือและปฏิบัติตามสืบเนื่องกันมา เช่น ลัทธิสังคมนิยม ลัทธิชาตินิยม ลัทธิทุนนิยม. เวียนว่ายตายเกิด น. คติความเชื่อถือที่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เมื่อตายแล้วจะต้องไปเกิดอีก.

1.2) สิ่งสื่อคติความเชื่อของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

สิ่งสื่อคติความเชื่อของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานซึ่งเป็นภาคที่อยู่ระหว่างการพัฒนาในท้องถิ่นและชนบทยังมีความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่มากโดยมีความเชื่อเหล่านี้ก่อให้เกิดกำลังใจในการที่จะประกอบกิจการใด ๆ อันเป็นบ่อเกิดพิธีกรรม ซึ่งยังมีความเชื่อเรื่องเทพเรื่องผีต่าง ๆ เป็นต้น[25]

ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า ความเชื่อในเรื่องเทพจะทำให้เชื่อหมอดูนางทรง กฤษณะการขะลำ เป็นต้น

1) หมอดูหมอดูคือผู้ที่มีความสามารถในการทำนายทายชีวิตอนาคตและเล่าเรื่องถึงเรื่องราวในอดีตได้การศึกษาโหราศาสตร์และสามารถในการถ่ายทอด ให้ผู้อื่นเกิดความเชื่อถือ หมอดูจะมีมากมายหลายประเภท อาทิ

- หมอดูไพ่ จะใช้ไพ่เป็นตัวทำนาย
- หมอดูลายมือ จะใช้ลายมือของผู้มาดูเป็นตัวทำนาย
- หมอดูโหราศาสตร์ จะทำนายจากการคำนวณ วัน เดือน ปี เกิด
- หมอดูนั่งทรง จะทำนายด้วยการติดต่อกับของรักษา
- หมอดูลักษณะคน จะทำนายจากลักษณะ ชาย หญิง

การดูหมอจะต้องมีค่ายกครู คือ ค่าดูนั่นเองซึ่งแล้วแต่หมอดูจะกำหนดซึ่งการทำนายอาจจะถูกหรือไม่ขึ้นกับความเชื่อแต่ละบุคคล

---

[24] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://dict.longdo.com/search (16 กรกฎาคม 2565).

[25] [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.m-culture.go.th/mukdahan/ewt_news.php?nid=529&filename=index (16 กรกฎาคม 2565).

2) นางทรง นางทรง คือ ร่างทรงที่สามารถติดต่อกับเจ้าปู่ หรือ เจ้าผู้ที่จะมาเป็นนางทรงจะเป็นผู้หญิงที่จะมีญาติพี่น้องที่เคยเป็นร่างทรง หรือนางทรงมาก่อนจึงจะเป็นร่างทรงได้ และร่างทรงนี้เจ้าปู่ หรือของรักษาจะเป็นผู้เลือกเอง ถ้าร่างทรงอ่อนแอเจ็บไข้ป่วยอยู่เสมอ เมื่อเป็นร่างทรงก็จะแข็งแรงหายป่วย ผู้ที่เป็นร่างทรงมักจะถูกทาบทามก่อนมิได้บังคับขืนใจ จะต้องสมัครใจเอง

นางทรง หรือ ร่างทรงนี้ จะสามารถสื่อสารติดต่อกับของรักษาได้ และจะเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ชาวบ้านจะให้เกียรตินางทรงมาก เพราะถือประหนึ่งเป็นตัวแทนในการติดต่อกับของรักษาที่ชาวบ้านนับถือ

3) การบะ (การบนบานสารกล่าว) เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนอีสานโดยทั่วไป เกิดจากหากใครมีเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น การเจ็บป่วยแล้วอยากให้หายจากการเจ็บป่วย ญาติพี่น้องเดินทางไปที่อื่นไม่ทราบที่อยู่และไม่ทราบข่าวคราว หรือจะเดินทางไปแข่งขันหรือรับการคัดเลือกต่าง ๆ หรืออื่น ๆ ที่ได้รับผลการตอบแทนที่ดี ผู้ที่ไปบะจะต้องมีดอกไม้ธูปเทียนจุดตามที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ตนเชื่อถือ เช่น พระธาตุพนม พระเจ้าองค์หลวง เจ้าฟ้ามุงเมือง เจ้าแม่สองนาง เป็นต้น และอธิษฐานขอให้สำเร็จดังปรารถนา ตามด้วยการบะว่า หากสำเร็จแล้วจะเอาอะไรมาถวาย เป็นการแก้บะ (แก้บน) อาจจะเป็น หมู เป็ด ไก่ พวงมาลัย น้ำอบ น้ำหอม ผ้าแพร แล้วแต่ผู้อธิษฐานจะบะไว้ แล้วต้องทำตามนั้น หากไม่ทำตามหลังจากทราบผลแล้ว ก็เชื่อว่าจะเกิดอาเพศแก่ตนเองและครอบครัว

4) ขะลำ การขะลำ เป็นความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของชาวภาคอีสาน ซึ่งเชื่อว่าหากปฏิบัติได้จะเกิดผลดีแก่ตนเองและครอบครัว เป็นต้น เช่น คนคลอดลูกใหม่อยู่ไฟหรืออยู่กรรม จะต้องไม่กินเนื้อสัตว์และหน่อไม้ จะทำให้ผิดไฟอาจทำให้ถึงตายได้ หรือมีคนในครอบครัวเสียชีวิตที่อื่นจะไม่เอาเข้าบ้าน ถือว่าจะทำให้ครอบครัวเดือนร้อนและมีคนตายตามไปอีก เป็นต้น ซึ่งลักษณะของการขะลำ จะเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคลและกลุ่มบุคคล ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีหลงเหลืออยู่ตามชนบท

การถือผี ความเชื่อในเรื่องผียังเป็นความเชื่อของคนแต่ละท้องถิ่น เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อชีวิตถึงคราววิบัติ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ปัญหาเหล่านั้นเกินขีดความสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้ คนจึงสร้างความเชื่อว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น อำนาจนี้อาจจะเป็นเทพ เจ้าภูตผี ปีศาจ วิญญาณ สัตว์ป่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาว ตลอดจน ดิน น้ำ ลม ไฟ ฉะนั้น เพื่อป้องกันภัยพิบัติที่เกิดกับตน มนุษย์จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจาก อำนาจลึกลับ โดยเชื่อว่า ถ้าบอกกล่าวหรือทำให้อำนาจนั้นพอใจอาจจะช่วยให้ปลอดภัย เมื่อพ้นภัยก็แสดงความรู้คุณด้วยการเซ่นสรวงบูชาหรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แต่ละสังคมต่างมีความเชื่อเป็นมรดกสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน และชาวอีสานต่างเชื่อในสิ่งต่อไปนี้

1) ผีบ้าน แต่ละหมู่บ้านในภาคอีสานจะนับถือผีประจำบ้านที่เรียกว่า " ผีปู่ตา ” ผีปู่ตาเป็นผีที่คอยดูแลรักษาป้องกันอันตรายต่าง ๆ ที่จะมากระทำแก่คนในหมู่บ้านทุก ๆ ปี จะมีการเลี้ยง

ผีปู่ตามักจะเป็นป่าที่มีต้นไม้อายุนับร้อยปี เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่า หากไปตัดไม้หรือยิงนกภายในบริเวณดอนปู่ตา ผีปู่ตาจะโกรธาและบันดาลให้ชีวิตประสบแต่อัปมงคล ในพิธีเลี้ยงผีปู่ตานั้นเฒ่าจ้ำจะเป็นพิธีกรเพราะเฒ่าจ้ำเป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับผีปู่ตา เมื่อวันเลี้ยงผีบ้านชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหารคาวหวานไปร่วมในพิธีเช่น ข้าวต้ม ไข่ต้ม ไก่ต้ม เหล้าขาว ปั้นข้าว ข้าวดำ ข้าวแดง กล้วย น้ำอ้อย น้ำตาล

2) ผีนา หรือผีตาแฮก เป็นผีที่ทำหน้าที่อารักษ์ผืนนา คอยอำนวยผลให้ข้าวกล้างดงาม น้ำ ปลา อุดมสมบูรณ์ ตลอดจนคอยคุ้มครอง วัว ควาย ให้มีสุขภาพดีเหมาะในการทำงาน ผีตาแฮก จะสถิตอยู่มุมใดมุมหนึ่งของที่นา นาแปลงใดที่ตาแฮกสถิต ชาวนาจะยกคันนาให้สูงขึ้น ก่อนจะลงมือทำนา จะต้องทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮกเสียก่อน การเลี้ยงผีตาแฮก นั้น จะกระทำกันในวันพฤหัสบดี อาหารที่นำไปเซ่นผีตาแฮก ได้แก่ ไก่ต้ม เหล้าขาว แกลบ ข้าวต้มมัด ไข่ต้ม ข้าวดำ กล้วย น้ำอ้อย น้ำตาล เมื่อเลี้ยงตาแฮกเสร็จแล้วชาวนาก็จะปักดำข้าวกล้าในนาแปลงที่ตาแฮกอยู่ก่อนเพื่อเป็นการเสี่ยงทายความงอกงามของข้าวในนา

3) ผีเชื้อหรือผีบรรพบุรุษ เป็นผีเครือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษยังไม่ได้ไปเกิด ยังคอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานของตนอยู่ แต่ถ้าหากลูกหลานประพฤติไม่เหมาะสม ผีเชื้อก็จะโกรธบันดาลให้เจ็บป่วย ลูกหลานจะต้องทำการขอขมาจึงจะหายโกรธ เมื่อถึงวันโกน วันพระหรือวาระที่ทำบุญ ข้าวสากในเดือนสิบและบุญข้าวประดับดินในเดือนเก้า ลูกหลานจะต้องให้ทานอุทิศส่วนกุศลไปให้

4) ผีปอบ ผีปอบก็คือคนที่เป็นผีเข้าสิงในร่างกายคนอื่นเรียกว่า ผีปอบเข้า เพื่อที่จะกินตับไตไส้พุงคนนั้น บางครั้งคนที่ถูกปอบเข้าจะถึงแก่ชีวิตหากไม่มีหมอผีมาขับไล่ ผีปอบที่สิงสถิตอยู่ให้ออกไป เชื่อว่าสาเหตุที่จะทำให้คนเป็นปอบนั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ

- เกิดจากการเรียนเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ เช่น เสน่ห์ยาแฝดอยู่ยงคงกระพันแล้วเวทมนตร์คาถานั้นแก่กล้าจนเกินไป หรือประพฤติปฏิบัติผิดข้อห้ามของเวทมนตร์นั้น ๆ ผลที่สุดก็กลายเป็นผีปอบ

- เกิดจากการถ่ายจากบรรพบุรุษ หากพ่อหรือแม่เป็นปอบเมื่อตายไป ผีปอบจะรีบออกจากร่างไปสิงสถิตบุคคลที่อยู่ใกล้และบุคคลนั้นจะกลายเป็นปอบทันที เมื่อผีปอบเข้าสิงร่างใครบุคคลนั้นจะมีอาการชักกระตุกดิ้นทุรนทุราย ส่งเสียงร้องโหยหวนน่ากลัว ญาติพี่น้องต้องไปตามหมอผีมาทำพิธีขับไล่ผีปอบ โดยการใช้หวายวิเศษหรือหางกระเบนและใช้ว่านไฟเหน็บหรือจี้ลงไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เมื่อผีปอบทนไม่ได้ก็จะออกปากบอกว่าตนเป็นใคร มาจากไหน แล้วจึงออกจากร่างไป แต่ในบางรายถ้าผีปอบนั้นมีคาถาแก่กล้ากว่าหมอผี ผีปอบนั้นก็จะไม่ยอมออก คนที่ถูกผีปอบเข้าก็จะตายหากแก้ไขไม่ทัน เป็นที่น่าสังเกตว่า คนที่ถูกผีปอบเข้าสิงส่วนมากจะเป็นคนป่วย คนอ่อนแอ และคนขวัญอ่อน

5) ผีเป้า มีความเชื่อว่าผีเป้าคือคนที่กลายเป็นผีดิบเพราะชอบกินตับคน ตับสัตว์ หรือชอบกินอาหารทะเลสด อาหารคาว ผีเป้าจะออกหากินในเวลากลางคืน โดยเฉพาะในคืนเดือนมืดที่ตรงกับวันพระมักจะออกหากิน คนที่เป็นผีเป้าจะมีแสงออกที่รูจมูกทั้งสองข้าง

หมอผี คือ ผู้ที่มีความนับถืออำนาจลึกลับและญาณวิเศษ ที่สามารถติดต่อขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับได้ นอกจากนี้ หมอผียังเป็นตัวแทนในการบวงสรวง สังเวยติดต่อและสื่อสารกับผีได้ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย เช่น การฟ้อนผีมด

6) การฟ้อนผีมด ภาคอีสานเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศที่เต็มไปด้วยป่าเขาลำเนาไพร แต่บางแห่งก็แห้งแล้ง และบางครั้งก็ต้องประสบอุทกภัย สรุปแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นภาคที่ได้รับภัยธรรมชาติมากเหมือนกัน และผู้คนในภาคนี้อยู่ตามชนบท ส่วนมากเชื่อถือเกี่ยวกับผีสางต่าง ๆ จึงมีพิธีการฟ้อนชนิดหนึ่งเรียกว่า “การฟ้อนมด” เป็นการปฏิบัติตามแนวความเชื่อนี้ การฟ้อนมด คือการฟ้อนรำเพื่อเป็นการสังเวยผีบรรพบุรุษ ประเพณีการฟ้อนผีมดนี้ ตามที่ได้ยินจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ได้ความว่า มี 2 อย่างด้วยกันคือ การฟ้อนผีมด และการฟ้อนผีเม็ง ซึ่งมีกรรมวิธีอย่างเดียวกัน เพียงแต่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อยคือการฟ้อนผีมดไม่มีกระบอกน้ำปลาร้า แต่การฟ้อนผีเม็งจะมีกระบอก ใส่น้ำปลาร้าสังเวยผีด้วยการที่ใช้น้ำปลาร้า ท่านกล่าวว่าใส่ตามธรรมชาติที่ถือกันมาแต่เดิม สันนิษฐานกันว่าเป็นเพราะว่าชาวภาคนี้ชอบรับประทานปลาร้านั้นเอง สำหรับการฟ้อนผีมดนี้มักจะทำกันในระหว่างเดือนพฤษภาคม มิถุนายน ซึ่งพวกฟ้อนผีมดคนนี้จะต้องเป็นพวกตระกูลเดียวกันและเมื่อครบรอบปี บางตระกูลก็ทำ 3 ปีต่อครั้ง บางตระกูลก็ปีละครั้ง หรือบางตระกูลก็ไม่มีกำหนดแน่นอน เห็นว่ามีเช่นเมื่อใดก็จัดทำกันเสียทีหรือบางทีคนในครอบครัวเกิดการเจ็บป่วยต้องบนบานผีปู่ย่าตายาย อันเป็นบรรพบุรุษ ก็ต้องทำพิธีเซ่นสรวงกันตามที่ได้บนบานไว้ ซึ่งการฟ้อนผีมดแต่ละครั้งก็จะต้องใช้จ่ายเงินทองเกี่ยวกับการเลี้ยงดูพวกญาติพี่น้องที่มาร่วมในงาน ตลอดจนชาวบ้านในละแวกเดียวกันที่มาช่วยในงานนั้นด้วย

2) ภูมิทัศน์ทางพิธีกรรม

2.1) ความหมายของพิธีกรรม

พิธีกรรม[26] หมายถึง แบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในทางศาสนาหรือไสยศาสตร์ เช่น พิธีกรรมล้างบาปตามศาสนาต่างๆ. พิธีกรรมสืบชะตา. พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำขวัญข้าว.

พิธีกรรม[27] หมายถึง การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

---

[26] ณัฐพงษ์ สังข์กลิ่นหอม, “พิธีกรรมและศาสนาพิธี”, <http://legacy.orst.go.th/?knowledges> (16 กรกฎาคม 2565).

พิธีกรรม[28] หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา

2.2) สิ่งสื่อพิธีกรรมของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

สิ่งสื่อพิธีกรรมของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่

1) พิธีบวงสรวงเจ้าปู่ ตั้งแต่สมัยโบราณกาลมนุษย์เราเกิดมาในโลกและรวมกันเป็นหมู่คณะ เช่นครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งเป็นหมู่น้อยไปหาหมู่ที่ใหญ่ย่อมมีสิ่งยึดถือรวมกัน ด้านจิตใจนั้นเพื่อให้หมู่คณะมีความสุขไม่แตกแยกความสามัคคีกันปราศจากภัยอันตรายทั้งหลาย มาบังเบียดก็ต้องมีสิ่งนับถือและศักดิ์สิทธิ์ แล้วยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน ทำให้จิตใจเป็นสุข และก็อยู่กันอย่างผาสุก สำหรับภาคอีสาน ก็ปรากฏว่ามีการบวงสรวงเจ้าปู่ ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นที่ยำเกรง ชาวภาคอีสานก็ยังยึดศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาคู่บ้านคู่เมืองมา ในศาสนานี้มีการเชื่อถือเกี่ยวกับภูตผีปีศาจ การที่มีการเจ็บไข้หรือป่วยเป็นโรคอะไรต่าง ๆ มักบอกกันว่าผีนั้นผีนี้ทำจะต้องทำพิธีขอชีวิตเอาไว้ การทำไร่นาจะบุกเบิกป่าสักแห่งก็ต้องบอกกล่าวผีป่าผู้รักษาพงพีนั้นเสียก่อนเพราะกลัวผีนั้นจะหักคอ เมื่อทำไร่ทำนาก็ยังมีการสร้างศาลเป็นบ้านหลังเล็ก ๆ ขึ้นตามจอมปลวกหรือใต้ร่มไม้ใหญ่ ใกล้ ๆ กับบริเวณนาหรืออยู่ตามทุ่งนา เมื่อถึงฤดูทำนาหรือก่อนจะลงมือทำนาต้องมีการเลี้ยงเจ้าปู่เสียก่อน เช่น เลี้ยงข้าวปลาอาหาร เหล้ายา แล้วจุดธูปเทียน อธิษฐานขอพรจากผีนา เป็นต้นว่าขอให้นาของเราจงอุดมสมบูรณ์ อำนวยผลให้ข้าวกล้าในนางอกงามและอื่น ๆ อีกและยังมีภูติผีที่ดุ ๆ และทุกคนกลัวกันมากก็มี พิธีบวงสรวงเจ้าปู่นี้ ได้ปฏิบัติกันต่อมากลายเป็นประเพณีอันหนึ่งของคนภาคอีสาน โดยมีจุดประสงค์ที่ทำการบวงสรวง ดังนี้

1. เพื่อเป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไป จะได้เป็นมิ่งขวัญคู่บ้านคู่เมือง

2. เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามมาแต่โบราณกาล ซึ่งนับถือกันเป็นทอด ๆ มาจนกระทั่งบัดนี้ และเป็นการเชื่อฟังบรรพบุรุษของชาวอีสาน ซึ่งได้บุกเบิกมาเป็นบ้านเป็นเมืองที่ร่มเย็น

3. ทำให้จิตใจดีขึ้น หมายความว่าเมื่อทุกคนภายในหมู่บ้านหรือเขตแดนที่ใกล้เคียงกับศาลเจ้าปู่ เมื่อได้ทำพิธีบวงสรวงท่านแล้วจะทำให้จิตใจผ่องใสเบิกบานไม่เศร้าหมอง อารมณ์ร้ายจะกลายเป็นอารมณ์ดีในที่สุด

4. ทำให้จิตใจเข้มแข็ง สิ่งใดก็ตามถ้าหากว่าเรายึดมั่นและจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์น่าเคารพบูชา ผลที่ได้จะมีจิตใจเข้มแข็ง ไม่อ่อนแอ ทั้งจะทำให้บรรลุผลสำเร็จในกิจการที่ตนทำ

---

[27] กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม. *พิธีกรรมและประเพณี.* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2552), หน้า 1.

[28] กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). พิธีกรรมและประเพณี. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. หน้า 1.

5. เพื่อการเสี่ยงทาย เมื่อได้รับความทุกข์ เรามักจะไปเสี่ยงทายโดยให้ผู้ใหญ่ที่นับถือกันทั่วบ้านทั่วเมืองไปกล่าวอธิษฐาน เสี่ยงทายหาโชคชะตาราศรีต่อหน้าศาลเจ้าปู่ เช่น จะมานิมิตทางการฝัน หรือการเอาไปแสวงหาโชค และเมื่อลูกบ้านจะไปไหนมักจะไปบอกกล่าวเจ้าปู่เสียก่อน เพื่อขอพรจากท่าน โดยการอธิษฐานแล้วสำนึกในใจ สงบนิ่งสำรวมกาย ซึ่งใช้เวลาพอประมาณ ก็เป็นการรับพรจากท่านแล้ว ต่อไปจึงทำอะไร หรือว่าจะไปไหนมาไหนได้สบายใจ

6. ผลพลอยได้อันหนึ่งคือเกิดความสนุกสนาน เด็กทั้งหญิงชายตลอดจนหนุ่มสาวและผู้ใหญ่สนุกสนานรื่นเริง ในขณะบวงสรวงเจ้าปู่ คือมีการฟ้อนรำ กินหล้าเมาสุราเฮฮา โดยเฉพาะผู้แก่วัยชรามักจะดื่มสุรากัน แล้วสนุกสนานกันเอง

7. ทำให้เกิดความสามัคคี เมื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้นเป็นสิ่งยึดมั่น เช่น ศาสนาหรือการบวงสรวงเจ้าปู่นั้นต่างก็มีการยึดถือความศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันแล้วย่อมจะบังเกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ จะทำอะไรก็ตกลงกันง่าย ไม่ขัดขืนคำสั่งของนายบ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ถ้าคิดว่าจะทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ก็จะร่วมกันทำอย่างไม่ท้อถอย เมื่องานทุกสิ่งทุกอย่างเสร็จได้โดยการร่วมมือกันก็จะทำให้มีความสุขตลอดไป

8. เพื่อเกิดความสามัคคีกันเอง การปรับปรุงบำรุงบ้านเมืองให้เจริญจะทำได้ง่ายมากและก็สำเร็จลงด้วยดี พิธีการบวงสรวงเจ้าปู่ ทุก ๆ ปีชาวบ้านมักจะไปบวงสรวงเจ้าปู่ โดยเจ้าบ้านคือผู้ที่อาวุโส ซึ่งในหมู่บ้านตั้งขึ้นเอง ทานก็มีหน้าที่เตือนให้ลูกบ้านทราบโดยทั่วกันว่า ในวันนั้น ๆ จะมีการทำพิธีบวงสรวงเจ้าปู่ ชาวบ้านก็มักจะเตรียมสิ่งของไปทำพิธี การกำหนดวัน เวลา และฤกษ์ยามมักจะเป็นข้างแรมและมักทำกันในตอนเช้า สิ่งของที่ชาวบ้านทุกคนที่จะนำไปบวงสรวง ก็คือ

1. มีไก่หนึ่งตัว เอาไปทั้งเป็นโดยไม่ต้องฆ่า นำไปเลย

2. น้ำหอมใส่ขวดหรือขัน น้ำหอมนั้นทำด้วยขมิ้น โดยนำขมิ้นมาขูดออกเป็นฝอยผสมกับน้ำนิดหน่อยแล้วคั้นเอาน้ำ จะได้เป็นน้ำสีเหลือง เอาน้ำผสมพอแก่ความต้องการ แล้วบรรจุใส่ขวดหรือใส่ขัน

3. นำเถ้าหรือแกลบใส่กะลามะพร้าว ถือว่าทำเหมือนกับเป็นเหล้ายา นำไปบวงสรวงเจ้าปู่

4. ใช้ใบมะพร้าวทำเป็นรูปขวดเข้าแทนคนในครอบครัวมีจำนวนเท่าไรใช้ใบมะพร้าวแทนจำนวนเช่นกัน นอกนั้นเป็นพวกวัวควาย หมู สุนัข เป็ด ไก่ ว่ามีจำนวนกี่ตัว ใช้แทนเท่ากันด้วย คือแสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัวให้เจ้าปู่ได้รับรู้ทุกคนสักการะท่านแล้ว

5. นำธูปเทียนและดอกไม้ ไปคนละ 1 คู่

การดำเนินพิธี เจ้าบ้านก็จะเอาน้ำหอมเต็มกะออมใหญ่ ๆ แล้วท่านก็เดินนำหน้าลูกบ้านด้วยไปยังศาลเจ้า เมื่อไปถึงแล้ว ท่านก็บอกให้ทุกคนนำเอารำเอาแกลบและทุกอย่างที่นำมาไปวางบนลานที่ทำไว้ในศาลเจ้าปู่ แล้วบอกให้ทุกคนนั่งคุกเข่า ประนมมือโดยสำรวมใจสงบนิ่ง พ่อบ้านจะนำธูปเทียนไปวางแล้วจุด กล่าวทำพิธีบวงสรวงเป็นคำถวายสิ่งสักการบูชาว่า ที่นำมานี้ขอให้ท่านได้รับรู้ไว้

ทุกคนมีจิตใจพร้อมเพรียงกันมาบวงสรวงเจ้าปู่ เจ้าบ้านผู้ดำเนินงานจะตักเอาน้ำหอมไปบวงสรวงเจ้าปู่จนหมกกะออม ต่อไปก็เป็นหน้าที่ของลูกบ้านสรงท่านเจ้าบ้านด้วยน้ำหอมที่เตรียมมาเสร็จจากขั้นนี้แล้ว ก็ต้มไก่ ใช้ฟืนก่อเป็นกองไฟ ต้มไก่ในหม้อดิน ขณะต้มทุกคนจะตีวงล้อมนั่งดู การต้มไก่เป็นการเสี่ยงทายฝนฟ้าในปีนี้เป็นอย่างไรจะแห้งแล้งหรือไม่ โดยให้เจ้าบ้านกล่าวคำอธิษฐานในขณะต้มไก่ว่า ถ้าหากว่าปีนี้จะมีฝนตกฟ้าอำนวยให้ข้าวกล้าเจริญงอกงามแล้วด้วยบุญยาธิการของเจ้าปู่ จงมาแสดงให้ดูว่า ขอให้น้ำต้มไก่ในหม้อนั้นเดือดแล้วเป็นฟองล้น ถ้าน้ำในหม้อล้นก็แสดงว่าฝนในปีนี้ดี แต่ถ้าหากว่าไม่ล้นมันอยู่เฉย ๆ ก็แสดงว่าฝนในปีนี้แห้งแล้งข้าวกล้าในนาไม่ได้ผล จะรับทราบจากการเสี่ยงทายนี้ เมื่อไก่สุกจะนำไปบวงสรวงเจ้าปู่ส่วนหนึ่ง ที่เหลือลูกบ้านจะรับประทานกันตอนนี้แหละ เด็กทั้งหญิงชายกินกันอย่างสนุก ร้องรำทำเพลงด้วยจิตใจอันชื่นบาน ส่วนผู้ใหญ่มักดื่มสุราแล้วเมาสนุกเฮฮาเพลดเพลินตามไปด้วย เป็นอันว่าเสร็จพิธี จากนั้นทุกคนกลับบ้านช่อง ทำกิจกรรมการงานหน้าที่ของตนต่อไป

ประโยชน์ของการทำพิธีบวงสรวงเจ้าปู่

1. เป็นการเชื่อทางใจว่า เมื่อเจ้าปู่มารับอาหาร เครื่องเซ่นนี้ และขอร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไป ขอให้ทุกคนประสบความสุขสบายและเจริญยิ่งขึ้น

2. การเซ่นเจ้าปู่ เพื่อเป็นการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ได้แก่ การขอขมาต่อผีเจ้าปู่ผีฟ้าหลวง ซึ่งถือว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่มีอิทธิฤทธิ์ พิธีนี้จะเกิดขึ้นเมื่อชาวนาไม่ว่าหนุ่มสาว พ่อบ้าน แม่เรือนได้ร่วมพิธี การผิดประเพณี การผิดจากขนบธรรมเนียมนิยม เขาถือว่าเป็นการผิดเจ้าปู่ ถ้าไม่ทำพิธีเลี้ยงผีแล้ว จะประสบเหตุภัยอันตรายนานาประการ

3. เวลาเจ็บป่วยเชื้อ เชิญหมอผีมาเสี่ยงทาย ตรวจดูว่า เพราะเซ่นไม่ดีพลีไม่ถูกอย่างไร บนบานต่อเครื่องเซ่นนี้ ให้หมอผีกล่าวบูชาต่อแท่นเจ้าปู่ หรือที่เข้าใจกันว่ามีผีเจ้าปู่นั้นอยู่ ณ ที่นั้นทำให้เจ็บป่วย แล้วบนบานว่า พวกข้าได้มารบกวนท่าน ขอท่านจงดลบันดาลให้พวกข้าหายจากการเจ็บป่วยนี้เถิด โดยเอาเครื่องมาสักการะบูชา

4. เพื่อให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้าน ให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคภัย และทำไร่ทำนาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป

ภาพที่ 2.13 พิธีบวงสรวงเจ้าปู่กุดเป่ง อำเภอโพนทอง

2) ประเพณีการเลี้ยงปู่ตา

ปู่ตา หมายถึง คนสองจำพวกที่เป็นบรรพชนของชาวอีสาน คำว่า ปู่ หมายถึง ปู่และย่าที่เป็นพ่อแม่ของพ่อ ส่วนคำว่า ตา หมายถึง ตาและยายที่เป็นพ่อแม่ของแม่ เมื่อบรรพบุรุษสองสายนี้ล่วงลับไปหลายชั่วอายุคน จนไม่สามารถที่จะจำชื่อได้ ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ จึงเรียกเป็นกลาง ๆ ว่า ปู่ตา

ทำไมจึงมีการเลี้ยงปู่ตา การเลี้ยงปู่ตา เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปเพราะเมื่อปู่ตามีชีวิตอยู่นั้น ได้สร้างคุณงามความดีไว้กับลูกหลาน และสังคมมากมายหลายประการ เช่น ให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี สะสมสาธารณสมบัติไว้เพื่อลูกหลาน เพื่อแสดงถึงกตัญญูกตเวที จึงมีการเลี้ยงปู่ตาสืบต่อไปเป็นประเพณี

ประเพณีการเลี้ยงปู่ตาจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน กำหนดเวลาเลี้ยงปู่ตามักจะทำระหว่างเดือน 6 - 7 ชาวบ้านจะเลี้ยงปู่ตาก่อนที่จะเลี้ยงตาแฮก สถานที่เลี้ยงปู่ตาก็คือ ดอนปู่ตา อันเป็นสถานที่ปู่ตาสิงสถิตอยู่ ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโฮงให้ปู่ตาอยู่ ภายในหอปู่ตานั้น จะประกอบด้วยรูปปั้นปู่ตา แท่นบูชา ข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้า วัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอปู่ตาเรียกว่า " เฒ่าจ้ำ ” คำว่า จ้ำ มาจากคำว่า ประจำ เฒ่าจ้ำ นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปู่ตาให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่ เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปู่ตากับชาวบ้าน เฒ่าจ้ำจึงคล้ายกับทหารคนสนิทของปู่ตา ใครทำอะไรผิดประเพณี ปู่ตาโกรธก็จะบอกผ่านเฒ่าจ้ำไปยังบุคคลที่กระทำผิด ปู่ตาต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างไร ก็จะบอกผ่านเฒ่าจ้ำไป ชาวบ้านจะติดต่อกับปู่ตาโดนตรงไม่ได้

ดอนปู่ตานั้น จะเป็นบริเวณป่าสงวนที่ชาวบ้านเคารพเกรงกลัวมาก ใครจะไปตัดโค่นต้นไม้ ยิงสัตว์ในเขตดอนปู่ตาไม่ได้ ท่านจะโกรธเพราะถือว่าล่วงเกินบริวารท่าน ปู่ตาจะบันดาลให้ผู้ที่ล่วงเกินมีอันเป็นไป เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ประกอบการงานไร้ผล ดังนั้น การที่ชาวบ้านเคารพปู่ตา จึงเป็นการอนุรักษ์ป่า และอนุรักษ์สัตว์ ในเขตดอนปู่ตาได้เป็นอย่างดี

พิธีเลี้ยงปู่ตา ในระหว่างเดือน 6 - 7 เฒ่าจ้ำจะเป็นผู้กำหนดเอาวันใดวันหนึ่ง ในช่วงนี้เป็นวันเลี้ยงปู่ตา เมื่อกำหนดวันได้แล้ว เฒ่าจ้ำก็จะบอกชาวบ้านให้ตระเตรียมอาหารคาวหวานมาเลี้ยงปู่ตา พร้อมทั้งแนะนำให้ชาวบ้านสะเดาะเคราะห์ร้ายของครอบครัวตนเองไปให้พ้นด้วย พิธีสะเดาะเคราะห์นั้นทำได้โดยมีเครื่องสงเคราะห์ ซึ่งก็คืออาหารหวานคาวบรรจุลงในกระทงกาบกล้วยรูปสามเหลี่ยม วิธีทำกระทงกาบกล้วยให้มีรูปร่างตามที่ต้องการ ทำได้โดยใช้ไม้ไผ่เป็นโครง ภายในกระทงจะคั่นให้เป็นช่อง 9 ช่อง แต่ละช่องจะบรรจุ หมาก 1 คำ บุหรี่ 1 มวน เมี่ยง 1 คำ ขนมต้ม 1 ชิ้น ข้าวดำข้าวแดงอย่างละก้อน กระทงรูปสามเหลี่ยมจะเป็นเครื่องส่งเคราะห์ร้ายของครอบครัวไปให้พ้น

เครื่องเซ่นปู่ตา ได้แก่ น้ำหอม ดอกไม้ ธูปเทียน เหล้าโรง ไก่ต้ม ไข่ต้ม เมื่อถึงวันเลี้ยงปู่ตาในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันบูรณะดอนปู่ตาให้เป็นระเบียบ เช่น ช่วยกันถางหญ้า จัดแท่นบูชา เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่ม หรืออาจจะซ่อมแซมหอปู่ตาให้ดีกว่าเดิม โดยการเปลี่ยนเสามุงสังกะสีใหม่ เป็น

ต้น เมื่อจะเริ่มพิธีเลี้ยงปู่ตา เฒ่าจ้ำก็จะนำเครื่องเซ่นและกระทงสงเคราะห์วางบนแท่นบูชา เสร็จแล้ว เฒ่าจ้ำจะแบ่งอาหารที่ชาวบ้านนำไปเซ่นออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งให้ลูกหลานเอากลับไปบ้าน อีกส่วนหนึ่งมอบให้ปู่ตา หลังจากเซ่นปู่ตาเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะนำน้ำหอมที่บูชาปู่ตามาสาดกัน เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า ปู่ตาประทานความร่มเย็นมาให้แล้ว เมื่อถึงเวลาบ่าย เฒ่าจ้ำจะเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อเยี่ยมเยียนชาวบ้านแต่ละครัวเรือน เจ้าของบ้านที่เฒ่าจ้ำไปเยี่ยมก็จะสรงน้ำแก่เฒ่าจ้ำ[29]

ภาพที่ 2.14 ประเพณีการเลี้ยงปู่ตา

2.4 ประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

2.4.1 ความหมายทั่วไป

ประเพณีบุญผะเหวด หมายถึง ประเพณีการทำบุญตามฮีต 12 ซึ่งทำกันในเดือนสี่ หรือทำบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติในงานบุญนี้มักจะมีผู้นำของมาถวายพระ ซึ่งเรียกว่า “กัณฑ์หลอน” หรือถ้าจะถวายเจาะจงเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มาก็จะเรียกว่า "กัณฑ์จอบ" เพราะต้องแอบซุ่มดูให้แน่เสียก่อนว่าใช่พระรูปที่จะถวายเฉพาะเจาะจงหรือไม่ บุญเผวสหรือบุญเดือนสี่ บุญที่มีการเทศน์ผะเหวด หรือ มหาชาติ เรียกว่าบุญเผวส (ผะ-เหวด) หนังสือมหาชาติหรือผะเหวดสันดรชาดกแสดงถึงจริยวัตรของพระพุทธเจ้าคราวพระองค์เสวยพระชาติเป็นผะเหวดสันดร เป็นหนังสือเรื่องยาว 13 ผูก (13 กัณฑ์) และนิยมบวชภิกษุใหม่ในเดือนนี้ด้วยถือว่าได้กุศลแรงบุญเผวสนิยมทำกันในช่วงเดือนสี่

2.4.2 ความหมายเฉพาะของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

พระสุขุมวาทเวที รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ให้ความหมายของประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดว่า เป็นรูปแบบพิธีกรรมประเพณีที่ประกอบไปด้วยคติความเชื่อที่ไม่ได้มุ่งเน้นที่หลักธรรม

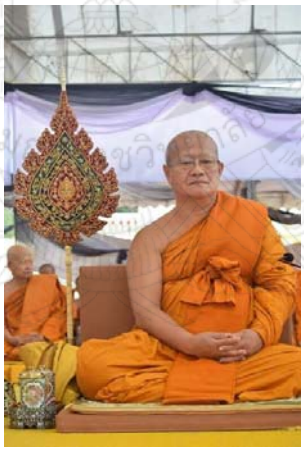
[29]ศรีศักร วัลลิโภดม. “การเลี้ยงผีปู่ตา”, <https://www.m-culture.go.th/mukdahan/ewt_news.php?nid=529&filename=index> (16 กรกฎาคม 2565).

คำสั่งสอนหรือเพื่อการปฏิบัติ แต่จะเป็นการสืบทอดเพื่อรักษาอายุของศาสนา หรือเพื่อเหตุผลในเชิงอภินิหาร ความขลังความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีมากกว่าการมองพิจารณาให้เห็นสาระของธรรม[30]

ภาพที่ 2.15 สัมภาษณ์ พระเดชพระคุณ พระสุขุมวาทเวที รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

พระเทพวชิรวิมล, ดร. เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ) ได้ให้ความหมายของประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดว่า บุญเดือนสี่ของชาวอีสาน เป็นหนึ่งในประเพณีที่สำคัญในฮีตสิบสอง บุญผะเหวดเป็นการทำบุญเพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงชาติต่าง ๆ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีครั้งยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งที่ทรงอุบัติเป็นผะเหวดสันดรในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทำโรงทานเพื่อสร้างเสริมบารมี บุญกุศลอันจะเกิดขึ้นจากที่ประชาชนหรือผู้ร่วมงานได้มากินข้าวปุ้น เอาบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติ อันเป็นความเชื่อว่า จะได้บุญกุศลอย่างแรง[31]

ภาพที่ 2.16 สัมภาษณ์ พระเดชพระคุณ พระเทพวชิรวิมล, ดร. เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ)

---

[30] สัมภาษณ์ พระสุขุมวาทเวที, รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, 15 กุมภาพันธ์ 2566.

[31] สัมภาษณ์ พระเทพวชิรวิมล ดร., เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ), 15 กุมภาพันธ์ 2566.

สรุป บุญผะเหวดร้อยเอ็ดเป็นการสืบสานประเพณีเดือนสี่ เชื่อว่าใครได้มาเอาบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติให้จบในวันเดียวจะได้บุญกุศลอย่างมาก จังหวัดร้อยเอ็ดจึงมีคำขวัญโฆษณาประชาสัมพันธ์ว่า “มากินข้าวปุ้น เอาบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติ นำกันเด้อ”

2.4.3 ความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีเทศน์มหาชาติเป็นความเชื่อมีมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัยดังปรากฏในศิลาจารึกนครชุมหลักที่ 3 ว่า “อันว่าพระไตรปิฎกนี้ จักหายแลหาคนจักรู้แท้แลมิได้เลยยังมีคนคันเล็กน้อยไซร้ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่าพระมหาชาติหาคนสวดแลมิได้เลย ธรรมชาดกอันอื่นไซร้มีต้นหาปลายมิได้เลย” ข้อความในศิลาจารึกข้างต้นนี้เป็นพระราชาปรารภของพระมหาธรรมราชาลิไท เพื่อที่จะป้องกันและอนุรักษ์มิให้พระพุทธศาสนาเสื่อมไปจึงทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยการเสด็จออกผนวชจนกลายเป็นประเพณีบวช เมื่ออายุครบ 20 ปี ของชาวพุทธมาจนทุกวันนี้ นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงพระราชนิพนธ์หนังสือไตรภูมิพระร่วงไว้เพื่อให้คนเร่งทำความดีละเว้นความชั่ว กลัวบาป กลัวนรก และได้โปรดให้ประเพณีเทศน์มหาชาติตามวัดต่าง ๆ จนมีผู้นิยมปฏิบัติตามกันอย่างแพร่หลาย ด้วยความเชื่อว่าถ้าได้ฟังเทศน์มหาชาติครบ 13 กัณฑ์ ในวันเดียวจะได้อานิสงส์มหาศาลจึงนิยมมีประเพณีเทศน์มหาชาติจนทุกวันนี้[32] และมีอีกนัยหนึ่ง ประเพณีนี้มีมาตั้งแต่ครั้งพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ กรุงสุโขทัย ไม่ปรากฏหลักฐานว่าการมีเทศน์มหาชาตินั้นนิยมจัดในฤดูไหนแต่ก่อนมักนิยมเทศน์กันตั้งแต่ออกพรรษาแล้วไปจะถึงสิ้นเดือน 12[33]

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเลื่อนมามีในเดือนอ้าย ปัจจุบันประเพณีเทศน์มหาชาตินี้นิยมทำกันหลังจากออกพรรษาแล้วจนถึงเดือน 4[34] บางทีเรียกว่า บุญเดือน 4 เป็นงานบุญที่มีการฟังเทศน์มหาชาติ การแห่ข้าวพันก้อน การเทศน์การปลุกหออุปคุตและการแห่ผะเหวด เป็นต้น งานบุญผะเหวดนี้มีการจัด 2 วัน วันแรกเรียกว่า “วันโฮม” หรือวันรวม วันที่สองเป็นวันฟังเทศน์มหาชาติสาเหตุที่มีการจัดงาน บุญผะเหวดเนื่องมาจากความเชื่อในคัมภีร์มาลัยหมื่นมาลัยแสน ซึ่งกล่าวว่า การฟังเทศน์มหาเวสสันดรให้จบภายในวันเดียวแล้วจะได้เกิดในศาสนาพระศรีอาริยะเมตไตรย

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า เมื่อครั้งสมัยพุทธกาลเหล่าชาวพุทธต่างมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีการทำนุบำรุงโบราณสถานรวมถึงการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญต่าง ๆ เพื่อให้จิตใจ

---

[32] ชลิต ชัยครรชิตและคณะ. สังคมและวัฒนธรรมอีสาน เอกสารประกอบนิทรรศการถาวรอีสานทัศน์. ม.ป.ท. : ม.ป.ส., 2549.

[33] เบญจมาศ แพทอง. ความรู้เรื่องพระราชพิธีประเพณีและพิธีกรรม. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์สยามประชิด, 2550. หน้า 221.

[34] พรพิสิฐ ทักษิณ. ผ้าผะเหวดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ม.ป.ท. : ม.ป.ส., 2540. หน้า 20.

สงบสุข มีสติปัญญา นอกจากนี้ ชาวพุทธมีความเชื่อในภพหน้าและการทำบุญนี้จะส่งให้ผู้ที่มีความศรัทธาได้เกิดในภพภูมิที่ดี

2.4.4 กระบวนการ ขั้นตอนการจัดประเพณีบุญผะเหวด

การจัดงานบุญผะเหวดประจำจังหวัดที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2534 ยังคงยึดถือตามประเพณีดั้งเดิม แต่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดงานในด้าน สถานที่ในการจัดงาน กำหนดการจัดงานเช่น กิจกรรมแห่ กิจกรรมเทศน์ และกิจกรรมอื่นๆ เพื่อการดึงดูดนักท่องเที่ยว การจัดงานบุญผะเหวดได้ประสบผลสำเร็จการจัดงานมีผู้เข้าร่วมงานเป็นจำนวนมากทำให้งานมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งใน ปี พ.ศ. 2537 โดยมีการขยายเวลาจัดงานจากสองวันเป็นสามวันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยการขยายเวลาและย้ายเวลาของกำหนดการต่าง ๆ รวมทั้งการแบ่งหน้าที่หน่วยงานให้มีส่วนร่วมภายในงาน โดยเฉพาะการจัดให้มีกิจกรรมต่างๆ ในงานเพิ่มขึ้นอย่างการจัดงานพาแลงประกอบกับการแสดงแสง สี เสียงในงานพาแลง เพื่อให้งานมีความน่าสนใจและเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้นการจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดในแต่ละปีนั้นจะมีการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ในหนังสือที่ระลึกงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นเป็นประจำทุกปี ที่มีการจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด หน่วยงานในการจัดทำหนังสือจะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชการในจังหวดเช่น ศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด องค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด การจัดทำหนังสือบุญผะเหวดนั้นในเนื้อหาจะมีการบอกถึง เรื่องราวของจังหวัดร้อยเอ็ด สภาพทั่วไปของงานบุญผะเหวด ความเป็นมาของงานบุญผะเหวดประจำจังหวัดร้อยเอ็ด และบันทึกกิจกรรมในแต่ละปีของการจัดงาน หนังสือเล่มนี้จึงเป็นหนังสือที่บ่งบอกเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของงานบุญผะเหวดที่สำคัญที่เกิดขึ้นในงานบุญผะเหวดประจำจังหวัดร้อยเอ็ดได้อย่างดี[35]

บุญผะเหวดนั้นเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวอีสานและชาวจังหวัดร้อยเอ็ด การจัดงานบุญผะเหวดนั้นเป็นการจัดเพื่อระลึกถึงพระเวสสันดรที่เป็นชาติสุดท้ายก่อนที่ท่านจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า งานบุญผะเหวดนั้นถือเป็นงานที่ยิ่งใหญ่อีกงานหนึ่งของทุกหมู่บ้านและชุมชน การจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นได้มีการเปลี่ยนไปในปีพ.ศ. 2534 การจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นจึงเปลี่ยนไปจากการจัดงานที่เกิดขึ้นตามชุมชนและหมู่บ้านของจังหวัดร้อยเอ็ดได้กลายเป็นการจัดงานประจำจังหวัด การเปลี่ยนแปลงของบุญผะเหวดร้อยเอ็ดได้เกิดจากแนวคิดและนโยบายของหน่วยงานที่เข้ามามีปัจจัยและกระตุ้นให้เกิดงานนี้ขึ้น[36]

---

[35] ภัคดี เอื้อราษฎร์. การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวสของจังหวัดร้อยเอ็ดกับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

[36] อำพร ศรีรัตน์. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวด: กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2551.

งานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดให้เป็นงานระดับประเทศซึ่งเป็นงานที่ถือได้ว่ามีศักยภาพในการจัดงานโดยการจัดนั้นจะให้มีการจัดที่ยังคงรูปแบบของประเพณีดั้งเดิมเอาไว้เพื่อไม่ให้ประเพณีที่จัดนั้นเน้นไปแนวเศรษฐกิจซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการการจัดงานซึ่งทางททท.อยากที่จะให้งานประเพณีนั้นมีความเป็นดั้งเดิมเพื่อที่จะเป็นที่ดึงดูดแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยหรือททท.ได้เข้ามาสนับสนุนการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดประจำจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งรับผิดชอบโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต 3 การสนับสนุนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนั้น ได้มีการทำแผนการตลาดและการประชาสัมพันธ์ เช่น การจัดทำโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์งาน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ตลอดจนประชาสัมพันธ์งานให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมากขึ้น[37]

รูปแบบการจัดงานในช่วงปี พ.ศ.2534-2537

1. สถานที่การจัดงาน

การจัดงานนั้นได้จัด ณ บริเวณบึงพลาญชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชนนี ซึ่งขึ้นอยู่ที่บริเวณใจกลางเมืองร้อยเอ็ดและพระอุปคุตประจำจังหวัดนั้นได้ประดิษฐานไว้ที่วัดบึงพระลานชัย ซึ่งอยู่ใกล้กับบึงพลาญชัย ร่วมทั้งลักษณะของสถานที่ ที่ถูกลักษณะตามการจัดงานแบบดั้งเดิมให้คล้ายกับสถานที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกคือการมีสระน้ำล้อมรอบบริเวณการจัดงาน ทำให้ทางจังหวัดได้เลือกบึงพลาญชัยเป็นสถานที่ในการจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีการประดับตกแต่งด้วยผ้าผะเหวดที่เล่าถึงเรื่องราวเวสสันดรชาดก การประดับธุงผะเหวดหรือธงผะเหวด รอบบริเวณบึงพลาญชัย ภายในเกาะกลางบึงพลาญชัยจะเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นที่ประดิษฐานพระอุปคุตหลังจากที่แห่รอบบึงพลาญชัยโดยทั่วไปเรียกว่าศาลาโรงธรรม การตกแต่งสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอย่างธรรมมาสที่ใช้ในการแสดงการเทศนาเกี่ยวกับเรื่องราวของเวสสันดรชาดก ในปี พ.ศ. 2536[38]

ส่วนเวทีปะรำพิธีกลางที่อยู่ตรงบริเวณนอกเกาะกลางบึงพลาญชัยโดยหันหน้าเข้ากับพระบรมราชาเสาวรีย์รัชกาลที่6 การสร้างปะรำพิธีจะมีอยู่ 4 หลังนั้น โดยปะรำพิธีมีลักษณะที่ยิ่งใหญ่เพื่อเป็นการต้อนรับแขกผู้มีเกียรติที่เข้ามาเป็นพิธีซึ่งในแต่ละปีของการจัดงานนั้น

---

[37] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, โครงการศึกษาเพื่อทบทวนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภาคอีสาน, หน้า 5-20 – 7-12.

[38] สุริยา สมุทคุปติ, *การเมืองในวัฒนธรรมบุญผะเหวดร้อยเอ็ด*, (นครราชสีมา: สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2543), หน้า 7.

ภาพที่ 2.17 บริเวณจัดการงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

2. กำหนดการจัดงาน

การจัดงานได้จัดตามมติคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด การกำหนดงานในช่วงวันนั้นในปีพ.ศ.2534-2537 โดยกำหนดงานไว้วันเสาร์และอาทิตย์ของสัปดาห์แรกของเดือนมีนาคม ซึ่งจัดตามประเพณีดั้งเดิมเป็นช่วงการจัดงานบุญผะเหวด การจัดงานนั้นจะเริ่มด้วยการอัญเชิญพระอุปคุตจากสระน้ำในวัดบึงพระลานชัย มาประดิษฐานที่ศาลาโรงธรรมที่อยู่บึงพลาญชัย และหลังจากนั้นจะเริ่มพิธีเทศน์จนถึงวันอาทิตย์ ในขณะเดียวกันจะมีพิธีการเปิดงานบุญผะเหวดและมีการปล่อยขบวนแห่ทั้ง 13 กัณฑ์ ในวันที่อาทิตย์นั้นจะมีการนำต้นกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอนมาถวายแด่พระสงฆ์ที่ทำการเทศนาอยู่ปะรำพิธีที่จัดไว้ให้พระสงฆ์ และในช่วงเย็นจะอัญเชิญพระอุปคุตกลับไปยังวัดบึงพระลานชัย แต่การแห่ยังคงดำเนินต่อจนสิ้นสุดในเวลาสามทุ่ม นอกจากจะมีพิธีกรรมทำตามแบบแผนประเพณีดั้งเดิมแล้ว ในงานประเพณีบุญผะเหวดนั้นยังมีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองงานบุญครั้งใหญ่และเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยว อย่างเช่นการแสดงเรื่องราวของผะเหวดสันดรในช่วงค่ำและการแสดงศิลปะท้องถิ่นต่าง ๆ ของชาวอีสานบนเวทีการบริการขนมจีนให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวรับประทานฟรีโดยรอบของการจัดงาน

กำหนดการจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดที่จัดขึ้นในระหว่างปีพ.ศ. 2534-2537 นั้นได้มีการจัดรูปแบบของการจัดงานที่อยู่ในช่วงระยะเวลาเริ่มต้นของการจัดงาน แต่ในกิจกรรมของงานนั้นได้มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่จัดตามคุ้มวัดของชุมชนหรือหมู่บ้าน อีกทั้งมีการเพิ่มเติมงานที่นอกเหนือจากแบบแผนประเพณีดั้งเดิมตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว ซึ่งรายละเอียดของกิจกรรมต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

2.1 กิจกรรมแห่

1)การอัญเชิญพระอุปคุต

ศาลาที่ประดิษฐานพระอุปคุตและประกอบพิธีเทศน์มหาชาติ จะจัดอยู่บนเกาะกลางบึงพลาญชัย จะประดับตกแต่งเหมือนกับศาลาฟังเทศน์มหาชาติทั่วไปของภาคอีสาน ในวันงานหรือวันแรกของงานทำบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น วันแรกของงานในเวลา 06.00 น.จะมีพิธีแห่

พระอุปคุตโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นผู้อัญเชิญจากวัดบึงพระลานชัยซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานของพระอุปคุตมายังหอพระอุปคุตในศาลาโรงธรรมชั่วคราว ณ เกาะกลางบึงพลาญชัย จนกระทั้งในวันที่สองของการจัดงานจะมีพิธีเชิญพระอุปคุตกลับโดยผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดที่เป็นประธานในการจัดงานเช่นเคย เหตุผลที่ต้องอัญเชิญพระอุปคุตมายังสถานที่ในการจัดงานนั้นเป็นความเชิญดั้งเดิมของชาวอีสานที่มีความเชื่อว่าท่านเป็นพระอรหันต์ที่เชี่ยวชาญในสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน พระอุปคุตมีฤทธานุภาพมากเป็นพิเศษและมีความสามารถในการปราบพญามารทั้งหลายที่มารังควานพิธีกรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา[39]

2) การแห่ผะเหวดเข้าเมือง

ขบวนแห่ผะเหวดเข้าเมืองของจังหวัดร้อยเอ็ด ทางจังหวัดได้จัดขบวนแห่ทั้ง 13 กัณฑ์และขบวนนำอีกหนึ่งขบวน ในเช้าวันเสาร์ของงาน โดยมีการประกวดแข่งขันแต่ละกัณฑ์ว่าใครได้จัดรูปขบวนได้เหมาะสมกับตำนานเวสสันดรชาดกมากที่สุด ขบวนนั้นจะมีการตั้งจุดในบริเวณรอบๆบึงพลาญชัยและจะแห่ผ่านปะรำพิธีที่ตั้งอยู่ หลังจากที่มีการเปิดงาน การจัดขบวนของการแห่ผะเหวดเข้าเมืองนั้นทางจังหวัดจะมีคำสั่งออกมาในแต่ละปีที่มีการจัดงานและได้มีการกำหนดแบ่งหน่วยงานเป็น 2 ฝ่ายเพื่อให้การจัดขบวนของแต่ละกัณฑ์ในงานบุญผะเหวดเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเจ้าภาพและหน่วยงานที่สนับสนุนมีหน้าที่ในการจัดขบวนแห่ ตกแต่งขบวนให้มีความสวยงาม เหมาะสมตามที่ได้รับมอบหมาย และนำขบวนไปตั้งตามกำหนดเวลารวมทั้งควบคุมการเคลื่อนขบวนให้ต่อเนื่องกับขบวนอื่นๆ ซึ่งคณะกรรมการเจ้าภาพของงานนั้นจะอยู่ในส่วนของสถานศึกษาและชาวคุ้มวัดต่างๆ และหน่วยงานสนับสนุนจะเป็นของหน่วยงานราชการในจังหวัดทั่วทั้งจังหวัดร้อยเอ็ด การจัดขบวนนี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบที่มีความยิ่งใหญ่ โดยเกิดจากความร่วมมือกันของหน่วยงานต่างๆและคนในจังหวัด ทำให้ขบวนแห่ผะเหวดเข้าเมืองนั้นมีความสมจริงและถ่ายทอดเรื่องราวของผะเหวดสันดรได้อย่างน่าสนใจ[40]

การจัดงานบุญผะเหวดในแต่ละปีนั้นเนื่องจากเป็นงานระดับจังหวัด ทำให้ประธานในพิธีนั้นมีการเชิญบุคคลสำคัญของประเทศมาเป็นประธานในการเปิดงานเพื่อเป็นเกียรติแก่จังหวัดร้อยเอ็ด บุคคลสำคัญของงานที่มาเป็นประธานในการเปิดงานนั้นจะเป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีประจำกระทรวงต่างๆ ทำให้งานนั้นได้รับความสนใจจากประชาชนทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดอีกด้วย

---

[39] สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, *บุญผะเหวดร้อยเอ็ด ประจำปี 2536*, (ร้อยเอ็ด: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, 2536), หน้า 16-19.

[40] สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, *บุญผะเหวดร้อยเอ็ด ประจำปี 2538*, (ร้อยเอ็ด: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, 2538), หน้า 33.

3) การแห่กัณฑ์จอบและกัณฑ์หลอน

กัณฑ์จอบกัณฑ์หลอน เป็นพิธีสำคัญอย่างหนึ่งของงานบุญผะเหวดโดยเฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งเป็นงานระดับจังหวัดการรวบรวมปัจจัยเป็นจำนวนมากที่สุดของภาคอีสาน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนนำกัณฑ์จอบและกัณฑ์หลอนมาร่วมงานเป็นจำนวนมากซึ่งมีแหล่งที่มากัณฑ์หลอนจากส่วนราชการประกอบด้วย หัวหน้าส่วนราชการทุกส่วนทั้งขององค์การบริหารส่วนจังหวัด อำเภอและกิ่งอำเภอทุกอำเภอตลอดจนรัฐวิสาหกิจทุกแห่ง โดยทางจังหวัดได้มีหนังสือขอความร่วมมือเชิญชวนให้จัดทำต้นกัณฑ์หลอน กัณฑ์หลอนจากชาวคุ้มต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดซึ่งในแต่ละคุ้มจะรวบรวเงินบริจาคและแห่ขบวนไปยังสถานที่จัดงานบางกลุ่มเกิดมีการแข่งขันเงินจำนวนมากน้อยในแต่ละคุ้มร่วมทั้งมีกัณฑ์หลอนจากภาคเอกชนทั้งห้างร้าน ผู้ประกอบการต่างๆ ทั้งโรงแรม ห้างหุ้นส่วน สวนอาหารซุปเปอร์มาเก็ต เป็นต้น ผู้ประกอบการเหล่านี้ต่างสนับสนุนทุนทรัพย์ในการนำต้นกัณฑ์หลอนเพื่อนำมาร่วมงานอย่างพร้อมเพรียง ขบวนกัณฑ์หลอนที่กล่าวมาเริ่มแห่เข้ามาตั้งแต่เวลา 10.00 น เรื่อยไปจนกระทั้ง 19.00 น. ระหว่างนั้นจะมีขบวนกลองยาวที่ทางจังหวัดได้จ้างเหมาตลอดทั้งวันเพื่อประโคมให้กับขบวนกัณฑ์หลอนที่เข้าร่วมซึ่งเป็นบรรยากาศที่สนุกสานโดยมีประชาชนทุกเพศทุกวัยได้เข้าร่วมกับขบวนเป็นจำนวนมาก การแห่กัณฑ์หลอนของงานบุญผะเหวดจึงมีความยิ่งใหญ่และสนุกสนานที่เกิดจากประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด[41]

2.2 กิจกรรมเทศน์

การเทศน์ต่างๆนั้นจะเริ่มขึ้นในวันเสาร์ก่อนจากการเปิดงานในช่วงเช้าที่มีขบวนแห่ทั้ง 13 กัณฑ์แล้วเมื่อตอนเช้าเวลา 7.00 น. ก็มีพิธีฟังเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน อันกล่าวถึงมูลเหตุของการฟังเทศน์มหาชาติ ที่กล่าวถึงพระมาลัยท่องนรก และชมสวรรค์ นำถ้อยคำกล่าวของพระเมตไตรยโพธิสัตว์มาประกาศให้คนทั่วไปทราบดังกล่าวแล้วในบทที่ผ่านมารุ่งเช้าของวันที่สามประมาณตีห้า ก็มีพิธีแห่ข้าวพันก้อน หรือการใส่บาตรพระอุปคุตบางความเชื่อก็ว่าเป็นการให้ทานแก่เปรต บางท่านก็ว่าเป็นการบูชากัณฑ์เทศน์คาถาพัน ถัดจากนั้น พระสงฆ์ก็จะเริ่มเทศน์ประกาศเรื่องราวการเทศน์เรียกว่า เทศน์สังกาษ กล่าวถึงพุทธประวัติอันเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าตรัสเวสสันดรชาดก แล้วจึงเริ่มเทศน์ผะเหวดตั้งแต่กัณฑ์ที่ 1 ทศพร เป็นต้นไป จนถึงกัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ และมีกัณฑ์ฉลอง อันเป็นกัณฑ์แถมท้าย กัณฑ์ที่ 14 ปิดท้ายเทศน์มหาชาติหรือเทศน์ผะเหวดซึ่งในขณะที่พระสงฆ์กำลังเทศน์อยู่นั้นจะมีพิธีแห่กัณฑ์จอบกัณฑ์หลอนมาเพิ่มเติมเสริมกับกัณฑ์เทศน์หลักที่ส่วนราชการต่าง ๆ ในเขต

---

[41] ภัคดี เอื้อราษฎร์, “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวสของจังหวัดร้อยเอ็ดกับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), 2540, หน้า 34-38.

จังหวัดร้อยเอ็ด เช่น ศึกษาธิการจังหวัดโรงเรียน มหาวิทยาลัยราชภัฏ วิทยาลัยการอาชีพต่าง ๆ รับเป็นเจ้าภาพอยู่แล้ว[42]

รูปแบบการเทศน์ผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดในยุคปัจจุบันนั้น มีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือการเทศน์แบบลำผะเหวด คือ การเทศน์ตามใบลานที่นักปราชญ์ประพันธ์ไว้เป็นร้อยแก้ว ซึ่งเป็นการประยุกต์ปรับปรุงมาจากฉบับของภาคกลาง ซึ่งมีหลายสำนวนด้วยกัน ในการเทศน์ดังกล่าวหากว่าจะใช้เทศน์กันจริง ๆ แล้วต้องใช้ระยะเวลาตลอดทั้งวันเลยทีเดียวจึงจะสามารถเทศน์จบได้ ต่อมาจึงได้มีการประยุกต์เทศน์ผสมผสานระหว่างการเทศน์ลำผะเหวดกับการเล่าเรื่องราวเพื่อย่นระยะเวลาให้กระชับขึ้นมา เพื่อไม่ให้ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่ายต่อการฟังเทศน์ อันจะเป็นการได้ทั้งประโยชน์ด้านสาระและพิธีกรรม แต่ทั้งนี้ผู้เทศน์เองก็ต้องมีปฏิภาณที่จะสามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังมีจิตอยู่กับการฟังเอาสาระจากการฟังเทศน์นั้นให้ได้การเทศน์แบบที่สองคือการเทศน์เสียง หรือการเทศน์แหล่ ซึ่งบางท้องถิ่นจะได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เพราะผู้ฟังได้อรรถรสในการเทศน์[43]

2.3 กิจกรรมพิธีกรรมอื่น ๆ

1) การตักบาตร

การตักบาตรในงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น เป็นงานที่มีการจัดขึ้นเพิ่มเติมของงานบุญผะเหวดในครั้งนี้ที่จัดขึ้นในทุกๆปีของการจัดงาน โดยงานจะเริ่มขึ้นในวันที่สามในช่วงตอนเช้าเวลา 6.30 น.พร้อม ๆ กันกับการเทศน์ต่าง ๆ ในงาน โดยการตักบาตรนั้นมีผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด หน่วยงานทางราชการต่างๆรวมทั้งประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดได้เข้าร่วมการตักบาตรด้วย โดยมีการนิมนต์พระจำนวน 101 รูป มารับบิณฑบาตสิ่งของที่ทุกคนได้เตรียมไว้ เหตุผลในการเลือกพระจำนวน 101 รูป นั้นเพื่อให้สอดคล้องกับชื่อจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นเอง

2) การสักการะพระบรมราชานุเสาวรีย์รัชการที่ 6 และศาลหลักเมือง

ในบริเวณการจัดงานซึ่งก็คือบึงพลาญชัยนั้นได้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดได้ให้ความเคารพบูชาอยู่ด้วยกันสองสถานที่ก็คือพระบรมราชานุเสาวรีย์รัชการที่ 6ที่ อยู่ข้างหน้าทางเข้าไปในเกาะกลางบึงพลาญชัยและศาลหลักเมืองที่อยู่ใจกลางเกาะกลางบึงพลาญชัยและถือเป็นใจกลางของจังหวัดร้อยเอ็ดอีกด้วย ดั้งนั้นก่อนที่จะมีการจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดที่ได้ใช้บึงพลาญชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ดเป็นสถานที่ในการจัดงาน ทำให้ทางจังหวัดได้จัดพิธีนี้เป็นสถานที่ในการจัดงาน ทำให้ทางจังหวัดได้จัดให้มีการบูชาขอขมาต่อสถานที่ทั้งสองนี้เพื่อเป็น

---

[42] พระมหาวิเชียร วชิโร (ชาอินทร์), “การศึกษาสัมฤทธิผลของการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด(เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2553,หน้า 68-79.

[43] พระมหาวิเชียร วชิโร (ชาอินทร์), “การศึกษาสัมฤทธิผลของการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด”, อ้างแล้ว, หน้า 84.

ขอขมาในการจัดงานตามความเชื่อของจังหวัด และเป็นการการสักการะพระบรมราชานุสรณ์รัชการที่ 6 โดยการจะมีการทำพิธีในวันก่อนการจัดงานซึ่งก็คือในวันศุกร์ที่เป็นวันของการเตรียมใช้เพื่อตกแต่งสถานที่ได้

การสักการะพระบรมราชานุเสาวรีย์รัชการที่ 6 และศาลหลักเมืองมีการเตรียมเครื่องทองน้อย มาลัยกร และถวายความเคารพแด่พระบรมราชานุสรณ์และในการสักการะของศาลหลักเมืองก็จะมีการนำเครื่องบูชามากล่าวคำขอขมา

3) การบริจาคสัตสดกมหาทานของจังหวัด

การบริจาคสัตสดกมหาทานเป็นการจัดงานที่เกิดขึ้นตามแนวคิดของเรื่องเวสสันดรชาดก[44] โดยการบริจาคสัตสดกมหาทานในงานบุญผะเหวดประจำจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นเป็นการบริจาคทุนทรัพย์ช่วยเหลือแกผู้ยากไร้ ทั้งในการบริจาคทุนการศึกษา การบริจาคโค กระบือ โดยจะมีการจัดก่อนที่จะเปิดพิธีโดยประธานพิธีในแต่ละปีเป็นคนให้สิ่งของเหล่านี้

2.4 กิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

1) การแสดงแสงสีเสียงและการแสดงศิลปะท้องถิ่น

การแสดงต่าง ๆ เป็นสิ่งหนึ่งที่จังหวัดร้อยเอ็ดจัดขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้รับชมเกี่ยวกับวัฒนธรรมอีสานโดยจะจัดขึ้นหลังมีการแห่ขบวนเสร็จโดยการแสดงนั้นมีการแสดงมหรสพต่าง ๆ เช่น หมอลำ และการเล่นเครื่องดนตรีพื้นบ้านต่าง ๆ นอกจากนี้แล้วยังมีการแสดงแสง สี เสียงเกี่ยวกับเรื่องเวสสันดรชาดกอีกด้วย

2) การบริการข้าวปุ้น

ข้าวปุ้นหรือขนมจีนเป็นอาหารหลักที่มีการนำมาแจกจ่ายระหว่างช่วงบุญผะเหวดการจัดงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นนอกจากพิธีกรรมและการจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแล้ว ทางจังหวัดร้อยเอ็ดยังได้มีการบริการข้าวปุ้นแจกจ่ายให้กับผู้ร่วมงาน ซึ่งพื้นที่ที่ให้บริการข้าวปุ้นนั้นจะอยู่บริเวณหน้าบึงพลาญชัยโดยจัดที่ไว้ให้สำหรับการแจกจ่ายข้าวปุ้น ร่วมทั้งอาหารอื่นๆ ทั้งของคาวและของหวานเช่น ส้มตำ ข้าวต้มมัด เป็นต้น และน้ำ ในซุ้มของการจัดงานนั้นจะมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาบริการข้าวปุ้นทั้งซุ้มหลักที่เป็นซุ้มของทางจังหวัด ซุ้มของหน่วยงานราชการต่างๆ ร่วมทั้งซุ้มของประชาชนเองที่นำข้าวปุ้นมาให้บริการข้าวปุ้นได้รับประทาน โดยจำนวนข้าวปุ้นที่ให้บริการนั้นมีจำนวนที่เยอะอย่างมากกว่าสิบตันเป็นประจำทุกปีจนมี การให้บริการข้าวปุ้นฟรีแก่คน

---

[44] สัตสดกมหาทานเป็นการทานครั้งยิ่งใหญ่ที่ปรากฏในกัณฑ์ที่ 3 คือทานกัณฑ์ โดยบริจาคสิ่งของทั้ง 7 อย่าง อย่างละ 700 ได้แก่ ช้าง ม้า รถ โคนม สนมทาสชายและทาสหญิง (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. บุญผะเหวดประจำปี 2543), หน้า 31.

ในงานนั้นถือว่าเป็นจุดเด่นของงานจน มีคำกล่าวที่ว่ามา ไปกินข้าวปุ้น เอาบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติ

การจัดงานบุญผะเหวดประจำจังหวัดร้อยเอ็ดที่จัดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 นั้น เป็นการจัดแค่สองวัน ต่อมาในปีพ.ศ. 2537 จนถึงปัจจุบัน ได้กำหนดในวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์ แรกของเดือนมีนาคม ในบางปีนั้นไม่สามารถกำหนดจัดตามกำหนดการได้เนื่องจากการเหตุการณ์ทางบ้านเมือง อย่างเช่นใน ปี พ.ศ. 2539 เป็นปีที่มีพระราชพิธีบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยกำหนดการในสามวันนั้นจะมีพิธีของแต่ละวันตามกำหนดการซึ่งเป็นรูปแบบการจัดงานในทุกปีโดยในวันศุกร์นั้นจะเป็นการแห่พระอุปคุตในช่วงตอนเย็น วันเสาร์จะมีพิธีแห่ผะเหวดเข้าเมืองในช่วงเช้าถึงเที่ยง การเทศนาต่าง ๆ จะเริ่มขึ้นในวันนี้เช่นกัน ส่วนวันอาทิตย์มีพิธีแห่ข้าวพันก้อน ที่จะเริ่มในช่วงเวลา 5 นาฬิกา และการเทศน์มหาชาติซึ่งระหว่างการเทศน์จะมีการนำปัจจัยเงินบริจาคที่ชาวอีสานจะเรียกว่ากัณฑ์หลอนมาถวายแด่พระสงฆ์ที่ทำการเทศนา ในการประกอบพิธีกรรมในสามวันดั้งกล่าวนั้นทางจังหวัดก็ยังได้มีการสักการะและบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่บริเวณบึงพลาญชัยด้วยอย่างเช่น การสักการะพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 6 พิธีทักษิณานุประทานและการทำบุญตักบาตรในช่วงเช้าวันอาทิตย์กิจกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงปีพ.ศ. 2537 ถึงปัจจุบัน มีดังต่อไปนี้

การแห่พระอุปคุตทองคำ

การแห่พระอุปคุตนั้นทางจังหวัดร้อยเอ็ดได้มีการจัดสร้างพระอุปคุต โดยนายวีระ วุฒิจำนง ได้จัดสร้างพระอุปคุตจากไม้พระศรีมหาโพธิ์ที่วัดกลางมิ่งเมืองโดยได้ให้ช่างแกะสลักลงรักปิดทองมีรูปลักษณะตามคตินิยมโบราณทุกประการและได้มอบพระอุปคุตให้กับจังหวัด คณะสงฆ์ได้ประกอบพิธีพุทธาภิเษกตามประเพณี และต่อมาได้มีพิธีทรงพระสุหร่ายทรงเจิมโดยสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลสังฆปรินายกและได้รับพระราชทานทรงพระสุหร่ายทรงเจิมโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2536 โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารมาประกอบพิธีทรงพระสุหร่ายทรงเจิมแทนพระองค์ และพระราชทานอัญเชิญพระอุปคุตกลับมายังจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อใช้ในการประกอบพิธีจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

การจัดสร้างพรอุปคุตทองคำเป็นที่ปลาบปลื้มแก่ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ดั้งนั้นทางจังหวัดจึงได้จัดพิธีอัญเชิญพระอุปคุตพระราชทานรอบเมืองร้อยเอ็ดเพื่อให้ประชาชนได้สักการะบูชาก่อนถึงการจัดงาน 1 วัน โดยจัดพิธีอัญเชิญพระอุปคุตจากสระชัยมงคล วัดบึงพระลานชัย โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานในการอัญเชิญพระอุปคุตมาที่รถบุษบกไปยังศาลาจตุรมุข ทำให้การจัดงานได้ขยายการจัดงานเป็นสามวันโดยเริ่มที่วันศุกร์ของสัปดาห์แรกในเดือนมีนาคมในปี พ.ศ. 2537[45]

---

[45] สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, *บุญผะเหวดร้อยเอ็ด ประจำปี 2538*, (ร้อยเอ็ด: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, 2538), หน้า 24-25.

โดยจะเริ่มจากอัญเชิญพระอุปคุตที่ประดิษฐานอยู่กลางสระชัยมงคล วัดบึงพระลานชัย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด และในการแห่พระอุปคุตของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น จัดอย่างใหญ่โต เพราะเป็นพระอุปคุตพระราชทานมีขบวนตำรวจจราจรนำหน้า ทหาร 4 นาย หามเสลี่ยงพระอุปคุต มีทายกทายิกานุ่งขาวห่มขาว นักศึกษา ประชาชนทั่วไป แห่รอบเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งใช้เวลาประมาณเกือบ 2 ชั่วโมง จนกว่าจะเข้าไปถึงศาลาโรงธรรมชั่วคราวเกาะกลางบึงพลาญชัย ต่อจากนั้นเมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดนำพระอุปคุตไปวางไว้ในมณฑปแล้ว ก็จะจุดธูปเทียนไหว้พระที่โต๊ะหมู่บูชาแล้วนำกล่าวคำบูชาพระอุปคุต เสร็จแล้ว ถวายดอกบัวแก่พระอุปคุต ถือว่าเป็นเสร็จพิธีเชิญพระอุปคุต[46]

การปลุกเสกพระอุปคุตเนื้อผง

การปลุกเสกพระอุปคุตเนื้อผงนั้นได้มีการจัดพิธีพุทธาภิเษกในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2538 เวลา 18.19 น. ที่ ศาลาจัตุรมุข สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด โดยพระราชสังวรอุดม หรือหลวงปู่ศรี มหาวีโร ซึ่งเป็นพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงมาเป็นประธานในการประกอบพิธี เนื่องจากมีผู้ศรัทธาต้องการสร้างพระอุปคุตจำลองไว้เพื่อสักกระบูชา ทางจังหวัดร่วมกับคณะสงฆ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด ทำให้เกิดการจัดสร้างพระอุปคุตเนื้อผงพุทธคุณรุ่นแรก โดยนอกจากเพื่อให้ประชาชนได้เช่าบูชาเพื่อเป็นศิริมงคลแล้ว ยังเป็นการสมทบเงินเข้ากองทุนบุญผะเหวดเพื่อใช้ในการจัดงานในปีถัดไป และจัดสร้างผ้าผะเหวดที่ยาวที่สุดในโลกและสร้างหอเก็บธรรมมาสน์ โดยลักษณะของพระอุปคุตเนื้อผงนั้นมีขนาดฐาน กว้าง 1 นิ้ว สูง 12 นิ้ว โดยด้านหน้าเป็นรูปพระอุปคุตพระราชทาน ด้านหลังเป็นรูปธรรมมาสน์บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด เนื้อผงพุทธคุณที่ได้มาจากการจัดสร้างได้มาจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญจากทั่วประเทศไทย[47]

กิจกรรมเทศน์

การเทศน์ของงานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นพระนักเทศน์ที่มีความสามารถในการเทศน์มหาชาติเป็นทำนองสรภัญญะแบบอีสานและเทศน์แหล่เป็นทำนองต่าง ๆ ได้ไพเราะและเป็นที่ชื่นชอบของประชาชน และมีชื่อเสียงทั่วไปเช่น พระครูมงคลพุทธิคุณ จากวัดอุดมประชาราม อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ พระอธิการชาญชัย ฉวิวณฺโณ จากวัดโคดช้างฮา ตำบลนาวัง อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นต้น ร่วมทั้งพระรูปอื่น ๆ ที่มาจากทั่วภาคอีสานและมาจากประเทศเพื่อนบ้านอย่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พระที่เชิญมาทำการเทศน์นั้นแต่ละรูปจะมี

---

[46] เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-27.

[47] สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, *บุญผะเหวดร้อยเอ็ด ประจำปี 2538*, (ร้อยเอ็ด: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, 2538),หน้า 28.

น้ำเสียงและลีลาที่ไพเราะซึ่งการเทศน์แต่ละครั้งได้จำนวนปัจจัยเป็นจำนวนมากหลังจากการเทศน์ของพระแต่ละรูปเสร็จ[48]

2.4.5 แนวประพฤติปฏิบัติในบุญผะเหวด

กำหนดวันจัดงาน ชาวบ้านจะช่วยกันหาดอกไม้มาตากแห้งไว้ ช่วยกันฝานดอกโน (ทำจากลำต้นหม่อน) งานนี้เป็นงานใหญ่ทำติดต่อกัน 3 วัน

วันแรกของงาน ตอนเย็น (บ่าย ๆ) จะมีการแห่พระอุปคุตรอบบ้านให้ชาวบ้านได้สักการบูชา แล้วนำไปประดิษฐานไว้หออุปคุต ภายในบริเวณงานเพราะเชื่อว่าเป็นพระเถระ ผู้มีฤทธิ์นิรมิตกุฏิอยู่กลางแม่น้ำมหาสมุทร สามารถขจัดเภทภัยทั้งมวลได้

วันที่ 2 ของงานเป็นการแห่ผะเหวดสันดรเข้าเมือง แต่ละคุ้มวัดจะจัดขบวนแห่ แต่ละกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์แห่รอบเมือง ตอนเย็นมีมหรสพสมโภช ในวันที่ 2 ที่ 3 ชาวร้อยเอ็ดจะมี โรงทานเลี้ยงข้าวปุ้นบุญผะเหวด ผู้คนที่มาในงานกินได้ตลอดเวลา (ฟรี) มีชาวบ้าน ร้านค้า และ หน่วยงานราชการมาตั้งโรงทานมากมาย

วันที่ 3 ของงานเริ่มตั้งแต่เช้ามืด ประมาณตี 4 ชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวมาปั้นเสียบไม้จำนวน 1,000 ก้อน เพื่อเอาบูชากัณฑ์เทศน์ คาถาพัน เรียกว่า"ข้าวพันก้อน" ชาวบ้าน จะพากันแห่ข้าวพันก้อนรอบศาลาวัด มีหัวหน้ากล่าวคำบูชา ดังนี้ "นะโม นะไม จอมไตรปิฎก ยกออกมาเทศนาธรรม ขันหมากเบ็งงามสะพาส ข้าวพันก้อนอาดบูชา ซาเฮาซา สามดวงยอดแก้ว ข้าไหว้แล้วถวายอาดบูชา สาธุ" ว่าดังนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบ 3 จบ แล้วนำขึ้นไปศาลาโรงธรรม แล้วญาติโยมพากันทำวัตรเช้าอาราธนาศีลอาราธนาเทศน์ โดยอาราธนาเทศน์ผะเหวดโดยเฉพาะ การอาราธนาเทศน์ผะเหวดนั้น ถ้าไม่ต้องว่ายาวจะตัดบทสั้นๆ ก็ได้ ให้ขึ้นตรง "อาทิกัลยาณังฯ เปฯ อาราธนัง กโรม" เท่านี้ก็ได้แล้ว พระสงฆ์จะเริ่มเทศน์สังกาด เป็นการพรรณนาอายุกาลของพระพุทธศาสนาเริ่มแต่ต้นจนถึงอันตรธาน เมื่อเทศน์สังกาดจบแล้วจึงเริ่มเทศน์กัณฑ์ทศพรไปจนจบนครกัณฑ์ อันเป็นกัณฑ์ที่ 13 เทศน์แต่เช้ามืดไปจนค่ำ จบแล้วจัดขันขอขมาโทษพระสงฆ์ให้พรเป็นเสร็จพิธี ในวันที่ 3 นี้เอง ชาวบ้านชาวเมืองจะแห่กัณฑ์หลอนมาร่วมถวายกัณฑ์เทศน์ตลอดทั้งวัน กัณฑ์เทศน์จะมี 2 ลักษณะ

กัณฑ์หลอน เป็นการแห่กัณฑ์เทศน์มา ถึงบริเวณที่พระกำลังเทศน์ก็ถวายกัณฑ์เทศน์โดยไม่เจาะจงว่าจะเป็นพระสงฆ์รูปใด

---

[48] ภัคดี เอื้อราษฎร์, “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวสของจังหวัดร้อยเอ็ดกับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), 2540, หน้า 176.

กัณฑ์จอบ เป็นกัณฑ์เทศน์ที่กลุ่มผู้ถวายปรารถนาจะถวายเฉพาะภิกษุที่ตนชอบ เคารพ ศรัทธา จึงมีการส่งคนไปสอดแนมว่าขึ้นเทศน์หรือยัง ภาษาอีสานเรียกว่า "จอบ" แอบดู จึงเรียกกัณฑ์เทศน์ประเภทนี้ว่า "กัณฑ์จอบ"

เนื้อหากัณฑ์เทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์โดยย่อมาเล่าแบบเบา ๆ บ้าน ๆ มีดังนี้

1.กัณฑ์ทศพร ว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้าหวนกลับบ้านเกิดเมืองนอนคือเมืองกบิลพัสดุ์ อยู่วัดต้นไทรย้อย ได้แสดงฤทธิ์แก่มวลญาติเกิดฝนตกลงมาห่าใหญ่ พระสาวกเห็นเป็นอัศจรรย์ได้ถามและพระองค์ก็เล่านิทานเมื่อครั้งเกิดเป็นผะเหวดสันดร

2. กัณฑ์หิมพานต์ ว่าด้วยเรื่องเทพธิดาลงมาเกิดเป็นลูกกษัตริย์มัทราชได้ชื่อว่า ผุสดี พออายุ 16 ปีได้แต่งงานกับพระเจ้ากรุงสญชัยเมืองสีพี เกิดมีครรภ์พอครบ 10 เดือนพระนางผุสดีก็คลอดพระโพธิสัตว์นามว่าผะเหวดสันดร มีช้างคู่บารมีชื่อปัจจัยนาเคน พออายุ 16 ปีก็แต่งงานกับพระนางมัทรี มีลูกน้อยชื่อชาลีและกัณหา ต่อมาเมืองกลิงคะเกิดข้าวยากหมากแพง ชาวเมืองมาขอช้างจากผะเหวดสันดร พระองค์ให้ทานช้าง ทำให้ชาวเมืองไม่พอใจไปขอพระเจ้ากรุงสญชัยให้เนรเทศผะเหวดสันดรไปเขาวงกต

3. กัณฑ์ทานกัณฑ์ ว่าด้วยเรื่องพระมารดาร้องขออภัยโทษผะเหวดสันดรแต่ผิดหวัง ผะเหวดสันดรให้ทานใหญ่แล้วขออำลาไป

4. กัณฑ์วนปเวสน์ ว่าด้วยเรื่อง 4 กษัตริย์เดินดงไปเขาวงกต แคว้นเจตราช พระเจ้าเจตราชสั่งให้พรานเจตบุตรรักษาด่านไว้ไม่ให้ผู้ใดเข้าไปรบกวนผะเหวดสันดร

5. กัณฑ์ชูชก ว่าด้วยเรื่องเฒ่าชูชกขอทานได้เอาไปฝากเพื่อน พอมาทวงคืนเพื่อนได้ใช้เงินหมดแล้วเลยยกลูกสาวชื่ออมิตตดาให้ ต่อมานางให้ชูชกไปขอชาลีกัณหาเพื่อเอามาเป็นทาสรับใช้

6. กัณฑ์จุลพน ว่าด้วยเรื่องป่าน้อยชูชกไปเจอพรานเจตบุตรลวงให้เชื่อว่านำสารของพระเจ้ากรุงสญชัยมาส่งให้ผะเหวดสันดรเพื่อกลับคืนพระนครและพรานป่าก็เชื่อด้วยนะ

7. กัณฑ์มหาพน ว่าด้วยเรื่องป่าใหญ่ ที่ชูชกไปพบพระอจุตฤาษีลวงว่าเป็นนักบวชจะมาคุยธรรมะกับผะเหวดสันดร พระฤาษีก็หลงเชื่อให้ที่พักค้างคืนซ้ำบอกแนะนำเส้นทาง ไปเขาวงกตด้วย

8. กัณฑ์กุมาร ว่าด้วยเรื่อง ชูชกไปถึงที่อยู่ผะเหวดสันดรช่วงพระนางมัทรีไปป่าหาผลไม้ก็รีบไปขอสองลูกน้อย ทั้งชาลีและกัณหาได้ยินพากันหนีลงไปในสระบัวบังกายไว้ พระองค์ไปเรียกหาเอามายกให้ชูชก

9. กัณฑ์มัทรี ว่าด้วยเรื่อง พระอินทร์สั่งให้เทวดาแปลงกายมาเป็น 3 เสือขวางทางไม่ให้พระนางมัทรีกลับมาทันเหตุการณ์การยกลูกให้เป็นทาน เมื่อกลับมาถึงหาลูกน้อยไม่พบ ผะเหวดสันดรก็ไม่ตอบ พระนางเป็นลมสลบเมื่อฟื้นขึ้นมาผะเหวดสันดรเลยบอกความจริง

10. กัณฑ์สักกบรรพ ว่าด้วยเรื่องพระอินทร์แปลงกายเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรี เมื่อผะเหวดสันดรยกให้แล้วก็ฝากไว้ให้รับใช้ผะเหวดสันดรตามเดิมแล้วปรากฏตนเป็นพระอินทร์

11. กัณฑ์มหาราช ว่าด้วยเรื่องชูชกพาชาลีกัณหาเดินดงหลงเข้าไปกรุงสีพีเพราะเทวดาดลใจ พระเจ้าปู่เจ้ายายไถ่เอาหลานไว้ พร้อมเลี้ยงดูชูชก แกกินมากจนท้องแตกตาย ฝ่ายพระเจ้ากรุงสญชัยได้จัดกองทัพไปอัญเชิญผะเหวดสันดรกลับคืนวังและชาวเมืองกลิงคะก็คืนช้างคู่บารมีพอดี

12. กัณฑ์ฉกษัตริย์ ว่าด้วยเรื่อง 6 กษัตริย์มาพบกันเกิดสลบไปทั้งหมด ร้อนถึงพระอินทร์รู้เหตุเลยบันดาลให้ฝนตกใหญ่ (ฝนโบกขรพรรษ) เมื่อทั้งหมดฟื้นคืนชีพแล้วได้ขออภัยต่อผะเหวดสันดรและเชิญเข้าไปปกครองกรุงสีพี

13. กัณฑ์นครกัณฑ์ ว่าด้วยเรื่องผลแห่งทาน ผลแห่งศีล และผลแห่งพระบารมี 30 ทัศของผะเหวดสันดรโพธิสัตว์ เมื่อกลับมาถึงกรุงสีพีแล้วบังเกิดฝนใหญ่ตกลงมาสร้างความชุ่มชื่นร่มเย็นแก่ชาวเมืองสีพี

ผะเหวดสันดรครองนครสีพีจนอายุ 120 ปีจึงสวรรคต ไปเกิดเป็นเทพบุตรชื่อว่าสันตุสิต อยู่สวรรค์ชั้นดุสิตก่อนที่จะมาเกิดเป็นพระสิทธัตถะกุมารนั้นแล.[49]

2.4.6 เป้าหมายการทำบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

เป้าหมายในการทำผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการรักษาและสืบทอดฮีตสิบสองอันเป็นประเพณี 12 เดือนที่เกี่ยวเนื่องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรม ซึ่งชาวอีสาน ยึดถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณ มีแนวปฏิบัติแตกต่างกันไปในแต่ละเดือนเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำเนินชีวิต "ฮีตสิบสอง" มาจากคำว่า "ฮีต" อันหมายถึงจารีต การปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี "สิบสอง" คือประเพณีที่ปฏิบัติตามเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือน

บุญผะเหวด ก็จัดอยู่ในฮีตที่ 4 หรือ บุญเดือนสี่ คำว่า "ผะเหวด" เป็นภาษาอีสาน มีที่มาจากงานประเพณีผะเหวดสันดรชาดกในภาษาภาคกลาง หรืองานบุญมหาชาติ ที่เป็นพระนามขององค์สัมมาสัมพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง บุญผะเหวดร้อยเอ็ด จึงเป็นงานบุญอันเก่าแก่ที่อยู่คู่กับชาวร้อยเอ็ดมานานกว่า 100 ปี แต่ได้รับการฟื้นฟูให้เป็นประเพณีประจำจังหวัด ในปี พ.ศ. 2534 โดยสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ในขณะนั้น พร้อมด้วยชาวร้อยเอ็ดทุกคน การจัดงานบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดนั้น มีความเชื่อกันว่าหากได้ฟังเทศน์ บุญผะเหวดครบ 13 กัณฑ์ จบภายในวันเดียวและจัดพิธีตั้งเครื่องคาย (บูชา) ได้ถูกต้อง อานิสงส์จะดลบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตร ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุข สงบ แต่ในทางกลับกันหากตั้งเครื่องคายไม่ถูกต้อง ก็จะดลบันดาลให้เกิดอาเพศต่าง ๆ นานา ทั้งนี้ การจัดงานบุญผะเหวด แต่ละครั้งเป็นงานบุญสำคัญที่ทุกคนในหมู่บ้านได้ร่วมใจกันจัดขึ้น นอกจากการฟังเทศน์มหาชาติแล้ว ประเพณีนี้ ยังแฝงไว้ด้วยความเชื่อหลายประการเข้าไว้ด้วยกัน ที่

---

[49] เทศบาลตำบลโนนสูง, “บุญเดือน บุญผะเหวด”, https://khoksung.go.th/public/list/data/detail/id/2191/menu/1554/page/7 (15 กรกฎาคม 2565).

สำคัญได้แก่ ความเชื่อเรื่องพระอุปคุต ซึ่งเป็นพระผู้รักษาพิธีให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ตั้งแต่ต้นจนจบการจัดงาน “มหาทานบารมี ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด” ประจำปี 2565 เป็นปีที่ 32 มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาและเผยแผ่การบำเพ็ญทานบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมถึงอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของจังหวัดร้อยเอ็ด ตลอดจนส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างความรัก ความสามัคคีของประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด กำหนดจัดงาน ระหว่างวันที่ 4 - 6 มีนาคม 2565 ณ บริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด และเกาะกลางบึงพลาญชัย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด[50]

2.4.7 อานิสงส์การทำบุญผะเหวด

บุญหรืออานิสงส์ที่สำเร็จได้ด้วยการฟังธรรม (ธัมมัสสวนมัย) คือ การตั้งใจฟังธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน หรือที่เคยฟังแล้วก็รับฟังเพื่อได้รับความกระจ่างมากขึ้น บรรเทาความสงสัยและทำความเห็นให้ถูกต้องยิ่งขึ้น จนเกิดปัญญาหรือความรู้ก็พยายามนำเอาความรู้และธรรมะนั้นนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สู่หนทางเจริญต่อไป ซึ่งสรุปได้เป็นข้อๆ ดังนี้[51]

1. เป็นการเพิ่มพูนความรู้ใหม่ เพราะผู้แสดงธรรมย่อมจะศึกษา ค้นคว้า ขบคิด นำข้อธรรมะต่างๆ มาแสดง ทำให้เราได้ยินได้ฟังธรรมะที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน

2. เป็นการทบทวนความรู้เดิม คือ ถ้าหัวข้อธรรมที่ผู้แสดงนำมาแสดงนั้น ตรงกับสิ่งที่เราเคยศึกษามาแล้ว ก็จะทำให้เราได้ทบทวนความรู้เดิม ให้เกิดความเข้าใจแตกฉาน สามารถจดจำได้แม่นยำยิ่งขึ้น

3. เป็นการปลดเปลื้องความสงสัยเสียได้ คือ ถ้าผู้ฟังยังมีความลังเลสงสัยในการละความชั่วบางอย่าง หรือการทำความดีบางอย่าง เมื่อได้ฟังธรรมะเพิ่มเติมแล้ว จะทำให้ความลังเลสงสัยนั้นหมดไป ตัดสินใจละความชั่วทำความดีง่ายขึ้น

4. เป็นการปรับความเห็นให้ตรง คือ ในระหว่างการดำเนินชีวิตสู่จุดหมายของคนเรานั้น เราจะถูกมาร คือ กิเลสและสิ่งแวดล้อมไม่ดีต่างๆ ทำให้มีความคิดเห็นผิดๆ เกิดขึ้นได้ แล้วทำให้การดำเนินชีวิตวกวน เฉไฉผิดเป้าหมายไป การฟังธรรมจะช่วยให้เราเกิดความสำนึกตัวว่า ความคิดเห็นของเราได้บิดเบือนไปอย่างไร แล้วจะได้เลิกความเห็นที่ผิดเสีย ประคองความเห็นที่ถูกไว้

5. เป็นการฝึกอบรมจิตใจให้สูงขึ้น คือ การฟังธรรมจะเป็นเครื่องเตือนสติเรา ทำให้ใจของเราเลิกละจากความคิดฟุ้งซ่านในเรื่องกาม ความคิดพยาบาทอาฆาต ความคิดเบียดเบียนผู้อื่น และ

---

[50] สำนักวัฒนธรรจังหวัดร้อยเอ็ด, *บุญผะเหวดร้อยเอ็ด ประจำปี 2565*, (ร้อยเอ็ด: สำนักวัฒนธรรจังหวัดร้อยเอ็ด, 2565), หน้า 18.

[51] สำนักงานพระพุทธศาสนาเห่งชาติ, “อานิสงส์การฟังธรรมตามกาลและการฟังเทศน์มหาชาติ”, <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/81/iid/4084> (17 กรกฎาคม 2565).

สอดส่องชี้ให้เราเห็นถึงจุดอ่อนข้อบกพร่องในตัว ซึ่งจะต้องปรับปรุแก้ไข ยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้น ๆ จนกระทั่งสามารถขจัดข้อบกพร่องได้เด็ดขาด บรรลุมรรคผลนิพพานได้ในที่สุด

ในส่วนการตั้งใจฟังเทศน์มหาชาติให้จบเพียงวันเดียวครบบริบูรณ์ ทั้ง 13 กัณฑ์ จะเป็นเหตุให้ได้รับอานิสงส์หรือสำเร็จความปรารถนาทุกประการดังนี้

1. เมื่อตายจากโลกนี้แล้ว จะมีโอกาสได้พบพระพุทธเจ้า พระนามว่า ศรีอริยเมตไตย ในอนาคต

2. เมื่อดับขันธ์ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จะเสวยทิพยสมบัติมโหฬาร

3. เมื่อตายไปแล้วจะไม่ตกนรก

4. เมื่อถึงยุคพระพุทธเจ้าพระนามว่า ศรีอริยเมตไตย จะได้จุติไปเกิดเป็นมนุษย์

5. ได้ฟังธรรมต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธองค์ จะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระอริยบุคคล

อานิสงส์ประจำกัณฑ์ สรุปได้ดังนี้

กัณฑ์ทศพร ผู้บูชากัณฑ์ทศพร จะได้รับทรัพย์สมบัติดังปรารถนา ถ้าเป็นสตรีจะได้สามีเป็นที่เจริญใจ ถ้าเป็นบุรุษจะได้ภรรยาเป็นที่ต้องประสงค์ ทั้งจะได้บุตรหญิงชาย เป็นคนว่านอนสอนง่าย มีรูปกายงดงาม มีความประพฤติดี กิริยาวาจาเรียบร้อยทุกประการ

กัณฑ์หิมพานต์ ผู้บูชากัณฑ์หิมพานต์ ย่อมได้ในสิ่งที่ปรารถนาทุกประการ ครั้นตายไปแล้วจะได้ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยสมบัติอันโอฬาร มีบริวารแวดล้อมบำรุงบำเรออยู่เป็นนิตย์ ครั้นจุติจากสวรรค์แล้วจะลงมาเกิดในตระกูลขัตติยะมหาศาล หรือตระกูลพราหมณ์มหาศาลอันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคาร บริวารมากมายนานาประการ เช่น โค กระบือ ช้าง ม้า รถ ยานพาหนะนับประมาณมิได้ ประกอบด้วยความสุขกายสบายใจทุกๆ อิริยาบถ

กัณฑ์ทานกัณฑ์ ผู้บูชากัณฑ์ทานกัณฑ์ จะบริบูรณ์ด้วยแก้วแหวนเงินทอง ทาส ทาสี และสัตว์สองเท้าสี่เท้า ครั้นตายแล้วจะได้ไปเกิดในฉกามาพจรสวรรค์ มีนางเทพอัปสรแวดล้อมมากมาย เสวยสุขอยู่ในปราสาทแก้ว 7 ประการ

กัณฑ์วนประเวศน์ ผู้บูชากัณฑ์วนประเวศน์ จะได้รับความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า จะได้เป็นบรมกษัตริย์ในชมพูทวีปเป็นผู้ทรงปรีชา เฉลียวฉลาด สามารถปราบอริราชศัตรูให้ย่อยยับไป

กัณฑ์ชูชก ผู้บูชากัณฑ์ชูชก จะได้บังเกิดในตระกูลกษัตริย์ ประกอบด้วยสมบัติอันงดงามกว่าชนทั้งหลายจะเจรจาปราศรัยก็ไพเราะเสนาะโสต แม้จะได้สามีภรรยาและบุตรธิดา ก็ล้วนแต่มีรูปทรงงดงามสอนง่าย

กัณฑ์จุลพน ผู้บูชากัณฑ์จุลพน แม้จะบังเกิดในภพใดๆ จะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทรัพย์บริวาร จะมีอุทยานอันเดียรดาษด้วยดอกไม้หอมตลบไป แล้วจะมีสระโบกขรณีอันเต็มไปด้วยปทุมชาติ ครั้นตายไปแล้วก็ได้เสวยทิพย์สมบัติในโลกหน้าสืบไป

กัณฑ์มหาพน ผู้บูชากัณฑ์มหาพน จะได้เสวยสมบัติในดาวดึงส์เทวโลก และจะได้ลงมาเกิดเป็นกษัตริย์มหาศาล มีทรัพย์ศฤงคารบริวารมาก มีอุทยานและสระโบกขรณีเป็นที่ประพาส เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศักดานุภาพเฟื่องฟุ้งไปทั่วชมพูทวีป อีกจักได้เสวยอาหารทิพย์เป็นนิตย์นิรันดร

กัณฑ์กุมาร ผู้บูชากัณฑ์กุมาร ย่อมประสบความสำเร็จในสิ่งที่พึงปรารถนา ครั้นตายไปได้เกิดในฉกามาพจรสวรรค์ ในสมัยที่พระศรีอาริยเมตไตรยมาอุบัติก็จะได้พบศาสนาของพระองค์ จะได้ถือปฏิสนธิในตระกูลกษัตริย์ ตลอดจนได้สดับตรับฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระองค์แล้วบรรลุพระอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้ง 4 ด้วยบุญราศีที่ได้อบรมไว้

กัณฑ์มัทรี ผู้บูชากัณฑ์มัทรี เกิดในโลกหน้าจะเป็นผู้มั่งคั่ง สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ เป็นผู้มีอายุยืนยาว ทั้งประกอบด้วยรูปโฉมงดงามกว่าคนทั้งหลาย จะไปในที่ใดๆ ก็จะมีแต่ความสุขทุกแห่งหน

กัณฑ์สักกบรรพ ผู้บูชากัณฑ์สักกบรรพ จะได้เป็นผู้เจริญด้วยลาภ ยศ ตลอดจนจตุรพิธพรทั้ง 4 ประการ ได้แก่ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาล

กัณฑ์มหาราช ผู้บูชากัณฑ์มหาราช จะได้มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะได้เป็นพระราชา เมื่อจากโลกมนุษย์ไปก็จะได้ไปเสวยทิพย์สมบัติในฉกามาพจรสวรรค์ มีนางเทพอัปสรเป็นบริวาร ครั้นบารมีแก่กล้าก็จะได้นิพพานสมบัติอันตัดเสียซึ่งชาติชรา พยาธิมรณะ พ้นจากโอฆะทั้งสาม มีกามโมฆะ เป็นต้น

กัณฑ์ฉกษัตริย์ ผู้บูชากัณฑ์ฉกษัตริย์ จะได้เป็นผู้เจริญด้วยพร 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละทุกๆ ชาติแล

กัณฑ์นครกัณฑ์ ผู้บูชากัณฑ์นครกัณฑ์ จะได้เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยวงศาคณาญาติ ข้าทาส ชายหญิง ภรรยาสามี หรือบิดามารดา เป็นต้น อยู่พร้อมหน้ากันโดยความผาสุก ปราศจากโรคาพาธทั้งปวง จะทำการใดๆ ก็พร้อมเพรียงกัน ยังการงานนั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

2.4.8 สารัตถะที่สำคัญเกี่ยวกับผะเหวดสันดรชาดก

ผะเหวดสันดรชาดกเป็นหนึ่งในทศชาติชาดก ที่ผะเหวดสันดรได้บำเพ็ญทานบารมี โดยผู้แต่งทั้ง 13 กัน 1,000 พระคาถา ดังนี้ กัณฑ์ที่ 1 ทศพร มี 19 พระคาถา ผู้แต่งคือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส กัณฑ์ที่ 2 หิมพานต์ มี 134 พระคาถา ผู้แต่งคือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์ มี 209 พระคาถา ผู้แต่ง สำนวนวัดถนน กัณฑ์ที่ 4 วนปเวสน์ มี 57 พระคาถา ผู้แต่งคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กัณฑ์ที่ 5 ชูชก มี 79 พระคาถา ผู้แต่งคือ สำนักวัดสังข์กระจาย กัณฑ์ที่ 6 จุลพน มี 35 พระคาถา ผู้แต่งคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กัณฑ์ที่ 7 มหาพน มี 80 พระคาถา ผู้แต่งคือ พระเทพโมฬี (กลิ่น) กัณฑ์ที่ 8 กุมาร มี 101 พระคาถา ผู้แต่งคือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) กัณฑ์ที่ 9 มัทรี มี 90 พระคาถา ผู้แต่งคือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) กัณฑ์ที่ 10 สักกบรรพ มี 43 พระคาถา ผู้แต่งคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กัณฑ์ที่ 11 มหาราช มี 69 พระคาถา ผู้แต่งคือ สมเด็จพระ

มหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส กัณฑ์ที่ 12 ฉกษัตริย์ มี 36 พระคาถา ผู้แต่งคือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ มี 48 พระคาถา ผู้แต่งคือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

บุญผะเหวดเป็นที่นิยมกันทำในภาคอีสานติดต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน สันนิษฐานว่า ทำมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านเนื้อหาของผะเหวดสันดรชาดกได้พบเนื้อหาที่สอดแทรกถึงพุทธจริยศาสตร์อยู่ในทั้ง 13 กัณฑ์ 1,000 พระคาถา ซึ่งเป็นหลักธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก กล่าวคือ

1. พระสงฆ์หรือนักบวชในพุทธศาสนาเป็นผู้มีความรอบรู้ในหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนาเป็นอย่างดี หรือ

2. อุบาสก อุบาสิกา หรือฆราวาสเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจแตกฉานในสารัตถะทั้ง 13 กัณฑ์ 1,000 พระคาถา ในเวสสันดรชาดก โดยสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

1) กัณฑ์ทศพร ประกอบด้วย 19 พระคาถา

ในอดีตกาล สีพีราษฎร์บุรีมีพระราชาองค์หนึ่งทรงพระนามว่า “พระเจ้าสีพิราช” พระองค์มีพระโอรสองค์หนึ่งทรงพระนามว่า “สญชัย” เมื่อทรงเจริญวัยพระราชบิดาก็ทรงมอบราชสมบัติให้และอภิเษกสมรสกับ“พระนางผุสดี” ราชธิดาของพระเจ้ามัททราช อันพระนางผุสดีนี้ในอดีตชาติชื่อ “สุธัมมา” สิ้นพระชนม์ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นอัครมเหสีของสมเด็จพระอมรินทราธิราช เมื่อพระนางจะจุติจากสวรรค์ได้ทูลขอประทานพร 10 ประการ ท้าวสักกะพระสวามีทรงทราบจึงตรัสบอกว่า “ผุสดี ผู้มีรัศมีผิวพรรณอันประเสริฐ มีอวัยวะส่วนด้านหน้าสวยงาม เธอจงเลือกเอาพร 10 ประการ ในปฐพีอันเป็นที่รักแห่งหฤทัยของเธอเถิด”[52]

พระนางผุสดีเทพอัปสรกราบทูลท้าวสักกะเทวราชว่า “ข้าแต่ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าภูตทั้งปวง ถ้าพระองค์จะประทานพรแก่หม่อมฉัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้หม่อมฉันพึงเกิดในพระราชนิเวศน์ของพระเจ้ากรุงสีพี ข้าแต่ท้าวปุรินทะขอให้ข้าพระบาทได้สมปรารถนา ดังนี้

1. พึงเป็นผู้มีตาดำเหมือนลูกเนื้อทราย ซึ่งมีนัยน์ตาดำ

2. พึงมีขนคิ้วดำสนิท

3. พึงมีพระนามว่าผุสดี ในพระราชนิเวศน์นั้น

4. พึงได้พระโอรสผู้ให้สิ่งที่ประเสริฐ ประกอบด้วยความเกื้อกูลในยาจกมิได้ตระหนี่ ซึ่งพระราชาทุกประเทศบูชาและมีเกียรติ

---

[52] ขุ.ชา.ม. 28/1655/447.

5. เมื่อหม่อมฉันตั้งครรภ์ ขออย่าให้ครรภ์นูนขึ้น พึงมีครรภ์ไม่นูนเสมอดั่งคันศรที่ช่างศรเหลาเกลี้ยงเกลาแล้ว

6. ขอถันทั้งคู่ของหม่อมฉันอย่าได้หย่อนยาน

7. ขอผมหงอกจงอย่าได้มีเมื่อมีเกศาดำสนิท

8. ขอผงธุลีอย่าได้เปรอะเปื้อนกาย ขอให้ผิวงาม

9. ขอให้หม่อมฉันได้ปลดปล่อยนักโทษผู้ต้องโทษประหาร

10. ขอให้หม่อมฉันได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสีพีในพระราชนิเวศน์นั้น อันกึกก้องไปด้วยเสียงของนกยูงและนกกระเรียน แวดล้อมด้วยขัตติยนารี มีทั้งคนเตี้ยคนค่อมเกลื่อนกล่นที่พ่อครัวชาวแคว้นมคธเลี้ยงดู”[53]

ท้าวสักกะเทวราชก็ทรงประสาทพรให้ได้สมประสงค์ พระนางผุสดีทรงอนุโมทนาพรนั้น ในกัณฑ์นี้เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วเสด็จไปเทศนาโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ต่อจากนั้นเสด็จไปโปรดพุทธบิดาและพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ เกิดฝนโบกขรพรรษ พระสงฆ์สาวกกราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง เรื่องมหาเวสสันดรชาดกเริ่มตั้งแต่ เมื่อกัปที่ 98 นับแต่ปัจจุบันพระนางผุสดีซึ่งจะทรงเป็นพระมารดาของผะเหวดสันดร ทรงอธิษฐานขอเป็นมารดาของผู้มีบุญญาธิการ จบลงตอนพระนางได้รับพร 10 ประการจากพระอินทร์

พร มีความสำคัญต่อกำลังใจ การขอพรมงคลควรพิจารณาจากจิตที่คิดดี ประพฤติดี จึงจะส่งผลดี แต่ความปรารถนาทุกอย่างจะสำเร็จได้นั้นก็อยู่ที่การกระทำ แม้ได้รับพรแต่ถ้ามิได้ทำก็ย่อมไม่สำเร็จ พร 10 ประการ เป็นสิ่งที่มนุษย์ปุถุชนปรารถนา ที่จะขอให้รูปงามนามเพราะมีทรัพย์สมบัติและมีเกียรตินิยม การขอพรใด ๆ ผู้ขอพรควรพิจารณาว่าพรนั้นเหมาะสม หรือสมควรแก่ตนหรือไม่ จงขอในสิ่งที่ควรขอ ถ้าขอในสิ่งที่ไม่ควรขอและให้ในสิ่งไม่ควรให้ก็ย่อมเกิดโทษด้วยกันทั้งสองฝ่าย แม้แต่การเตรียมตัวของพระนางผุสดีเมื่อจะลงมาจุติในโลกมนุษย์ ต้องเตรียมตัวให้พร้อมจะได้ไม่มีอุปสรรค

2) กัณฑ์หิมพานต์ ประกอบด้วย 134 พระคาถา

พระนางผุสดีทรงจุติจากสวรรค์ลงมาเป็นราชธิดาของพระเจ้ามัททราช ครั้นทรงเจริญพระชนมายุครบ 16 พรรษา ก็ได้อภิเษกเป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสญชัยแห่งเมืองสีพี ครั้นกาลเวลาผ่านมาโดยลำดับพระนางทรงตั้งครรภ์กำหนดถ้วนทศมาส (10 เดือน) บังเอิญได้เสด็จประพาสพระนคร และประสูติพระราชโอรสที่ตรอกพ่อค้า พระประยูรญาติจึงถวายพระนามว่า “เวสสันดร” พอพระกุมารประสูติก็ทูลขอทรัพย์จากพระมารดาเพื่อบริจาคทาน และในวันเดียวกันนั้นก็มีนางช้างตระกูลฉัททันต์เชือกหนึ่งนำลูกช้างเผือกมาไว้ในโรงช้างต้น ส่วนตนเองกลับไปสู่ป่าดังเดิม

---

[53] ขุ.ชา.ม. 28/1659/447.

ลูกช้างนั้นเป็นช้างเผือกขาวบริสุทธิ์ อุดมด้วยมงคลลักษณะอันเลิศยิ่ง ขับขี่ไปในที่แห้งแล้งก็จะบังเกิดฝนตกชุ่มฉ่ำข้าวปลาบริบูรณ์ประชาชนให้ชื่อว่า “ปัจจัยนาเคนทร์” ครั้นผะเหวดสันดรทรงมีพระชนมายุได้ 16 พรรษา พระราชบิดาก็ทรงมอบพระราชสมบัติพร้อมทั้งให้อภิเษกกับพระนางมัทรี ราชธิดากษัตริย์มัททราชเป็นมเหสี เมื่อผะเหวดสันดรได้ครองกรุงสีพีแล้วทรงรับสั่งให้สร้างศาลาสำหรับบริจาคทานแก่ยาจกคนเข็ญใจทุกถ้วนหน้าขึ้นถึง 6 แห่ง ต่อมาพระนางมัทรีทรงมีพระประสูติกาลเป็นพระราชโอรส เมื่อประสูติทรงใช้ตาข่ายรองรับทรงพระนามว่า “ชาลี” และทรงมีพระราชธิดาอีกพระองค์หนึ่ง เมื่อประสูติทรงใช้หนังหมีรองรับ ทรงพระนามว่า “กัณหา” ต่อมาเมืองกลิงคราษฎร์เกิดข้าวยากหมากแพงฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้ภูมิภาคแห้งแล้งโดยตลอดไป แม้พระเจ้ากลิงคราษฎร์จะทรงรักษาอุโบสถศีลครบกำหนด 7 วันแล้วก็ตาม ก็ยังหามีฝนตกลงมาไม่ ประชาชนกราบทูลให้มาขอพระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์จากผะเหวดสันดร พระเจ้ากลิงคราษฎร์ทรงมีพระราชดำริเห็นชอบด้วยประชามติจึงทรงแต่งพราหมณ์ 8 คน ให้มาทูลขอ ผะเหวดสันดรตรัสว่า “เราจะให้ช้างพลายฉัททันต์ตัวประเสริฐ ซึ่งเป็นช้างพาหนะอันสูงสุดที่พวกพราหมณ์ขอเรา เรามิได้หวั่นไหว[54]

ผะเหวดสันดรพระราชทานให้ แต่ประชาชนชาวพระนครสีพีไม่พอใจ โดยถือว่าช้างปัจจัยนาเคนทร์เป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองควรจะรักษาไว้สำหรับพระนคร ประชาชนโกรธเคืองผะเหวดสันดรมาก ชาวกรุงสีพีขับไล่ผะเหวดสันดรโดยกราบทูลพระเจ้ากรุงสญชัยว่า “พระองค์อย่าได้รับสั่งให้ประหาร ผะเหวดสันดรนั้นด้วยท่อนไม้หรือด้วยศาตรา ผะเหวดสันดรนั้นไม่ควรแก่เครื่องจองจำ แต่จงทรงขับไล่ผะเหวดสันดรนั้นจากแคว้นไปอยู่ที่เขาวงกตเถิด”[55] โดยให้มีนักการมาทูลความตามเสียงเรียกร้องของมติมหาชนให้ผะเหวดสันดรทรงทราบ และนักการได้ทูลแนะนำให้เสด็จไปประทับ ณ เขาวงกต พระองค์ขอผลัดไปอีก 2 วัน เพื่อจะได้บำเพ็ญสัตตสดกมหาทาน (คือ ทานหมวดละเจ็ดร้อย) เสียก่อน ผะเหวดสันดรตรัสว่า “เราจะเสด็จตามทางที่พระราชาผู้มีโทษเสด็จไปขอให้ท่านทั้งหลายจงงดโทษแก่เราคืนหนึ่งและวันหนึ่ง ขอให้เราได้ให้ทานก่อนเถิด”[56] แล้วพระราชทานโอวาทแก่พระนางมัทรีว่าให้หมั่นบริจาคทาน ให้บำรุงรักษาโอรสธิดา ให้อยู่ปฏิบัติพระราชบิดามารดาและทรงอนุญาตให้อภิเษกกับกษัตริย์อื่นได้ แต่พระนางมัทรีไม่ยินยอม ขอพาพระราชโอรสพระราชธิดาโดยเสด็จด้วย และได้ทูลพรรณนาถึงความงามและความน่ารื่นรมย์ของป่าหิมพานต์ อันเป็นทางที่พระราชสวามีจะเสด็จไป ประหนึ่งว่าพระนางมัทรีเคยได้เสด็จมาก่อนแล้ว

---

[54] ขุ.ชา.ม. 28/1670/449.

[55] ขุ.ชา.ม. 28/1687/452.

[56] ขุ.ชา.ม. 28/1707/454.

ในกัณฑ์นี้ ทำให้ได้เห็นแบบอย่างการเสียสละของผะเหวดสันดรที่ทรงตัดสินพระทัยเสียสละประโยชน์ส่วนตัว โดยให้ช้างมงคลแก่เมืองกลิงคราษฎร์ เพื่อมิให้ประเทศชาติและประชาชนลำบากจากการเกิดศึกสงคราม แม้พระองค์ต้องถูกเนรเทศได้รับความลำบากก็ตาม เป็นการเสียสละส่วนน้อย (ช้างมงคล) เพื่อรักษาส่วนใหญ่ (ประเทศชาติ) และเห็นจุดอ่อนของการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังเช่น สีพีนคร ประชาชนไม่พอใจโกรธแค้นผะเหวดสันดรพากันมาเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงสญชัยให้ขับไล่ออกจากเมือง บ้านเมืองอ่อนแอเกิดความวุ่นวาย เพราะผู้มีปัญญาและมีวิสัยทัศน์กว้างไกลมีจำนวนน้อย ย่อมจะแพ้คนที่มีปัญญาน้อยแต่มีจำนวนมาก และหากใช้อารมณ์และความเชื่อมั่นในบุคคลหรือสิ่งใด เมื่อไม่พอใจมีความโกรธมากก็ขาดสติยั้งคิด ไม่ไตร่ตรองฟังเหตุและผล ดังที่ชาวสีพีเชื่อว่าช้างมงคลทำให้ฝนตกพืชพันธุ์ธัญญาหารสมบูรณ์ ช้างจึงมีคุณค่ามากกว่าผะเหวดสันดร เมื่อชาวกลิงคราษฎร์ได้ช้างมงคลไปก็โกรธแค้นเป็นทุกข์เสียใจ

3) กัณฑ์ทานกัณฑ์ ประกอบด้วย 209 พระคาถา

เมื่อพระนางผุสดีทรงทราบว่าผะเหวดสันดรทรงถูกให้เนรเทศจากพระนครแล้วทรงครำ่ครวญว่า “เรากินยาพิษตายเสียดีกว่า เรากระโดดเหวตายเสียดีกว่า เราเอาเชือกผูกคอตายเสียดีกว่า เพราะเหตุไรชาวกรุงสีพีจึงจะให้ขับไล่ลูกเวสสันดรผู้ไม่มีโทษเล่า”[57] จงรีบเสด็จไปเยี่ยมแล้วไปเฝ้าพระเจ้ากรุงสญชัยเพื่อทูลขอพระราชทานอภัยโทษ แต่ก็ไม่สำเร็จพระเจ้ากรุงสญชัยตรัสว่า “เราย่อมทำความยำเกรงต่อธรรม เราจึงขับไล่ลูกของตนผู้เป็นธงชัยของชาวกรุงสีพี ถึงแม้ลูกจะเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิตของเราเอง”[58] พระนางจึงกลับมาพระตำหนักของผะเหวดสันดร และทรงรำพันถึงความลำบากต่าง ๆ ที่ผะเหวดสันดรจะได้รับ ครั้นรุ่งขึ้น ผะเหวดสันดรก็จะทรงบริจาคสัตตสดกมหาทาน และเสด็จนำพระนางมัทรีและพระราชโอรสพระราชธิดาไปทูลลาพระชนก พระเจ้ากรุงสญชัยทรงสงสารยิ่งนัก จึงพระราชทานโอวาทแก่พระนางมัทรีว่า ไม่ควรจะไปให้ลำบาก พระนางมัทรีไม่ยินยอมทุกประการ พระเจ้ากรุงสญชัยไม่รู้จะทำประการใด จึงทรงขอพระนัดดาทั้งสองไว้ พระนางมัทรีก็ไม่ยอม ให้แล้วเสด็จไปทูลลาพระมารดาที่ตำหนัก เมื่อครั้นรุ่งสว่างแล้วอาทิตย์ขึ้นแล้ว ผะเหวดสันดรทรงให้สัตตสดกมหาทาน[59] คือ “ทานอย่างละ 700 คือ ช้าง 700 ม้า 700 รถ 700 สตรี 700 วัวนม 700 ทาสชาย 700 และทาสหญิง 700”

ในโอกาสนี้ ผะเหวดสันดรก็สั่งให้แจกทานทั้งให้ผ้าแก่ผู้ต้องการผ้า ให้เหล้าแก่พวกนักเลงสุรา ให้โภชนะแก่พวกคนผู้ต้องการโภชนะโดยทั่วถึงกัน และสั่งให้เลี้ยงดูพวกวณิพกให้อิ่มด้วยข้าวและน้ำถึงเวลาเย็น ผะเหวดสันดรและพระนางมัทรีเสด็จไปถวายบังคมลาพระชนกพระชนนี

---

[57] ขุ.ชา.ม. 28/1745/460.

[58] ขุ.ชา.ม. 28/1752/461.

[59] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 420.

กราบทูลความปรารถนาจะออกบรรพชาและเสด็จไปเขาวงกต ฝ่ายพระนางผุสดีได้ตรัสยับยั้งให้พระนางมัทรีพร้อมพระกัณหาพระชาลีประทับอยู่ในพระนครเช่นเดิม แต่พระนางมัทรีไม่ปรารถนาความสุขที่ต้องพลัดพรากจากผะเหวดสันดร และพระลูกทั้งสองนั้นย่อมคลายความโศกเศร้าของแม่ให้รื่นรมย์ได้ เมื่อกษัตริย์ทั้งสี่เจรจากันเสร็จราตรีก็สว่าง ผะเหวดสันดร พระนางมัทรี พระกัณหาและพระชาลีจึงเดินทางออกจากพระนคร รุ่งขึ้นผะเหวดสันดรทรงให้เบิกแก้วแหวนเงินทองพร้อมทรงรถม้าพระที่นั่ง เสด็จออกจากพระนครพร้อมพระนางมัทรีและสองกุมาร ทรงโปรยแก้วแหวนเงินทองนั้นตลอดทางที่ เสด็จ แล้วทรงโปรดให้ขบวนที่ตามเสด็จกลับพระนครไปเสีย ส่วนพระองค์เสด็จไปโดยลำพังมี พราหมณ์ 4 คน วิ่งตามมาทูลขอม้า พระองค์ก็พระราชทานให้ เทวดาจึงบันดาลเป็นละมั่งทองมา รองรับรถนั้นไว้ ต่อมามีพราหมณ์อีกคนหนึ่งมาทูลขอรถก็พระราชทานให้ ส่วนละมั่งทองนั้นก็อันตรธานหายไป ลำดับนั้น ผะเหวดสันดรตรัสกับพระนางมัทรีว่า “มัทรี เธอจงอุ้มแม่กัณหาผู้เป็นน้องนี้ซึ่งเบากว่า ส่วนพี่จักอุ้มพ่อชาลี เพราะเธอเป็นพี่คงจะหนักกว่า”[60] พระราชาทรงอุ้มพระกุมาร ส่วนพระนางมัทรีทรงอุ้มพระธิดา ทรงยินดีร่วมกัน ตรัสปราศรัยกันด้วยคำอันไพเราะแก่กันและกันดำเนินไปสู่เขาวงกต

ในการบริจาคมหาทานของผะเหวดสันดรนั้นเป็นการบำเพ็ญปรมัตถบารมีทาน เป็นทานอันสูงสุด แม้ชีวิตก็ยอมสละได้ ส่วนพระเจ้ากรุงสญชัยก็จำต้องตัดสินพระทัยเนรเทศผะเหวดสันดรผู้ที่เปรียบเสมือนเป็นแก้วตาดวงใจของตนออกจากเมืองเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขของราษฎร ของชนหมู่มาก เป็นการรักษาประโยชน์ส่วนใหญ่ไว้ และเพื่อให้เป็นไปตามประเพณีการปกครอง จึงต้องยอมแม้จะเสียใจและอึดอัดใจก็ตาม

4) กัณฑ์วนประเวสน์ ประกอบด้วย 57 พระคาถา

ผะเหวดสันดรและพระนางมัทรี พร้อมด้วยพระราชโอรสธิดาเสด็จจากพระนครสีพีมาถึงภูเขาตาลบรรพตแม่น้ำโกติมารา เขาอัญชันและมาตุลนครแห่งแคว้นเจตราษฎร์รวมระยะทางถึง 30 โยชน์ แต่เทพยดาช่วยย่นหนทางให้มาถึงมาตุลนครได้ในเวลาวันเดียว เสด็จเข้าประทับแรมอยู่ ณ ศาลาใกล้ประตูเมือง เช้าวันรุ่งขึ้นความทราบถึงกษัตริย์เจตราษฎร์ ต่างก็รีบไปเฝ้าไต่ถามถึงเหตุการณ์ ผะเหวดสันดรจึงตรัสเล่าความจริงให้ทราบทุกประการ และทรงขอให้ช่วยชี้ทางที่จะไปเขาวงกต บรรดากษัตริย์เจตราษฎร์จึงทูลเสนอว่าจะไปเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงสญชัยเพื่อทูลขอพระราชทานอภัยโทษ ให้ได้กลับคืนสู่พระนคร ผะเหวดสันดรตรัสว่า “ท่านทั้งหลายอย่าได้ชอบใจเลย การไปทูลขอถึงพระราชสำนักเพื่อให้พระราชาทรงอภัยโทษให้ แม้แต่พระราชาก็ไม่ทรงเป็นใหญ่ในเรื่องนี้”[61] ไม่สามารถที่จะขัดขืนคำขอร้องของประชาชนได้ เพราะชาวสีพีมีความโกรธแค้นมาก กษัตริย์เจตราษฎร์

---

[60] ขุ.ชา.ม. 28/1867/476.

[61] ขุ.ชา.ม. 28/1891/479.

จึงทูลขอให้ทรงครอบครองราชสมบัติมาตุลนครแทน ทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้ยังรัฐให้เจริญ ถ้าเหตุการณ์ในรัฐนั้นเป็นไปเช่นนี้ รัฐนี้มั่งคั่งสมบูรณ์ ชนบทก็กว้างใหญ่ ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์ทรงมีชาวเจตราษฎร์แวดล้อม ตกลงพระทัยเสด็จครองราชสมบัติในรัฐนี้เถิด”[62] ผะเหวดสันดรทรงปฏิเสธว่า “ข้าพเจ้าไม่มีความพอใจที่จะครองราชสมบัติ ชาวกรุงสีพีคงไม่ยินดีว่าชาวเจตราษฎร์ได้ราชาภิเษกข้าพเจ้า มิใช่แต่เท่านั้นสงครามใหญ่ก็อาจจะมีได้เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าผู้เดียว สิ่งใดที่ท่านทั้งหลายให้แล้ว ขอสิ่งนั้นทั้งหมดจงเป็นอันข้าพเจ้ารับไว้แล้วเถิด ข้าพเจ้าจะไปยังเขาวงกต ขอท่านทั้งหลายจงทราบโอกาสซึ่งเป็นที่อยู่ในป่าของข้าพเจ้าเถิด”[63] อ้างว่าผิดพระราชประสงค์ทั้งยังเป็นการก่อให้เห็นว่าพระองค์จะตั้งตนเป็นใหญ่และกบฏต่อพระเจ้ากรุงสญชัย อาจเป็นเหตุให้นครสีพีและนครเจตราษฎร์ขาดสัมพันธไมตรีที่ดีต่อกันได้ ในที่สุดจึงทรงขอร้องให้ชี้ทางที่จะไปเขาวงกต กษัตริย์เจตราษฎร์จึงทูลเชิญให้เสด็จประทับในพระนครก่อน ผะเหวดสันดรก็ทรงปฏิเสธอีก เพียงเสด็จประทับแรมในศาลานั้นอีกคืนหนึ่ง ครั้นรุ่งขึ้นสี่กษัตริย์ก็ตามส่งเสด็จจนสุดแดนเจตราษฎร์ทูลชี้ทางที่จะเสด็จต่อไปและทรงตั้งให้พรานผู้หนึ่งชื่อ เจตบุตร เป็นผู้ถวายอารักขาระแวดระวังมิให้มีใครมารบกวนและทำอันตรายได้ ผะเหวดสันดรพร้อมด้วยพระนางมัทรีและพระราชโอรสธิดา เสด็จไปถึงเขาคันธมาทน์ก็ประทับแรม วันรุ่งขึ้นก็เสด็จไปถึงวิบูลบรรพต เลียบตามฝั่งแม่น้ำเกตุมะดีหยุดประทับใต้ร่มไม้ริมฝั่งพราหมณ์ผู้หนึ่งได้นำเนื้อมาถวาย พระองค์จึงถอดสุวรรณจุฬามณีให้แก่พราหมณ์แล้วเสด็จไปยังมหานิโครธข้ามเขาสุวรรณบรรพต เสวยผลไม้แล้วเสด็จต่อไปยังนาฬิกบรรพต

ครั้งนั้นเวสสุกรรมเทพบุตรได้รับเทวบัญชาจากพระอินทร์ให้มาเนรมิตบรรณศาลาไว้ 2 หลัง พร้อมด้วยเครื่องบรรพชิตบริขารทุกประการ แล้วเขียนหนังสืออนุญาตให้ผู้ใคร่ประสงค์จะบรรพชาพึงถือเอาอาศรมสถานและบริขารเหล่านี้เป็นของตน แล้วบันดาลให้สัตว์ร้ายและนกอันมีเสียงที่ไม่ไพเราะหนีไปอยู่เสียที่อื่น แล้วกำชับให้เจ้าป่าดูแล 4 กษัตริย์ เมื่อผะเหวดสันดรเสด็จมาถึงก็เสด็จเข้าไปโดยลำพัง แล้วเปลื้องอาภรณ์ออกทรงเครื่องบรรพชา เสด็จออกมารับพระนางมัทรี พระนางมัทรีก็เสด็จเข้าไปในศาลาอีกหลังหนึ่ง ทรงเปลื้องอาภรณ์และแต่งเป็นตาปสินี พร้อมทั้งพระราชโอรสและธิดา พระนางมัทรีรับอาสาไปหาผลไม้มาถวาย ผะเหวดสันดรก็ทรงยินยอม แต่ทรงขอสัญญาว่าต่อไปนี้อย่าให้พระนางมัทรีเข้ามาหาในเวลากลางคืนขณะที่ลับตาสองกุมาร พระนางมัทรีก็ทรงปฏิบัติตาม สี่กษัตริย์ก็ทรงผนวชเป็นฤาษีอยู่ ณ เขาวงกตเป็นเวลา 7 เดือน ต่างก็ปฏิบัติกิจวัตรตามหน้าที่โดยไม่บกพร่อง ด้วยอำนาจบุญกุศลของพระองค์ทำให้ฝูงสัตว์ที่อยู่ในระยะ 1 โยชน์โดยรอบเขาวงกตมีความเมตตาปรานีต่อกันและกัน

---

[62] ขุ.ชา.ม. 28/1893/480.

[63] ขุ.ชา.ม. 28/1894/480.

คนดี แม้ในยามลำบากทุกข์ยาก ก็ย่อมมีคนยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ ดังที่กษัตริย์เจตราษฎร์ทูลเชิญให้ผะเหวดสันดรเสวยราชย์ และให้พรานเจตบุตรคอยดูแล อีกทั้งยังได้เห็นคุณลักษณะของผู้ปกครองที่ดี จะใช้ปัญญาพิจารณา มองการณ์ไกลว่าถ้าอยู่ที่เมืองเจตราษฎร์ก็จะเกิดความขัดเคืองใจกัน ไม่เป็นผลดีแก่ทุกฝ่าย จึงยอมทุกข์เพียงเฉพาะพระองค์ ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากใด ๆ

5) กัณฑ์ชูชก ประกอบด้วย 79 พระคาถา

ยังมีพราหมณ์เข็ญใจไร้ญาติผู้หนึ่งชื่อ “ชูชก” เกิดในตระกูลโภวาทิกชาติ อาศัยอยู่ในละแวกบ้านทุนวิฐติดกับเมืองกลิงคราษฎร์ เที่ยวขอทานรวบรวมเงินไว้ได้ 100 กษาปณ์ และนำไปฝากไว้กับเพื่อนพราหมณ์ผู้หนึ่ง และเที่ยวขอทานต่อไปเป็นเวลานานก็มิได้กลับ ครั้นพราหมณ์ที่รับฝากเงินนั้นไว้ยากจนลงก็เอาทรัพย์ของชูชกที่ฝากไว้ไปใช้จนหมด ต่อมาชูชกนึกได้ก็กลับมาทวงเงินคืน พราหมณ์ผัวเมียไม่มีจะให้จึงยกนางอมิตตดาบุตรสาวให้เป็นภรรยา ชูชกพามาสู่ที่อยู่ของตนนางได้ปฏิบัติต่อชูชกผู้เป็นสามีอย่างดี จนทำให้พราหมณ์หนุ่ม ๆ ทั้งหลายในแถบนั้นไม่พอใจในภรรยาของตน เพราะปฏิบัติสู้นางอมิตตดาไม่ได้ นางพราหมณีทั้งหลายถูกสามีด่าว่าก็โกรธ จึงพากันไปด่าว่านางอมิตตดาขณะที่นางลงไปตักน้ำที่ท่าน้ำ เพื่อให้นางหนีไปเสีย เมื่อนางอมิตตดาถูกนางพราหมณีพากันมารุมด่าว่าเยาะเย้ยให้ได้รับความอายก็เสียใจ จึงกลับมาเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้ชูชกฟังและบอกชูชกว่าต่อไปจะไม่ทำงาน ซึ่งชูชกก็รับจะทำงานเอง แต่นางอมิตตดาไม่ยินยอมบอกว่าญาติพี่น้องของนางไม่เคยใช้สามีต่างทาส ในครั้งนี้เองเทพยดาที่เคยอนุเคราะห์ผะเหวดสันดรคราวยกสัตตสดกมหาทานคิดจะช่วยผะเหวดสันดรให้ได้บำเพ็ญปิยบุตรทานบริจาคเพิ่มบารมีขึ้นอีก จึงดลใจนางอมิตตดาให้ทราบเรื่องราวของผะเหวดสันดรและบันดาลให้นางแนะนำชูชกไปขอพระชาลีกับกัณหามาเป็นทาสว่า “พราหมณ์ ท่านจงไปทูลขอทาสและทาสีกับพระองค์เถิด เมื่อท่านทูลขอแล้วพระองค์ผู้เป็นกษัตริย์จักพระราชทานทาสและทาสีให้แก่ท่าน”[64] แต่ชูชกไม่อยากไป ครั้นจะไม่ไปก็กลัวนางจะหนีจึงจำใจรับคำ นางก็จัดเสบียงกรังให้ ชูชกจัดการซ่อมแซมดูแลที่อยู่ให้โอวาทแก่นาง และกระทำประทักษิณภรรยาสามรอบ แล้วจึงแต่งตัวเป็นตาปะขาวดาบส ออกเดินทางไปยังกรุงสีพิราษฎร์ เที่ยวสืบถามชาวเมืองเกี่ยวกับผะเหวดสันดร พวกชาวเมืองโกรธพากันขับไล่ชูชกเข้าป่าไป เทพยดาดลใจให้ชูชกเดินหลงทางไปถึงแดนป่าที่เจตบุตรรักษา ชูชกหนีสุนัขของเจตบุตรขึ้นไปอยู่บนต้นไม้แล้วรำพึงถึงคุณของผะเหวดสันดรเปรียบดังแผ่นดิน น้ำ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ซึ่งมหาชนได้อาศัย เมื่อเจตบุตรพบชูชกก็ตั้งใจจะยิงเสียให้ตาย แต่แล้วกลับถามเรื่องราวดูก่อน ชูชกจึงหลอกเจตบุตรว่าตนเป็นทูตถือพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงสญชัยไปเชิญผะเหวดสันดรให้เสด็จกลับพระนคร “เจตบุตร ท่านจงฟังเราก่อนเราเป็นทูตที่พวก

---

[64] พระครูวินัยธรมานพ ปาลพันธ์, *เล่าความตามแหล่ในมหาเวสสันดรชาดก*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2548), หน้า 90.

ชาวกรุงสีพีนั้นส่งมาเราจักทูลเชิญพระราชบุตรเสด็จกลับ ถ้าท่านรู้ขอได้บอกทางแก่เราเถิด”[65] เจตบุตรเชื่อจึงเชิญให้บริโภคอาหาร พรานเจตบุตรหลงเชื่อคำของชูชกเกิดความโสมนัสคิดว่าพราหมณ์นี้จะมาทูลเชิญผะเหวดสันดรเสด็จกลับ จึงผูกสุนัขทั้งหลายไว้แล้วให้ชูชกลงจากต้นไม้ ให้นั่งบนที่ลาดกิ่งไม้ ให้โภชนาหาร เมื่อจะทำปฏิสันถารจึงกล่าวว่า “ท่านเป็นทูตที่โปรดปรานของผะเหวดสันดรผู้เป็นที่รักของเรา เราจะให้รางวัลแก่ท่านพราหมณ์ เราจะให้น้ำเต้าและข้าวเนื้ออย่างดีแก่ท่าน และจะบอกสถานที่ประทับของผะเหวดสันดรผู้ให้สิ่งที่น่าใคร่แก่ท่าน[66]

คนเกียจคร้านที่ไม่เอาใจใส่ในการทำงานเอาแต่เที่ยว เมื่อถูกตำหนิไม่ปรับปรุงแก้ไขกลับโกรธคนอื่นและอิจฉาคนอื่นเป็นลักษณะของคนพาล โทษแต่คนอื่นไม่พิจารณาตัวเอง ตรงกันข้ามกับบัณฑิตที่จะพิจารณาเหตุผลและพร้อมจะแก้ไขตนเองเสมอ ในโลกนี้มีทั้งดีและชั่ว จะทำให้เข้าใจว่าดีเป็นอย่างไร ชั่วเป็นอย่างไร ควรพิจารณาให้เป็นธรรมะ ไม่ควรตำหนิชั่วจนเกินเหตุ ควรเห็นคุณค่าของชั่วด้วย เพราะถ้าไม่มีชั่วก็จะไม่รู้ว่าดีเป็นอย่างไร

6) กัณฑ์จุลพน ประกอบด้วย 35 พระคาถา

เมื่อเจตบุตรให้ชูชกพักอาศัยอยู่ด้วยหนึ่งราตรีและเลี้ยงดูจนอิ่มหนำสำราญแล้วก็จัดหาเสบียงอาหารให้พร้อมสรรพ แล้วนำพาชูชกไปยังต้นทาง รำพันชี้หนทางที่จะไปเขาวงกตให้ฟังว่า “มหาพราหมณ์ นั้นภูเขาคันธมาทน์ศิลาล้วนซึ่งเป็นที่ประทับอยู่ของผะเหวดสันดรพร้อมด้วยพระชายาและพระโอรสทั้งหลาย พระองค์ทรงเพศนักบวชอันประเสริฐ ที่ประทับอยู่ของผะเหวดสันดรมีสระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์เดียรดาษไปด้วยดอกปทุมและดอกอุบล เหมือนกับที่อยู่ของพวกเทวดางดงามเปรียบด้วยพระอุทยานนันทวัน”[67] เขาที่แลเห็นนั้นเป็นต้นทางที่จะเดินต่อไปคือเขาคันธมาทน์อันเป็นถิ่นที่อุดมไปด้วยไม้หอมนานาชนิด ถัดไปที่แลเห็นสีเขียวครามนั้นคือเขาอัญชัน มีพันธุ์ไม้ต่าง ๆ หลายชนิดน่าชม เดินต่อไปอีกสักครู่ก็จะถึงสถานอัมพวันใหญ่คือป่ามะม่วง ถัดไปจะถึงป่าตาลและมะพร้าวกับต้นเป้ง แล้วถึงป่าไม้ดอกต่าง ๆ มีกลิ่นหอมตลบไปทั่วป่า แต่เจตบุตรแนะทางที่จะไปถึงอาศรมพระอัจจุตฤาษีเท่านั้น แล้วให้แวะถามหนทางที่จะไปเขาวงกตต่อไป ชูชกจะกระทำปฏิสันถารแก่พรานเจตบุตรจึงกล่าวว่า “ก็ข้าวสัตตุผงที่ระคนด้วยน้ำผึ้งและข้าวสัตตุก้อนที่มีรสหวานอร่อยของเรานี้ที่นางอมิตตดาได้จัดแจงให้ เราจะแบ่งให้แก่เจ้า”[68] อำลาเจตบุตรกระทำประทักษิณ 3 รอบแล้วเดินทางต่อไป พรานเจตบุตรไม่ปรารถนาเสบียงการเดินทางทั้งบอกระยะทางที่จะไปพบอาศรมฤาษีซึ่งเป็นดุจสถานที่พักในการเดินทาง และจะได้รับความปราณีจากอัจจุตฤาษีจึงกล่าวกะชูชกว่า “ทางนี้เป็นทางเดินไปได้คนเดียว ตรงไปยังอาศรมของอัจจุตฤาษีผู้ทรงเพศเป็นนักบวชอันประเสริฐ เชิญท่าน

---

[65] ขุ.ชา.ม. 28/1974/491.

[66] ขุ.ชา.ม. 28/1972/491.

[67] ขุ.ชา.ม. 28/2001/495.

[68] ขุ.ชา.ม. 28/2002/496.

ไปถามฤๅษีนั้นดูเถิด ฤๅษีจักบอกทางให้แก่ท่าน”[69] ชูชกครั้นได้ฟังคำแนะนำดังนี้แล้วได้กระทำประทักษิณมีใจเบิกบานอำลาพรานเจตบุตรแล้วหลีกไปในทางที่อัจจุตฤๅษีพำนักอยู่

ชูชกเป็นผู้มีปฏิภาณและวาทศิลป์ ใช้คำพูดหลอกล่อให้หลงเชื่อ ใช้เล่ห์พูดหลอกลวงว่าเป็นราชทูตของพระเจ้ากรุงสญชัย จึงแก้ไขสถานการณ์จากร้ายกลายเป็นดี ได้รับการไว้วางใจ และยังโน้มน้าวใจพรานเจตบุตรได้อีกด้วย แม้พรานเจตบุตรนั้นจะมีฝีมือกล้าแข็งมีความสามารถมากก็ยังมิอาจขัดขวางการเดินทางไปสู่เป้าหมายของชูชกได้ นั่นก็เพราะว่ามีความสามารถแต่ขาดความฉลาดเฉลียว

7) กัณฑ์มหาพน ประกอบด้วย 80 พระคาถา

ชูชกออกเดินทางตามคำแนะนำของเจตบุตร จนมาถึงอาศรมอัจจุตฤๅษีกล่าวมุสาว่า เคยสมาคมคบหากับผะเหวดสันดรมาแต่ก่อน พระองค์จากตนมานานจึงใคร่จะได้พบ ชูชกกล่าวว่า “สิ่งใดที่พระคุณเจ้าให้แล้ว สิ่งนั้นทั้งหมดเป็นอันข้าพเจ้ารับไว้แล้วบรรณาการพระคุณเจ้าได้ทำไว้ทุกอย่างแล้ว ข้าพเจ้าก็มาเพื่อจะเยี่ยมเยือนพระราชาเวสสันดร พระโอรสของพระเจ้ากรุงสญชัย ซึ่งพลัดพรากจากชาวกรุงสีพีมาช้านาน ถ้าพระคุณเจ้าทราบถึงสถานที่ประทับก็โปรดแจ้งแก่ข้าพเจ้าเถิด”[70] อัจจุตฤๅษีโกรธชูชกเพราะอาจมีประสงค์ร้ายจึงกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ มาเพื่อต้องการบุญเพื่อเยี่ยมเยือนผะเหวดสันดรเจ้ากรุงสีพีก็หาไม่ เราเข้าใจว่าท่านปรารถนาจะมาทูลขอพระชายาผู้เคารพนบน้อมพระราชาไปเป็นภรรยา หรือมิฉะนั้นท่านก็ปรารถนาจะมาทูลขอพระชาลีและพระกัณหาไปเป็นทาสเป็นแน่”[71]

ชูชกจึงกล่าวว่า “ข้าพเจ้าผู้ที่ท่านยังไม่สมควรจะโกรธเคือง เพราะข้าพเจ้ามิได้มาเพื่อขอการพบเห็นพระอริยะเป็นการดี การอยู่ร่วมกับพระอริยะเป็นสุขทุกเมื่อ ข้าพเจ้าไม่เคยได้พบหน้าผะเหวดสันดรเจ้ากรุงสีพี ผู้ทรงพลัดพรากจากกรุงสีพีมานาน ข้าพเจ้ามาเพื่อเยี่ยมเยือนพระองค์ถ้าพระคุณเจ้ารู้จักสถานที่ประทับโปรดชี้บอกทางแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด”[72]

อัจจุตฤๅษีได้ฟังคำของชูชกก็เชื่อ จึงกล่าวว่า “เอาเถอะ พรุ่งนี้เราจักแสดงประเทศที่ประทับของผะเหวดสันดรแก่ท่าน วันนี้ท่านอยู่ในที่นี้ก่อน พอรุ่งขึ้นจึงกล่าวว่ามหาพราหมณ์ นั้นภูเขาคันธมาทน์ศิลาล้วน ซึ่งเป็นที่ประทับของผะเหวดสันดรพร้อมด้วยพระชายาและพระโอรสทั้งหลาย พระองค์ทรงเพศนักบวชอันประเสริฐ ที่ประทับอยู่ของผะเหวดสันดรมีสระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์ ดารดาษไปด้วยดอกปทุมและดอกอุบลเหมือนกับที่อยู่ของพวกเทวดา งดงามเปรียบด้วยพระอุทยานนันทวัน[73]

รุ่งขึ้นก็ชี้ทางให้ชูชกไปหาผะเหวดสันดรว่าภูเขาที่เห็นอยู่นั้นเรียกว่า เขาคันธมาทน์ ต่อไปจะถึงสระมุจลินท์ซึ่งอยู่ใกล้พระอาศรมผะเหวดสันดร มีดอกบัวและปลาต่าง ๆ หลายอย่าง

---

[69] ขุ.ชา.ม. 28/2004-2005/496.

[70] ขุ.ชา.ม. 28/2016/497.

[71] ขุ.ชา.ม. 28/2017/498.

[72] ขุ.ชา.ม. 28/2019-2020/498.

[73] ขุ.ชา.ม. 28/2085/506.

ข้างบนมีพันธุ์ไม้นานาชนิดและมีไม้ผลต่าง ๆ ในบริเวณพระอาศรม ต่อนั้นไปก็ถึงป่าหิมพานต์มีสัตว์ต่าง ๆ เหลือที่จะประมาณ สัตว์ที่สำคัญก็คือ ราชสีห์ 4 จำพวกได้แก่ ติณราชสีห์ กินเส้นหญ้าเป็นอาหาร กาฬสินห์ กินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร ปัณฑุสุรมฤคินทร์ กินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร ทั้ง 3 ชนิดนี้รูปร่างคล้ายโคขนต่าง ๆ มีสีหม่น มอดำและสีเหลืองเลื่อม และไกรสรสิงหราช ปลายหางเท้าและปากสีแดงตามตัวสีขาว สร้อยคอแดง มีสีแดงผ่านกลางหลังอยู่ในน้ำ นอกจากนี้ยังมีสัตว์อื่น ๆ อีกเป็นอันมากสารพัดอย่างถ้าท่านไปตามคำแนะนำก็จะถึงพระอาศรมผะเหวดสันดร ชูชกได้ฟังคำของพระอัจจุตฤาษีแล้วทำประทักษิณพระฤาษี มีจิตยินดี หลีกไปยังสถานที่ผะเหวดสันดรประทับอยู่

การวางแผน คนฉลาดต้องรู้จักวางแผนว่าจะทำอะไร เช่น จะเข้าหาผู้ใหญ่อย่างไร ดังเช่น กรณีชูชกเข้าไปหาอัจจุตฤาษี มีเทคนิคการจูงใจ เกริ่นนำโดยถามสุข ทุกข์ ความเป็นอยู่ก่อน เมื่อมีบรรยากาศดีจึงเริ่มพูดสิ่งที่ต้องการ ดังที่ชูชกเข้าไปพบอัจจุตฤาษี นอกจากนี้ยังใช้เหตุผลให้หลงเชื่อ ดังนั้นจึงต้องมีสติ ไตร่ตรองและรู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมของคนอื่น ชูชกเป็นตัวแทนของคนชั่วที่ทำชั่วได้ทุกอย่าง ทุศีล พูดปด ปากกับใจไม่ตรงกัน คดโกงใช้กลอุบายหลอกล่อให้หลงเชื่อด้วยความโลภอยากได้ เราควรหลีกหนีให้ไกลจากคนชั่ว ชูชกมีส่วนดีคือ เป็นคนฉลาดในการใช้มนุษยสัมพันธ์เข้าสมาคมกับบุคคล หากใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ก็จะเป็นการดี

8) กัณฑ์กุมาร ประกอบด้วย 101 พระคาถา

ชูชกไปถึงสระโบกขรณีเวลาจวนค่ำมองเห็นช่อฟ้าอยู่ลิบ ๆ แต่มาคิดเห็นว่าถ้าจะเข้าไปทูลขอพระกัณหาพระชาลีในเวลาที่พระนางมัทรีอยู่เห็นจะไม่ได้ รอไว้รุ่งขึ้นให้พระนางออกไปป่าเสียก่อนดีกว่า เพราะธรรมดาสตรีมักจะมีนิสัยเหนียวแน่น เมื่อสามีจะทำทานมักทำลายเสีย คิดเช่นนั้นแล้วชูชกจึงปีนขึ้นไปนอนบนชะง่อนเขาเพื่อให้พ้นภัยจากสัตว์ร้าย ในคืนวันนั้นพระนางมัทรีทรงพระสุบินนิมิตว่ามีบุรุษกำยำล่ำสันคนหนึ่งถือดาบพังประตูเข้ามาแล้วตัดแขนควักนัยน์ตา และแหวะอกควักเอาดวงใจ พระนางตกใจตื่นขึ้นรีบเสด็จไปเฝ้าผะเหวดสันดรขอให้ช่วยทำนายฝัน ผะเหวดสันดรทรงทราบเหตุว่าวันรุ่งขึ้นจะมียาจกมาขอพระกัณหาพระชาลี ครั้นจะทำนายไปตามจริง ก็กลัวพระนางมัทรีจะไม่ยอมจากสองกุมาร จึงทำนายโดยโวหารกลบเกลื่อนเสียว่าการที่ฝันเช่นนี้ก็เพราะแต่ก่อนนางได้รับความสุขสบาย ครั้นมาตกทุกข์ได้ยากธาตุทั้งสี่วิปริตไป จึงได้สุบินนิมิตผิดประหลาดเช่นนั้น พระนางมัทรีก็ยังไม่ไว้วางพระทัย ครั้นรุ่งขึ้นพระนางก็ปลุกพระกัณหาพระชาลีขึ้นสรงน้ำให้แล้วรำพันสั่งสอนและพามาฝากฝังแก่ผะเหวดสันดรเมื่อเสร็จแล้วก็ไปหาผลไม้ในป่า[74]

ฝ่ายชูชกครั้นรุ่งขึ้นเช้าก็เดินทางไปยังพระอาศรมผะเหวดสันดร เมื่อผะเหวดสันดรเห็นก็ให้พระชาลีและพระกัณหาออกไปเชิญเข้ามา ชูชกจึงขู่เด็กทั้งสองเพื่อให้กลัว โดยคิดว่าเมื่อขอไปได้แล้วจะได้ใช้สอยง่ายก่อนที่ชูชกจะทูลขอพระชาลีพระกัณหาจากผะเหวดสันดร ได้พูดหว่านล้อมชัก

---

[74] ขุ.ชา.ม. 28/2107-2108/509.

เอาแม่น้ำทั้งห้า (คงคา, ยมนา, อจิรวดี, สรภู, มหิ) เข้ามาเปรียบน้ำพระทัยอันเต็มไปด้วยความกรุณาของผะเหวดสันดรเสียก่อนแล้วจึงขอต่อภายหลัง ผะเหวดสันดรขอให้รอพระนางมัทรีก่อน ชูชกว่าไม่ได้เพราะวิสัยสตรีย่อมมีความเสียดายที่ไหนจะยอมให้ ผะเหวดสันดรรับสั่งว่า “ถ้าท่านไม่ปรารถนาจะเห็นภริยาของเราผู้มีวัตรอันงามก็จงทูลถวายพระกุมารทั้ง 2 คือ พระชาลีและพระกัณหาแด่พระเจ้ากรุงสญชัยผู้เป็นพระอัยกา พระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระราชกุมารเหล่านี้ผู้มีพระสุระเสียงไพเราะตรัสพระวาจาน่ารักทรงปลื้มพระทัยปรีดาปราโมทย์จักพระราชทานทรัพย์แก่ท่านเป็นอันมาก”[75] แต่ชูชกทูลว่าไม่ได้เพราะพระเจ้ากรุงสญชัยจะหาว่าล่อลวงเอาพระราชนัดดาไปอาจจะต้องโทษ ดังนั้นจึงขอพาสองกุมารไปสู่เมืองกลิงคราษฎร์เสียในวันนี้ทีเดียว เมื่อพระกัณหาพระชาลีได้ทราบดังนั้นก็กลัวจึงพากันหนีไปซ่อนอยู่ในสระบัว เวลาลงก็ถอยหลังลงไปแล้วเอาใบบัวมาบังตัวเสียเพื่อมิให้เห็น ครั้นชูชกแลหาไม่เห็นสองกุมารก็แกล้งตัดพ้อผะเหวดสันดรว่า พยักหน้าให้ลูกหนีและหาว่าพูดจา ตลบตะแลงต่าง ๆ ผะเหวดสันดรจึงออกมาตามรอยเท้าไปถึงสระก็ทรงทราบว่าสองกุมารอยู่ในสระบัว ผะเหวดสันดรเรียกพระกุมารทั้งสองว่า “ชาลีกัณหาลูกรัก มานี่เถิด เจ้าทั้ง 2 จงช่วยกันบำเพ็ญบารมีของพ่อให้เต็มเถิด จงช่วยกันโสรจสรงหทัยของพ่อให้เยือกเย็นเถิด จงเชื่อฟังคำของพ่อเถิด”[76]

พระชาลีก็ขึ้นมา พระองค์จึงตรัสเรียกแก้วกัณหา แก้วกัณหาก็ขึ้นมา สองกุมารกอดพระบาทพระบิดาแล้วทั้งสามกษัตริย์ก็ทรงกันแสง ผะเหวดสันดรจึงคาดค่าสองกุมารแล้วมอบเป็นทานแก่ชูชกไป ขณะนั้นก็บังเกิดมหัศจรรย์แผ่นดินไหว ฝูงสัตว์ต่างพากันแตกตื่น เขาพระสุเมรุก็เอนเอียง น้ำในมหาสมุทรก็บันดาลฟุ้งเป็นฟองฝอย พระยานาคขึ้นมาลอยอยู่บนผิวน้ำ พระยาครุฑบินขึ้นเล่นลมบ้าง อากาศเกิดวิปริตและฝนตก เทวดาทั้งหลายพากันอนุโมทนา เมื่อชูชกได้รับพระราชทานสองกุมารแล้ว ก็เฆี่ยนตีต่อหน้าผะเหวดสันดร พระองค์ก็ทรงนิ่งเสีย พระชาลีจึงหันหน้ามาปรับทุกข์กับพระกัณหา และเมื่อถูกชูชกเฆี่ยนตีมาก ๆ เข้าสองกุมารก็รำพันถึงเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบิดามารดากับบุตร ผะเหวดสันดรเมื่อได้ยินคำรำพันประจวบกับเหตุการณ์ที่รุนแรงเช่นนั้น ก็เกิดโทสะคิดจะฆ่าชูชกเสีย เพราะชูชกตีสองกุมารต่อหน้าพระองค์โดยมิได้ยำเกรงและเปรียบชูชกเหมือนเบ็ด พระองค์ดุจปลา สองกุมารดุจน้ำ พระโพธิญาณเปรียบประดุจไซ ว่าชูชกทำเช่นนั้นเหมือนกับพรานเบ็ด มาตีปลาหน้าไซกระทุ่มน้ำให้ปลาตื่น คือไม่ให้พระองค์เป็นเสมือนปลาเข้าไปยังไซ คือ พระโพธิญาณ แต่ในที่สุดพระองค์ก็ทรงระงับโทสะเสียได้ ชูชกจึงพาสองกุมารและเฆี่ยนตีเรื่อยไป พอเวลาพลบค่ำย่ำสนธยาพราหมณ์ก็พาสองดรุณเยาวเรศล่วงลับประตูป่า

รู้กาลควรไม่ควร ชูชกเฉลียวฉลาดรู้กาลควรไม่ควรว่าจะเข้าไปทูลขอสองกุมารตอนที่พระนางมัทรีออกไปหาผลไม้ในป่า จึงรอเวลาจนถึงตอนเช้า เพราะวิสัยหญิง ถึงจะมากด้วยความ

---

[75] ขุ.ชา.ม. 28/2113/511.

[76] พระครูวินัยธรมานพ ปาลพันธ์, *เล่าความตามแหล่ในมหาเวสสันดร*, อ้างแล้ว, 2548), หน้า 108.

เมตตากรุณา ชอบปลดเปลื้องทุกข์ให้คนอื่นก็จริง แต่เรื่องลูกที่ไม่ยอมสละให้ใครแน่นอนก็คือ ลูก การมีสติเป็นสิ่งที่มากด้วยอุปการคุณ ถ้าใครมีสติก็จะสามารถระงับความรุนแรง และรากเหง้าอกุศลได้ คือ โลภะ โทสะ โมหะ

9) กัณฑ์มัทรี ประกอบด้วย 90 พระคาถา

เมื่อชูชกพาสองกุมารไปแล้ว พระอินทร์เกรงว่าถ้าพระนางมัทรีกลับมาแต่กลางวันก็จะเที่ยวติดตามสองกุมารและอาจจะติดตามไปทัน จึงให้เทวดา 3 องค์ จำแลงกายเป็นเสือโคร่งเสือเหลืองและราชสีห์มาขวางทางไว้ พอพระนางมัทรีไปหาผลไม้วันนั้นก็เกิดอาเพศ เก็บผลไม้ได้เพียงเล็กน้อยต้องรีบกลับ แต่มาพบสัตว์ทั้ง 3 นอนขวางทางอยู่ทำให้กลับไม่ได้ จนเวลาพลบค่ำพระนางกล่าวขอทางต่อสัตว์ทั้ง 3 เทวดาจึงเปิดหนทางให้ พอพระนางเสด็จกลับถึงแล้วไม่เห็นสองพระกุมาร จึงอ้อนวอนถามผะเหวดสันดร ถามเท่าไร ๆ พระองค์ก็ไม่บอกเพราะเห็นว่าพระนางกำลังเหน็ดเหนื่อยจะมีความเศร้าโศกถึงลูกมากจะเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ จึงแกล้งกล่าวเป็นที่หึงหวงเพื่อให้พระนางคลายความโศกว่าพระนางมัทรีมัวไปหลงรื่นรมย์กับชายชู้เสียในกลางป่าหรือไรจึงกลับค่ำ พระนางทูลขอโทษเท่าไร ๆ ผะเหวดสันดรก็นิ่งเสียมิได้เจรจาด้วย พระนางมัทรีผู้มีความโศกเศร้า เสด็จเที่ยวตามหาสองกุมารไปยังสถานที่ต่าง ๆ ด้วยความเร็วดุจลมถึง 3 วาระ สถานที่พระนางเสด็จเที่ยวไปตลอดราตรี ระยะทางประมาณราว 15 โยชน์

ลำดับนั้น ราตรีสว่างอรุณขึ้น พระนางเจ้าเสด็จมาประทับยืนคร่ำครวญอยู่ ณ ที่ใกล้พระมหาสัตว์อีก ทรงกันแสงประคองพาหาคร่ำครวญล้มลง ณ พื้นดินแทบพระยุคลบาทของ ผะเหวดสันดรนั้นเอง จนรุ่งเช้าจึงกลับมาอาศรมโดยความอิดโรยอ่อนพระทัยจึงสลบไป ผะเหวดสันดร ทรงวักน้ำประพรมพระนางมัทรีผู้ทรงสลบล้มลงแทบพระยุคลบาทของพระองค์ ทรงทราบว่าพระนางยังไม่สิ้นพระชนม์ พระกายยังอุ่นอยู่ พอฟื้นพระองค์ดีแล้ว จึงได้ตรัสพระดำรัสนี้กับพระนางมัทรีว่า “มัทรี พราหมณ์ชูชกยาจกผู้ยากมาสู่อาศรม เราได้ให้ลูกน้อยทั้งสองแก่พราหมณ์นั้นไปแล้ว มัทรีเธออย่าได้ร้องไห้ไปนักเลย เมื่อเรายังมีชีวิตอยู่ไม่มีโรคภัย ก็จักได้พบลูกน้อยทั้งสองเป็นแน่ ขอเธอจงอนุโมทนาปุตตทานอันสูงสุดของเราเถิด”[77]

พระนางก็อนุโมทนาในปิยบุตรทาน พระองค์จึงตรัสเล่าความมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นในตอนให้ทานให้พระนางฟังตั้งแต่ต้นจนจบพระนางมัทรีอนุโมทนาว่า “ข้าแต่ สมมติเทพ หม่อมฉันขออนุโมทนาปุตตทานอันสูงส่งของพระองค์ พระองค์พระราชทานปุตตทานอันสูงส่ง ทรงทำพระทัยให้ผ่องใสเถิด ขอพระองค์จงบำเพ็ญทานให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด”[78] พระนางทรงอนุโมทนาปุตตทานอันสูงส่งของผะเหวดสันดร

---

[77] ขุ.ชา.ม. 28/2259/531.

[78] ขุ.ชา.ม. 28/2262/532.

ความรักของพ่อแม่ เป็นความรักที่บริสุทธิ์เหนือเหตุผลใด ลูกได้ดีพ่อแม่ก็ภูมิใจ ลูกทุกข์ใจพ่อแม่นั้นยิ่งกว่าการใช้กุศโลบาย เพื่อเบี่ยงเบนอารมณ์ความรู้สึกของพระนางมัทรีให้คลายโศกเรื่องสองกุมาร ดังที่ผะเหวดสันดรต่อว่าที่พระนางมัทรีว่าไปยุ่งเกี่ยวกับพราน ดาบส วิทยาธร จนกลับมามือค่ำ การบำเพ็ญบารมีสูงสุด การให้บุตรและภรรยาเป็นทาน เป็นการบำเพ็ญบารมีที่ยากที่มนุษย์ปุถุชนซึ่งมีความเห็นแก่ตัวจะทำได้ แต่ผะเหวดสันดรทรงสละได้เพื่อหวังบรรลุสัพพัญญุตญาน จะช่วยให้คนจำนวนมากมายมหาศาลได้พ้นทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิด นอกจากนี้ผะเหวดสันดรทรงมั่นพระทัยว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แม้จะพบอุปสรรคก็ไม่เคยย่อท้อ

10) กัณฑ์สักกบรรพ ประกอบด้วย 43 พระคาถา

ท้าวสักกะเทวราชทรงดำริว่า เมื่อวานนี้ผะเหวดสันดรทรงกระทำปุตตทานให้แก่ชูชก ถ้ามีใครมาขอพระนางมัทรีอีกพระองค์ก็จะพระราชทานให้อีกคงจะมีความลำบาก เราควรจะแปลงกายเป็นพราหมณ์ไปทูลขอพระนางมัทรีเสียก่อน เพื่อป้องกันมิให้พระองค์พระราชทานแก่ใครอีก ครั้นเมื่อดำริดังนี้แล้ว ก็เสด็จมาโดยแปลงเพศเป็นพราหมณ์เดินทางมาเข้าเฝ้าผะเหวดสันดรทูลขอพระนางมัทรีกะผะเหวดสันดร ผะเหวดสันดรได้พระราชทานให้พร้อมกับรับสั่งว่า “พราหมณ์ ท่านขอสิ่งใดเราจะให้สิ่งนั้น เรามิได้หวั่นไหวเลย เราไม่ซ่อนสิ่งของที่มีอยู่ ใจของเรายินดีในทาน”[79]

ครั้งนั้นได้เกิดความมหัศจรรย์แผ่นดินไหวทั่วไปเหมือนครั้งก่อน ส่วนพระนางมัทรีก็มิได้มีความรังเกียจแต่ประการใด เพราะเชื่อในความเป็นนักปราชญ์ของพระสวามี ผะเหวดสันดรได้สังเกตดูอาการของพระนาง พระนางทรงทราบจึงกล่าวขึ้นเพื่อให้พอพระทัยว่า พระนางเป็นข้าของพระองค์ พระองค์จะให้แก่ผู้ใดหรือขายหรือจะลงโทษประการใดก็มีสิทธิ์ที่จะกระทำได้ เพราะฉะนั้น การที่จะยกพระนางให้แก่พราหมณ์ครั้งนี้พระนางก็ทรงยินดีมิได้ขัดขวางพระราชกุศล แม้พระนางมัทรีก็ทรงยินดีอนุโมทนาในการพระราชทานของผะเหวดสันดรเพื่อบำเพ็ญทานบารมีขั้นสูงสุด เป็นเหตุให้แผ่นดินไหวเป็นที่อัศจรรย์ ต่อจากนั้นท้าวสักกะก็ฝากพระนางมัทรีไว้ ขอให้อยู่รับใช้ผะเหวดสันดรต่อไป และตรัสบอกว่าตนไม่ได้เป็นพราหมณ์แต่เป็นท้าวสักกะ ก่อนไปขอถวายพร 8 ประการแก่ผะเหวดสันดรว่า “ข้าแต่พระราชฤๅษีหม่อมฉันเป็นท้าวสักกะจอมเทพมาในสำนักของพระองค์ ขอพระองค์ทรงเลือกรับพร หม่อมฉันขอถวายพร 8 ประการแก่พระองค์”[80]

ผะเหวดสันดรตรัสว่า “ข้าแต่ท้าวสักกะผู้ทรงเป็นใหญ่แห่งภูติทั้งปวง ถ้าพระองค์จะทรงประสาทพรแก่หม่อมฉัน

1. ขอให้พระบิดามารับหม่อมฉัน ขอพระบิดาทรงต้อนรับหม่อมฉันผู้ออกจากป่านี้ไปถึงเรือนของหม่อมฉันด้วยราชอาสน์

---

[79] ขุ.ชา.ม. 28/2278/534.

[80] ขุ.ชา.ม. 28/2292/537.

2. ขอให้หม่อมฉันไม่พึงพอใจในการฆ่าคน อนึ่งแม้ผู้นั้นจะเป็นนักโทษประหารชีวิต ผู้กระทำความผิดอย่างร้ายแรง ขอให้หม่อมฉันพึงได้ปลดปล่อยให้พ้นจากการประหารชีวิต

3. ขอให้ประชาชนทั้งหลาย ทั้งเด็กคนปานกลางและคนแก่ พึงเข้ามาอาศัยหม่อมฉันเลี้ยงชีวิต

4. ขอให้หม่อมฉันอย่าพึงล่วงละเมิดภรรยาผู้อื่น พอใจในแต่ภรรยาของตน ไม่ไปสู่อำนาจของหญิงทั้งหลาย

5. ข้าแต่ท้าวสักกะ ขอให้บุตรหม่อมฉันผู้พลัดพรากไปนั้น พึงมีอายุยืนนาน จงครอบครองแผ่นดินโดยธรรมเถิด

6. ต่อจากนั้น เมื่อราตรีสว่างขึ้นแล้ว ดวงอาทิตย์ขึ้นแล้ว ขออาหารทิพย์พึงปรากฏขึ้น

7. เมื่อหม่อมฉันนั้นให้ทานอยู่ ขออย่าให้ไทยธรรมหมดสิ้นไป เมื่อกำลังให้ ขอให้หม่อมฉันพึงทำใจให้ผ่องใส ครั้นให้แล้วขออย่าให้หม่อมฉันได้เดือดร้อนใจในภายหลัง

8. เมื่อพ้นอัตภาพนี้ไป ขอให้หม่อมฉันได้ไปสู่สวรรค์ อันเป็นการไปพิเศษ ครั้นจุติจากภพแล้ว ไม่ต้องกลับมาเกิดอีก[81]

ครั้นได้สดับพระดำรัสของผะเหวดสันดรแล้ว ท้าวสักกะจอมเทพได้ตรัสว่า “คงไม่นานนัก พระราชบิดาบังเกิดเกล้าของพระองค์ก็คงจะเสด็จมาเยี่ยมพระองค์” แล้วท้าวสักกะเทวราชก็ได้เสด็จกลับไปสู่หมู่ชาวสวรรค์

การทำดีแม้ไม่มีคนเห็นก็ยังเป็นความดีอยู่วันยังค่ำ แม้ไม่มีคนเห็นแต่เทพยดาอารักษ์เบื้องบนย่อมทราบ ฉะนั้น ขึ้นชื่อว่าดีแล้วจะทำต่อหน้าหรือลับหลังก็ยังเป็นพลังและมีผลเช่นเดียวกัน จะปิดทองหลังพระหรือหน้าพระทองก็ยังเป็นทองอยู่วันยังค่ำ เมื่อทำความดีมองไปข้างหน้าก็มีหวัง มองย้อนกลับมาข้างหลังก็เป็นสุขใจเสมอ บารมีขั้นสูงสุด เป็นสิ่งที่ทำได้ยากมาก เพราะการที่จะบริจาคบุตรและภรรยาให้กับใครนั้นปุถุชนคนธรรมดาไม่มีวันที่จะทำได้เลย

11) กัณฑ์มหาราช ประกอบด้วย 69 พระคาถา

พระเจ้ากรุงสญชัย เกิดความคิดถึงผะเหวดสันดร พระนางมัทรีและหลานทั้งสอง คือ พระชาลีและพระกัณหา วันนั้นตอนกลางคืนได้ทรงสุบินว่า มีบุรุษผู้หนึ่งได้นำดอกบัวสองดอกมาถวาย โปรดให้โหรหลวงทำนายความฝันทราบว่า จะได้ทรงพบพระญาติในเร็ววัน พระองค์ทรงยินดี ในไม่ช้าพราหมณ์ชูชกก็ได้พาสองกุมารมาถึงพระที่นั่ง ซึ่งเทพได้กำบังมิให้ใครรู้เห็น จนพระเจ้ากรุงสญชัยทอดพระเนตรเห็นสองกุมาร ก็ได้ให้อำมาตย์ไปนำชูชกและสองกุมารมาเข้าเฝ้า โปรดให้ชูชกเล่าถึงการนำสองกุมารมาแต่เขาวงกตจนถึงนครสีพี พวกอำมาตย์ติเตียนผะเหวดสันดรถึงการพระราชทานทารกทั้งหลาย พระชาลีกราบทูลสมเด็จพระอัยกาว่า เมื่อไม่มีทาส ม้า แม่ม้าอัสดร รถ และช้างกุญชร

---

[81] ขุ.ชา.ม. 28/2293/538.

ตัวประเสริฐแล้วจะพึงให้อะไรในเรือนเล่า พระเจ้ากรุงสญชัยตรัสสรรเสริญทานของผะเหวดสันดรแล้วถามว่าเจ้าเคยนั่งตักปู่ แต่บัดนี้เพราะเหตุไรจึงยืนอยู่ห่างไกล พระชาลีกราบทูลว่าตนเป็นทาสของพราหมณ์จึงยืนอยู่ห่างไกล พระเจ้ากรุงสญชัยตรัสว่า “พ่อชาลี บิดาของเธอทั้งหลายได้ตีราคาของพวกเธอไว้เท่าไรจึงให้พราหมณ์ ขอให้เธอทั้งหลายจงบอกปู่ตามความจริง”[82] พระชาลีทูลว่า “ข้าแต่พระอัยกา พระบิดาตีราคาหม่อมฉันมีราคาเท่ากับทองคำ 1,000 แท่ง ทรงตีราคาน้องกัณหาชินาราชกัญญาด้วยสัตว์พาหนะมีช้างเป็นต้นอย่างละ 100” พระเจ้ากรุงสญชัยตรัสสั่งให้มหาดเล็ก ไปนำทาส ทาสี โค ช้าง และโคอสุภราชอย่างละ 100 กับทองคำ 1,000 แท่ง มาให้แก่พราหมณ์เป็นค่าไถ่บุตร พร้อมตรัสให้พระชาลีทูลเชิญผะเหวดสันดรกลับพระนคร[83] พระชาลีกราบทูลว่า “ขอเดชะสมมติเทพ พระบิดาของหม่อมฉันเป็นผู้สูงสุดแห่งชาวกรุงสีพีคงไม่เสด็จมาเพราะคำของหม่อมฉัน ขอพระองค์ผู้เป็นสมมติเทพเสด็จไปเชิญพระบิดาของหม่อมฉันด้วยโภคะทั้งหลายด้วยพระองค์เถิด”[84] พระเจ้ากรุงสญชัยนอกจากทรงไถ่ตัวหลานและพระราชทานรางวัลให้แก่ชูชกมากมาย ยังจัดอาหารคาวหวานชั้นเลิศมาให้แก่ชูชกอีกด้วย ขอทานเฒ่าไม่เคยเห็นอาหารชั้นดี มีความโลภจะกินให้หมด จึงกินเข้าไปไม่หยุดจนกระทั่งท้องแตกตายไป พระเจ้ากรุงสญชัยทรงจัดพิธีเวียนเทียนบายศรีสมโภชรับขวัญหลานเป็นที่ยิ่งใหญ่สมเกียรติ[85]

ลำดับนั้น พระเจ้ากรุงสญชัยจึงตรัสสั่งเสนาบดีให้เตรียมกองพลให้พร้อมให้ชาวนิคมพราหมณ์และพวกปุโรหิตตามไป จากนั้นเป็นเหล่าทหาร 60,000 นาย จากนั้นเป็นช้างที่สูงใหญ่ 14,000 เชือก ประดับตกแต่งสวยงาม จากนั้นเป็นม้าสินธพชาติม้าอาชาไนย 14,000 ตัว ตกแต่งอลังการ จากนั้นเป็นขบวนรถ 14,000 คัน เสร็จแล้วมีพระชาลีและพระกัณหาเป็นผู้นำพลได้ยาตราไปยังเขาวงกต ช้างพลายอายุ 60 ปี บันลือก้องกระหึ่งอยู่ ช้างวรรณะก็บันลือกระหึ่งเช่นกัน เหล่าม้าอาชาไนยก็แผดเสียงร้องแหลมดังลั่น กองทัพของกรุงสีพีนี้จัดเป็นขบวนตั้งไว้ดีแล้ว มีพระชาลีและพระกัณหาเป็นผู้นำทางไปยังเขาวงกต

คนดีย่อมไม่ทุกข์นาน แม้ยามลำบากก็มีคนมาช่วยเหลือ ผู้มีความโลภเช่นชูชกย่อมไม่อิ่มในทรัพย์สมบัติ ละโมบบริโภคโดยไม่รู้จักประมาณ จนทำให้ตนเองได้รับผลกรรมนั้น ดังสุภาษิตที่ว่ามหาสมุทรไม่เต็มด้วยน้ำ ไฟไม่อิ่มด้วยเชื้อ คนโลภไม่อิ่มด้วยทรัพย์สมบัติ

12) กัณฑ์ฉกษัตริย์ ประกอบด้วย 36 พระคาถา

เมื่อพระเจ้ากรุงสญชัย พระนางผุสดี พระชาลีและพระกัณหา พร้อมทั้งเสนาอำมาตย์ทั้งหลายได้จัดกระบวนทัพไปเชิญผะเหวดสันดรเข้าสู่นครสีพี ซึ่งใช้เวลาเดินทางถึง 1 เดือน กับอีก 23

---

[82] ขุ.ชา.ม. 28/2223/542.

[83] ขุ.ชา.ม. 28/2224/542

[84].ขุ.ชา.ม. 28/2342/545.

[85] พระครูวินัยธรมานพ ปาลพันธ์, *เล่าความตามแหล่ในมหาเวสสันดร*, อ้างแล้ว, หน้า 118.

วันไปถึงเขาวงกต ก่อนที่จะเสด็จเข้าไปพระเจ้ากรุงสญชัยตรัสให้เข้าไปพบผะเหวดสันดร 3 คราว คือ พระองค์จะเข้าไปก่อน คราวที่ 2 พระนางผุสดีเข้าไป และสุดท้ายให้พระชาลีและพระนางกัณหาเข้าไปเพื่อลดความเศร้าโศก ผะเหวดสันดรได้ทรงสดับเสียงกึกก้องแห่งกองทัพเหล่านั้นก็ตกพระทัยกลัว เสด็จขึ้นภูเขา ทรงหวาดหวั่นพรั่นพรึงว่ากองทัพจะยกทัพมาฆ่าพระองค์ ส่วนพระนางมัทรีไม่เห็นร่วมด้วย เห็นว่าเป็นกองทัพของพระราชบิดายกมารับกลับพระนครหาใช่ศัตรูไม่ ผะเหวดสันดรกลับได้สติพิจารณาตามคำทูลของพระนางมัทรีก็เกิดความโสมนัส ชวนเอาพระนางมัทรีไปนั่งรอที่อาศรมทำพระทัยให้มั่นคง ลำดับนั้น พระเจ้ากรุงสญชัยก็เสด็จเข้าไปถึงอาศรมของผะเหวดสันดร ตรัสถามถึงความเป็นอยู่ เมื่อทราบความแล้วได้เชิญให้กลับไปครองพระนครสีพี ผะเหวดสันดรกราบทูลว่า “ข้าแต่ท้าวมหาราช ทายาทผู้มีมโนรสยังไม่สมบูรณ์ของหม่อมฉันผู้ประเสริฐแห่งชาวกรุงสีพี คือ พ่อชาลีและแม่กัณหาทั้งสองพระองค์ ยังตกอยู่ในอำนาจของพราหมณ์ผู้หยาบช้า มันเฆี่ยนตีพ่อชาลีและแม่กัณหาทั้งสองนั้นเหมือนเฆี่ยนตีโค ถ้าพระองค์ทรงทราบหรือได้สดับข่าวลูกทั้งสองของพระราชบุตรีนั้น ขอทรงพระกรุณารีบตรัสบอกแก่หม่อมฉันทั้งหลายด้วยเถิด”[86]

พระเจ้ากรุงสญชัยตรัสถึงกุมารทั้งสองว่า “กุมารทั้ง 2 คือ พ่อชาลีและแม่กัณหา พ่อได้ให้ทรัพย์แก่พราหมณ์แล้วไถ่ถอนมาลูกรัก ลูกอย่าได้กลัวเลย จงเบาใจเถิด”[87] เมื่อสามกษัตริย์ตรัสปราศรัยกันอยู่ พระนางผุสดีเทวีทรงเห็นว่า คงจักทำความโศกให้เบาบางแล้วบ้างจึงเสด็จไปสู่สำนักพระโอรส ผะเหวดสันดรและพระนางมัทรีก็เสด็จลุกต้อนรับถวายบังคม ในเวลาที่ถวายบังคมพระนางผุสดีเทวีอยู่ พระนางมัทรีก็ทอดพระเนตรเห็นพระโอรสพระธิดาเสด็จมาโดยสวัสดี ไม่สามารถจะทรงพระวรกายอยู่ทรงคร่ำครวญเสด็จไปสลบลงในที่นั้น ฝ่ายพระชาลีและพระกัณหาก็ทรงคร่ำครวญวิ่งตรงเข้าไปหาพระมารดาสลบลงในที่นั้นเหมือนกัน ฝ่ายผะเหวดสันดรเห็นดังนั้นก็ไม่อาจทรงกลั้นโศกาดูรไว้ถึงกับสลบล้มลง แม้พระชนกและพระชนนีก็ถึงกับสลบล้มลงในที่นั้นเหมือนกัน เหล่าราชบริษัทเห็นเหตุการณ์เช่นนั้นก็สลบล้มลงด้วยกันทั้งหมด ท้าวสักกเทวราชทรงดำริว่า กษัตริย์ทั้ง 6 องค์พร้อมด้วยราชบริษัทสลบลงเช่นนี้ ไม่มีใครสามารถลุกขึ้นรดน้ำลงบนสรีระของใครได้ จึงยังฝนโบกขรพรรษให้ตกลงขณะนั้น ฝนโบกขรพรรษได้ตกลง กษัตริย์ทั้ง 6 พระองค์ก็กลับฟื้นพระองค์ พร้อมกับเหล่าราชบริษัท ประชาราษฎร์ทั้งปวงพร้อมใจกันถวายบังคมวิงวอนให้ผะเหวดสันดรและพระนางมัทรีเสด็จกลับพระนครพร้อมให้ทรงเสวยราชสมบัติเป็นพระราชาแห่งนครสีพี

พรากมีวันพบ จากมีวันเจอ จากกันยามเป็นได้เห็นน้ำใจจากกันยามตายได้เห็นน้ำตา ส่วนการให้อภัย เป็นเหตุให้ลบรอยร้าวฉานบันดาลสันติสุขแก่ส่วนรวม เพราะสี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้ผิด บรรพชิตยังรู้เผลอ ความผิดพลาดเป็นเรื่องของมนุษย์ แต่การให้อภัยเป็นวิสัยของเทวดา

---

[86] พระครูวินัยธรมานพ ปาลพันธ์, *เล่าความตามแหล่ในมหาเวสสันดร*, อ้างแล้ว, หน้า 124

[87] ขุ.ชา.ม. 28/2386/551.

13) กัณฑ์นครกัณฑ์ ประกอบด้วย 48 พระคาถา

ผะเหวดสันดรพร้อมด้วยพระนางมัทรีกลับสู่พระนครสีพีหลังจากที่ถูกเนรเทศไปอยู่ที่เขาวงกตเป็นเวลา 1 ปี กับอีก 15 วัน ผะเหวดสันดรได้ทรงเพศเป็นพระราชา ทรงสนานพระเศียรแล้วทรงพัสตราภรณ์อันสะอาด ทรงประดับด้วยอาภรณ์ทุกอย่างสอดพระขรรค์แสง เสด็จขึ้นทรงพญาช้างปัจจัยนาค มีเหล่าทหาร 60,000 นาย ชื่นชมยินดีแวดล้อมพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นจอมทัพ[88] ผะเหวดสันดรและพระนางมัทรีดำรงสิริราชสมบัติตามเดิมแล้ว ทรงระลึกถึงความลำบากของตนในกาลก่อน รับสั่งให้ตีกลองนันทเภรีที่เขาวงกตประชาราษฎร์ช่วยกันประดับตกแต่งราชมรรควิถีให้งามตระการตาลาดด้วยดอกไม้ตั้งแต่กรุงสีพีเชตุดรจนถึงที่ประทับในเขาวงกต ผะเหวดสันดรเสด็จกลับโดยมีทหาร 60,000 นาย พวกสนมกำนัล แพศย์ พวกพราหมณ์ กองพลช้าง ม้า รถ และพลราบติดตามแวดล้อมโดยรอบ เหล่าทหารกล้าต่าง ๆ เดินนำหน้า กษัตริย์ทั้ง 6 พระองค์ ได้เสด็จกลับเข้าสู่พระนครสีพีที่รื่นรมย์ ซึ่งมีป้อมปราการและประตูเป็นอันมาก ประกอบด้วยข้าวน้ำอันอุดม ชาวชนบทและชาวนิคมต่างชื่นชมยินดีพร้อมใจกันมารับเสด็จ[89]

เมื่อผะเหวดสันดรเสด็จมาถึงแล้ว ชาวชนบทและชาวนิคมต่าง ๆ ก็พากันโบกผ้าสะบัดไปมา พระองค์รับสั่งให้นำกลองนันทเภรีไปตีในพระนครและสั่งให้ปลดปล่อยสัตว์ทั้งปวงจากเครื่องพันธนาการ ขณะที่ผะเหวดสันดรเสด็จเข้าพระนคร ท้าวสักกะเทวราชก็บันดาลให้ฝนทองตกลงมา ต่อมาผะเหวดสันดรก็ทรงปกครองกรุงสีพีโดยธรรม เป็นสุขทั่วกันตลอดมา ผะเหวดสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมีเบื้องหน้าแต่สิ้นพระชนม์ชีพ พระองค์ก็เสด็จเข้าถึงสวรรค์ชั้นดุสิต

ความดีที่ทำไว้ไม่สูญหายเพียงแต่จะให้ผลในตอนไหน ความดีที่ทำด้วยจิตอันเป็นกุศลสักวันจะต้องมีคนเห็นและเข้าใจ

อานิสงส์เวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์

ผู้ใดที่ได้ฟังมหาเวสสันดรชาดกและได้บูชานั้นจะทำให้เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จดังปรารถนา ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินเงินทอง มีความสุขความเจริญ หากผู้ใดได้บูชากัณฑ์ทานกัณฑ์นั้นจะทำให้เป็นผู้ที่มีข้าทาสบริวาร มีผิวพรรณวรรณะที่สดใส ผู้ใดที่ได้บูชากัณฑ์วนปเวสน์นั้นจะทำให้เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ศัตรูมิอาจกล้ากลาย เดินทางไปที่ไหนก็จะมีคนเมตตานิยมรักใคร่ ผู้ที่บูชากัณฑ์ชูชกจะทำให้เป็นคนที่มีทรัพย์สมบัติมาก มีผิวพรรณวรรณะผ่องใส เป็นที่รักของคนและเทวดา เมื่อมีครอบครัวก็จะมีครอบครัวที่สมบูรณ์มีแต่ความสุข ผู้ที่บูชากัณฑ์จุลพน จะทำให้เป็นผู้ที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ อีกทั้งยังมีที่อยู่อาศัยที่ร่มรื่น ผู้ที่บูชากัณฑ์มหาพน จะทำให้มีทรัพย์สมบัติมาก สมบูรณ์ด้วยข้าทาสบริวาร ผู้ที่บูชากัณฑ์กุมาร จะทำให้มี

---

[88] ขุ.ชา.ม. 28/2405/558.

[89] ขุ.ชา.ม. 28/2436/558.

ทรัพย์สมบัติ ยศถาบรรดาศักดิ์ เมื่อสิ้นบุญในชาตินี้ก็จะได้ไปเกิดพบพระศรีอริยเมตไตย ผู้ที่บูชากัณฑ์มัทรี จะทำให้มีอายุยืนยาว มีทรัพย์สมบัติ มีผิวพรรณผ่องใส มีลาภสักการะ ผู้ที่บูชากัณฑ์สักกบรรพ์ จะทำให้ได้รับความเมตตาจากคนและเทวดาทั้งหลาย มีข้าทาสบริวารที่เชื่อฟัง ผู้ที่บูชากัณฑ์มหาราช จะทำให้สมบูรณ์ด้วยโภคะทรัพย์ มีกัลยาณมิตรที่ดีคอยช่วยเหลือ ผู้ที่บูชากัณฑ์ฉกษัตริย์ จะทำให้มีทรัพย์สมบัติมากมาย มีคนนับหน้าถือตา ปราศจากศัตรูที่คอยปองร้าย ผู้ที่บูชากัณฑ์นครกัณฑ์ จะทำให้ได้รับความเมตตาจากบุคคลทั่วไป ตลอดจนถึงมีความสุขความเจริญในชีวิต ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังนั้น อานิสงส์ของการฟังธรรมมหาเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์นั้น ตามคติของชาวพุทธนั้นถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศลอย่างหนึ่ง นอกเหนือจากความสุขในโลกนี้แล้วนั้น เมื่อหมดอายุขัยในโลกนี้ย่อมที่จะได้ไปเกิดในโลกหน้าในยุคของพระศรีอริยเมตไตยนั่นเอง[90]

สรุปได้ว่า เวสสันดรชาดก เป็นเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะทรงอุบัติเป็นพระโคดมพุทธเจ้า มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า มหาชาติชาดก ในการเทศนาเรียกว่าเทศน์มหาชาติ มีมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย การเทศน์มหาชาติ คือ การชี้แจงหรือการเล่าเรื่องราวของเวสสันดรชาดกว่าด้วยพระบุพจริยาของพระพุทธองค์ในอดีตชาติ เมื่อเสวยพระชาติเป็นผะเหวดสันดรทรงบำเพ็ญบารมีเป็นชาติสุดท้าย ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวสสันดรชาดกนั้นเป็นพุทธพจน์ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่พระภิกษุสงฆ์และพระประยูรญาติ ณ นิโครธารามกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อลดทิฏฐิมานะของพระประยูรญาติ มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ สามารถสรุปสาระสำคัญของเวสสันดรชาดก ดังนี้ 1) กัณฑ์ทศพร เรื่องพระนางผุสดีจะจุติเป็นมารดาของผู้มีบุญและได้รับพร 10 ประการจากพระอินทร์ 2) กัณฑ์หิมพานต์ ผะเหวดสันดรประสูติที่กลางตลาด เมื่อได้สืบราชสมบัติต่อพระราชบิดา ได้พระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์แก่กษัตริย์แคว้นกลิงคราษฎร์ และถูกเนรเทศไปอยู่เขาวงกตป่าหิมพานต์ 3) กัณฑ์ทานกัณฑ์ ก่อนผะเหวดสันดรเสด็จไปอยู่ป่า ได้พระราชทานสัตตสดกมหาทาน คือ ช้าง ม้า รถ ทาสชาย ทาสหญิง โคนม และนางสนม อย่างละ 700 4) กัณฑ์วนประเวสน์ ผะเหวดสันดร พร้อมด้วยพระนางมัทรี พระชาลีและพระกัณหา เสด็จจากเมืองผ่านแคว้นเจตราษฎร์จนเสด็จถึงเขาวงกตในป่าหิมพานต์ 5) กัณฑ์ชูชก ชูชกแก่ได้นางอมิตตดาเป็นภรรยา ถูกใช้ให้ไปขอสองกุมาร แล้วได้พบพรานเจตบุตร ได้ลวงพรานเจตบุตรให้บอกทางไปยังเขาวงกต 6) กัณฑ์จุลพน ชูชกเดินผ่านป่าเขาตามเส้นทางที่พรานเจตบุตรบอกไว้จนถึงที่อยู่ของอัจจุตฤาษี 7) กัณฑ์มหาพน ชูชกได้ลวงอัจจุตฤาษี ให้บอกทางผ่านป่าไม้ใหญ่ไปยังเขาวงกตที่ประทับของผะเหวดสันดร 8) กัณฑ์กุมาร ชูชกทูลขอสองกุมารจากผะเหวดสันดร ได้แล้วทุบตีสองกุมารเฉพาะพระพักตร์ แล้วพาเดินกลับพระนคร 9) กัณฑ์มัทรี พระนางมัทรีออกตามหาสองกุมารตลอดทั้งคืนจนสลบเมื่อฟื้นแล้วจึงทราบความ

---

[90] พระธรรมราชานุวัตร (ฟู อตฺตสิโว), *มหาชาติภาคพายัพ สำนวนเอก ฉบับสร้อยสังกร*, (กรุงเทพมหานคร: พิทักษ์อักษร, 2546), หน้า 2-6.

จริง พระนางก็ทรงอนุโมทนาด้วย 10) กัณฑ์สักกบรรพ พระอินทร์แปลงกายเป็นพราหมณ์ชรามาทูลขอพระนางมัทรีแล้วถวายคืนแด่ผะเหวดสันดร 11) กัณฑ์มหาราช เทวดาดลใจให้ชูชกพาสองกุมารเดินทางไปนครสีพีพระเจ้ากรุงสญชัยทรงไถ่สองกุมารและทรงพระราชทานทุกอย่างตามปรารถนา 12) กัณฑ์ฉกษัตริย์ พระเจ้ากรุงสญชัย เสด็จไปทูลเชิญผะเหวดสันดรและพระนางมัทรีกลับพระนคร เมื่อกษัตริย์ทั้งหกพระองค์ทรงพบกันก็ทรงสลบ ฝนโบกขรพรรษตกจึงฟื้นขึ้น 13) กัณฑ์นครกัณฑ์ กษัตริย์หกพระองค์เสด็จกลับพระนครสีพี ผะเหวดสันดรได้ครองราชย์ดังเดิม บ้านเมืองเกิดความสมบูรณ์พูนสุข ซึ่งผู้ศึกษาจะได้นำสาระสำคัญมาวิเคราะห์ให้ทราบถึงหลักจริยศาสตร์ที่ปรากฏในแต่ละกัณฑ์ เพื่อให้เห็นว่าในแต่ละกัณฑ์มีหลักความประพฤติที่เป็นความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด สมควรหรือไม่ อย่างไร และมีคุณค่าต่อจิตใจและสังคมอย่างไร

2.5 การท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

2.5.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลินพักผ่อนหย่อนใจและเป็นการเดินทางที่มีเงื่อนไข 3 ประการคือ

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพหรือหารายได้[91]

ปรีชา แดงโรจน์ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ซึ่งกระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำ โดยปกติจะเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกลและการเดินทางนั้นจะมีการค้างแรมหรือไม่[92]

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว เป็นเรื่องของการเดินทางที่เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ มิใช่ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้างแต่เพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ เช่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจความสนุกสนานเพลิดเพลิน การศึกษาศาสนากีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อธุรกิจการประชุมสัมมนา เป็นต้น มิฉะนั้นก็จะเป็นการเดินทางที่ไม่ใช่การท่องเที่ยว[93]

---

[91] ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, *การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว,* (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษย์ศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550), หน้า 41.

[92] ปรีชา แดงโรจน์, *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสู่ศตวรรษที่ 21,* (กรุงเทพมหานคร: ไฟร์ แอนด์ โฟร์ พรินติ้ง, 2544), หน้า 8.

[93] บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*, (กรุงเทพมหานคร: เพรส แอนด์ ดีไซน์, 2548), หน้า 41.

ฐิรชญา มณีเนตร กล่าววว่า การท่องเที่ยว หมายถึงการเดินทางของมนุษย์จากสถานที่ใดสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง หรือการเดินทางจากถิ่นพำนักที่อาศัยไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจไปและเป็นการเดินทางด้วยเหตุผลของการท่องเที่ยวมิใช่ เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้เช่น การเดินทางเพื่อการพักผ่อน การเดินทางเพื่อไปชมการแข่งขันกีฬาการเดินทางเพื่อการศึกษาการเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนาการเดินทางเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้องหรือเพื่อนการเดินทางเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นต้น[94]

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ให้ความหมายว่าการท่องเที่ยวเป็นการนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่างที่มีการเดินทางจากที่หนึ่งไปที่หนึ่ง ซึ่งมักหมายถึงเดินทางจากที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้นจากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านปฏิสัมพันธ์และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ[95]

รัชพร จันทร์สว่าง ให้ความหมายของการท่องเที่ยว หมายถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหลการโยกย้ายของการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวเพื่อวัตถุประสงค์ใด ๆที่ไม่ใช่เพื่อการหารายได้[96]

McIntosh R.W. & Gupta S. ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวเป็นการเดินทางเพื่อจุดหมายต่าง ๆ โดยมีมูลเหตุจูงใจ 4 ประเภท ดังนี้

1. มูลเหตุจูงใจทางด้านกายภาพ หมายถึงความต้องการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เช่น เข้าร่วมกิจกรรมทางการกีฬา หรือรักษาสุขภาพ พักผ่อนตากอากาศชายทะเลหรือร่วมกิจกรรมบันเทิงอื่น ๆ

2. มูลเหตุจูงใจทางวัฒนธรรม หมายถึงความต้องการเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ในแหล่งอื่นที่มิใช่ที่อยู่เดิม ไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปวัฒนธรรม นาฏศิลป์ดุริยางคศิลป์ประเพณีต่าง ๆ

3. มูลเหตุจูงใจด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หมายถึง ความต้องการพบปะสังสรรคกับผู้คนใหม่ ๆ หรือเพื่อนเก่า ญาติพี่น้อง

---

[94] ฐิรชญา มณีเนตร, *ไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว,* คณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยขอนแก่น, (ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา, 2552), หน้า 10.

[95] สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, *การพัฒนาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,* (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542), หน้า 20.

[96] รัชพร จันทร์สว่าง, *ความหมายของนักท่องเที่ยว,* ภาควิชารัฐศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 12.

4. มูลเหตุจูงใจด้านสถานภาพและเกียรติภูมิหมายถึง ความต้องการพัฒนาตนเองใหม่ฐานะหรือเกียรติภูมิสูงอาจเป็นไปเพื่อการศึกษาการประชุมและการติดต่อธุรกิจ[97]

Lumsdon ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ติดต่อและสัมพันธ์กับกิจกรรมของบุคคลโดยสามารถเกิดขึ้นจากการที่เดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนและการติดต่อธุรกิจ ซึ่งเอาเหตุผลกระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการเดินทางและการท่องเที่ยว[98]

ดังนั้น การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่ต่าง ๆ เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจและพึงพอใจของผู้เดินทาง เช่น การเดินทางเพื่อการพักผ่อนการเดินทาง การเดินทางเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเดินทางเพื่อการศึกษา การเดินทางเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้องหรือเพื่อน เป็นต้น ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

2.5.2 สถานที่ท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

1. หอโหวด 101 เป็นแลนด์มาร์คล่าสุดของเมืองร้อยเอ็ดที่เด็ดมาก กับการเป็นหอคอยชมเมืองความสูง 101 เมตร หรือเท่ากับตึก 35 ชั้น ตั้งอยู่ไม่ไกลกับบึงพลาญชัย สร้างโดยใช้รูปแบบของโหวดซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านประจำจังหวัดร้อยเอ็ดมาเป็นหน้าตาภายนอก ที่ชั้นบนสุดเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและองค์พระพุทธรูปประจำเมืองนี้ ชั้นรองลงมายังมีร้านอาหาร หอชมเมือง พิพิธภัณฑ์ สกายวอล์ค และร้านขายของที่ระลึกน่าช้อปมากมาย แวะร้อยเอ็ดเมื่อไหร่ไปจัดเลย

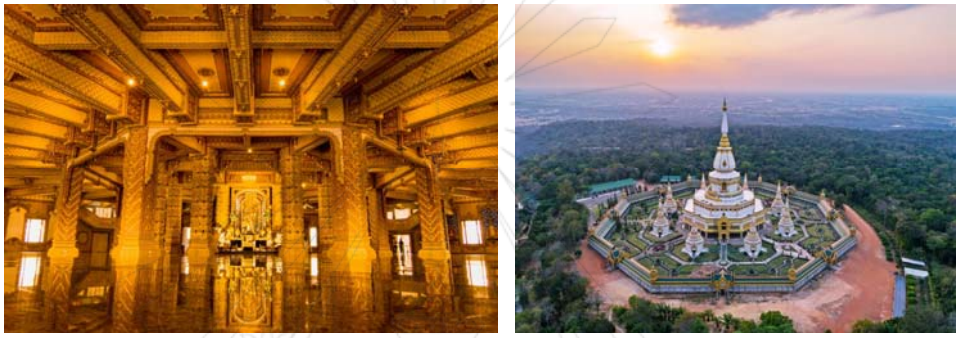
ภาพที่ 2.18 หอโหวด 101 อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

---

[97] McIntosh, Robert W., and Chorles R. Goeldner, *Tourism : Principles, Practices, Philosophies*, (New York : Wiley Press, 1986), p. 15.

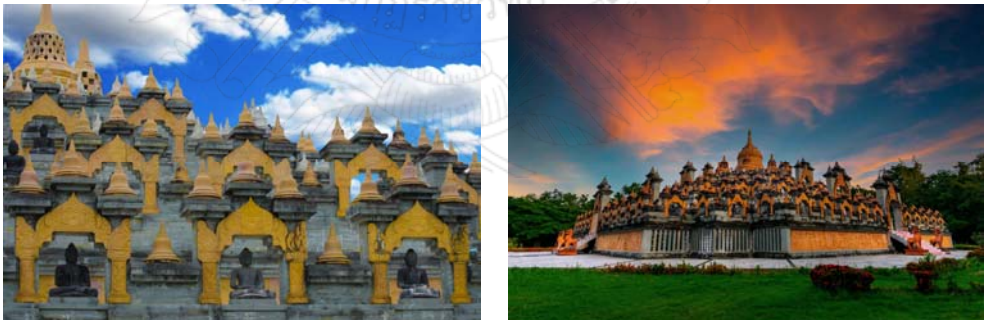
[98] Lumsdon, *Motivation and Personnality*, (กรุงเทพฯ: เอ็กซเปอร์เน็ท, 1999), p. 20.

2. พระมหาเจดีย์ชัยมงคล นับเป็นองค์เจดีย์ขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย ด้านในเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ โดยบริเวณทั้งหมดมีเนื้อที่ 101 ไร่ สร้างในรูปแบบที่ใช้ศิลปะองค์พระปฐมเจดีย์ของภาคกลางกับองค์พระธาตุพนมของภาคอีสานมาผสมผสานกัน มีความกว้าง / ยาว / สูง อย่างละ 101 เมตร โดยภายหลังเพิ่มยอดฉัตรทองคำบริเวณยอดเจดีย์ทำให้มีความสูงรวม 109 เมตร ว่ากันว่าการมากราบนมัสการที่นี่ จะให้ผลในด้านหน้าที่การงานเป็นพิเศษเลยจ้า ถึงร้อยเอ็ดแล้วมาต้องมาดู

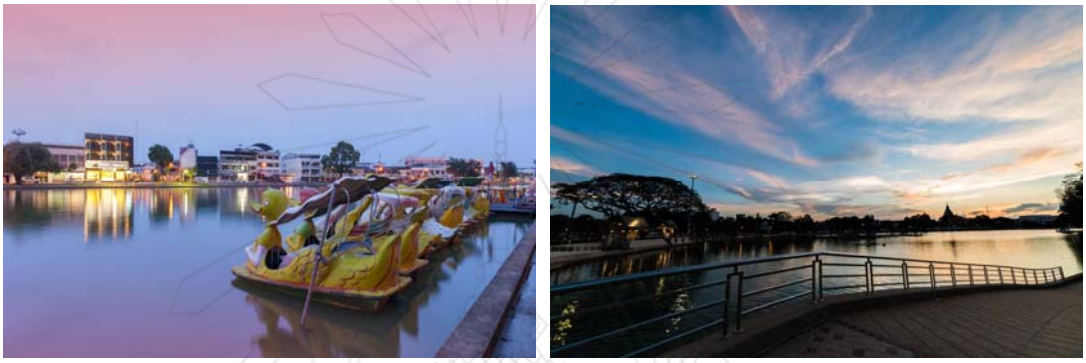
ภาพที่ 2.19 พระมหาเจดีย์ชัยมงคล อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

3. วัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) นับเป็นวัดสวยอีกแห่งที่สายบุญไม่ควรพลาด แถมยังเหมาะกับคนที่อยากหาโอกาสไปชมบูโรพุทโธเมืองอินโดฯ ซักครั้ง แต่ยังไปไม่ได้ เพราะนี่คือเจดีย์หินทรายธรรมชาติแห่งแรกของประเทศไทยซึ่งสร้างโดยใช้บูโรพุทโธเป็นต้นแบบ ตัวเจดีย์มีทั้งหมด 7 ชั้น ซึ่งบริเวณกลางองค์เจดีย์ เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากประเทศอินเดีย บริเวณยอดเจดีย์เป็นทองคำน้ำหนักถึง 101 บาท เป็นอีกพิกัดที่มาเที่ยวก็ได้ มาไหว้พระ

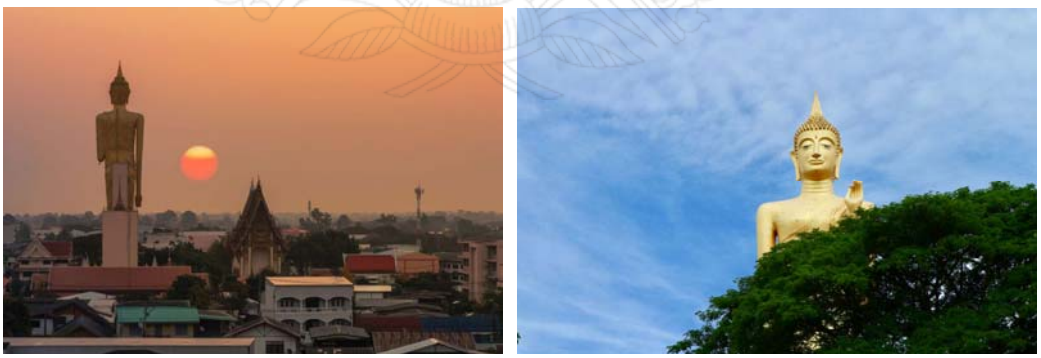
ภาพที่ 2.20 เจดีย์บูโรพุทโธ วัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

4. บึงพลาญชัย บึงใหญ่กลางเมืองร้อยเอ็ดที่มีลักษณะเป็นเกาะกลางน้ำ ที่ถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์ของเมืองร้อยเอ็ด และกลายมาเป็นแลนด์มาร์คที่ผู้คนนิยมมาพักผ่อนหย่อนใจ ภายในเนื้อที่กว้างขวางถึงประมาณ 2 แสนตารางเมตรแห่งนี้ มีทั้งสวนไม้ดอกไม้ประดับขนาดใหญ่ รวมถึงยังมีจักรยานน้ำและกิจกรรมมากมายให้ได้เพลินกัน นอกจากนั้นยังมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ให้ผู้คนได้แวะไปกราบไหว้ขอพรกันมากมาย ไม่ว่าจะเป็นศาลหลักเมืองหรือองค์พระพุทธรูปปางลีลาขนาดใหญ่ เป็นพิกัดที่ไปพักผ่อนก็ได้ไปไหว้พระก็ดีเชียว

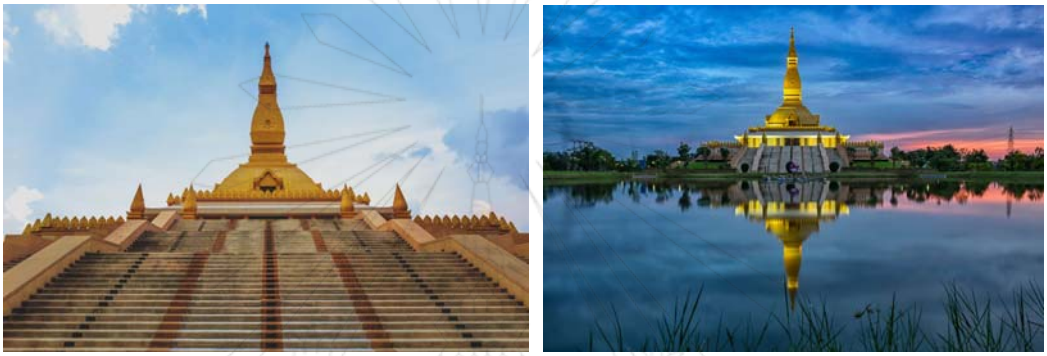
ภาพที่ 2.21 บึงพลาญชัย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

5. วัดบูรพาภิราม มาร้อยเอ็ดทั้งที สายมูตัวจริงต้องไม่พลาดที่จะแวะไปกราบนมัสการองค์พระพุทธรูปปางประทานพรที่สูงที่สุดในประเทศไทย หรือองค์หลวงพ่อใหญ่ซึ่งประดิษฐานอย่างโดดเด่นในวัดนี้ ด้วยความสูงรวมถึง 67 เมตร 85 เซนติเมตร ทำให้ที่นี่กลายเป็นพิกัดที่โดดเด่นมองเห็นได้จากอีกหลายมุมของตัวเมือง ที่ฐานองค์พระถูกใช้เป็นพิพิธภัณฑ์และด้านในมีที่ประดิษฐานองค์พระบรมสารีริกธาตุที่ถูกอัญเชิญมาจากประเทศอินเดียให้แวะขอพรกันด้วยนะ เด็ดขนาดนี้ ไม่แวะมาก็เหมือนว่ายังไม่ถึงร้อยเอ็ดอย่างแท้จริง

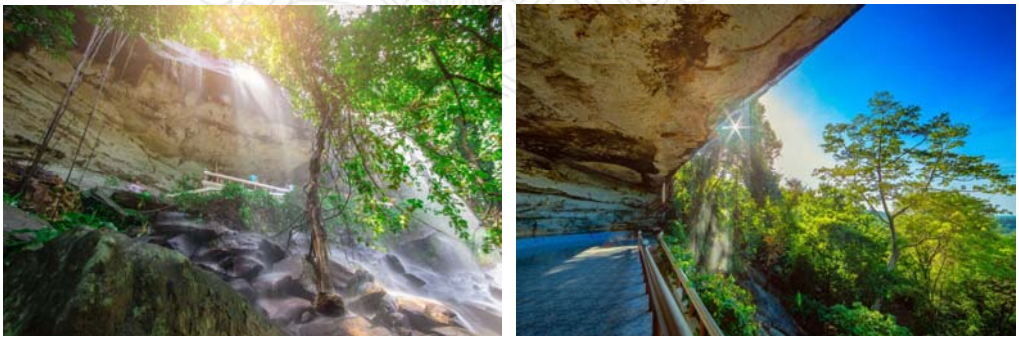
ภาพที่ 2.22 พระพุทธรัตนมงคลมหามุนี วัดบูรพาภิราม อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

6. เจดีย์มหามงคลบัว มั่นใจว่าสายบุญตัวจริงทั้งหลาย ต้องไม่มีใครไม่รู้จักหลวงตามหาบัวแห่งวัดป่าบ้านตาด และเจดีย์นี้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่หลวงตามหาบัว เพื่อใช้เป็นสถานที่เผยแพร่ธรรมะและใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตัวเจดีย์แบ่งออกเป็น 4 ชั้น ทำหน้าที่คล้ายพิพิธภัณฑ์ขนาดย่อม รวบรวมเรื่องราวของเพลงพื้นบ้านอีสาน หนังสือธรรมะ และรูปเหมือนของเกจิอาจารย์ชื่อดังมากมาย นับเป็นแลนด์มาร์คอีกแห่งที่ต้องแวะไปไหว้เมื่อไปถึงเมืองนี้เลยทีเดียว

ภาพที่ 2.23 เจดีย์มหามงคลบัว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

7. น้ำตกถ้ำโสดา ความ unseen ของน้ำตกถ้ำโสดา คือการเป็นน้ำตกที่ไม่ได้มีไว้เพื่อให้เราได้แวะมาชมความสวยหรือลงเล่นน้ำเหมือนน้ำตกทั่วไปเท่านั้น แต่ยังมีความอัศจรรย์ของเจดีย์หินที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ นอกจากนั้นยังเป็นน้ำตกที่เราสามารถเดินชมได้ทั้งจากด้านหน้าและด้านในน้ำตกด้วยจ้า เพราะด้านหลังน้ำตกจะมีชะง่อนหินผาลักษณะคล้ายถ้ำให้เดินเข้าไปได้ ภายในยังเป็นที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูปศากยมุนีโคดมให้คนไปเที่ยวได้แวะกราบกันอีกด้วยนะ ได้ชมน้ำตกสวยๆ แถมยังได้ไหว้พระในที่เดียวกัน

ภาพที่ 2.24 น้ำตกถ้ำโสดา อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

8. ปรางค์กู่ ปรางค์กู่หรือปราสาทหนองกู่ ในอำเภอธวัชบุรี ของจังหวัดนี้นั้น เป็นโบราณสถานในสไตล์ขอม ซึ่งเชื่อกันว่าเคยทำหน้าที่เป็นอโรคยาศาลและเป็นศาสนสถาน โดยสันนิษฐานว่าถูกสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งเป็นผู้บูรณะนครธมอันยิ่งใหญ่ และสร้างปราสาทบายนอันแสนจะน่าอัศจรรย์ในประเทศกัมพูชา แม้ในปัจจุบันปรางค์กู่จะทรุดโทรมลงไปตามเวลา แต่ก็ยังมีโบราณวัตถุอีกหลายชิ้นจัดแสดงให้ชมกัน โดยบางส่วนนั้นถูกนำไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ร้อยเอ็ดแล้วจ้า ด้านในมีองค์พระให้แวะกราบขอพรกันได้ด้วยนะ รับรองว่ายังไม่หลุดคอนเซ็ปท์เที่ยวแบบฉบับสายมูแน่นอน

ภาพที่ 2.25 ปรางค์กู่ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

9. วัดป่าโนนสวรรค์ สำหรับสายบุญหรือสายมูที่มีความสุขกับการได้เดินดูดีเทลแปลกตาในวัดที่ไป บอกเลยว่าพลาดวัดนี้ไม่ได้ด้วยประการทั้งปวงเลยจ้า เพราะด้านในตัววัดแห่งนี้เต็มไปด้วยประติมากรรมปูนปั้นหลากหลายหน้าตา ทั้งที่มาจากพุทธประวัติ วรรณคดีไทย หรือจำลองแบบมาจากวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่น นอกจากนี้ ที่นี่ยังมีชื่อเรียกว่าวัดหม้อดินด้วยนะ เพราะหลายมุมของวัดมีการนำหม้อดินซึ่งเป็นสินค้าของชาวบ้านมาประดับตกแต่งไว้มากมาย ได้ไหว้พระท่ามกลางบรรยากาศแปลกตา รับรองว่าเพลินชัวร์

ภาพที่ 2.26 เจดีย์หม้อ บ้านเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

10. ถนนคนเดินสาเกตนคร พักการไหว้พระไว้ประเดี๋ยว เพราะอยากชวนไปเดินเที่ยว ชิม ช้อป ชม ในถนนคนเดินประจำเมืองร้อยเอ็ดเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศกันบ้าง ถนนคนเดินแห่งนี้อยู่ข้างไฮเปอร์มาร์ท ถนนคชพลายุกต์ ในตัวเมืองร้อยเอ็ดเลยจ้า ทีเด็ดของถนนคนเดินแห่งนี้ก็คงหนีไม่พ้นอาหารคาวหวานรสแซ่บประจำถิ่นที่มีให้กินกันแบบจุกๆ ไปเลยนะ นอกจากนั้นยังมีเสื้อผ้า ของใช้ และของที่ระลึกน่าสนใจอีกเพียบจ้า แวะมารับความชิลล์กันได้เลย

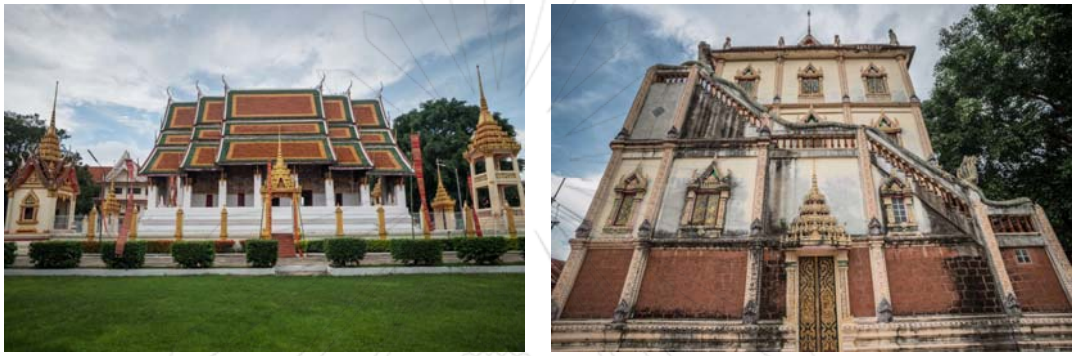
ภาพที่ 2.27 ถนนคนเดินตรงข้ามโรงเบียร์ร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

11. กู่กาสิงห์ แวะมาเอาใจสายประวัติศาสตร์กันบ้างดีกว่า กับอีกพิกัดที่น่าสนใจอย่างกู่กาสิงห์ ซึ่งเป็นโบราณสถานในรูปแบบศิลปะเขมรในพื้นที่ค่อนข้างใหญ่ และยังเรียกได้ว่าค่อนข้างสมบูรณ์มากด้วยจ้ะ ด้านในมีปรางค์ 3 องค์ซึ่งตั้งอยู่บนฐานศิลาแลง มีบรรณาลัยอยู่สองข้างด้านหน้า รายล้อมด้วยซุ้มประตูสี่ทิศและคูน้ำรูปเกือกม้า หลายมุมยังมีลวดลายแกะสลักบนหินสวยๆ ให้ชมกันด้วยนะ เชื่อว่าสายประวัติศาสตร์น่าจะถูกใจเชียว

ภาพที่ 2.28 กู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

12. วัดกลางมิ่งเมือง เป็นวัดเก่าแก่ กลางเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งเก่าไม่เก่าก็สันนิษฐานว่าสร้างตั้งแต่ก่อนจะเกิดเมืองนี้ด้วยซ้ำ ว่ากันว่าในยุคอดีต วัดนี้เคยถูกใช้เป็นที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาด้วยนะ ส่วนภายในวัดมีพระอุโบสถซึ่งสร้างตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย มีลวดลายจิตรกรรมพุทธประวัติที่งดงาม ด้านในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธมิ่งเมือง ซึ่งเป็นองค์พระประธานในอุโบสถ และยังมีอาคารเก่าแก่ต่างๆ อีกมากมาย แวะไปเช็คอินกันได้

ภาพที่ 2.29 วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

13. กู่พระโกนา เป็นอีกหนึ่งโบราณสถานในรูปแบบสถาปัตยกรรมเขมรโบราณของเมืองร้อยเอ็ดที่น่าสนใจ กู่พระโกนานั้นมีขนาดไม่ใหญ่มาก ประกอบด้วยปรางค์อิฐ 3 องค์เรียงจากทิศเหนือไปใต้ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีกำแพงและซุ้มประตูเข้า - ออก มีซุ้มพระทั้ง 4 ทิศ สันนิษฐานกันว่าที่นี่อาจจะถูกสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 16 กันเลยนะ ถึงไม่ใหญ่แต่มีดีเทลเล็ก ๆ หลายจุดให้เดินดูกันด้วยจ้า คนรักประวัติศาสตร์และโบราณสถานต้องมา

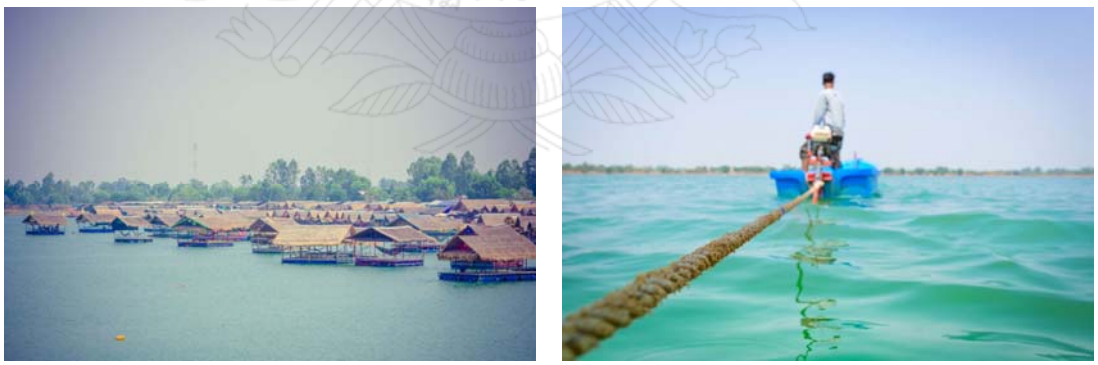
ภาพที่ 2.30 กู่พระโกนา อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

14. วัดเหนือ ว่ากันว่านี่คือวัดที่น่าจะเก่าแก่ที่สุดของจังหวัดร้อยเอ็ดเลยนะ เพราะมีการค้นเจอหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณอายุกว่า 1,000 ปีกันในแถบนี้ด้วยจ้า วัดนี้ถูกสร้างขึ้นมาตั้งแต่ตอนที่จังหวัดร้อยเอ็ดยังเป็นเพียงหมู่บ้านเล็กๆ ที่ชื่อว่าบ้านกุ่มฮ้างโน่นเลยละ ด้านในวัดเหนือมีองค์พระพุทธชยันตีมหามุนีบพิธ ซึ่งเป็นองค์พระประจำวัดเหนือที่มีขนาดใหญ่โตโดดเด่นเห็นมาแต่ไกล แถมด้านในวัดยังมีโบราณสถานและโบราณวัตถุอีกมากมายให้ได้แวะชมแวะกราบกันได้ด้วยจ้า มาร้อยเอ็ดต้องปักหมุดที่นี่นะ ไม่งั้นจะเสียชื่อความเป็นสายมูไม่รู้ด้วย

ภาพที่ 2.31 วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

15. ชีหัวโนน ชีหัวโนนนั้นได้ชื่อว่าเป็นทะเลเมืองร้อยเอ็ดเลยนะ เพราะที่นี่มักถูกใช้เป็นพิกัดพักผ่อนหย่อนใจของผู้คนในละแวกนี้ ความชิลล์คือการมีแพลอยน้ำแยกเป็นหลังเดี่ยวให้เราได้นั่งเที่ยวนั่งพักกันแบบเป็นส่วนตัวเลยจ้า แถมยังมีร้านอาหาร ห้องน้ำ ร้านเช่าห่วงยางและอุปกรณ์เล่นน้ำให้บริการอยู่นะ มาร้อยเอ็ดแล้วอยากพักผ่อนเสพบรรยากาศสบายๆ เล่นน้ำคลายร้อนกัน ต้องมามันที่ชีหัวโนนนี่ละ

ภาพที่ 2.32 ชีหัวโนน อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด

2.6 สรุป

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นที่ราบสูง ตั้งอยู่ใจกลางของภาคอีสาน (20 จังหวัด) แบ่งการปกครองเป็น 20 อำเภอ 192 ตำบล มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 8 คน มีประชากรประมาณ 1,300,000 กว่าคน มีโบราณสถานโบราณวัตถุตามบริเวณวัด (โบราณ) มีคำขวัญประจำจังหวัดร้อยเอ็ด ว่า “สิบเอ็ดประตูเมืองงาม เรืองนามพระสูงใหญ่ ผ้าไหมสาเกต บุญผะเหวดประเพณี มหาเจดีย์ชัยมงคล งามน่ายลบึงพลาญชัย เขตกว้างไกลทุ่งกุลาโลกลือชาข้าวหอมมะลิ” จากคำขวัญแสดงให้เห็นว่า จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดที่บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น สัญลักษณ์อันน่าภาคภูมิใจคือ โหวด ที่ตั้งเด่นเป็นสง่าในสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด มองเห็นไกลในรัศมีทั้ง 4 ทิศ ประเพณีประจำปีที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ส่งเสริมคือ ประเพณีบุญผะเหวด จัดขึ้นในวันเสาร์-อาทิตย์แรกของเดือนมีนาคมทุกปี ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด เป็นงานบุญเก่าแก่คู่กับจังหวัดร้อยเอ็ดมานานกว่า 100 ปี เป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง “ผะเหวดสันดรชาดก” ในภาคอีสาน เรียกว่า “เทศน์ผะเหวด” ซึ่งตามตำนานมหาชาดก ผะเหวดสันดร ถือเป็นพระชาติสุดท้ายที่สำคัญยิ่งของพระพุทธเจ้า เนื่องจากเป็นพระชาติที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมหาทานบารมีอันยิ่งใหญ่ ดังนั้น ผู้ที่มาร่วมงานประเพณีบุญผะเหวดจะได้ร่วมกันส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงการบำเพ็ญทานบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้รับบุญผะเหวดบุญมหาชาติ ถือเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรมประเพณี อันดีงามของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณี 12 เดือนที่เกี่ยวเนื่องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสาน ยึดถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณ มีแนวปฏิบัติแตกต่างกันไปในแต่ละเดือนเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำเนินชีวิต "ฮีตสิบสอง"มาจากคำว่า "ฮีต" อันหมายถึงจารีต การปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี "สิบสอง" คือประเพณีที่ปฏิบัติตามเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือน บุญผะเหวด จัดอยู่ในฮีตที่ 4 หรือ บุญเดือนสี่ คำว่า "ผะเหวด" เป็นภาษาอีสาน มีที่มาจากงานประเพณีผะเหวดสันดรชาดกในภาษาภาคกลาง หรืองานบุญมหาชาติ ที่เป็นพระนามขององค์สัมมาสัมพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง บุญผะเหวดร้อยเอ็ดเป็นงานบุญอันเก่าแก่ที่อยู่คู่กับชาวร้อยเอ็ดมานานกว่า 100 ปี แต่ได้รับการฟื้นฟูให้เป็นประเพณีประจำจังหวัด ในปี พ.ศ. 2534 โดยสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ในขณะนั้น พร้อมด้วยชาวร้อยเอ็ดทุกคน การจัดงานบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดนั้น มีความเชื่อกันว่าหากได้ฟังเทศน์บุญผะเหวดครบ 13 กัณฑ์ จบภายในวันเดียวและจัดพิธีตั้งเครื่องคาย (บูชา) ได้ถูกต้อง อานิสงส์จะดลบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตร ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุข สงบ แต่ในทางกลับกันหากตั้งเครื่องคายไม่ถูกต้อง ก็จะดลบันดาลให้เกิดอาเพศต่าง ๆ นานา ทั้งนี้ การจัดงานบุญผะเหวด

แต่ละครั้งเป็นงานบุญสำคัญที่ทุกคนในหมู่บ้านได้ร่วมแรงร่วมใจกันจัดขึ้น นอกจากการฟังเทศน์มหาชาติแล้ว ประเพณีนี้ ยังแฝงไว้ด้วยความเชื่อหลายประการเข้าไว้ด้วยกัน ที่สำคัญได้แก่ ความเชื่อเรื่องพระอุปคุต ซึ่งเป็นพระผู้รักษาพิธีให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ตั้งแต่ต้นจนจบ การจัดงาน “มหาทานบารมี ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาและเผยแผ่การบำเพ็ญทานบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมถึงอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของจังหวัดร้อยเอ็ด ตลอดจนส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างความรัก ความสามัคคีของประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

บทที่ 3
หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมผลงานที่เกี่ยวกับแนวคิด หลักการ จากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ที่เกี่ยวเนื่องในหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด พร้อมทั้งสรุปแนวคิดท้ายบท ตามประเด็นดังต่อไปนี้

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญา

3.2 ความหมายของหลักพุทธปรัชญา

3.3 ความสำคัญของพุทธปรัชญาทางสังคม

3.4 ประเภทหรือสาขาของหลักพุทธปรัชญา

3.5 หลักการ วิธีการ และเป้าหมายของพุทธปรัชญา

3.6 หลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

3.7 ปัญหาที่เกิดขึ้นในประเพณีบุญผะเหวด

3.8 สรุป

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาจะปรากฏอยู่ในพระสูตร และเริ่มต้นด้วยปรัชญาของพุทธศาสนาแบบอินเดีย จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาพัฒนาการแนวคิดของพุทธปรัชญาในอินเดีย ที่ถือเป็นแหล่งกำเนิด โดยการทำความเข้าใจในพุทธปรัชญาจึงควรเริ่มต้นในประเด็น ปรัชญาอินเดียโดยเฉพาะปรัชญาที่ปฏิเสธความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าคือปรัชญาของพระพุทธเจ้า โดยเริ่มจากประวัติศาสตร์พุทธศาสนาที่เป็นพื้นฐานความเข้าใจในพุทธปรัชญา[1]

3.1.1 ประวัติพระพุทธศาสนา

1) กำเนิดพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เป็นหนึ่งในสามศาสนาที่สำคัญ ๆ ของโลก มีแหล่งกำเนิดในดินแดนที่เรียกกันว่า “ชมพูทวีป” ปัจจุบันได้ถูกแบ่งออกไปเป็นหลายประเทศ เช่น

---

[1] พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, พุทธปรัชญา: วิเคราะห์และวิจารณ์. *วารสาร ศึกษาศาสตร์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2560.* 5(1), 86-108.

อินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ ภูฏาน และเนปาล เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงถือกำเนิด ณ ดินแดนที่อยู่ทางเหนือของชมพูทวีป ปัจจุบันดินแดน แห่งนั้นอยู่ในเขตแดนประเทศเนปาล ทรงประสูติที่สวนลุมพินีวัน ซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับนครเทวทหะในวันวิสาขะ เพ็ญเดือน 6 ทรงเป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะกษัตริย์ผู้ครองนครกบิลพัสดุ์เมืองหลวงของแคว้นสักกะกับพระนางสิริมหามายาราชธิดาของกษัตริย์โกลิยวงศ์ผู้ครองนครเทวทหะ

2) พุทธปรินิพพาน

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมะและประกาศอมตธรรมเป็นเวลาถึง 45 พรรษา มีผู้ปฏิบัติตาม และบวชตามพระองค์จนได้บรรลุธรรมนับจำนวนไม่ถ้วน พระองค์ทรงเป็นนาถะของโลกอย่างแท้จริง ธรรมที่พระองค์แสดงแล้วบัญญัติแล้วเป็นสิ่งทนต่อการพิสูจน์ (อกาลิโก) ไม่ว่าวิทยาศาสตร์หรือดาราศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าไปขนาดไหนก็ตาม ไม่อาจจะลบล้างธรรมะของพระองค์ได้เลยในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ พระพุทธเจ้าได้เสด็จจำพรรษาที่บ้านเวฬุวคามประทับสำราญอิริยาบถที่สวนมะม่วงของนายจุนทะผู้เป็นบุตรของนายช่างทอง เขตเมืองเวสาลี นายจุนทะได้ทราบข่าวว่าพระองค์เสด็จมาประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของตน จึงเข้าไปกราบทูลอัญเชิญให้เสด็จรับภัตตาหารเช้าที่เรือนของตน และได้ถวายภัตตาหารเช้าซึ่งเป็นอาหารมื้อพิเศษมีชื่อว่า “สูกรมัทวะ” พระพุทธเจ้าทรงเสวยสูกรมัทวะนั้นเป็นการเสริมศรัทธา และทรงอนุโมทนาผลแห่งปัจฉิมทาน จากนั้นทรงรับสั่งให้นายจุนทะนำอาหารไปทิ้งเสียจากนั้น พระองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ก็เสด็จกลับจากบ้านของนายจุนทะ ในระหวางนี้เองพระองค์ทรงอาพาธหนัก แต่ก็ทรงอดกลั้นด้วยอธิวาสนขันติ ทรงมีพระสติสัมปชัญญะไม่ทุรนทุราย และเสด็จต่อไปยังเมืองกุสินาราทั้ง ๆ ที่ยังประชวรอยู่ ครั้นเสด็จไปถึงสาลวันสวนของเจ้ามัลละ ทรงประทับระหว่างต้นรังทั้งคู่ตรัสสั่งให้พระอานนท์จัดที่ประทับถวาย พระองค์หันพระเศียรไปทางทิศเหนือเสด็จบรรทมอนุฏฐานไสยาคือตั้งพระทัยที่จะไม่เสด็จลุกขึ้นอีก ขณะใกล้จะปรินิพพานนี้ พระองค์ตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายที่เฝ้าแวดล้อมดูอาการประชวรของพระองค์อยู่เป็นปัจฉิมโอวาทครั้งสุดท้ายว่า อามนฺตยามิโว ภิกฺขเว ขยวยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่าสังขารทั้งหลายมีความสิ้นไปและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด และพระองค์ยังตรัสต่อไปอีกว่า โย โว อานนฺท ธมฺโม จ วินโย มยา เทสิโต ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺจเยน สตฺถา. ดูก่อนอานนท์ พระธรรมและพระวินัยอันใดที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลายพระธรรมและพระวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว จากนั้น พระองค์ก็เสด็จดับขันธปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรี วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 พระชนมายุได้ 80 พระพรรษา

3) พุทธศาสนายุคหลังพุทธปรินิพพาน

ก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้มีพระมหาเถระได้นิพพานก่อนไปแล้วหลายองค์ เช่น พระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกเบื้องซ้าย พระสารีบุตร พระอัครสาวกเบื้องขวา

พระอัญญาโกณฑัญญะ พระอุรุเวลกัสสปะ ฝ่ายคฤหัสถ์หลายท่านก็ได้สวรรคตไปก่อน เช่น พระเจ้าสุทโธทนะ พระเจ้าปัสเสนทิโกศล พระเจ้าพิมพิสาร ส่วนพระมหาเถระที่ยังเหลืออยู่เป็นกาลังสำคัญต่อมาคือ พระมหากัสสปะ พระอานนท์ พระอนุรุทธะ เมื่อพระพุทธองค์เสด็จปรินิพานแล้ว โทณพราหมณ์ก็ได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น 8 ส่วนแล้วมอบให้แก่เมืองต่าง ๆ ที่ส่งตัวแทนมาขอ เหตุการณ์อันเป็นรอยร้าวของคณะสงฆ์ก็เริ่มเกิดขึ้นจากบุคคล 2 คน คือ พระสุภัททะบรรพชิตผู้เฒ่าและพระปุราณกับพวกอันนำไปสู่การสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก[2]

หลังจากยุคหลังพระพุทธเจ้าปรินิพาน จึงเกิดการสังคายนาขึ้น สาเหตุของการสังคายนาภายหลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า พระพุทธวจนะที่พระองค์ได้ตรัสตามโอกาสและเหตุการณ์ต่างๆ ตลอดพระชนม์ชีพ ส่วนมากจะมีการสืบทอดโดยการท่องจำและการบอกเล่าที่เรียกวา มุขปาฐะ อย่างไรก็ตามการทรงจำพระธรรมวินัยจะมากน้อยยอมขึ้นอยู่กับความสามารถของพระสาวกแต่ละรูป ในชั้นต้นพระสาวกที่เป็นพระอรหันต์ยังมีอยู่มาก ความเข้าใจคลาดเคลื่อน ในพระธรรมวินัยย่อมไม่เกิดขึ้น แต่ต่อมาเมื่อพระอรหันตสาวกมีลดน้อยลง ความสงสัยและความเข้าใจผิดในพระธรรมวินัยมีมากขึ้น สังคายนา หรือ สังคีติ จึง แปลว่า การสวดพร้อมกันหรือร่วมกันสวดโดยความหมาย คือ การร้อยกรองพระธรรมวินัย ดังนั้น การสังคยานาจึงได้แก่ การรวบรวมพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อสอบทานความถูกต้องตรงกัน และจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อง่ายต่อการท่องจำ การศึกษาและการเผยแพร่

ประโยชน์ของการสังคายนา ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อพระพุทธศาสนาและพุทธบริษัท ดังนี้

1) กำจัดและป้องกันพวกอลัชชีไม่ให้ปลอมเข้ามาบวช เพื่ออาศัยพุทธศาสนาแสวงหาผลประโยชน์

2) สร้างความเข้าใจในพระธรรมวินัยให้ถูกต้องตรงกันในหมู่พุทธบริษัทอันเป็นการรักษาความบริษัทของพระพุทธวจนะให้สืบทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

3) ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญ มั่นคงแพร่หลาย และทำให้เกิดพระไตรปิฎก อันเป็นคัมภีร์ที่สำคัญต่อการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนา

---

[2] พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, *สัมมนาพระพุทธศาสนา,* (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, 2560), หน้า 56-57.

3.1.2 ประวัติการสังคายนา

ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนามีสองนิกายหลัก คือ นิกายเถรวาทและนิกายมหายานการนับจำนวนครั้งในการสังคายนาพระไตรปิฎกจึงไม่ตรงกัน อย่างไรก็ตาม การสังคายนาได้กระทำติดต่อกันมาหลายครั้งทั้งที่ในอินเดียและประเทศอื่นๆ รวม 11 ครั้ง ดังนี้[3]

ครั้งที่ 1 มูลเหตุ เมื่อพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานได้ 7 วัน พระมหากัสสปเถระอยู่ที่เมืองปาวา ยังไม่ทราบว่าพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน จึงพาพระสงฆ์จำนวน 500 รูป เดินทางออกจากเมืองปาวาด้วยประสงค์จะไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่เมืองกุสินารา ในระหว่างเดินทางนั้นเอง ก็ได้ทราบข่าวการเสด็จปรินิพพานของพระพุทธองค์จากอาชีวก (นักบวชนิกายหนึ่ง) คนหนึ่ง ซึ่งเดินทางมาจากเมืองกุสินารา พระสงฆ์ทั้งมวลซึ่งมีพระมหากัสสปเถระเป็นหัวหน้า เมื่อได้ทราบข่าวนั้นแล้ว ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ต่างก็มีความสลดใจ ผู้ที่เป็นปุถุชนอยู่ก็เศร้าโศกเสียใจ ร้องไห้คร่ำครวญ รำพึงรำพันกันไปต่างๆนานา แต่พระภิกษุสุภัททะมิได้เป็นเช่นนั้น และได้ห้ามพระภิกษุเหล่านั้นมิให้เสียใจ มิให้ร้องไห้ โดยกล่าวชี้นำว่า ที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จปรินิพพานนั้นเป็นการดีแล้ว ต่อนี้ไปจะทำอะไรได้ตามใจ ไม่มีใครคอยมาชี้ว่าผิดนี่ ถูกนี่ ควรนี่ ไม่ควรนี่ ต่อไปอีก พระมหากัสสปเถระได้ฟังคำกล่าวจ้วงจาบเช่นนั้นแล้ว เกิดความสลดใจ ภายหลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระเสร็จสิ้นแล้ว ได้มีการประชุมสงฆ์ พระมหากัสสปเถระซึ่งเป็นผู้มีอายุพรรษามากกว่าพระสงฆ์ทุกรูป ได้รับเลือกให้เป็นประธานสงฆ์ มีฐานะเป็นสังฆปริณายก (ผู้นำคณะสงฆ์) บริหารการคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ท่านจึงได้นำเรื่องที่ภิกษุสุภัททะกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยนั้นเสนอต่อที่ประชุมสงฆ์ ชวนให้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัย และได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุม ต่อจากนั้นมา 3 เดือน ก็ได้มีการประชุมทำสังคายนาครั้งที่ 1

ครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.100 มูลเหตุ : พระยสะกากัณฑกบุตรได้ปรารภถึงข้อปฏิบัติย่อหย่อน 10 ประการ ของพวกภิกษุวัชชีบุตร เช่นถือว่าเก็บเกลือไว้ในเขนง (เขาสัตว์) เพื่อเอาไว้ฉันได้ ตะวันชายเกินเที่ยงไปแล้ว 2 นิ้วฉันอาหารได้ รับเงินทองไว้ใช้ได้ เป็นต้น พระยสะกากัณฑกบุตรเห็นว่าข้อปฏิบัติย่อหย่อนดังกล่าวนี้ขัดกับพระวินัยพุทธบัญญัติ จึงได้ชักชวนพระเถระผู้ใหญ่ประชุมพิจารณาวินิจฉัย ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อความมั่นคงพระพุทธศาสนาสืบไป

ครั้งที่ 3 ใน พ.ศ.235 มูลเหตุ : พวกเดียรถีย์หรือพวกนักบวชในศาสนาอื่นมาปลอมบวชในพระพุทธศาสนา ด้วยเห็นแก่ลาภสักการะ และเพื่อบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ได้แสดงลัทธิและความเห็นของตนว่า “เป็นพระพุทธศาสนา เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า” พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระได้ขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราชให้มีการสอบสวน สะสาง กำจัดพวกเดียรถีย์ปลอมบวชประมาณ 60,000 รูป แล้วให้สละสมณเพศออกจากพระพุทธศาสนาได้สำเร็จ การสังคายนาพระ

---

[3] สุริวัตร จันทร์โสภา, *พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2552), หน้า 79.

ธรรมวินัยครั้งนี้ คงมีการซักถามพระธรรมวินัยและตอบข้อซักถามเช่นเดียวกับการสังคายนาครั้งก่อน แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดว่า พระเถระรูปใดทำหน้าที่ซักถาม รูปใดทำหน้าที่ตอบข้อซักถาม แต่ปรากฏว่า พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระได้เสนอคำถาม 500 ข้อเพิ่มเข้าในคัมภีร์กถาวัตถุ ซึ่งเป็นคัมภีร์ในพระอภิธรรมปิฎก เป็นการขยายความคัมภีร์นั้นให้พิสดารออกไปอีก ที่ประชุมสงฆ์ได้รับรองเป็นคำอธิบายที่ถูกต้องตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ผลการสังคายนาครั้งนี้ นอกจากจะได้กำจัดพวกเดียรถีย์ปลอมบวช ให้ออกจากพระพุทธศาสนาแล้ว ยังได้สอบทานพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง และได้ตอบคำถาม 500 ข้อ คำตอบ 500 ข้อ เพิ่มเข้าในคัมภีร์กถาวัตถุด้วย เมื่อเสร็จการสังคายนาแล้วได้มีการส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ รวม 9 สายด้วยกัน และส่งไปสายละ 5 รูป เพื่อจะได้ให้การอุปสมบทแก่ผู้เลื่อมใสได้ถูกต้องตามพระวินัย

สายที่ 1 พระมัชฌันติกเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นกัศมีระและแคว้นคันธาระ

สายที่ 2 พระมหาเทวเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหิสมณฑล และดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโคธาวารี

สายที่ 3 พระรักขิตเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ วนวาลีประเทศ

สายที่ 4 พระธรรมรักขิตเถระ หรือพระโยนกธรรมรักขิตเถระ (ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นฝรั่งคนแรกในชาติกรีกที่ได้เข้าบวชในพระพุทธศาสนา) พร้อมด้วยคณะ ได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ อปรันตกชนบท

สายที่ 5 พระมหาธรรมรักขิตเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหาราษฎร์

สายที่ 6 พระมหารักขิตเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ โยนกประเทศ

สายที่ 7 พระมัชฌิมเถระ พร้อมด้วยคณะ คือพระกัสสปโคตรเถระ พระมูลกเทวเถระ พระทุนทภิสสระเถระ และพระเทวเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนแถบภูเขาหิมาลัย

สายที่ 8 พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ พร้อมด้วยคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ

สายที่ 9 พระมหินทเถระ (โอรสพระเจ้าอโศกมหาราช) พร้อมด้วยคณะ คือพระอริฏฐเถระ พระอุทริยเถระ พระสัมพลเถระ และพระหัททสารเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ลังกาทวีป ในรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์แห่งลังกาทวีป

ครั้งที่ 4 ใน พ.ศ. 238 หลังจากพระมหินทเถระและคณะออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลังกาทวีปประมาณ 3 ปี มูลเหตุ : พระมหินทเถระประสงค์จะให้พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากมั่นคงในลังกาทวีป เป็นการวางรากฐานให้พระสงฆ์ชาวลังกาท่องจำพระพุทธวจนะตามระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมในเวลานั้น

ครั้งที่ 5 ใน พ.ศ. 433 มูลเหตุ : ทางการคณะสงฆ์ชาวลังกาและทางราชการบ้านเมืองเห็นว่า พระธรรมวินัยหรือพระพุทธวจนะที่ได้สังคายนาไว้นั้น มีความสำคัญมาก นับเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา หากจะพิทักษ์รักษาธรรมวินัยให้ดำรงอยู่สืบไปด้วยวิธีการท่องจำดังที่เคยถือปฏิบัติกันมา ก็อาจมีข้อวิปริตผิดพลาดได้ง่าย เพราะความจำของผู้บวชเรียนเสื่อมถอยลง ในการสังคายนาครั้งนี้ จึงได้ตกลงจารึกพระธรรมวินัยหรือพระพุทธวจนะ เป็นภาษามคธอักษรบาลีลงในใบลาน พร้อมทั้งคำอธิบายพระไตรปิฎกที่เรียกว่า อรรถกถา ซึ่งเดิมเป็นภาษามคธอักษรบาลี นับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจารึกพระธรรมวินัยเป็นภาษามคธอักษรบาลีเป็นหลักฐาน ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร พระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร จึงมีขึ้นเป็นฉบับแรกในพระพุทธศาสนา นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 2 ในลังกาทวีป

ครั้งที่ 6 ใน พ.ศ. 956 ได้มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัย โดยการแปลและเรียบเรียงอรรถกถา (คัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎก) มูลเหตุ : พระพุทธโฆสเถระ (หรือที่ไทยเรานิยมเรียกว่า พระพุทธโฆษาจารย์) ซึ่งเป็นพระมหาเถระชาวชมพูทวีป ผู้เปรื่องปราดมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกและนับเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาและภาษาบาลี เห็นว่าคัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตรปิฎกนั้นมีสมบูรณ์ บริบูรณ์ เป็นภาษาสิงหล อยู่ในลังกาทวีป ท่านจึงเดินทางไปลังกาทวีป ขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้ามหานามเพื่อแปลและเรียบเรียงคัมภีร์อรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ เพื่อจะได้เป็นตันติภาษา (ภาษาที่มีแบบแผน) สอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก และจะได้เป็นประโยชน์กว้างขวางต่อไป นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 3 ในลังกาทวีป

ครั้งที่ 7 ใน พ.ศ. 1587 มูลเหตุ : ทางการคณะสงฆ์อันมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน และทางราชการบ้านเมืองอันมีพระเจ้าปรักกมพาหุเป็นประมุข เห็นว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเรียกว่าปาลินั้น เป็นภาษามคธอักษรบาลี คัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎกซึ่งเรียกว่าอรรถกถา ก็ได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามคธ อันเป็นตันติภาษาสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกแล้ว ส่วนคัมภีร์อธิบายอรรถกถาซึ่งเรียกว่า ฎีกา และคัมภีร์อธิบายฎีกาซึ่งเรียกว่า อนุฎีกา ยังมิได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามคธ ยังเป็นภาษาสิงหลบ้าง เป็นภาษาสิงหลปะปนกับภาษามคธบ้าง ควรจะได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษามคธให้หมดสิ้น จึงได้ดำเนินการแปลและเรียบเรียงคัมภีร์ดังกล่าวเป็นภาษามคธเป็นตันติภาษา (ภาษาที่มีแบบแผน) เช่นเดียวกับคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 4 ในลังกาทวีป กล่าวกันว่า หลังจากที่ได้มีการสังคายนาครั้งนี้แล้วไม่นาน พระเจ้าอนุรุทมหาราช กษัตริย์กรุงอริมัททนปุระ (พุกาม) แห่งประเทศพม่า ได้เสด็จไปลังกาทวีป และทรงจำลองคัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา นำมาประดิษฐานไว้ศึกษาเล่าเรียนใน

ประเทศพม่า ต่อแต่นั้นมา บรรดาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ไทย เขมร ก็ได้ส่งพระสงฆ์และราชบัณฑิตไปจำลองคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา นำมาประดิษฐานไว้ศึกษาเล่าเรียนในประเทศของตนบ้าง

ครั้งที่ 8 ใน พ.ศ. 2020 มูลเหตุ : พระธรรมทินมหาเถระผู้เปรื่องปราดแตกฉานในพระไตรปิฎก ได้พิจารณาเห็นว่าคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา ซึ่งมีอยู่ในเวลานั้นมีข้อวิปลาสคลาดเคลื่อนอยู่มาก ด้วยการจำลองหรือคัดลอกกันต่อๆมาเป็นเวลาช้านาน จึงเข้าเฝ้าถวายพระพรขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าติโลกราช เมื่อได้รับการอุปถัมภ์แล้ว พระธรรมทินมหาเถระก็ได้เลือกพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกประชุมกันทำสังคายนา โดยการตรวจชำระพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา จารึกไว้ในใบลาน ด้วยอักษรธรรมของล้านนา นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 1 ในอาณาจักรล้านนาหรือประเทศไทยในปัจจุบัน

ครั้งที่ 9 ใน พ.ศ. 2331 มูลเหตุ : พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท ทรงมีพระราชศรัทธาปรารถนาจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไป ได้ทรงทราบจากพระสงฆ์อันมีสมเด็จพระสังฆราชฯ เป็นประธานว่า เวลานั้นพระไตรปิฎกมีข้อวิปลาสคลาดเคลื่อนมาก แม้พระสงฆ์จะมีความประสงค์จะทำนุบำรุงให้สมบูรณ์ก็ไม่มีกำลังพอจะทำได้ พระองค์จึงได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชพร้อมด้วยพระสงฆ์ทั้งปวงให้รับภาระในเรื่องนี้ ดังนั้น พระสงฆ์อันมีสมเด็จพระสังฆราชฯเป็นประธาน จึงได้เริ่มทำการสังคายนาพระธรรมวินัย ตรวจชำระพระไตรปิฎกพร้อมทั้งคัมภีร์ลัทธาวิเสส (คัมภีร์ไวยากรณ์บาลี) และได้จารึกไว้ในใบลานด้วยอักษรขอม ซึ่งนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 2 ในประเทศไทย

ครั้งที่ 10 ใน พ.ศ. 2431 มูลเหตุ : ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ได้ 25 ปี ทรงปรารภจะบำเพ็ญพระมหากุศล ทรงเห็นว่าพระไตรปิฎกที่เขียนไว้ในใบลานไม่มั่นคง ทั้งจำนวนก็มากยากที่จะรักษา และเป็นตัวขอม ผู้ไม่รู้อ่านไม่เข้าใจ จึงมีพระราชศรัทธาให้พิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มแบบฝรั่งขึ้นใหม่ โปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสและพระเถรานุเถระทั้งหลายช่วยกันชำระ โดยคัดลอกตัวขอมในคัมภีร์ใบลาน เป็นตัวอักษรไทย แล้วชำระแก้ไขและพิมพ์เป็นเล่มหนังสือ รวม 39 เล่ม เริ่มชำระและพิมพ์ตั้งแต่พ.ศ.2431 สำเร็จเมื่อพ.ศ.2436 จำนวน 1,000 ชุด นับเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มด้วยอักษรไทย นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 3 ที่ทำในประเทศไทย

ครั้งที่ 11 ในพ.ศ. 2530 มูลเหตุ : ในปีพ.ศ. 2530 เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 5 รอบปีนักษัตร สมเด็จพระสังฆราชทรงดำริเห็นว่าพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนานั้น มีข้อวิปลาสคลาดเคลื่อนอยู่ อันเกิดจากความประมาทพลาดพลั้งในการคัดลอกและตีพิมพ์กันต่อๆมา เห็นควรทำการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจสอบชำระให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ และตีพิมพ์ขึ้นเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปีพ.ศ. 2530 จึงได้เจริญพรขอความอุปถัมภ์ไปยังรัฐบาลและถวายพระพรให้การสังคายนาครั้งนี้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อได้รับงบประมาณและพระบรมราชูปถัมภ์แล้ว จึงได้ดำเนินการสังคายนา เริ่มแต่ปีพ.ศ. 2528 และเสร็จสิ้นลงเมื่อปีพ.ศ. 2530 นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 4 ที่ทำในประเทศไทย

3.1.3 วิธีการสังคายนา

การสังคายนาจะเริ่มจากการประกาศสมมติตนเป็นผู้ถาม (ปุจฉา) และผู้ตอบ (วิสัชนา) โดยผู้ถาม จะสอบถามพระวินัยแต่ละข้อตามลำดับ เมื่อผู้ตอบตอบแล้ว พระสงฆ์ที่เข้าร่วมประชุมจะสวดพระธรรมวินัยข้อนั้นพร้อมกัน เมื่อตรงกันไม่ผิดพลาด และที่ประชุมสงฆ์รับว่าถูกต้องแล้ว จึงถามข้ออื่นต่อไปจนจบพระวินัยปิฎก หลังจากนั้น จะเริ่มสังคายนาพระสูตรเป็นลำดับถัดมา[4]

3.1.4 ผลของการสังคายนา

ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาวินัยได้บรรยายว่า พระสังคีติภาณกาจารย์ได้จัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยออกเป็น 3 หมวดใหญ่ เรียกว่า “ปิฎก” คือ

1) พระวินัยปิฎก ประมวลพระพุทธพจน์ส่วนวินัย พระวินัยปิฎก แบ่งออกเป็นภาคใหญ่ ๆ เรียกว่า “วิภังค์” คือ

(1) ภิกขุวิภังค์ ข้อบัญญัติเกี่ยวกับพระภิกษุ

(2) ภิกขุณีวิภังค์ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับภิกษุณี

ภิกขุวิภังค์ แบ่งออกเป็นตอน ๆ เรียกว่า กัณฑ์ ได้ 8 กัณฑ์ คือ 1) ปาราชิกกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอาบัติปาราชิก 4 สิกขาบท 2) เตรสกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอาบัติสังฆาทิเสส 13 สิกขาบท 3) อนิยตกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอนิยต 2 สิกขาบท 4) นิสสัคคียกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ 30 สิกขาบท 5) ปาจิตตียกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์ 92 สิกขาบท 6) ปาฏิเทสนียกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอาบัติปาฏิเทสนียะ 4 สิกขาบท 7) อธิกรณสมถกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอธิกรณสมถะ 7 สิกขาบท รวมเป็น 227 สิกขาบท

ภิกขุณีวิภังค์ แบ่งออกเป็น 7 กัณฑ์ คือ รวมเป็น 227 สิกขาบท ภิกขุณีวิภังค์ แบ่งออกเป็น 7 กัณฑ์ คือ 1)คัมภีร์อาทิกรรม ตอนว่าด้วยอาบัติปาราชิก 8 สิกขาบท 2) สัตตรสกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอาบัติสังฆาทิเสส 17 สิกขาบท 3) นิสสัคคียกัณฑ์ ตอนว่าด้วยนิสัคคียปาจิตตีย์ 30 สิกขาบท 4) ปาจิตตียกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์ 166 สิกขาบท 5) ปาฏิเทสนียกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอาบัติปาฏิเทสนีย 8 สิกขาบท 6) ขิยกัณฑ์ ตอนว่าด้วยเสขิยวัตร 75 สิกขาบท 7) อธิกรณสมถกัณฑ์ ตอนว่าด้วยอธิกรณสมถะ 7 สิกขาบท รวมเป็น 311 สิกขาบท

---

[4] สุริวัตร จันทร์โสภา, *พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2552), หน้า 81.

นอกจากอุภโตวิภังค์ คือ ภิกขุวิภังค์ และภิกขุณีวิภังค์ทั้งสองนี้ พระวินัยปิฎกยังจัดเป็นภาคได้เป็น 5 ภาค คือ 1) คัมภีร์อาทิกรรมว่าด้วยอาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส อนิยต และต้นบัญญัติในสิกขาบทต่าง ๆ 2) คัมภีร์ปาจิตตีย์ว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์ ซึ่งถือว่าเป็นอาบัติเบา 3) คัมภีร์มหาวรรคว่าด้วยพุทธประวัติตอนปฐมโพธิกาล และพิธีกรรมทางพระวินัย 4) จุลวรรคว่าด้วยพิธีกรรมทางพระวินัยต่อจากมหาวรรค ความเป็นมาของภิกษุณี และประวัติการทำสังคายนา 5) ปริวารวรรคว่าด้วยข้อเบ็ดเตล็ดทางพระวินัย

2) พระสุตตันตปิฎก แบ่งออกเป็น หมวดใหญ่ ๆ เรียกว่า นิกาย ได้ 4 นิกาย คือ

(1) ทีฆนิกาย ประมวลพระสูตรขนาดยาว จำนวน 34 พระสูตร

(2) มัชฌิมนิกาย ประมวลพระสูตรขนาดปานกลาง จำนวน 152 พระสูตร

(3) สังยุตตนิกาย ประมวลพระสูตรที่จัดหมวดหมู่ เรียกวา สังยุตต์ มีชื่อตามเนื้อหา เช่น เกี่ยวกับแคว้นโกศล เรียกว่า “โกสลสังยุตต์” เกี่ยวกับมรรคเรียกว่า “มรรคสังยุตต์” มีจำนวน 7,762 พระสูตร

(4) ขุททกนิกาย ประมวลหลักคำสอนภาษิตเบ็ดเตล็ด ประวัตินิทานต่าง ๆ นอกเหนือจากที่จัดไว้ในนิกายทั้ง 4 ข้างต้น ได้แบ่งออกเป็นหมวดได้ 15 หมวด คือ1) ขุททกนิกปาฐะ บทสวดเล็กๆ น้อยๆ โดยมากเป็นบทสวดสั้นๆ 2) ธรรมบทคาถาพุทธภาษิต ประมาณ 300 คาถา 3) อุทาน พระพุทธดำรัสเปล่งอุทานเป็นภาษิต มีเนื้อเรื่องประกอบบ้าง 4) อิติวุตตก คำอ้างอิงว่าพระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างนี้ 5) สุตตนิบาต รวบรวมพระสูตรเบ็ดเตล็ดไว้ด้วยกัน 6) วิมานวัตถุ เรื่องราวของผู้ได้วิมานแสดงเหตุดีที่ได้วิมานไว้ด้วย 7) เปตวัตถุ เรื่องราวของเปรตที่ได้ทำบาปกรรมไว้ 8) เถรคาถา ภาษิตต่าง ๆ ของพระอรหันต์สาวก 9) เถรีคาถา ภาษิตต่าง ๆ ของพระอรหันต์สาวิกา 10) ชาตก ประมวลคาถาธรรมภาษิตเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า 11) นิทเทส แบ่งเป็นมหานิเทส และจุลนิเทสเชื่อกันว่าเป็นคำอธิบายของพระสารีบุตร 12) ปฏิสัมภิทามรรค แปลว่าทางแห่งปัญญาแตกฉาน เชื่อว่าเป็นผลงานของพระสารีบุตรด้วย 13) อุปทาน อัตตชีวประวัติของพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวก และอรหันตสาวิกา 14) พุทธวงศ์แสดงประวัติของอดีตพระพุทธเจ้า 24 พระองค์15) จริยาปิฎกแสดงเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า

3) พระอภิธรรมปิฎก แบ่งออกเป็นคัมภีร์ได้ 7 คัมภีร์ คือ

(1) ธัมมสังคณี ว่าด้วยธรรมะที่ประมวลไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่ม เรียกว่า “กัณฑ์” มี 4 กัณฑ์ คือ 1) จิตตวิภัตติกัณฑ์ จำแนกจิตและเจตสิกเป็นต้น 2) รูปวิภัตติกัณฑ์ จำแนกรูป เป็นต้น 3) นิกเขปราสิกัณฑ์ จำแนกธรรมในบทมาติกานั้น ๆ 4) อัตถุทธารกัณฑ์ จำแนกเนื้อความของแต่ละข้อ

(2) วิภังค์ จำแนกธรรมออกเป็นข้อ ๆ แบ่งออกเป็น 18 วิภังค์ เช่น จำแนกขันธ์เรียกว่า “ขันธวิภังค์”

(3) ธาตุกถา ว่าด้วยการจัดหมวดหมู่ธรรมโดยถือธาตุเป็นหลัก

(4) ปุคคลบัญญัติ ว่าด้วยบัญญัติ 6 ประการ และแสดงรายละเอียดเฉพาะบัญญัติอันเกี่ยวกับบุคล

(5) กถาวัตถุ ว่าด้วยคำถามคำตอบของพระสกวาทีและปรวาทีประมาณ 219 หัวข้อ เพื่อถือเป็นหลักในการตัดสินพระธรรมวินัย (คัมภีร์นี้เกิดในสมัยสังคายนาครั้งที่ 3

(6) ยมก ว่าด้วยธรรมะเป็นคู่ ๆ

(7) ปัฏฐาน ว่าด้วยปัจจัยคือสิ่งที่สนับสนุนเกื้อกูล 24 อย่าง

ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเสื่อมไปจากอินเดียในคริสต์ศตวรรษที่ 11 แต่ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเสื่อมไปจากอินเดียก็ได้แพร่ขยายอิทธิพลไปหลายประเทศแล้ว

3.2 ความหมายของหลักพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญา หมายถึง หลักคำสอนเรื่องความรู้และความจริงของมนุษย์และโลกตามหลักพุทธธรรมซึ่งศึกษาวิเคราะห์ด้วยเหตุผลทางปรัชญา รวมทั้งหลักการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนเพื่อเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด หลักคำสอนเรื่องความรู้และความจริงของมนุษย์และโลกตามหลักพุทธธรรมครอบคลุมเนื้อหาด้านญาณวิทยาและอภิปรัชญา ส่วนหลักคำสอนเรื่องการปฏิบัติเพื่อเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพานเป็นเนื้อหาในส่วนคุณวิทยา สาขาจริยศาสตร์ พุทธปรัชญา เหล่านี้ สามารถศึกษาจากพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาท[5]

ความหมายของปรัชญามีความหมายที่หลากหลาย กล่าวคือ ความเข้าใจในแง่ปรัชญาตามหลักวิชาการหรือตามสัญชาตญาณ โดยอาศัยความเข้าใจกันต่อ ๆ มา องค์ความรู้ของปรัชญาก็ยังคงต้องการหาคำตอบที่ถูกต้องตามหลักวิชาการต่อไป มิเว้นแม้กระทั่งข้อถกเถียงในความเป็นปรัชญาของพระพุทธศาสนาที่มักเรียกติดปากกันว่า พุทธปรัชญา ก็ยังเป็นข้อโต้แย้งกันระหว่างนักการศาสนากับนักปรัชญาที่มีคำตอบที่แตกต่างกัน หมายความว่ามีนักปรัชญาบางส่วนโดยเฉพาะนักปรัชญาตะวันตกมองว่าพระพุทธศาสนาไม่ใช่ปรัชญา แต่มีบางส่วนโดยเฉพาะนักการศาสนาสมัยใหม่พร้อมยอมรับในความเป็นปรัชญาของศาสนาเช่นศาสนาพุทธได้ พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม ได้กล่าวว่าพระพุทธศาสนาไม่ใช่ปรัชญาแน่นอน แต่หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาได้ ด้วยว่าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีแง่คิดหรือสามารถตีความเพื่อหาคำตอบที่แท้จริงได้อย่างหลากหลาย[6]

---

[5] คำนวล คำมณี, “แนวคิดพุทธปรัชญาในวรรณกรรมหนังสือบุด เรื่องท้าวชมพูฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา”, *วารสารวิชาการคณะมนุษศาสตรและสังคมศาสตร์,* ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2560) : 107-109.

[6] พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, “พุทธปรัชญา: วิเคราะห์และวิจารณ์”. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหามกุฏราชวิทยาลัย,* ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2560) : 88.

ความหมายของปรัชญาเชิงวิชาการ ปรัชญาที่ศึกษากันอยู่ทั่วไปแยกออกเป็น 2 แนวคิด คือ ปรัชญาตะวันตกที่เริ่มก่อตัวขึ้นในสังคมกรีกโบราณและมีพัฒนาการทางแนวคิดมาตลอดซึ่งมีอยู่หลายสำนักกับปรัชญาตะวันออกที่มี 2 สายสำคัญ คือ ปรัชญาอินเดียกับปรัชญาจีน โดยเฉพาะปรัชญาอินเดียที่บางคนเข้าใจว่าเป็นปรัชญาฮินดูเท่านั้น แต่ความจริงแล้วหมายถึงปรัชญาทุกสำนักที่เกิดขึ้นในอินเดีย หนึ่งในปรัชญาเหล่านั้นก็คือ พุทธปรัชญาที่จะกล่าวโดยละเอียดในตำราเล่มนี้ซึ่งเนื้อหาของปรัชญาตะวันตกและตะวันออกมีรายละเอียดมาก ไม่อาจกล่าวได้ทั้งหมดจะขอกล่าวเฉพาะความหมายโดยรวมของปรัชญาเท่านั้นเพื่อนำไปเปรียบเทียบกับความหมายของพุทธปรัชญาว่ามีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันอย่างไรต่อไป

จากการศึกษาความหมายของคำว่า "ปรัชญา" จากงานเขียนของนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศพบว่ามีการให้คำจำกัดความค่อนข้างหลากหลาย แต่เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา ผู้เขียนขอสรุปความหมายของปรัชญาที่กล่าวกันในแวดวงวิชาการด้านนี้ไว้เป็นแนวทางของการศึกษา 3 ประการ คือ

1) ความหมายตามรากศัพท์

ความหมายของปรัชญาในข้อนี้เป็นการนำความหมายตามรากศัพท์ของคำว่า “ปรัชญา” มาอธิบายให้เห็นที่มาที่ไปและลักษณะของปรัชญา เมื่อกล่าวสรุปแล้วจะมีอยู่ 2 แนวคิด คือ

(1) ปรัชญาตามรากศัพท์ตะวันตก ความหมายของปรัชญาในข้อนี้มาจากศัพท์ในภาษาอังกฤษว่า “Philosophy” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกโบราณว่า “Philos” หมายถึง ความรัก (Love) หรือความสนใจกับคำว่า “Sophia” หมายถึงความรู้สึกหรือปัญญา (Wisdom) ดังนั้นความหมายของปรัชญาในประเด็นนี้จึงแปลว่าความรักหรือความสนใจในความรู้หรือความรักในปัญญา[7]

ความหมายของปรัชญาในข้อนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของหลักปรัชญา ได้แก่ ความรักที่จะแสวงหาความรู้และความจริงใจในเรื่องที่ตนสงสัย เรื่องนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงนักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของโลกท่านหนึ่งคือเจ้าชายสิทธัตถะทรงสละราชสมบัติออกผนวชแสวงหาทางพ้นทุกข์ (โมกขธรรม) ด้วยพระทัยที่มุ่งมั่นและในที่สุดพระองค์ก็ได้พบหนทางดับทุกข์ได้จริงด้วยการตรัสรู้

(2) ปรัชญาตามรากศัพท์ตะวันออกมาจากภาษาสันสกฤตว่าปรัชญาแปลว่าความรอบรู้หรือความรู้อันประเสริฐ มีรากศัพท์มาจากคำว่า ปร แปลว่า รอบ ประเสริฐ กับคำว่า ญา แปลว่า ความรู้ คำว่าปรัชญา ในข้อนี้มีความหมายตรงกับภาษาบาลีว่า ปัญญา แปลว่าความรอบรู้เช่นกัน วงเล็บสุเมธ เมธาวิทยกุล ดังนั้น ปรัชญาในข้อนี้จึงหมายถึงความรู้ที่เกิดจากการสิ้นความสงสัยหรือความรู้ที่ปรากฏด้วยเหตุผลเชิงประจักษ์และความรู้ที่ได้มานั้นจะต้องตรงกับสิ่งที่ถูกรู้ ถ้าความรู้ใด

---

[7] ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, *ปรัชญาทั่วไป*. (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2549), หน้า 1.

ไม่ตรงกับสิ่งที่ถูกรู้ความรู้นั้นไม่จัดเป็นปรัชญาหรือปัญญา เป็นแต่เพียงความคิดเห็นเท่านั้น เทียบได้กับความรู้ในระดับทิฐิที่อาจผิดหรือถูกก็ได้

ความหมายของปรัชญาในข้อนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงสาระสำคัญของปรัชญาประการหนึ่ง คือ การแสวงหาความรู้และความจริงที่สามารถตอบและยุติข้อสงสัยได้อย่างสิ้นเชิง จัดเป็นความรู้ที่ประเสริฐ เนื่องจากสามารถทำให้ผู้แสวงหาบรรลุ ความจริงสูงสุดนอกจากนี้ ปรัชญาตะวันออกส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับศาสนาที่ศึกษากันอย่างกว้างขวาง ได้แก่ ปรัชญาอินเดีย เช่น ปรัชญาฮินดู ปรัชญาอุปนิษัท ปรัชญาเวทานตะ พุทธปรัชญา ปรัชญาเชน เป็นต้น และปรัชญาตะวันออกอีกสายหนึ่งที่มีการศึกษาอย่างแพร่หลายคือปรัชญาจีนที่กล่าวถึงแนวคิดของนักปรัชญาจีนคนสำคัญ เช่น เหล่าจื่อ ขงจือ เป็นต้น ดังนั้นปรัชญาในความหมายนี้ จึงมุ่งไปที่องค์ความรู้ที่ได้รับการยกย่องจากผู้นับถือศาสนานั้นว่าเป็นสิ่งที่ดี วิเศษและประเสริฐสุด เป็นสำคัญ ซึ่งเรื่องนี้ได้นำไปสู่ข้อสรุปถึงความแตกต่างระหว่างศาสนากับปรัชญาที่สำคัญประการหนึ่งคือ ปรัชญาเน้นการใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือเข้าถึงความจริง แต่ศาสนาส่วนใหญ่จะใช้ศรัทธาเป็นเครื่องมือพื้นฐานนำผู้ศรัทธาเข้าถึงความจริง

2) ความหมายตามพจนานุกรม

ผู้ศึกษาสามารถศึกษาความหมายของปรัชญาโดย สรุป ได้จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ที่ว่า "ปรัชญา คือ วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง"[8] ซึ่งความหมายนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของปรัชญาคือเรื่องที่จะเป็นปรัชญาได้นั้นจะต้องให้องค์ความรู้และความจริงอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้ศึกษา ไม่ใช่ความคิดเห็นที่ปราศจากข้อมูลหรือจินตนาการที่หาสาระมิได้

3) ความหมายตามแนวคิดของนักปราชญ์

เนื่องจากนักปราชญ์ทั้งที่เป็นนักปรัชญาโดยตรงและผู้สนใจศึกษาและเขียนงานวิชาการเกี่ยวกับปรัชญามีจำนวนมากซึ่งแต่ละท่านก็ให้ความหมายของปรัชญาไว้ ส่วนใหญ่จะเป็นแนวคิดทางปรัชญาตะวันตกไม่สามารถนำเสนอไว้ในหัวข้อนี้ได้ทั้งหมดจึงขอยกตัวอย่างแนวคิดของนักปราชญ์ทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่กล่าวถึงปรัชญาไว้เป็นกรณีศึกษา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ปรัชญาคือศาสตร์ที่มุ่งเรียนรู้สิ่งสูงสุดและธรรมชาติอันแท้จริงของสรรพสิ่ง (Plato)[9]

(2) ปรัชญาคือศาสตร์ที่สืบค้นให้ถึงแก่นแท้ของสภาวะที่มีอยู่ในตัวมันเองรวมทั้งคุณลักษณะต่างๆของมัน (Aristotle)

---

[8] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,* (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546), หน้า 668.

[9] ญาณ วชิระ, *ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งปรัชญาไทย*, (กรุงเทพมหานคร: วชิรา, 2549), หน้า 14.

(3) ปรัชญาเป็นศาสตร์และการวิเคราะห์ความรู้ (Immanual Kant)

(4) ปรัชญาคือสารเกี่ยวกับความรู้ (Johann Gottlib)[10]

(5) ปรัชญาคือการค้นหาธรรมชาติของชีวิตและความมีอยู่[11]

(6) ปรัชญาคือหลักเหตุผลหรือปัญญาไม่เชื่อโดยที่ยังไม่ได้พิสูจน์ด้วยเหตุผล[12]

จากความหมายของปรัชญาที่กล่าวมาทั้งหมดอาจกล่าวได้ว่าปรัชญาคือระบบความคิดของมนุษย์ อันเป็นกิจกรรมของปัญญาที่วางไว้บนหลักการของเหตุผลเพื่อแสวงหาความรู้และความจริงเกี่ยวกับโลก ชีวิตและสรรพสิ่งซึ่งความหมายของปรัชญานี้มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบันที่มักจะออกมาในเชิงวิทยาศาสตร์ เมื่อพิจารณาจากความหมายข้างต้นก็จะเห็นว่าปรัชญาเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวมนุษย์ หรือเป็นเรื่องของชีวิตที่ไม่สามารถปฏิเสธได้การที่คนบางคนมองว่า ปรัชญาเป็นเรื่องไกลตัว ไม่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ หรือไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพได้นั้น จึงเป็นเรื่องของความเข้าใจผิด การเรียนรู้ปรัชญาจะทำให้มนุษย์มีระบบการคิดที่ดี หมายถึง การคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลที่เป็นจริงนอกจากนี้ ยังทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นระบบ สามารถเลือกสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างสมเหตุสมผลและปฏิบัติต่อเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริง

ธีรโชติ เกิดแก้ว ได้วิเคราะห์จากพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 9 ประการ ดังต่อไปนี้

1) ปรัชญาแห่งการทำลายกิเลสที่เป็นต้นเหตุของความทุกข์ทั้งมวล

ผู้ศึกษาสามารถศึกษาความจริงข้อนี้ได้จากคำอธิบายพระพุทธะคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าข้อว่า “อรหัง” ที่พระพุทธโฆสาจารย์ ได้อธิบายไว้ 4 ประเด็น คือ

(1) ผู้ไกลจากกิเลสหรือผู้ทำลายกิเลสที่เปรียบเสมือนข้าศึก

(2) ผู้หักหรือทำลายซี่กำแห่งสังสารวัฏ ไม่ต้องเวียนวายตายเกิดอีกต่อไป

(3) ผู้ควรรับปัจจัยสี่ มีจีวร เป็นต้น เพราะพระองค์เป็นทักขิไนยบุคคลผู้ประเสริฐ

(4) ผู้ไม่ทำบาปในที่ลับเพราะพระองค์ทรงหมดกิเลสแล้ว[13]

ลักษณะของพุทธปรัชญาในบทนี้ มุ่งแสดงให้เห็นถึงเป้าหมายสูงสุดคือ การขจัดกิเลสเพราะกิเลสคือสาเหตุของความทุกข์ทั้งมวล ผู้ศึกษาสามารถศึกษาวิเคราะห์ความจริงข้อนี้ได้จากหลักคำสอนสำคัญ ได้แก่ หลักอริยสัจสี่ หรือหลักโอวาทปาติโมกข์ที่กล่าวถึงแก่นของพระพุทธปรัชญา คือ การทำจิตใจให้บริสุทธิ์

---

[10] บุณย์ นิลเกษ, *ปรัชญาเบื้องต้น.* (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2525), หน้า 33.

[11] ธนูแก้ว โอภาส, *จักรวาลของเรา.* (กรุงเทพมหานคร: กิติสาสน์, 2536), หน้า 20.

[12] อดิศักดิ์ ทองบุญ, *ปรัชญาอินเดีย,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์, 2532), หน้า 48.

[13] พระพุทธโฆสาจารย์, *สมนฺตปาสาทิกาย นาม วินยฏ ฐกถาย ปฐโม ภาโค,* พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525), หน้า 119.

2) ปรัชญาแห่งการพึ่งตนเอง

ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ความจริงข้อนี้ได้จากพระพุทธคุณบทว่า “สัมมาสัมพุทโธ” ที่แปลว่า ผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบด้วยพระองค์เอง ไม่มีครูอาจารย์ผู้สอนโลกุตตรธรรม หรือศึกษาจากหลักคำสอนเรื่องการพึ่งตนเองในอัตตวรรคขุททกนิกาย ธรรมบทว่า “ตนแล เป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่น ใครเล่าจะเป็นที่พึ่ง เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก” พุทธดำรัสนี้ได้ชี้ให้เห็นลักษณะเฉพาะของพุทธปรัชญาที่มุ่งให้มนุษย์กระทำเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง บุคคลอื่นจะเข้ามาช่วยก็ต่อเมื่อเรื่องนั้นอยู่เหนือความสามารถของเรา และเป็นการเข้ามาช่วยเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เรื่องนี้ได้แสดงถึงความจริงที่ว่า ความสุข ความทุกข์ ความสำเร็จ ความล้มเหลว ความเจริญ หรือความเสื่อมขึ้นอยู่ที่ตัวมนุษย์เป็นสำคัญ ไม่ใช่เกิดจากโชควาสนา การดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตัวอักษร หรือฤกษ์ยาม ซึ่งผู้ศึกษาสามารถพิสูจน์ด้วยความจริงเรื่องนี้ได้ จากสุปุพพัณหสูตร อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ที่กล่าวไว้ว่า “สัตว์เหล่าใดประพฤติชอบ (สุจริต) ทางกาย วาจา ใจในเวลาใด เวลานั้นชื่อว่าฤกษ์ดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และบูชาดีในพรหมจารีบุคคล...”[14] พุทธดำรัสนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ความดี ความชั่วไม่ได้อยู่ที่สิ่งอื่น แต่ขึ้นอยู่กับการกระทำของคนแต่ละคน

3) ปรัชญาแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สมบูรณ์

ชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธปรัชญาขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ ความรู้จริงและการปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ความจริงข้อนี้ได้จากพระพุทธคุณบทวา “วิชชาจรณสัมปันโน”[15] แปลว่า ผู้ทรงเพียบพร้อมด้วยวิชา หมายถึง ความรู้แจ้งที่กล่าวไว้ในกันทกะรกสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ซึ่งอรรถกถาทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ได้กล่าวถึงวิชชา 3 และวิชชา 8 แต่ขอกล่าวเฉพาะวิชชา 3 ประการ คือ คือ 1) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ รู้ชาติในอดีตหรือที่เรียกว่าระลึกชาติได้ 2) จุตูปปาตญาณ รู้การตายและการเกิดของมนุษย์ 3) อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะกิเลส และกล่าวถึงจรณะหมายถึงหลักปฏิบัติเพื่อความดีงาม มี 15 ประการ คือ 1) ศีลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล 2) อินทรีย์สังวร การสำรวมอินทรีย์ 3) โภชเนมัตตัญุตาการรู้จักประมาณในการบริโภค 4) ชาคริยานุโยค การประกอบความเพียรด้วยสติที่ตื่นอยู่เสมอ 5) สัทธา การเชื่ออย่างมีปัญญา 6) ความละอายต่อความชั่ว 7) โอตตัปปะ ความกลัวต่อความชั่ว 8) พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ที่ได้ศึกษามาก 9) วิริยะรัมภะ การปารภความเพียร 10) สติ ความระลึกรู้อยู่เสมอ 11) ปัญญา ความรอบรู้ 12) ปฐมฌาน 13) ทุติยฌาน 14) ตติยฌาน 15) จตุตถฌาน ซึ่งจรณะเหล่านี้ คือ ทางเดินที่นำไปสู่ความสำเร็จ[16]

---

[14] องฺ.ติก. 20/156/500.

[15] ม.ม. 13/10/10.

[16] ที.สี. 1/190/149.

4) ปรัชญาที่นำไปสู่ความดีงาม

เรื่องนี้ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ได้จากพระพุทธคุณบทว่า “สุคะโต” ที่แปลว่า ผู้เสด็จไปดีแล้ว ซึ่งพระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายความหมายไว้ ดังต่อไปนี้

(1) ผู้ดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นทางที่งดงาม

(2) ผู้ดำเนินไปสู่พระนิพพาน

(3) ผู้เสด็จไปดีแล้ว เพราะทรงละกิเลสอย่างเด็ดขาดด้วยอรหัตตมรรค

(4) ผู้เสด็จไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่สัตว์โลก เพราะการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้ามุ่งเพื่อประโยชน์และความสุขของสัตว์โลกเป็นสำคัญ[17]

ลักษณะของพุทธปรัชญาข้อนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความดีงามที่เกิดจากการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 ที่ทำให้บรรลุอรหัตมรรคและความดีที่ต่อยอดคือการอำนวยประโยชน์ให้แก่บุคคลอื่นให้ได้ปฏิบัติตามอริยมรรคเช่นกัน

5) ปรัชญาแห่งการรู้แจ้งโลกตามความเป็นจริงไม่ติดอยู่ในโลก ผู้ศึกษาสามารถศึกษาความจริงเรื่องนี้ได้จากพระพุทธคุณบทว่า “โลกะวิทู” หมายถึง ทรงรอบรู้โลกทางกายภาพ เช่น มนุษย์โลก สัตว์โลก สังขารโลก โอกาสโลก เป็นต้น และทรงรู้โลกคือความจริงของชีวิต เช่น อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สาเหตุของความทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางที่นำไปสู่การดับทุกข์ เป็นต้น ซึ่งผู้ศึกษาสามารถดูรายละเอียดเรื่องนี้ได้ในเรื่องโลกกับสารัตถะเชิงปรัชญาในบทต่อไป

6) ปรัชญาแห่งการฝึกฝนตนและผู้อื่น

ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ความจริงข้อนี้ได้จากพระพุทธคุณบทว่า "อนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ" หมายถึงผู้เป็นสารถีที่ฝึกตนได้อย่างยอดเยี่ยมกว่าบุคคลอื่นด้วยคุณ เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ เป็นต้น เพราะพระทรงฝึกฝนพระองค์จากปุถุชนสู่ความเป็นพระอริยบุคคลด้วยการบำเพ็ญบารมีมาอย่างยาวนาน สำหรับการฝึกฝนผู้อื่นพระองค์จะทรงใช้วิธีการฝึกที่เหมาะแก่วาสนา (ความเคยชิน) อุปนิสัย (การอบรมสั่งสมไว้) อธิมุตติ (ความถนัด) อินทรีย์ (ความพร้อม) ของบุคคลนั้น ๆ ตามที่พระองค์ทรงตรวจดูและวางแผนการสอนไว้ตอนใกล้รุ่งของทุกวัน

7) ปรัชญาแห่งความเป็นครูที่สูงส่ง

ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ความจริงข้อนี้ได้จากพระพุทธคุณบทว่า "สัตถา เทวะมนุสสานัง" แปลว่า ผู้เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะพระองค์ทรงประกอบด้วยคุณสมบัติของครูที่ควรแก่ความเป็นครูของบุคคลในระดับชั้น ทรงสอนด้วยความเมตตา มิใช่เพื่อลาภสักการะ และคำสรรเสริญ แต่ทรงมุ่งประโยชน์สุขของผู้ฟังเป็นสำคัญ โดยพระองค์จะทรงกำหนด

---

[17] พระพุทธโฆสาจารย์, *สมนฺตปาสาทิกาย นาม วินยฏฺ ฐกถาย ปฐโม ภาโค,* (พิมพ์ครั้งที่ 6), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525), หน้า 122.

หลักธรรมให้เหมาะสมกับอัธยาศัยของผู้ฟัง ซึ่งในอรรถกถาสมันตปาสาทิกา ได้อธิบายถึงความเป็นครูของพระพุทธเจ้าที่มิได้จำกัดเฉพาะเทวดาและมนุษย์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงสัตว์เดรัจฉานด้วย โดยยกตัวอย่างถึงกบตัวหนึ่งที่อยู่ริมขอบสระชื่ออัคครา ได้ถือนิมิตในพระสุรเสียงของพระพุทธเจ้าที่กำลังทรงแสดงธรรมแก่ชาวเมืองจำปาและเสียชีวิตลงเพราะถูกไม้เท้าของคนเลี้ยงวัวกดทับที่หัวแล้วไปบังเกิดเป็นเทวดาเสวยทิพยสมบัติอยู่ในวิมานทองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นต้น และหลักธรรมที่พระองค์ทรงนำมาสอนนั้นมุ่งให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์ทั้งในปัจจุบัน อนาคต และประโยชน์สูงสุดเพื่อนำมนุษย์ให้ข้ามทางกันดารคือ ชาติ ชรา เป็นต้น ดังนั้นลักษณะของพุทธปรัชญาในข้อนี้จึงมุ่งให้ผู้ศึกษาเรียนรู้หลัก รัก พุทธปรัชญาให้เข้าใจและปฏิบัติตามจนได้ผลและสอนให้ผู้อื่นรู้และปฏิบัติตามด้วย

8) ปรัชญาแห่งการรู้แจ้ง ตื่น เบิกบาน

ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ความจริงข้อนี้ ได้จากพระพุทธคุณบทว่า “พุทโธ” ที่แปลว่า ผู้รู้ หมายถึง ผู้ตรัสรู้อริยสัจสี่ ผู้ตื่น หมายถึง ผู้ตื่นจากอวิชชาความไม่รู้จริง ผู้เบิกบาน หมายถึง ผู้ที่มีพระทัยบริสุทธิ์ สะอาด หมดจดจากกิเลสความหมายของคำว่า “พุทโธ” ข้างต้นได้แสดงเป้าหมายของพุทธปรัชญาที่มุ่งให้ผู้ศึกษาได้รู้แจ้งในอริยสัจ 4 ตื่นจากวิชชา และมีจิตผ่องใสตามพระพุทธเจ้า

9) ปรัชญาแห่งการใช้ปัญญาจำแนกแยกแยะ

ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ความจริงข้อนี้ได้จากพระพุทธคุณบทว่า “ภะคะวา” ในขุททกนิกาย จุฬนิเทส ที่ด่าหรือเปล่าความหมายของพระพุทธคุณข้อนี้ไว้ว่า

(1) ผู้ทรงทำลายกิเลส เช่น ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น

(2) ผู้จำแนกแยกแยะ แจกแจงธรรม

(3) ผู้ถึงที่สุดแห่งภพ (นิพพาน)

(4) ผู้ทรงอบรมกายด้วยศีล อบรมจิตใจด้วยสมาธิและปัญญาอย่างบริบูรณ์[18]

คุณสมบัติของพระพุทธเจ้าโดยสรุปข้างต้นนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าพุทธปัญญามุ่งการขจัดกิเลสเป็นสำคัญและได้สะท้อนถึงรากฐานสำคัญของการพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวคือในสิกขาที่กล่าวถึงศีลสมาธิและปัญญาที่เป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตจากปุถุชนสู่อารยชนซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญมาแล้วอย่างบริบูรณ์กล่าวโดยสรุปลักษณะของพุทธปรัชญาตามคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าทั้ง 9 ประการที่กล่าวมาทั้งหมดได้ชี้ให้เห็นสาระสำคัญของพุทธปรัชญาที่มุ่งพัฒนามนุษย์ให้หลุดพ้นจากกิเลสเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจพุทธปรัชญา[19]

---

[18] ขุ.จู. 30/2/46.

[19] ธีรโชติ เกิดแก้ว, *พุทธปรัชญา: มิติการมองโลกและชีวิตตามความจริง,* (สมุทรปราการ: โครงการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2553), หน้า 47.

สุนทร ณ รังษี กล่าวไว้วา หลักพุทธปรัชญา คือ หลักคำสอนที่เกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยธรรม) บางประการของพระพุทธศาสนาที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีการของปรัชญา พุทธปรัชญาจะจำกัดวงอยู่ในส่วนที่เป็นศาสนธรรมของพระพุทธศาสนาเท่านั้น จะไม่รวมถึงส่วนที่เป็นศาสดา ศาสนบุคคล ศาสนพิธีและศาสนสถาน เว้นเสียแต่ว่าส่วนต่างๆ เหล่านี้จะไปเกี่ยวโยงกับศาสนธรรมที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลเชิงปรัชญาด้วยเท่านั้น พุทธปรัชญาจึงเป็นการแสวงหาความรู้โดยอาศัยหลักความจริงภายนอกและความจริงภายใน เป็นหลักในการแสวงหาองค์ความรู้ซึ่งต้องกำกับโดยสติและปัญญาอันมีพื้นฐานการรับรู้ที่ได้จากอารมณ์และประสบการณ์ในการนำไปพิจารณาไตร่ตรอง ทั้งนี้ก็แล้วแต่กระบวนการเรียนรู้และการฝึกฝนในการใช้จิตในการเรียนรู้ความจริ งภายในของแต่ละบุคคล หากไร้สัมมาทิฐิและปัญญาใคร่ครวญ โดยรอบตามสภาวะแท้จริงของเหตุปัจจัย ก็จะทำให้เกิดความรู้ที่เป็นประจักษ์แจ้ง ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นความรู้เชิงศาสตร์ในทางพุทธศาสนา หลักพุทธปรัชญา พระพุทธเจ้าทรงอุปมาหลักคำสอนทั้งหมดดุจพ่วงแพ หรือเครื่องใช้ เครื่องอาศัย มิใช่มีไว้เพื่อโอ้อวด หรือเพื่อยึดมั่น แต่เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือนำไปสู่วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หลักการที่ว่า สิ่งที่พิสูจน์ได้เท่านั้นคือ ความจริง พุทธศาสนาได้ประกาศไว้กว่า 2,500 ปี มาแล้วว่า ความจริงจะต้องเป็นสิ่งที่

1) มีเหตุผล

2) พิสูจน์ทดลองได้

3) เป็นที่ยอมรับกันโดยผู้รู้ทั้งหลาย

4) เป็นความจริงสากลตลอดไป[20]

ธีรโชติ เกิดแก้ว กล่าวไว้ว่า พุทธปรัชญา หมายถึง วิทยาการชั้นสูงที่สอนให้มนุษย์รู้จักตัวเอง ผู้อื่นและสิ่งอื่น ๆ ตามความเป็นจริงและเป็นวิทยาการที่ต้องลงมือศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเอง โดยมีความหลุดพ้นจากกิเลสตามลำดับชั้นเป็นเป้าหมาย[21]

ประยงค์ แสนบุราณ กล่าวไว้ว่า หลักพุทธปรัชญา คือ หลักคำสอนพื้นฐานของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องที่เป็นความจริงและมีเหตุผล เป็นหลักการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จมี 5 ประการ คือ

1) เว้นจากการทำความชั่วทั้งปวง (สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง คือ ศีล) ทำแต่ความดี (กุสะลัสสูปะสัมปะทา คือ สมาธิ) และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (สะจิตตะปะริโยทะปะนัง คือ ปัญญา)

---

[20] สุนทร ณ รังสี, *ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ.* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 10.

[21] ธีรโชติ เกิดแก้ว, *พุทธปรัชญา: มิติการมองโลกและชีวิตตามความจริง, อ้างแล้ว,* หน้า 24.

2) เน้นการปฏิบัติ ถือว่าความจริงต้องเกิดมาจากการปฏิบัติมิใช่มาจากการเรียนรู้หรือการท่องจำจากตำรา

3) เน้นการดับทุกข์ ทุกศาสนาจะมีคำสอนเรื่องการพ้นทุกข์ จะต่างกันที่การปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์และภาวะของการดับทุกข์เท่านั้น

4) เน้นทดสอบพิสูจน์ ยึดถือหลักเหตุผลและเป็นเหตุผลที่ท้าทายให้คนพิสูจน์ (เอหิปัสสิโก) โดยมิให้เชื่อถือแบบงมงายไร้หลักการหลักเหตุผล

5) เน้นหลักสันติ เริ่มตั้งแต่สันติระดับต้นจนถึงระดับสูงสุด คือ นิพพาน สันติระดับต้น คือการรักษากายและวาจาให้สงบโดยการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม เมื่อเขาทำสมาธิอยู่ประจำเขาก็จะสงบไม่ฟุ้งซ่าน[22]

บุญมี แท่นแก้ว กล่าวไว้ว่า พุทธปรัชญา คือ เป็นปรัชญาที่ค้นพบโดยพระพุทธเจ้า เป็นปรัชญาที่ตระหนักในความจริงที่เรียกว่า “สัจจนิยม” อันเป็นกฎธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ในโลกไม่มีสิ่งใดมาบันดาลให้เป็นไป จึงเรียกว่า “ธรรมชาตินิยม” แต่บางลัทธิอาจจะมองพุทธปรัชญาเป็นสุขนิยมบ้าง อสุขนิยมบ้าง หรือทุนนิยมบ้าง จะเป็นจริงหรือไม่ ควรศึกษาไตร่ตรองดูให้ถ้วนถี่ด้วยเหตุผลและด้วยวิญญาณของวิญญูก่อน การจะเชื่ออะไรว่าเป็นจริงควรใคร่ครวญพิจารณาด้วยเหตุผลด้วยปัญญาของตน ดังในกาลามาสูตร หรือเกสปุตติยสูตรว่า

1) อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา

2) อย่าเชื่อโดยถือสืบ ๆ กันมา

3) อย่าเชื่อโดยการเล่าลือ

4) อย่าเชื่อด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์

5) อย่าเชื่อด้วยการอ้างเหตุผลทางตรรก

6) อย่าเชื่อด้วยการอนุมาน

7) อย่าเชื่อด้วยการคิดแบบเอาตามแนวเหตุผล

8) อย่าเชื่อเพราะตรงกับความเห็น หรือทฤษฎีที่ตนคิดไว้

9) อย่าเชื่อว่ารูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ หรือน่าเชื่อถือได้

10) อย่าเชื่อว่าท่านสมณะนี้เป็นครูอาจารย์ของเรา

ฉะนั้น การจะเชื่ออะไรตนต้องเข้าใจแจ่มแจ้ง หรือเรื่องนั้นต้องประจักษ์แจ้งแก่ตนแล้วและสามารถเกิดประโยชน์แก่ตนและสังคมเมื่อปฏิบัติตาม[23]

---

[22] ประยงค์ แสนบุราณ, *ปรัชญาอินเดีย.* (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2547), หน้า 56-57.

[23] บุญมี แท่นแก้ว, *ปรัชญากับศาสนา,* (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2543), หน้า 53-54.

สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง กล่าวว่า พุทธปรัชญา เรียกว่า “ปรมัตถธรรม” (ปรม+อัตถ + ธรรม = ธรรมที่มีอยู่จริงอย่างยิ่งในโลกของเรานี้ ทางพุทธปรัชญา จำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ก) รูปธรรม ได้แก่ สิ่งที่มีอยู่จริงอันเรียกว่า รูป ซึ่งมีอยู่ต่างหากจากนามธรรมและเป็นตัวยืนให้จิตรับรู้อารมณ์ หรือหลุดพ้น (วิมุต) จากการรับรู้ มีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ 1) เปลี่ยนแปลงคุณภาพได้ (รูปตีติ รูปำ) กับปัจจัยปรุงแต่ง 2) แปรสภาพได้ (วิกรณ รสำ) คือ การกระทำกับปัจจัยที่มีอิทธิพลเหนือกว่า และ 3) โดยตัวของมันเองเป็น อัพยากฤต (อพยากตา) คือ ไม่ดี, ไม่ชั่ว, ไม่เป็นคุณ, ไม่เป็นโทษ และ ข) นามธรรม ได้แก่ ธรรมชาติที่มิใช่รูป ซึ่งมีคุณภาพสามารถมีสัมพันธ์ด้วยการรับรู้ จำแนกแยกเป็น 3 ชนิด 1) จิต คือ ธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ 2) เจตสิก คือธรรมชาติที่เป็นสัมปโยค (กำกับอยู่ด้วยกัน) กับจิต โดยอุปมาอุปมัยว่า ถ้าจิตเป็นราชรถ เจตสิกก็เป็นสารถีประจำราชรถนั้น และ 3) นิพพาน คือ สภาพของจิตที่ได้รับการชำระแล้วจากกิเลส ตัณหา อุปทาน มีความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้งแล้วซึ่งสภาพธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงของรูปและนาม, และหลุดพ้นจากเหตุและขันธ์ทั้งหลายทั้งปวง จนบรรลุถึงซึ่งความสงบเยือกเย็นอย่างแท้จริง[24]

ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์ กล่าวว่า ปรัชญาพุทธ เป็นลักษณะ “สัจนิยม” หรือ “ธรรมชาติ” ถือว่าสภาวธรรมทั้งหลายต้องเป็นไปตามหลักแห่งธรรมชาติและหลักแห่งความเป็นจริง ดังนั้นปรัชญาพุทธจึงสั่งสอนโดยเน้นหลักที่เหตุผลและวิจารณญาณ โดยการเตือนสติให้คนทุกคนได้คิดพิจารณาไตร่ตรองใคร่ครวญดูก่อนด้วยปัญญาของตนเอง ก่อนที่จะเชื่อและปฏิบัติตามคำสอนของใคร ๆ[25]

อดิศักดิ์ ทองบุญ กล่าววา่ “พุทธศาสนาเป็นปรัชญา เพราะพระพุทธศาสนาถือทั้งหลักศรัทธาและปัญญา(เหตุผล) ตามหลักคำสอน” และได้กล่าวถึงคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกาว่าเป็นอุบัติการณ์แห่งพุทธปรัชญาอีกด้วย การที่กล่าวไว้เช่นนี้ เพราะได้วิเคราะห์จากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยปัญญา (เหตุผล) เป็นสำคัญ มิใช่ศาสนาที่สอนให้คนเชื่อเพียงอย่างเดียว แต่สอนให้คนใช้วิจารณญาณและลงมือพิสูจน์หลักคำสอนต่าง ๆ ว่าเป็นจริงตามที่กล่าวไว้หรือไม่ ซึ่งตรงกับหลักการของปรัชญาที่มุ่งให้คนแสวงหาความรู้ และความจริงด้วยเหตุผลประเด็นนี้ก็ยังมีผู้แย้งว่าเหตุผลในปรัชญานั้นเป็นเรื่องของการเก็งความจริงหรือการอนุมาน[26]

พุทธทาสภิกขุ ได้ปฏิเสธแนวคิดข้างต้นไว้ว่า “พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่ปรัชญาแม้จะเป็นเรื่องทางใจก็เป็นวิทยาศาสตร์ ไม่อาศัยสมมติฐาน แต่อาศัยความจริง” การที่พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้เช่นนี้เพราะท่านมองว่า ปรัชญาเป็นเรื่องของสมมติฐาน ไม่ต้องหาความจริงมาให้ดู เพียงแต่ใช้เหตุผลชักจูง ดังนั้น พุทธทาสภิกขุจึงมองวิธีการของปรัชญาว่าเป็นแบบ การเดา

---

[24] สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง, *พุทธปรัชญากับปรัชญามาร์กซิสต์,* กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิธการพิมพ์, 2524), หน้า 2-3.

[25] ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์, *ปรัชญาเบื้องต้น,* กำแพงเพชร: วิทยาลัยครูกำแพงเพชร, 2526), หน้า 62.

[26] อดิศักดิ์ ทองบุญ, *ปรัชญาอินเดีย,* (พิมพ์ครั้งที่ 2), (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์, 2532), หน้า 49.

(Speculation) การเก็งความจริง หรือการอนุมานไปตามหลักของเหตุผล แต่ก็ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นปรัชญาไว้ว่า “เราสามารถศึกษาพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นปรัชญาได้ แต่อย่าไปติดเรื่องปรัชญา”[27] และนอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นปรัชญาไว้ว่า “พระพุทธศาสนายังมีความรู้ในฐานะเป็นปรัชญาและวิทยาศาสตร์” และความรู้ที่เป็นปรัชญาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ หมายถึง เรื่องที่ยังไม่ได้พิสูจน์จนเห็นแจ้ง ยังต้องอาศัยการคิดไปตามหลักเหตุผลเช่น ปฏิจจสมุปบาทเป็นปรัชญาสำหรับบุคคลที่ยังไม่บรรลุธรรม แต่ผู้ที่บรรลุธรรมแล้วก็เป็นวิทยาศาสตร์ไป[28]

จากแนวคิดของนักปราชญ์ไทยทั้ง 2 ท่าน อาจทำให้ผู้ศึกษาเกิดความลังเลว่าพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาหรือศาสนา ตรงนี้ผู้เขียนขอให้ข้อเสนอแนะว่าถ้าเรามองหลักพระพุทธศาสนาว่าเป็นเรื่องของปัญญาหรือเหตุผลที่อยู่เหนือศรัทธาที่ทำให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติเข้าถึงความจริงอย่างถูกต้อง ประเด็นนี้พระพุทธศาสนาก็เป็นปรัชญาได้ แต่การที่พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวว่าอย่าไปติดปรัชญาเพราะเกรงว่าผู้ศึกษาจะไปติดในเรื่องของสมมติฐานแล้ววิพากษ์วิจารณ์โดยไม่ลงมือปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา หรือถ้าเรามุ่งความหมายของพุทธปรัชญาไปที่ความรอบรู้ (ปัญญา) พระพุทธศาสนาก็เป็นปรัชญาได้ เพราะเป็นประมวลความรู้ของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นสัพพัญญู และปัญญาระดับสูงสุดในพุทธปรัชญาจะอยู่เหนือเหตุผลแบบโลกิยะ เพราะเป็นความรู้แจ้งเห็นจริงที่พ้นไปจากเรื่องสมมุติทางโลกทั้งมวล

เรื่องพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาหรือไม่นี้ นักปราชญ์คนสำคัญของไทยอีกหลาย ๆ ท่าน เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) และสมภาร พรมทา เป็นต้น ก็ได้นำเสนอหลักพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือพุทธปรัชญาหรือหนังสือที่เกี่ยวกับปรัชญาไว้เป็นกลาง ๆ ในขอบเขตของพุทธธรรม หรือหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ดังนั้น เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาเนื้อหาของทุกเรื่องในตำราเล่มนี้ ผู้เขียนขอจำกัดความของพุทธปรัชญาว่า หมายถึง พุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และหนังสือวิชาการที่นักปราชญ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เขียนไว้ เพื่อนำเสนอพุทธธรรมภายใต้ชื่อพุทธปรัชญาเท่านั้น และเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันขอให้ศึกษาความหมายของพุทธปรัชญาต่อไปนี้

พุทธปรัชญา แปลตามรากศัพท์ว่า ความรอบรู้ของพระพุทธเจ้า แยกออกเป็น 2 คำ คือ คำว่า “พุทธ” หมายถึง พระพุทธเจ้า แปลตามศัพท์ว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน กับคำว่า “ปรัชญา” หมายถึง ความรอบรู้ โดยตรง ได้แก่ การตรัสรู้เป็นความรู้ที่เกิดจากการพัฒนาจิตจนเข้าถึงความจริง

---

[27] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ธรรมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.* (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2535), หน้า 19.

[28] พุทธทาสภิกขุ, *อิทัปปัจจยตาชุดธรรมโฆษณ์,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิพุทธทาสภิกขุ, 2522), หน้า 69.

ทั้งมวลของมหาบุรุษท่านหนึ่งนามว่า สิทธัตถะ ผู้มีความมุ่งมันที่จะแสวงหาความจริงในธรรมชาติเพื่อขจัดทุกข์ (โมกขธรรม) เป็นความรู้ที่ทำให้พระองค์สิ้นความสงสัยในเรื่องทั้งปวงผู้ศึกษาสามารถศึกษาเรื่องนี้ได้จากปฐมโพธิสูตร ขุททกนิกาย อุทาน ที่ว่า “เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์ยอมสิ้นไปเพราะได้รู้ธรรมพร้อมทั้งเหตุ”[29]

อรรถกถาขุททกนิกาย อุทาน อธิบายว่า ธรรมทั้งหลายหมายถึง โพธิปักขิยธรรม ที่ทำให้สำเร็จการตรัสรู้ปัจจยาการหรือปฏิจจสมุปบาท คำว่า “พราหมณ์” หมายถึง พระขีณาสพ คือบุคคลที่สิ้นอาสวกิเลสแล้ว ซึ่งพระพุทธเจ้าคือพระขีณาสพรูปแรกในพระพุทธศาสนา การรู้ธรรม หมายถึง ลูกอมทุกข์และสาเหตุแห่งการดับทุกข์ตามหลักปฏิจจสมุปบาท จะเห็นได้ว่าความรู้ที่เกิดจากการตรัสรู้นั้นสามารถทำให้สิ้นความสงสัย เพราะได้พบความจริงเชิงประจักษ์ด้วยตนเอง[30] ซึ่งผู้ศึกษาสามารถศึกษาเรื่องนี้ได้จากธัมมจักกัปปวัตตนสูตร วินัยปิฎก มหาวรรค ที่กล่าวถึงความรู้ที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้าภายใต้คำว่า “จักษุ” (ปัญญาจักษุ การเห็นด้วยปัญญา) “ญาณ” (การหยั่งรู้ความจริง) “ปัญญา” (ความรอบรู้) “วิชชา” (ความรู้แจ้ง) “อาโลกะ” (แสงสว่างแห่งปัญญา)[31] คำเหล่านี้ทั้งหมดมีความหมายตรงกับปัญญาคือ ความรอบรู้ที่เป็นผลแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น เรื่องนี้วิเคราะห์ได้จากพระนามวาสัพพัญญูที่มีความหมายสำคัญ 2 ประการ คือ

1) ผู้เห็นธรรมทั้งปวงหมายถึงการเห็นด้วยญาณ (สัพพัญญุตญาณ) เป็นการเห็นที่สูงกว่าปัญญาที่ใช้ในความหมายทั่วไปจัดเป็นปัญญาขั้นสูงถ้าจะเปรียบเทียบกับความจริงที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบนั้นก็แตกต่างกัน ความจริงที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบนั้นเป็นความจริงทางวัตถุและเป็นการพบเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ที่สำคัญความจริงที่นักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบนั้นเปลี่ยนแปลงหรือผิดพลาดได้ ซึ่งเราจะเห็นว่าทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่นักวิทยาศาสตร์ในอดีตได้ค้นพบไว้บางเรื่องจะได้รับการยอมรับว่าเป็นความจริงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นเมื่อมีนักวิทยาศาสตร์รุ่นใหม่ค้นพบความจริงในเรื่องเดียวกันที่ถูกต้องเป็นจริงมากกว่าทฤษฎีกล่าวก็จะถูกยกเลิกไป และการค้นพบความจริงทางวัตถุของนักวิทยาศาสตร์ไม่ใช่การเห็น เป็นเพียงการรับรู้ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น แต่พระพุทธเจ้าทรงยังเห็นและเป็นการหยั่งเห็นที่ตรงกับความจริง ซึ่งความหมายของสัพพัญญูนี้สามารถศึกษาได้จากจูฬวัจฉโคตตสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ที่กล่าวไว้ว่า “พระสมณโคดมเป็นสัพพัญญู มีปกติเห็นธรรมทั้งปวง ทรงปฏิญญาญาณทัสสนะ...”[32] คำว่า “ญาณทัสสนะ”[33] ในที่นี้อรรถกถา ทีฆนิกาย สีลขันธ์ธวรรค อธิบายว่าคือความรู้และความเห็นที่ตรงตามความจริงไม่ผิดพลาด

---

[29] ขุ.อุ. 25/1/172.

[30] ขุ.อุ. 1/46.

[31] วิ.ม. 4/15/22.

[32] ม.ม. 13/185/216.

[33] ที.สี. 1/234/198.

2) ผู้ตรัสรู้ หมายถึง ตรัสรู้ธรรมพร้อมทั้งเหตุ ซึ่งในอรรถกถาขุททกนิกาย อุทาน อธิบายว่าคือ การหยั่งรู้กองทุกข์และเหตุแห่งทุกข์ตามหลักปัจจยาการ[34] ผู้ศึกษาสามารถศึกษาความหมายนี้ได้จากปฐมโพธิสูตรขุททกนิกาย อุทาน ที่กล่าวถึงบุคคลที่จะเป็นสัพพัญญูได้นั้นจะต้องเกิดจากการตรัสรู้ไม่ใช่เกิดจากการศึกษาวิชาการทั่วไป แต่เป็นการศึกษาที่จิตหรือการพัฒนาจิตจนเกิดปัญญาที่หยั่งรู้สภาวธรรมทั้งปวงตามความจริง[35]

ความรู้และความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้นี้ มีข้อที่ควรทำความเข้าใจเรื่องหนึ่งคือ ความรู้นั้นไม่ได้เกิดขึ้นแก่พระองค์เป็นนิจ แต่จะปรากฏต่อเมื่อพระองค์ทรงต้องการที่จะรู้เท่านั้น เรื่องนี้ ผู้ศึกษาสามารถศึกษาได้จากมิลินทปัญหาตอนสัพพัญญูภาวะปัญญาที่พระนาคเสนได้ตอบพระเจ้ามิลินท์ได้ว่า “สัพพัญญุตญาณ ของพระพุทธเจ้าเนื่องไปด้วยการพิจารณาต้องพิจารณาก่อนจึงรู้ตามปรารถนา”[36] เรื่องนี้ ได้ชี้ให้เห็นความจริงที่ว่าบุคคลผู้เป็นสัพพัญญูนั้นมิได้รู้ทุกเรื่องในเวลาเดียวกันทั้งหมดแต่ความรู้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสัพพัญญูบุคคลต้องการที่จะทราบเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น

ความหมายของทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญาข้างต้นนี้ ได้ชี้ให้เห็นว่าพุทธปรัชญา คือ ประมวลความรู้ที่ได้จากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่ทรงนำมาเผยแผ่ให้ผู้อื่นได้รู้ได้เข้าใจ และความรู้นั้นเป็นความรู้ที่ประเสริฐตามความหมายของพุทธปรัชญาที่กล่าวไว้ข้างต้นเพื่อขยายความหมายของคำว่า “สัพพัญญู” และแสดงความหมายของพุทธปรัชญาให้ชัดเจนมากขึ้นผู้เขียนขอตั้งประเด็นของการศึกษาเกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าในหัวข้อต่อไปนี้

1) สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ประเด็นนี้ถ้ามุ่งไปที่หลักธรรมที่ทำให้พระโพธิสัตว์ได้พระนามว่า “พุทธะ” หรือ “สัมมาสัมพุทธะ” สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ก็ได้แก่อริยสัจ 4 หมายถึง ความจริงที่ประเสริฐหรือความจริงที่ทำให้พระองค์ได้เป็นพระอริยเจ้า คือ ความทุกข์ (ทุกข์) สาเหตุของความทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และแนวทางแห่งการดับทุกข์ (มรรค) แต่ถ้าพูดในบริบทของคำว่า “สัพพัญญู” สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ก็คือ ธรรมทั้งปวง ซึ่งในสีสปาวนสูตร สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ได้สรุปถึงหลักธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ทั้งหมดซึ่งไปสัมพันธ์กับความเป็นพระสัพพัญญูไว้ 2 ประการคือ

(1) รู้เรื่องการดับทุกข์และเรื่องที่เกี่ยวกับการดับทุกข์ทุกประการ

(2) เรื่องอื่น ๆ ที่ทรงรู้แต่ไม่เกี่ยวข้องกับการดับทุกข์นั้นมีอยู่เป็นจำนวนมากแต่ทรงนำมาแสดงเท่าที่จำเป็นเท่านั้น[37]

---

[34] ขุ.อุ. 1/46.

[35] ขุ.อุ. 25/1/172.

[36] มหาเถรสมาคม, *กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 17 ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์,* สืบค้นจาก ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์, 2536, หน้า 197.

[37] ส.ม. 19/1101/613.

ข้อสรุป 2 ประการนี้ผู้ศึกษาสามารถศึกษาเพิ่มเติมจากพุทธะดำรัสที่ตรัสไว้ว่า หลักธรรมที่พระองค์ทรงนำมาแสดงนั้นเพียงแค่ใบประดู่ลายหยิบมือเดียวเท่านั้นส่วนหลักธรรมที่ยังไม่ทรงแสดงนั้นยังมีอีกมากเหมือนใบประดู่ลายทั้งต้น โดยพระองค์ทรงให้เหตุผลถึงการไม่ทรงนำหลักธรรมเหล่านั้นมาแสดงว่า เพราะไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นของพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายความกำหนัดดับทุกข์ ระงับกิเลส การรู้ยิ่ง ตรัสรู้ และนิพพาน

2) ความจริงที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ทั้งหมดนั้นเป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ เอหิปัสสิกะ ซึ่งผู้ศึกษาสามารถศึกษาเรื่องนี้ได้จากปาสาทิกสูตร ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ที่กล่าวถึงพระนามของพระพุทธเจ้าคือตถาคต ในความหมาย 5 ประการได้แก่ 1) กาลวาที ผู้ตรัสในเวลาที่เหมาะสม 2) สัจจวาที ผู้ตรัสสภาวะที่เป็นจริง 3) อัตถวาที พูดตรัสปรมัตถนิพพาน 4) ธัมมวาที ผู้ตรัสถึงมรรค ผล 5) วินยวาที ผู้ตรัสถึงวินัย มีการสำรวม เป็นต้น[38]

พระนามของพระพุทธเจ้า ข้อว่า สัจจวาที ที่เป็นเครื่อง ยืนยันได้ว่าเรื่องที่พระองค์ทรงนำมาแสดงทั้งหมดล้วนเป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ ตรงนี้เองที่ทำให้นักวิทยาศาสตร์คนสำคัญอย่างเช่น ไอน์สไตน์ มองพระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาแห่งจักรวาล พบเป็นศาสนาเดียวที่กล่าวถึงความจริงแห่งจักรวาลที่พิสูจน์ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ดังคำพูดของเขาที่ว่า “ข้าพเจ้าเห็นว่าความรู้จักศาสนาแห่งจักรวาล (พุทธศาสนา) เป็นแรงจูงใจที่แข็งแกร่งและสง่างามที่สุดในการวิจัยทางวิทยาศาสตร์”[39]

การที่ไอน์สไตน์ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาไว้เช่นนี้ เนื่องจากมองว่าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ในแง่ของเหตุผลที่ให้ผู้ศึกษาพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติตามจนเข้าถึงความจริงด้วยตนเอง ไม่ใช่บังคับให้คนเชื่อและปฏิบัติตาม ขอให้ดูความจริงที่ปรากฏในพุทธปรัชญาต่อไปนี้

(1) ความจริงระดับพื้นฐานทั่วไปเรียกว่า สมมติสัจจะ (Conventional Truths) หมายถึง ความจริงของสิ่งหรือเรื่องต่างๆที่มนุษย์บัญญัติขึ้นมา ด้วยเหตุผลบางประการโดยใช้ชื่อสมมุติทางภาษาเป็นเครื่องสื่อความหมาย ให้คนในสังคมนั้นๆ เข้าใจตรงกัน เช่น คน สัตว์ ต้นไม้ เป็นต้น แล้วความจริงระดับนี้ จะมีลักษณะแบบสัมพัทธ์ (Relative) หมายถึงความจริงที่เกิดขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่แต่ละสังคมกำหนดขึ้นซึ่งการศึกษาเรียนรู้และเข้าถึงความจริงในระดับนี้จะช่วยให้มนุษย์ใช้สอย การบริโภคและการปฏิบัติต่อเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง เช่น กฎระเบียบวินัยที่องค์กรหรือสังคมกำหนดขึ้นมาเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นต้น

---

[38] ที.ปา. 12/101/265.

[39] สม สุจีรา, *ไอน์สไตน์พบพระพุทธเจ้าเห็น,* (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์, 2550), หน้า 24.

(2) ความจริงที่เป็นตัวสภาวะที่มีในสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เรียกว่า สภาวะสัจจะ หรือ สภาวะธรรม (Natural Condition) หมายถึง ความจริงที่เป็นตัวสภาวะที่เป็นกฎธรรมชาติหรือลักษณะที่แท้จริงของธรรมชาติเช่น กฎไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจตา ภาวะของความเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ ทุกขตา ภาวะของความขัดแย้งบีบคั้น อนัตตตา ภาวะของความไร้ตัวตนที่แท้จริงที่ปรากฏในสรรพสิ่งหรือสภาวะ (Condition) ที่อยู่ในสิ่งต่าง ๆ เช่น ความเค็มที่อยู่ในก้อนเกลือ ความหวานที่อยู่ในพืชที่มีรสหวาน เช่น อ้อย ความขมที่อยู่ในพืชที่มีรสขม เช่น สะเดา หรือความเปรี้ยวที่อยู่ในพืชที่มีรสเปรี้ยว เช่น มะนาว เป็นต้น การเข้าถึงความจริงระดับนี้จะเกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตระดับโลกิยะ เช่น การใช้ความเค็มของเกลือถนอมอาหาร เป็นต้น และประโยชน์ในระดับโลกุตตระที่เกิดจากการหยั่งเห็นกฎไตรลักษณ์ในสิ่งทั้งปวง ส่งผลให้เกิดการละความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ และหลุดพ้นจากกิเลสได้ในที่สุด

(3) ความจริงที่ประเสริฐ เรียกว่า อริยสัจจะ (The Four Noble Truths) หมายถึง ความจริงที่ทำให้คนเป็นอริยะ หรือความจริงที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

(4) ความจริงสูงสุด เรียกว่า ปรมัตถสัจจะ (Ultimate Truths) หมายถึง ความจริงที่เป็นเนื้อแท้ของสรรพสิ่งในจักรวาล เมื่อจัดกลุ่มแล้วจะอยู่ในความจริงข้อนี้ซึ่งเป็นความจริงที่อยู่ในธรรมชาติโดยไม่ขึ้นต่อการยอมรับของคน เป็นความจริงตามความหมายขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะและเท่าที่จะกล่าวถึงได้เช่น รูป นาม เวทนา จิต เจตสิก เป็นต้น

3) ความพิเศษของความจริงที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ เรื่องการตรัสรู้อันเป็นที่มาของพุทธปรัชญานี้มีเรื่องที่จะต้องพิจารณาต่อไปนี้ว่า ความจริงที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้นต่างจากความจริงที่ผู้อื่นรู้หรือไม่คำตอบต่อคำถามนี้สามารถวิเคราะห์ได้จากความพิเศษของความจริงที่เป็นเป้าหมายของพระพุทธะปรัชญา คือ การดับทุกข์หมายความว่าความจริงที่พุทธเจ้าทรงนำมาแสดงทั้งหมดเพื่อต้องการให้มนุษย์ได้ศึกษาทำความเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อดับทุกข์ได้ด้วยตนเอง ในขณะที่ความจริงทางวิทยาศาสตร์จะช่วยให้มนุษย์ดับทุกข์ทางกายได้เพียงชั่วคราว แต่มิอาจดับทุกข์ทางใจที่เกิดจากกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง

จากความหมายของพุทธปรัชญาข้างต้นได้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ทุกเรื่องความตามความจริง และความรู้ทั้งหมดในพุทธปรัชญาล้วนเป็นสัจธรรม คือ ความจริงที่สามารถพิสูจน์และเข้าถึงได้ด้วยการปฏิบัติตามโดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความหลุดพ้นจากกิเลส ดังนั้น ถ้ากล่าวสรุปถึงความพิเศษของความรู้ในพุทธปรัชญาจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

1) ความรู้ที่เกิดจากการตรัสรู้ที่สูงกว่าความคิดเชิงวิเคราะห์และวิพากษ์ด้วยเหตุผลที่มนุษย์สามัญทั่วไปใช้กัน ประเด็นนี้ผู้เขียนวิเคราะห์จากพระพุทธคุณบทว่า พุทโธ

2) ความรู้ที่ไม่สามารถบอกกันได้ด้วยอักษรหรือคำพูดแต่เป็นความรู้ที่จะต้องลงมือปฏิบัติให้รู้และเห็นได้ด้วยตนเอง เรื่องนี้ผู้เขียนวิเคราะห์จากคำว่า สันทิฏฐิโก และคำว่า ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ ประเด็นนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า อักษร คำพูด หรือการแสดงธรรมเป็นเพียงวิธีการสื่อสารหลักการในพุทธปรัชญาให้ผู้ศึกษาได้รู้และเข้าใจในเบื้องต้นเท่านั้น ไม่ใช่เป็นการเห็นธรรมแต่การเห็นธรรมเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล ความจริงที่ยืนยันเรื่องนี้ศึกษาได้จากพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ในมัคควรรค ขุททกนิกาย ธรรมบทว่า “เธอทั้งหลายควรทำความเพียรเองเถิด พระตถาคต (พระพุทธเจ้า) เป็นเพียงผู้ขี้บอกเท่านั้น”[40] พุทธดำรัสนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า การบรรลุความจริง (มรรค ผล นิพพาน) นั้นเป็นเรื่องของปัจเจกชนแต่ละคนที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ด้วยตนเอง

3) ความรู้ที่ไม่เปลี่ยนแปร ผู้ศึกษาสามารถศึกษาความจริงข้อนี้ได้จากคำว่า “ธรรมนิยาม” “ธรรมฐิติ” หรือ “ธรรมธาตุ” หมายถึงพุทธธรรมทั้งหมดที่เป็นธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ทรงค้นพบ (ตรัสรู้) เท่านั้น และพระพุทธธรรมจะให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติได้ทุกขณะ ไม่มีการล้าสมัย ไม่มีอายุขัย (อกาลิโก) ดังนั้น การเห็นธรรม การเข้าถึงธรรมจึงไม่ใช่เรื่องที่ล้าสมัยหรือเป็นเรื่องของคนผู้สูงอายุอย่างที่คนส่วนหนึ่งเข้าใจกัน และพุทธปรัชญาเป็นสัจธรรมที่ไม่มีการเปลี่ยนแปร

4) ความรู้ที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ในเชิงประจักษ์ผู้เขียนวิเคราะห์ความจริงในข้อนี้จากคำว่า “เอหิปัสสิโก” ที่แปลว่า ขอเชิญท่านมาดูหรือพิสูจน์ด้วยตนเองด้วยการศึกษาให้เข้าใจและปฏิบัติตามตั้งแต่ระดับธรรมะพื้นฐานที่เกี่ยวกับศีลธรรมทั่วไปจนถึงระดับสูงได้แก่ มรรค ผล นิพพาน

5) ความรู้ที่ต้องน้อมนำตัวเราเข้าไป หมายถึง น้อมใจเข้าไป ผู้เขียนวิเคราะห์ความจริง ข้อนี้จากคำว่า "โอปนยิโก" นั้นหมายความว่า การเห็นธรรมเป็นเรื่องของใจ ไม่สามารถเห็นและรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ประสาทสัมผัสเป็นเพียงเครื่องมือที่ใช้รับรู้ข้อมูลที่เป็นวัตถุเท่านั้น แต่การเห็นเป็นหน้าที่ของใจที่มีความละเอียดอ่อน. ดังนั้น พุทธธรรม (พุทธปรัชญา) จึงไม่ใช่มีไว้สวดอ้อนวอนขอสิ่งต่าง ๆ หรือท่องบนให้เกิดความขลังความศักดิ์สิทธิ์ เหมือนอย่างที่คนส่วนหนึ่งยึดถือปฏิบัติกันอยู่

3.3 ความสำคัญของพุทธปรัชญาทางสังคม

พุทธปรัชญาทางสังคม จึงมีลักษณะสำคัญ ดังนี้[41]

1) พุทธปรัชญาทางสังคม สัมพันธ์กับความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์เกี่ยวกับสังคม สังคมมนุษย์มีลักษณะแตกต่างกัน สังคมบางสังคมมีลักษณะเรียบง่ายขณะที่สังคมบางสังคมมีลักษณะ

---

[40] ขุ.ธ. 25/276/117.

[41] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, ปรัชญาทางสังคมแห่งพระพุทธศาสนา, (นนทบุรี: หจก.นิติธรรมการพิมพ์, 2562), หน้า 71-75.

สลับซับซ้อน นักคิดทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักปรัชญาสังคม มุ่งแสวงหาความรู้ว่าสังคมแต่ละประเภทมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไร มีคุณค่าอย่างไรรวมถึงกระบวนการวิวัฒนาการของสังคมแต่ละประเภท

2) พุทธปรัชญาทางสังคมมุ่งอธิบายปัญหาสังคม มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันย่อมประสบปัญหาต่างๆ ในสังคมแตกต่างกัน ปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาสังคมได้เกิดขึ้นมานาน ตั้งแต่มนุษย์รวมกลุ่มเป็นกลุ่ม มีปัจจัยหลายอย่างที่บีบคั้นกลุ่มมนุษย์ให้เกิดความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นความทุกข์ความยากลำบากของกลุ่ม และจะต้องหาวิธีการบำบัดแก้ไข ป้องกันมิให้ความทุกข์เกิดขึ้นอีก ความเป็นอยู่ของมนุษย์สัมพันธ์กับองค์การทางสังคมต่าง ๆ องค์การทางสังคมที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ เช่น องค์การทางการเมืองย่อมจะใช้วิธีการทางการเมืองในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์แต่ก็มีคำถามเรื่องความเหมาะสม และไม่เหมาะสมเกี่ยวกับวิธีการที่ใช้ในแก้ปัญหาสังคมของผู้บริหารสังคม จำเป็นที่จะต้องใช้วิธีการที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาสังคม จึงเกิดการคิดการวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงคุณค่าเกี่ยวกับวิธีการ ปรัชญาทางสังคมจึงสัมพันธ์กับกระบวนการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคมและวิธีการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาสังคม

3) พุทธปรัชญาทางสังคมแสวงหาความรู้เกี่ยวกับคุณค่า ความงาม และความสูงส่งแห่งสถาบันต่าง ๆ ในสังคม คุณค่าสัมพันธ์กับจริยศาสตร์ซึ่งเป็นศาสตร์ที่อธิบายความดีกระบวนการทำความดีและเหตุผลในการกระทำสิ่งที่เรียกว่า ความดีความเหมาะสม ความงามมักจะปรากฏในหลักปรัชญาว่าด้วยสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ความงามมีลักษณะเป็นนามธรรม มนุษย์ในสังคมย่อมตีค่าความงามตามมุมมองของตน และมนุษย์อาจจะมองเห็นความงามไม่เหมือนกันและไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะบังคับให้มนุษย์ชอบความสวยงามเหมือนกัน ความงามนั้นย่อมสัมพันธ์กับความนิยมส่วนตัว การวิจารณ์ความงามในการปฏิบัติตนของผู้คนในสังคม จึงเป็นหน้าที่ของนักปรัชญาทางสังคมอย่างหนึ่ง ส่วนความสูงส่งในสังคมจะเกี่ยวข้องกับสถาบันศาสนาความเชื่อและประเพณีปฏิบัติที่สัมพันธ์กับการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นักปรัชญาทางสังคมบางคนมุ่งสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคม ซึ่งอาจจะวิเคราะห์บ่อเกิดศาสนาว่ามาจากการรวมกลุ่มเป็นสังคม และมีความจำเป็นที่จะต้องหาสิ่งที่จะช่วยยึดเหนี่ยวสมาชิกในสังคมให้เป็นปึกแผ่น ดังนั้น หลักการทางเทววิทยาก็ดีหรือหลักการคติความเชื่อต่าง ๆ ในสังคมจึงเกิดขึ้นโดยผู้มีอำนาจในสังคมกลุ่มต่าง ๆ ปฏิบัติขึ้นมา เพื่อประโยชน์ในการรวมกลุ่มซึ่งถือว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งเกินกว่าคนทั่วไปจะเข้าใจได้ ศาสนาจึงเป็นบ่อเกิดแห่งปรัชญาทางสังคมอย่างหนึ่ง

4) พุทธปรัชญาทางสังคมจึงมุ่งศึกษาองค์ประกอบที่จะช่วยดำรงความเป็นปกติของสังคม สังคมดำรงอยู่ได้ด้วยอาศัยองค์ประกอบหลายอย่างนักปรัชญาทางสังคมสนใจศึกษาองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยทำให้สังคมดำรงอยู่ได้โดยแต่ละองค์ประกอบนั้น องค์ประกอบใดมีความสำคัญและมีบทบาทเด่นทางด้านใด นอกจากนั้น สภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของบุคคลที่

รับผิดชอบในแต่ละองค์ประกอบนั้นเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมอย่างไร ประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้เป็นประเด็นที่นักปรัชญาทางสังคมสนใจศึกษา

5) พุทธปรัชญาทางสังคมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกระบวนการควบคุมสังคม กระบวนการควบคุมสังคมนั้นประกอบด้วย กระบวนการทางกฎหมาย กระบวนการทางการเมืองการปกครอง กระบวนการเกี่ยวกับการใช้สิทธิและการมีสิทธิรวมทั้งกระบวนการเกี่ยวกับความยุติธรรมก็ย่อมมีผลเป็นการสร้างความขัดแย้งในสังคมได้ ดังนั้น นักปรัชญาทางสังคม จึงสนใจศึกษากระบวนการต่าง ๆ ที่นำมาใช้เป็นสื่อในการควบคุมสังคม

6) พุทธปรัชญาทางสังคมอธิบายเหตุผลความสำคัญของมนุษย์ กลุ่มมนุษย์เป็นศูนย์กลางการศึกษาของนักปรัชญาทางสังคม นักปรัชญาทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการแสดงเหตุผลว่า ทำไมมนุษย์จึงสำคัญเหนือกว่าสัตว์โลกอื่นๆ นักปรัชญากลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) คือตัวอย่างของกลุ่มนักคิดที่มองว่า มนุษย์เท่านั้นควรมีชีวิตอยู่รอดแม้จะต้องสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติและสูญเสียสัตว์โลกอื่นๆเป็นจำนวนมากก็ต้องยอมให้สูญเสีย เพื่อช่วยธำรงชาติพันธุ์มนุษย์ไว้ในโลก

นักสังคมศาสตร์รุ่นบุกเบิกเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นนักสังคมวิทยา แต่ผลงานของเขาได้รับการศึกษาและผนวกเข้ากับศาสตร์อื่นๆ ทางสังคมศาสตร์ด้วย จึงถือได้ว่าเป็นผู้เอื้อประโยชน์(Contributor) ต่อการพัฒนาศาสตร์ทั้งหลาย ยกตัวอย่าง Max Weber ได้รับการขนานชื่อว่าเป็นนักสังคมวิทยา แต่ผลงานของเขาได้เอื้อประโยชน์ต่อวิชารัฐศาสตร์และวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ผลงานของเขาบางเรื่องได้กลายเป็นองค์ความรู้สมัยใหม่ซึ่งสะท้อนถึงความคิดที่มีเหตุผลเกี่ยวกับสภาพสังคมยุโรปที่เปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบสังคมอุตสาหกรรม (Industrial Society) แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการบริหารแบบราชการ[42] (Bureaucracy) เป็นแนวคิดที่ตกผลึกเกี่ยวกับปรัชญาทางสังคมอย่างหนึ่ง Max Weber ชี้ให้เห็นว่า สังคมที่ก้าวหน้าคือสังคมที่มีการบริหารการจัดการอย่างมีเหตุผล โดยมีการออกระเบียบกฎเกณฑ์เป็นกลาง ๆ ไม่ได้อิงอาศัยอิทธิพลของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในการทำให้องค์การบริหารประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นองค์การภาครัฐหรือองค์การภาคเอกชนก็ตามขอบเขตการวิเคราะห์ปรัชญาทางสังคมแห่งพระพุทธศาสนา

[42] หลักการสำคัญแห่งระบบบริหารแบบ Beauracy ประกอบด้วย 1)การมีโครงสร้างองค์การ 2)การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์การ 3)การลงโทษาผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ 4)การให้รางวัลเป็นค่าตอบแทนพิเศษแก่ผู้ปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ 5) การเลื่อนระดับตำแหน่ง ตามความรู้ความสามารถ

3.4 ประเภทหรือสาขาของหลักพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญา เป็นวิชาที่มีเนื้อหากว้างขวาง เพราะเป็นต้นตอแห่งสรรพวิชา วิชาการหรือศาสตร์ต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีปรัชญาเป็นหลักทั้งนั้น จึงมีนักปราชญ์จำนวนมากที่พยายามจะแบ่งแยกปรัชญาออกเป็นสาขาต่าง ๆ เพื่อนำไปศึกษาได้ง่ายขึ้น จะอย่างไรก็ตาม แม้นักปราชญ์จะพยายามแบ่งแยกอย่างไรก็คงอยู่ในขอบเขต 3 เรื่องใหญ่ ๆ ซึ่งได้แบ่งแยกไว้ตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ คือ อภิปรัชญา ญาณวิทยาและคุณวิทยา ดังนั้น สาขาของปรัชญาที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป จึงมี 3 สาขาใหญ่ ๆ คือ

1. อภิปรัชญา (Metaphysics)หรือภววิทยา (Ontology) อภิปรัชญา (Metaphysics) เป็นวิชาที่ว่าด้วยความแท้จริงของสรรพสิ่ง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ภววิทยา (Ontology) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความมีอยู่ ความเป็นอยู่ของสรรพสิ่ง โดยทั่วไปแล้วถือว่า สิ่งที่มีอยู่ย่อมเป็นสิ่งแท้จริง และสิ่งแท้จริงย่อมมีอยู่ ความมีอยู่กับความแท้จริงจึงเป็นอันเดียวกัน ดังนั้น ทั้ง 2 คำจึงเป็นอันเดียวกัน ต่างแต่ว่า Ontology ใช้มาก่อน Metaphysics ใช้ทีหลังอภิปรัชญาหรือภววิทยา มีขอบข่ายในการศึกษา 3 เรื่อง คือ

1) อภิปรัชญาหรือภววิทยาว่าด้วยธรรมชาติศึกษาเรื่องเอกภพหรือธรรมชาติ ซึ่งรวมไปถึงเรื่องของอวกาศ กาล สสาร ความเป็นเหตุและผล ชีวิต วิวัฒนาการ ความเป็นไปแบบเครื่องจักรกลของเอกภพ และความเป็นไปแบบมีวัตถุประสงค์

2) อภิปรัชญาหรือภววิทยาว่าด้วยจิต หรือวิญญาณ ศึกษาเรื่องธรรมชาติของวิญญาณ กำเนิดของวิญญาณ จุดหมายปลายทางของวิญญาณ และความสัมพันธ์ระหว่างวิญญาณกับร่างกาย

3) อภิปรัชญาหรือภววิทยาว่าด้วยพระเจ้า หรือสิ่งสัมบูรณ์ ศึกษาเรื่องธรรมชาติของพระเจ้า คุณลักษณะของพระเจ้า ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับเอกภพ และกับวิญญาณ

2. ญาณวิทยา (Epistemology) คือทฤษฎีความรู้(Theory of Knowledge) เป็นวิชาที่ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ธรรมชาติและเหตุแห่งความรู้ที่แท้จริง ซึ่งเป็นการศึกษาถึงรายละเอียดของความรู้ทั้งหมด เพื่อให้เห็นความเป็นไป และตัดสินได้ว่าอะไรเป็นความจริงแท้ ซึ่งเกิดจากความรู้ที่แท้จริง เป็นการศึกษาสภาพทั่ว ๆ ไปของความรู้อย่างกว้าง ๆ หากพูดถึงญาณวิทยาแล้ว ต่างก็พยายามที่จะอธิบายหรือตอบปัญหาเกี่ยวกับ

1) ความรู้คืออะไร มีลักษณะเป็นอย่างไร

2) ความรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร

3) จะสร้างความรู้ได้อย่างไร

4) อะไร คือสิ่งที่เราสามารถรู้ได้ และรู้ได้มากน้อยเพียงไร

5) อะไร คือเงื่อนไข เหตุปัจจัย หรือแหล่งให้เกิดความรู้ได้

6) ความรู้ที่ได้มานั้นเป็นจริงหรือไม่ หากความรู้นั้นเป็นจริง ถูกต้อง เราสามารถทดสอบความรู้นั้นได้อย่างไร หรือมีมาตรการในการทดสอบได้อย่างไร

3. คุณวิทยา (Axiology)เป็นวิชาที่ว่าด้วยคุณค่าต่าง ๆ คุณค่าที่ว่านั้นแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1) จริยศาสตร์(Ethics) เป็นวิชาที่ว่าด้วยหลักแห่งความประพฤติ กล่าวถึงความดี ความชั่ว การตัดสินความดีความชั่ว เป็นการแสวงหาความดีอันสูงสุด

2) สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นวิชาที่ว่าด้วยความดี หลักการตัดสินความงาม องค์ประกอบของความงาม เป็นเรื่องเกี่ยวกับศิลปะ เป็นการแสวงหาความงามอันสูงสุด

3) ตรรกศาสตร์(Logic) เป็นวิชาที่ว่าด้วยการให้เหตุผล การนิยามความหมายอันแท้จริง เป็นการแสวงหาความจริงอันสูงสุด อันประกอบด้วยอุปนัย และนิรนัย

4) เทววิทยา (Theology) เป็นเรื่องของความบริสุทธิ์ทางจิตใจ กล่าว คือหลักคำสอนทางด้านศาสนา[43]

3.5 หลักการ วิธีการ และเป้าหมายของพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญา เป็นหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอไว้ในพระไตรปิฎก โดย ธีรโชติ เกิดแก้ว ได้ให้หลักการ วิธีการ และเป้าหมายดังนี้

1) หลักการ หลักการสำคัญในการเข้าถึงความจริงในระดับต่างๆ ของพุทธปรัชญา คือ ปัญญาแม้ว่าพุทธปรัชญาจะมีหลักศรัทธา แต่มิได้หมายความว่าพุทธปรัชญาจะมุ่งสอนให้คนเชื่ออย่างเดียว ตรงกันข้ามพุทธปรัชญากลับสอนให้คนใช้วิจารณญาณตรวจสอบเรื่องต่าง ๆ ที่รับรู้มาอย่างละเอียดถี่ถ้วนจากหลักคำสอนในกาลามสูตรที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการตรวจสอบความรู้ที่รับมาจากแหล่งข้อมูลภายนอก (ปรโตโฆษะ) ด้วยการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์อย่างละเอียดเรียกการคิดแบบนี้ว่า “โยนิโสมนสิการ” หมายถึง การคิดเรื่องต่าง ๆ อย่างละเอียดจนเข้าถึงความจริงของเรื่องนั้นอยางถูกต้อง โดยมีกระบวนการคิด 10 วิธี

2) วิธีการ การเข้าถึงความรู้และความจริงที่เป็นเป้าหมายสูงสุด (ปรมัตถสัจจะ) นั้น จะใช้หลักของสมถะเป็นบรรทัดฐานเบื้องต้นของการทำจิตให้สงบ (สมาธิ) และหลักวิปัสสนา เพื่อพัฒนาจิตที่เป็นสมาธิให้เกิดปัญญาหยั่งรู้เรื่องต่าง ๆ ตามเป็นจริง

3) เป้าหมาย เป้าหมายของความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่แล้วมุ่งเพื่อสร้างดุลยภาพให้แก่ชีวิตมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ที่ช่วยให้วิทยาการใน

---

[43] วิทย์ วิศทเวทย์, *ปรัชญาทั่วไปฉบับปรับปรุงใหม่,* (กรุงเทพมหานคร: ไทยร่วมเกล้าจำกัดฝ่ายการพิมพ์, 2540), หน้า 20-21.

โลกที่เกี่ยวกับวัตถุ เจริญอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มนุษย์มีความกินดี อยู่ดี สะดวกสบายมากขึ้น สรุปก็คือ เป้าหมายหลักของพุทธปรัชญาอยู่ที่การหลุดพ้นจากทุกข์ทางจิตที่เกิดจากกิเลสเป็นจิตที่มีอิสรภาพสมบูรณ์ ผ่องใส บริสุทธิ์ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า พุทธปรัชญาจะละเลยความทุกข์ทางกาย เห็นได้จากพระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์รู้เท่าทันความทุกข์ทางกายตามความเป็นจริงและหาวิธีการขจัดป้องกันหลีกเลี่ยงอย่างถูกต้อง เช่น การสอนให้บริหารร่างกายด้วยอิริยาบถสี่ให้สมดุลกัน (กายบริหาร) การรับประทานอาหารให้พอเหมาะ ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป (โภชเนมัตตัญญุตา) เป็นต้น หรือถ้ามุ่งเป้าหมายของพุทธปรัชญาไปที่การศึกษาก็จะได้ข้อสรุปว่า เป้าหมายของการศึกษาเชิงพุทธปรัชญาอยู่ที่การศึกษาจนรู้ว่าอะไรเป็นอะไร[44]

3.6 หลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

หลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด คือ หลักการให้ กล่าวคือ อามิสทาน ธรรมทาน และอภัยทาน การให้มีความสำคัญมากเพราะสังคมที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความสุขมากกว่าสังคมที่เห็นแก่ตัว คนที่รู้จักแบ่งปัน และพร้อมที่จะให้อภัยผู้อื่น ย่อมมีความรักผู้อื่นเป็นฐานรองรับ ความรักผู้อื่นเป็นเครื่องป้องกันมิให้ความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้น ซึ่งพุทธปรัชญาได้แบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. พุทธอภิปรัชญา เป็นหลักความเป็นจริง หรือยอมรับความมีอยู่จริงของนามและรูป เพียงแต่มิได้ถือว่านามและรูปเป็นสิ่งอมตะ แต่นามและรูปเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์หรือธรรมนิยาม คือ ความเป็นอนิจจังของสรรพสิ่ง ความเป็นทุกขังของสรรพสิ่ง และความเป็นอนัตตาของสรรพสิ่ง ส่วนความเป็นจริงสูงสุดที่เรียกว่า “ปรมัตถธรรม” คือ นิพพานเป็นความจริงขั้นสุดท้ายหรือความจริงสูงสุดที่หยุดการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์ เพราะดับอวิชชา ตัณหา และอุปาทานได้ มีการแบ่งนิพพานออกเป็น 2 ชนิด คือ 1) สอุปาทิเสสนิพพาน และ 2) อนุปาทิเสสนิพพาน

2. พุทธญาณวิทยา เป็นทฤษฎีความรู้ เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาบริสุทธิ์ทำหน้าที่ในการแสวงหาความรู้ แหล่งกำเนิดของความรู้ ธรรมชาติหรือลักษณะของความรู้และความสมเหตุสมผลของความรู้ แบ่งระดับความรู้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้น หรือผัสสะทั้ง 6 คือ ความรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ความรู้ที่เกิดจากการฟัง “ สุตมยปัญญา” ความรู้ที่เกิดจากการคิด “จินตามยปัญญา” และความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ “ภาวนามยปัญญา” หรือการฝึกฝนตนเองที่เรียกว่า “วิปัสสนา” ระดับกลาง เป็นความรู้ในระดับฌานสมาบัติ มีความรู้ในระดับอภิญญา เช่น ทิพพจักษุ ตาทิพย์ ทิพพโสต หูทิพย์ มโนมยิทธิ แสดงฤทธิ์ได้ เจโตปริยญาณ รู้จิตของผู้อื่น และ

---

[44] ธีรโชติ เกิดแกว, *พุทธปรัชญา: มิติการมองโลกและชีวิตตามความจริง*. (สมุทรปราการ: โครงการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2553), หน้า 21–22.

ระดับสูง เป็นความรู้ด้วยญาณ 3 คือ ความรู้ระลึกชาติ ความรู้ในการตายและการเกิดของสัตว์ และความรู้ในความสิ้นไปของกิเลส

3. พุทธจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ หรือทฤษฎีทางศีลธรรมนั่นเอง พุทธจริยศาสตร์ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ระดับเบื้องต้น คือ ระดับศีล 5 2) ระดับกลาง คือ ระดับกุศลกรรมบถ 10 ประการ และ 3) ระดับสูง คือ อริยมรรคมีองค์แปด

4. พุทธสุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความงามในทรรศนะของพุทธปรัชญาซึ่งความงามในทรรศนะของพุทธเป็นการมองความงามในหลากหลายรูปแบบ เช่น ความงามตามธรรมชาติ ความงามของมนุษย์ ความงามของสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และความงามของการสอนธรรมะ

หลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทยปัจจุบันได้ คือ

1. หลักพุทธปรัชญาเรื่องความกตัญญูเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นเรื่องความกตัญญูเป็นพุทธปรัชญาที่เด่นชัดในประเพณีบุญผะเหวด และยังคงมีความสำคัญในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะวัยรุ่นเริ่มให้คุณค่าน้อยลงต่อบุพพการีและบรรพบุรุษของตนน้อยลง การให้ความสำคัญเรื่องกตัญญูการรู้คุณความดีของบรรพชน ทำให้ความกตัญญูอยู่ในวิถีชีวิตจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เป็นแบบอย่าง

2. หลักพุทธปรัชญาเรื่องความเสียสละเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประการที่สอง คือ ความเสียสละ เสียสละอะไร จึงจะเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต เสียสละแรงกายแรงใจในการทำงานเพื่อส่วนรวม เสียสละทรัพย์สินเงินทองตามกำลังของตน ดังนั้น หากต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิต จำเป็นต้องกำจัดความเห็นแก่ตัว โดยการฝึกการเสียสละให้เป็นนิสัยติดตัว

3. หลักพุทธปรัชญาเรื่องความสามัคคีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นความสามัคคีของหมู่คณะ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตในแง่ของการอยู่ร่วมกัน ก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ และนำไปสู่ความสำเร็จที่รวดเร็วของการงาน ทั้งยังเป็นแหล่งความสุขเนื่องจากการใช้พลังร่วมกันในการทำงาน พุทธปรัชญาเรื่องความสามัคคีปรากฏชัดเจน เป็นทั้งกายสามัคคี วจีสามัคคี และมโนสามัคคี

4. หลักพุทธปรัชญาเรื่องการให้ทานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งทานทั้ง 3 ประการ คือ อามิสทาน ธรรมทาน และอภัยทาน มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การให้เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้คือ การให้อามิส หรือวัตถุ เช่น ข้าว ปลา อาหาร ประทีปดอกไม้ ยานพาหนะ และเสื้อผ้า นอกจากนี้ ยังมีธรรมทาน คือ การให้ความเป็นเหตุเป็นผลและอภัยทาน คือ การให้อภัย การใช้ชีวิตที่มีความสงบสุข

5. หลักพุทธปรัชญาเรื่องเบญจศีล - เบญจธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อบรรลุเป้าหมายสำคัญของชีวิต คือ ความสุขสงบ การดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนหลักเบญจศีล คือ ศีล 5 กล่าวคือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์งดเว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจาการดื่มสุราและเมรัย - เบญจธรรม คือ

การประพฤติตามธรรมะ 5 ประการ คือ มีความเมตตา ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข มีอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยชอบ พอใจในคู่ครองของตน พูดคำสัตย์จริง และมีสติสัมปชัญญะในการดำรงชีวิต และเบญจศีล - เบญจธรรม เป็นเครื่องค้ำประกันความเป็นมนุษย์ หรือไปเกิดในสุคติภูมิชั้นสูงขึ้นไป ไม่เป็นสัตว์นรก หรือเกิดในทุคติภูมิ

6. หลักพุทธปรัชญาเรื่องกุศลกรรมบถ 10 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ เรียกว่า “กายกรรม 3” ได้แก่ 1) การเว้นการฆ่าเบียดเบียนกัน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 2) ละอทินนาทาน เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น และ3) ละการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย ไม่ล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ

7. หลักพุทธปรัชญาเรื่องสัมมาทิฏฐิเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างสัมมาทิฏฐิ หรือสัมมาปัญญา สามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้โดยอาศัยองค์ประกอบที่เรียกว่า “สัมมาทิฏฐิ” สัมมาทิฏฐิอย่างนี้เกิดจากกัลยาณมิตร และอีกประการหนึ่ง คือ การใคร่ครวญด้วยเหตุด้วยผล พิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรอบคอบรอบด้านด้วยสติปัญญาว่า สิ่งที่เกิดขึ้นต้องมีเหตุผล พิจารณาให้เห็นว่า อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล จนเกิดเป็นปัญญาพัฒนาชีวิตได้ เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ”

การค้นหาและได้องค์ความรู้ใหม่ คือ ประเพณีที่ผ่านการการบ่มเพาะทางปัญญาชนิดสัมมาทิฏฐิสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่วนประเพณีที่เพียงทำสืบกันมา ยังเป็นที่สงสัยได้ว่า เป็นคุณมากน้อยเพียงใด เพราะยังขาดการตรวจสอบ และรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ ประเพณี (Rite) เป็นสิ่งที่ทำกันมา สืบต่อกันมา เชื่อถือกันมาจนลงตัว เมื่อทำแล้วปฏิบัติกันแล้วเกิดการยอมรับของสังคม สังคมเชื่อและยึดถือปฏิบัติติดต่อกันมาเพราะเป็นสิ่งดีงาม เหมาะสมกับสังคมของตน เป็นความลงตัวในการนำคำสอนลงสู่วิถีของชุมชนและสังคมนั้น ๆ เพราะได้รับการยอมรับและปฏิบัติกันสืบต่อกันมา การอนุรักษ์รักษาประเพณีเป็นหน้าที่ของอนุชนที่ต้องศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจ และธำรงรักษาไว้ เป็นมรดกทางสังคมที่ได้ส่งต่อกันมา โดยมีสัมมาทิฏฐิ (Right Understanding) เป็นความเห็นถูกต้อง เป็นปัญญาชนิดหนึ่งที่จัดเป็นสัมมาปัญญาเพื่อรักษาความถูกต้องให้เป็นไปตามทำนองคลองธรรม และรู้วิธีการปฏิบัติที่นำไปสู่การดับทุกข์ การนำเอาหลักสัมมาทิฏฐิมาประยุกต์ใช้ในการประพฤติปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ได้แก่ 1) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ สัมมาสติ ระลึกชอบ สัมมาสมาธิ ตั้งมั่นชอบ จนนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การทำให้ชีวิตมีคุณค่า มีศักยภาพในการแก้ปัญหา การดำรงชีวิต และอยู่ร่วมกับสังคมได้ ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตในหลักพุทธปรัชญาในประเพณีบุญผะเหวด มีหลักธรรมที่ควรยึดถือและนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น ทาน จาคะ กตัญญู สามัคคีสัมมาทิฐิและกรรม เมื่อนำหลักธรรมนี้มาใช้ในการดำรงชีวิตหรือการอยู่ร่วมกันในสังคมทำให้ชีวิตมีคุณภาพ ทั้งร่างกายและจิตใจ

3.7 ปัญหาที่เกิดขึ้นในประเพณีบุญผะเหวด

สภาพปัญหาการจัดงานประเพณีบุญผะเหวด พบปัญหาเรื่องวัสดุ และอุปกรณ์ที่จะนำมาทำเครื่องร้อยเครื่องพัน บางอย่างชำรุด เสียหาย การซ่อมแซมทำได้ยาก วัสดุและอุปกรณ์มีการประยุกต์ของใหม่จากวัสดุธรรมชาติมาเป็นพลาสติกแทน เนื่องจากธรรมชาติขาดความอุดมสมบูรณ์ ปัญหาการเทศน์มหาชาติ พระนักเทศน์มีน้อยลง ภาษาที่เทศน์ไม่ทันสมัยทำให้ผู้ฟังไม่สนใจจะมาฟัง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน การแห่ผ้าผะเหวดบางชุมชนไม่มีการทำในขั้นตอนนี้และขาดการถ่ายทอดความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมการจัดงานบุญผะเหวดให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน และขาดความตระหนักในการสืบทอดประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอนาคตเด็กรุ่นใหม่อาจไม่รู้จักประเพณีอันดีงามอย่างฮีตสิบสองก็เป็นได้ และถ้าหากไม่มีการดำเนินการใด ๆ ประเพณีเก่าแก่ที่บรรพบุรุษตกทอดไว้ให้ลูกหลานจะสูญสิ้นไป สำหรับปัญหาคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด นอกจากจะมีปัญหาตามที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยมีความประสงค์จะกล่าวถึงปัญหา 3 ประการ คือ

1. ปัญหาคติความเชื่อของบุคคลในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่ได้รับการเรียนรู้เพิ่มขึ้นเป็นสังคมอิเลคทอร์นิกส์ไม่มีความเชื่อจากสิ่งที่ไม่เห็นตัว หรือมีรูปร่าง (นามธรรม) จึงก่อให้เกิดไม่กระทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบต่อกันมา ถ้ามีการกระทำก็มักจะคิดถึงรายได้ รายจ่าย ที่จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิต

2. ปัญหาความเชื่อในเรื่อง คติ ความเชื่อในเรื่องทาน บุญกิริยาวัตถุ และอานิสงส์ ซึ่งเป็นเรื่องที่มองไม่เห็น คนรุ่นใหม่จะคิดว่า ทำไปแล้วก็สิ้นเปลืองไม่เห็นผลการตอบแทน ไม่เชื่อว่ามีบาป มีบุญในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

3. ปัญหาความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญทานบารมี และบุญกิริยาวัตถุ ของพระเวสสันดรตามคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวะจังหวัดร้อยเอ็ด

3.8 สรุป

ประเพณีบุญผะเหวด มองในแง่สุนทรียศาสตร์เป็นวิชาแขนงหนึ่งของปรัชญา ซึ่งมีปัญหาให้ถกเถียงกันในแง่ของความรู้หรือความจริงที่เกี่ยวกับความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะ การศึกษานี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ในเชิงปรัชญา โดยการศึกษาในขอบเขตของพุทธสุนทรียศาสตร์ในจังหวัดร้อยเอ็ดมีประเด็นสำคัญที่มุ่งศึกษาเกี่ยวสุนทรียศาสตร์ โดยเฉพาะพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดว่าเป็นอย่างไร เมื่อพูดถึงสุนทรียศาสตร์หรือความงามพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงความงามไว้ 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางธรรมและความงามมิติทางโลก ความงามในมิติทางธรรม หมายถึง ความงามที่เป็นลักษณะของธรรมะหรือความจริง อันเป็นผลจากคุณภาพหรือคุณสมบัติของธรรมะ ซึ่งปรากฏต่อการรับรู้ของมนุษย์ผู้มีญาณหรือแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ผู้ทรงศีลทรงธรรม ทำให้ผู้คนทั่วไปรับรู้และเห็นได้ว่า เป็นผู้มีธรรมหรือผู้ที่งามโดยไม่จำกัดอายุ

เพศ และวัย ความงามของธรรมะ จัดได้ว่าเป็นวัตถุวิสัย เนื่องจากเป็นความงามซึ่งเป็นคุณสมบัติเชิงวัตถุวิสัยของธรรม ปรากฏการณ์ความงามของธรรมะจึงเป็นสิ่งสากลทุกคนที่รู้หรือสัมผัสได้ย่อมมีความเข้าใจที่ตรงกัน และแม้ว่าผู้คนจะไม่อาจรับรู้ได้ ความงามของธรรมะก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ความงามในมิติทางโลก จัดเป็นความงามทางวัตถุ พุทธปรัชญาถือว่า เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างคุณภาพหรือคุณสมบัติของวัตถุกับกิเลสคือ ความพอใจหรือความยินดียินร้าย เป็นอารมณ์ที่เกิดการปรุงแต่งตามแต่จริตของแต่ละคน จึงเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความงามของวัตถุที่รับรู้และอารมณ์ที่เข้ามากระทบแตกต่างกันไปตามอำนาจและอิทธิพลของกิเลสของแต่ละคน สำหรับผู้ที่ไม่มีกิเลส ย่อมไม่มีความรู้สึกงามอันเป็นไปในลักษณะการใคร่หรือหลงใหลไปตามอำนาจกิเลสเลย หากแต่รับรู้อารมณ์ที่เข้ามากระทบด้วยความมีสติอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้น ความงามในมิติทางโลกหรือความงามทางวัตถุนี้ พุทธปรัชญาถือว่า เป็นจิตวิสัยและกล่าวถึงความงามในลักษณะนี้ตามโลกิยะหรือตามบัญญัติของโลกเท่านั้น แต่ความงามลักษณะนี้หาเป็นความงามที่แท้จริงไม่ ซึ่งไม่มีคุณค่าหรือเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตสำหรับผู้ต้องการเข้าถึงความงามที่แท้จริงแต่อย่างใด เพราะความงามที่แท้จริง ต้องเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์เพื่อการดับกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ในทางพุทธปรัชญานั้น แม้พระพุทธเจ้าไม่ได้กล่าวจำแนกความงามที่เรียกว่า สุนทรียะไว้อย่างชัดเจน แต่เมื่อศึกษาเนื้อหาของสุนทรียศาสตร์ซึ่งมีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นได้ว่า วัตถุแห่งสุนทรียศาสตร์หรือวัตถุแห่งความงามนั้น ได้จำแนกไว้หลากหลายโดยหมายรวมเอาวัตถุทางสุนทรียศาสตร์ในทางปรัชญาตะวันตกไว้ด้วยแล้วยังกล่าวถึงวัตถุทางสุนทรียศาสตร์อื่น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งปรากฏในชีวิตประจำวัน ดังเช่นได้กล่าวถึง ความงามของวัตถุ ความงามของมนุษย์ความงามของอากัปกิริยา ความงามของธรรมชาติ ความงามของธรรมะที่ทรงยกขึ้นแสดง ซึ่งเป็นความงามอย่างสูงสุด

บทที่ 4
บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด 3) เพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ เอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นปฐมภูมิและ ทุติยภูมิ รวมทั้งเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และบทสัมภาษณ์เพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับเนื้อหาของบทนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด โดยในเบื้องต้นจะสรุปประเด็นต่าง ๆ ที่ศึกษามาแล้วในบทก่อนๆ คือ บทที่ 2 ที่ว่าด้วยศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด และบทที่ 3 ที่ว่าด้วยศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด และในตอนต่อไปจะทำการอภิปรายให้เห็นบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ต่อไป

จากการศึกษาบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ประเด็นที่ควรศึกษาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องความไม่สมบูรณ์หรือมีข้อบกพร่อง ซึ่งสามารถแยกประเด็นได้ดังต่อไปนี้

4.1 สังเคราะห์คติความเชื่อเรื่องทานของพระเวสสันดรในทศชาติลำดับที่ 10

4.2 บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

4.3 ปัญหาคติความเชื่อของบุคคลในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่ได้รับการเรียนรู้เพิ่มขึ้นเป็นสังคมอิเลคทรอนิกส์ไม่มีความเชื่อจากสิ่งที่ไม่เห็นตัว หรือมีรูปร่าง (นามธรรม) จึงก่อให้เกิดไม่กระทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบต่อกันมา ถ้ามีการกระทำก็มักจะคิดถึงรายได้ รายจ่าย ที่จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิต

4.4 ปัญหาความเชื่อในเรื่อง คติ ความเชื่อในเรื่องทาน บุญกิริยาวัตถุ และอานิสงส์ ซึ่งเป็นเรื่องที่มองไม่เห็น คนรุ่นใหม่จะคิดว่า ทำไปแล้วก็สิ้นเปลืองไม่เห็นผลการตอบแทน ไม่เชื่อว่ามีบาป มีบุญในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

4.5 ปัญหาความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญทานบารมี และบุญกิริยาวัตถุ ของพระเวสสันดรตามคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

4.6 สรุป

4.1 สังเคราะห์คติความเชื่อเรื่องทานของพระเวสสันดรในทศชาติลำดับที่ 10

พระเวสสันดรชาดก เป็นทศชาติลำดับที่ 10 ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะลงมาจุติเพื่อตรัสรู้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระเวสสันดรได้ทรงบำเพ็ญบารมีตามอุดมคติชีวิตแบบพระโพธิสัตว์เช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย โดยทั่วไปแล้วจะเข้าใจกันว่าพระเวสสันดรทรงบำเพ็ญเฉพาะทานบารมีเท่านั้น แต่ความเป็นจริงแล้ว พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีครบทั้ง 10 ประการ แต่บารมีที่เด่นชัดที่สุด คือ ทานบารมี[1]

คำสอนและแนวทางในการครองชีวิตในเวสสันดรชาดกนับได้ว่ามีอิทธิพลต่อสังคมชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาค่อนข้างมาก จนกลายเป็นค่านิยมคติความเชื่อ การประพฤติปฏิบัติ และการศึกษาของคนไทย จนแสดงออกมาเป็นรูปลักษณ์เฉพาะของชาวไทยพุทธ เช่น ความเป็นคนใจบุญสุนทาน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี รู้จักให้อภัย และมีน้ำใจ เป็นต้น[2] ทั้งนี้ก็เพราะชาวพุทธได้เห็นแบบอย่างของการให้อันยิ่งใหญ่ของพระเวสสันดร

การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร เป็นการบำเพ็ญทานบารมีที่ยิ่งใหญ่มาก เกินกว่าวิสัยที่มนุษย์ธรรมดาสามัญชนทั่วไปจะพึงทำได้ ทั้งนี้ก็ด้วยความตั้งใจอันเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ของพระองค์ที่ทรงพระประสงค์ต่อพระสัมมาสัมโพธิญาณอันจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อมนุษยชาติในกาลภายภาคหน้า ตามประวัติกล่าวว่า พระเวสสันดรทรงมีน้ำพระทัยในการบำเพ็ญทานแต่ยังทรงพระเยาว์ ดังพุทธดำรัสที่ปรากฏในเวสสันดรจริยาว่า “เมื่อเราเป็นทารก มีอายุ 8 ขวบ เรานั่งอยู่ในปราสาทคิดจะบริจาคทานว่าเราจะพึงให้ หัวใจ ดวงตา เลือด เนื้อและร่างกายหากมีใครมาขอ เราก็ยินดีจะให้เมื่อเราคิดถึงการบริจาคทาน จิตของเราก็ไม่หวั่นไหว”[3]

---

[1] พระมหาอานนท์ ชวนาภิภู, “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2548, หน้า 76.

[2] พระมหาบุญทัน อานนฺโท, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดกศึกษาเฉพาะกรณีทานบารมี, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2540 หน้า 122-123.

[3] ขุ.จริยา. 33/78/449

การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร สามารถประมวลโดยสรุปได้ดังนี้

1. ขณะที่พระโพธิสัตว์อยู่ในพระครรภ์ของพระนางผุสดี พระองค์ดลพระทัยให้พระนางผุสดีผู้เป็นพระราชมารดาสร้างโรงทานไว้ 6 แห่ง คือที่ประตูเมืองทั้ง 4 แห่งที่กลางเมืองอีก 1 แห่ง และที่ประตูพระตำหนักอีก 1 แห่ง[4]

2. ในขณะที่พระโพธิสัตว์ประสูตินั้น ทรงสามารถเสด็จดำเนินได้ทันทีและเสด็จดำเนินไปพร้อมกับพระราชมารดา พร้อมกับรับสั่งว่า ทรงปรารถนาจะได้สิ่งของมาแจกจ่ายแก่คนทั่วไป ขณะนั้นพระราชมารดาไม่ทันจะหาอะไรมาให้พระกุมารได้จึงมอบเงินจำนวนหนึ่งพันกหาปณะให้พระกุมารเพื่อบริจาคทานต่อไป[5]

3. เมื่อพระกุมารมีอายุได้ 5 ชันษา พระองค์ได้พระราชทานเครื่องประดับมีค่ากว่า 100 กหาปณะ ให้พระพี่เลี้ยง แม้พระพี่เลี้ยงจะถวายคืนอย่างไร ก็มิทรงรับคืน แม้ในตอนหลังพระกุมารจะได้รับเครื่องประดับดังกล่าวอีกก็ได้ประทานต่อไปอยู่ตลอดเวลา[6]

4. เมื่อพระองค์เจริญวัย พระเวสสันดรจะทรงช้างปัจจัยนาเคนทร์ไปยังโรงทานเพื่อบำเพ็ญทานบารมีวันละหกหมื่นกหาปณะ แก่บรรดาผู้ตกทุกข์ยากไร้และบุคคลทั่วไป และเสด็จตรวจเยี่ยมโรงทานทั้ง 6 แห่ง เดือนละ 6 ครั้ง เป็นประจำ[7]

5. ทรงพระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์ให้กับคณะพราหมณ์ชาวกาลิงครัฐ 8 คน ที่มาทูลขอโดยอ้างเหตุผลว่า กาลิงครัฐนั้นฝนไม่ตกเกิดทุพภิกขภัย ข้าวยากหมากแพงประชนอดอยาก ถ้าพระองค์ได้พระราชทานช้างมงคลตัวประเสริฐ จะสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ พระเวสสันดรก็ทรงพระราชทานช้างให้โดยจิตใจที่ไม่หวั่นไหว[8] เหตุการณ์นี้ทำให้พระองค์ถูกชาวเมืองที่ไม่เห็นด้วยฟ้องร้องและพระองค์ได้ถูกเนรเทศออกจากพระราชวัง

6. ก่อนที่พระเวสสันดรจะเสด็จไปได้ทรงพระราชทานสัตตสตกทาน คือ การบริจาคทาน 7 อย่าง ๆ ละ 700 คือ ช้าง 700 เชือก, ม้า 700 ตัว, รถม้า 700 คัน, สตรี 700 คน, แม่โคนม 700 ตัว, ทาสชาย 700 คน, ทาสหญิง 700 คน[9]

7. ขณะที่พระองค์เสด็จไปสู่เขาวงกตได้มีพราหมณ์จำนวน 5 คนมาทูลขอพระราชรถ พระองค์ก็ทรงพระราชทานให้ด้วยจิตยินดีและไม่หวั่นไหว[10]

---

[4] ขุ.ชา.อ. 4/3/609.

[5] ขุ.ชา.อ. 4/3/611.

[6] ขุ.ชา.อ. 4/3/611.

[7] ขุ.จริยา. 33/83/738.

[8] ขุ.จริยา. 33/83/738.

[9] ขุ.ชา. 28/1796-1806/46-468.

[10] ขุ.ชา. 28/2117-2119/512.

8. เมื่อพระองค์บำเพ็ญพรตเป็นฤๅษีที่เขาวงกตผ่านไป 7 เดือน ได้มีพราหมณ์ชูชกมาทูลขอพระโอรสและพระธิดา คือพระชาลีและพระกัณหา เพื่อนำไปเป็นทาสรับใช้ พระองค์ก็พระราชทานให้ด้วยจิตยินดีและไม่หวั่นไหว[11]

9. ท้าวสักกะได้แปลงเพศเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรีไปเป็นภรรยาพระองค์ก็ทรงพระราชทานให้ด้วยจิตยินดีและไม่หวั่นไหว ภายหลังพราหมณ์ก็ได้แปลงกายเป็นท้าวสักกะและได้มอบพระนางมัทรีคืนให้พระเวสสันดรตามเดิมแล้วได้พระราชทานพร 8 ประการแก่พระเวสสันดร[12]

10. ภายหลังเมื่อพระเวสสันดรได้เสด็จกลับพระราชวัง ก็ได้ทรงบำเพ็ญทานบารมี ด้วยการพระราชทานทรัพย์สมบัติสิ่งของให้กับผู้คนทั่วไป[13]

การบริจาคตลอดพระชนม์ชีพของพระเวสสันดร จึงกลายเป็นมหาทานอันยิ่งใหญ่ ทั้งมนุษย์และเทวดาต่างก็ชื่นชมสรรเสริญ แม้แต่แผ่นดินก็ยังกึกก้องกัมปนาทเพื่อเป็นสักขีพยานในการบำเพ็ญทานบารมีของพระองค์ พระองค์มีจิตใจเด็ดเดี่ยวสามารถให้ในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นการพระราชทานพระโอรส พระธิดาและพระชายาให้เป็นทาน เป็นต้น เป็นการบำเพ็ญทานบารมีที่ยิ่งใหญ่สมบูรณ์แบบหาใดเทียมเท่า และเป็นผลาอานิสงส์นำสู่การตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณในภพชาติต่อมาของพระองค์ พร้อมทั้งกลายเป็นแบบอย่างในการบำเพ็ญทานบารมีของชาวพุทธในกาลภายหลัง แม้ไม่อาจทำได้เทียมเท่าพระองค์ก็ตาม

ในการบริจาคมหาทานทั้งปุตตทาน คือการพระราชทานพระโอรสและพระธิดาให้เป็นทาน และภริยาทาน คือการพระราชทานพระชายาให้เป็นทานนั้นหากเมื่อมองอย่างผิวเผินในยุคสมัยที่เปลี่ยนไป อาจถูกตั้งคำถามว่าเป็นการถูกต้องเหมาะสมชอบธรรมหรือขัดกับหลักมนุษยธรรมหรือจริยศาสตร์หรือไม่ การให้ชีวิตคนอื่นเพื่อเป็นบันไดมุ่งสู่การบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณของตนเองนั้น ถือว่า เป็นการล่วงละเมิดในสิทธิมนุษยชนหรือไม่ คำถามเหล่านี้ล้วนแต่แฝงความเคลือบแคลงสงสัยให้กับผู้คนที่ต่างวัฒนธรรมหรือเกิดใหม่ในกาลภายหลัง ดังนั้น จึงต้องการหาคำตอบและเหตุผล เพื่อนำมาตีความและอธิบายขยายความเพื่อทำความเข้าใจให้กับผู้ที่ยังเคลือบแคลงสงสัยอยู่ ในกรณีการพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายาให้เป็นทานของพระเวสสันดรนั้นว่าถูกต้องเหมาะสมและชอบธรรมหรือไม่ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามหลักการและเหตุผลและนำมาซึ่งสัมมาทิฏฐิต่อไป

---

[11] ขุ.ชา. 28/2277/533.

[12] ขุ.ชา. 28/2278/535.

[13] ขุ.ชา. 28/2439-2440/560.

วิเคราะห์กรณีพระเวสสันดรพระราชทานช้างปัจจัยนาคให้เป็นทาน

ช้างปัจจัยนาค ถือว่าเป็นช้างคู่บุญบารมีของพระเวสสันดร แม่ช้างได้ตกลูกช้างวันเดียวกันกับพระเวสสันดรประสูติ ถ้าพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่า การพระราชทานช้างนั้นเป็นความชอบธรรมแล้ว เพราะช้างนั้นเกิดขึ้นมาเป็นช้างคู่พระบารมีของพระองค์เป็นสมบัติส่วนพระองค์ แต่ชาวเมืองกลับถือว่าเป็นช้างคู่บ้านคู่เมือง เราต้องยอมรับว่าช้างปัจจัยนาคนั้นเกิดขึ้นเพราะบารมีของพระเวสสันดรและเป็นสมบัติของพระองค์ ซึ่งพระองค์จะพระราชทานแก่ใครก็ย่อมได้ ถ้าหากพระองค์ไม่ทรงยอมให้คงเกิดสงครามเป็นแน่แท้ ด้วยวิสัยทัศน์ของพระเวสสันดรทรงอาจมองว่า เมืองสีพีเป็นเมืองขนาดเล็ก อีกทั้งมีกำลังพลน้อย ไม่อาจที่จะทำสงครามกับเมืองใหญ่อย่างแคว้นกาลิงคะได้ ถ้าพระองค์ไม่พระราชทานช้าง สงครามต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เมื่อเกิดสงครามก็จะต้องเสียไพร่พลราษฎรจะต้องล้มตายเป็นจำนวนมาก และในที่สุดเมืองสีพีจะต้องตกเป็นเมืองขึ้น ดังนั้นการที่พระองค์พระราชทานช้างไปนั้น จึงเป็นการสมควรและเกิดประโยชน์สองประการด้วยกันคือ

ประการที่ 1 ทำให้ไม่เกิดสงครามระหว่างแคว้นทั้งสอง

ประการที่ 2 เพื่ออนุเคราะห์ประชาชนชาวกาลิงครัฐ ที่ได้รับความเดือดร้อนจากฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เมื่อพราหมณ์ทั้ง 8 คนนำช้างมาถึงเมือง ฟ้าฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล บ้านเมืองกลับมาอุดมสมบูรณ์ ต่อมาภายหลังชาวเมืองกลิงครัฐก็ได้นำช้างปัจจัยนาคมาคืน จึงกล่าวได้ว่าการบริจาคช้างไม่ได้เสียอะไรแต่กลับได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และยังได้มิตรประเทศอีกด้วย

ประการที่ 3 เป็นการผูกมิตรประเทศ เจริญสัมพันธไมตรี

หากแต่การบำเพ็ญทานบารมีครั้งนี้ ไม่ได้มีการทำสัญญากันว่า เมื่อบ้านเมืองกาลิงครัฐกลับมาอุดมสมบูรณ์แล้ว ก็ให้นำช้างกลับมาคืน ผู้เขียนเห็นว่าหากมีการทำสัญญากันอย่างนี้คงไม่มีปัญหาความไม่เข้าใจหรือไม่พอใจกันเกิดขึ้น ยกตัวอย่างได้ว่าเสมือนกันกับการที่รัฐบาลจีนได้มอบหมีแพนด้าให้กับมิตรประเทศอื่น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นการเจริญสัมพันธไมตรีกับมิตรประเทศต่าง ๆ เป็นอย่างดียิ่ง และการมอบให้ครั้งนั้นก็เป็นการให้แบบมีสัญญาในการนำกลับเมื่อครบกำหนด จึงเป็นการดำเนินงานทางการทูตที่ได้ผลเป็นอย่างดี จะต่างกันก็แต่เพียงช้างปัจจัยนาคตัวมงคลมีเพียงตัวเดียว แต่หมีแพนด้ายังมีอยู่อีกหลายร้อยตัวในแผ่นดินจีน ผู้เขียนมองว่าพระเวสสันดรท่านมั่นคงในการบริจาคทานอยู่แล้ว ณ ตอนนั้นน่าจะเป็นการพระราชทานช้างที่ไม่หวังว่าจะได้รับคืน จึงเกิดความไม่พอใจขึ้นกับชาวเมืองที่ไม่เห็นด้วย ซึ่งเป็นชาวเมืองที่มีวิสัยทัศน์คับแคบ

วิเคราะห์กรณีพระเวสสันดรพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายาให้เป็นทาน

ประเด็นการพระราชทานพระโอรสพระธิดาให้เป็นทานของพระเวสสันดรนั้น เมื่อมองอย่างผิวเผินก็จะดูเหมือนว่า พระเวสสันดรเป็นพ่อที่ขาดเมตตาธรรมแต่เมื่อพิจารณากันอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่า พระองค์เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ยาวไกล มีพระทัยเปี่ยมล้นด้วยเมตตา จะเห็นได้ว่าจากการที่พระองค์ไม่ปรารถนาที่จะให้พระโอรสและพระธิดาทั้งสองต้องตกระกำลำบากในป่าเขาลำเนาไพร

และทรงคาดหวังลึก ๆ ว่าอยากให้พระโอรสพระธิดาของพระองค์เป็นสะพานทองติดต่อกับพระราชบิดาและพระราชมารดา และให้พระโอรสของพระองค์ได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองสีพีต่อไป เมื่อทรงพิจารณาใคร่ครวญดีแล้วจึงได้ทรงมอบพระโอรสพระธิดาให้แก่ชูชกไป เพราะทรงมั่นใจว่าชูชกต้องนำไปมอบให้พระเจ้ากรุงสีพีเป็นแน่ ดังนั้นพระองค์จึงทรงตีค่าตัวของพระโอรสและพระธิดาไว้สูงมากเกินกว่าที่บุคคลทั่วไป ยกเว้นกษัตริย์หรือมหาเศรษฐีถึงจะไถ่ตัวได้ กล่าวคือพระกุมารชาลี ตีค่าตัวเป็นทองคำ 1,000 แท่ง ส่วนพระกุมารีกัณหา ทรงตีค่าตัวเป็นทาสชาย 100 คน ทาสหญิง 100 คน ช้าง 100 เชือก รถม้า 100 คัน โค 100 ตัว และทองคำ 100 แท่ง และเมื่อชูชกพราหมณ์ได้ยินได้ฟังดังนั้นย่อมเกิดความโลภในทรัพย์สมบัติเหล่านั้น ถึงแม้ว่าจะอ้างว่ากลัวอาญาแผ่นดินที่บังอาจทูลขอหน่อเนื้อกษัตริย์ไปเป็นทาสรับใช้ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาให้ดีแล้ว ชูชกพราหมณ์คงจะไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควรหากได้ทาสเป็นเพียงเด็กตัวเล็ก ๆ แต่ถ้าหากได้ทาสและทรัพย์สมบัติอย่างละหนึ่งร้อย ดังที่พระเวสสันดรทรงตีค่าตัวไว้ย่อมจะเกิดผลประโยชน์กับตนเองมากกว่า พระเวสสันดรจึงทรงมั่นใจว่าชูชกพราหมณ์จะต้องนำพระโอรสพระธิดาไปมอบถวายคืนให้เจ้ากรุงสีพีเป็นแน่แท้[14] และสิ่งที่พระองค์คาดการณ์ไว้ก็เป็นจริงทุกประการ ดังนั้นการพระราชทานพระโอรสพระธิดาให้เป็นทานในครั้งนี้ จึงได้ประโยชน์ถึง 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 ทำให้พระโอรสพระธิดาได้กลับไปสู่เมืองสีพีพ้นจากความยากลำบาก

ประการที่ 2 ทำให้พระเจ้ากรุงสีพีและราษฎรเกิดความเห็นใจในความทุกข์ยากของพระองค์ที่ต้องลำบากในป่าเขาลำเนาไพร

ประการที่ 3 ทำให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่งใหญ่คือพระโพธิญาณ อันมีคุณประโยชน์มหาศาลต่อมนุษยชาติ

พระเวสสันดรพระองค์ทรงรักพระโอรสพระธิดา ไม่ต้องการให้พระโอรสธิดาได้รับความยากลำบากและอยากให้พระโอรสพระธิดาของพระองค์มีอนาคตที่ดีเสมอเหมือนกับพ่อที่รักลูกอย่างบุคคลทั่วไป แต่ที่พระองค์ทรงรักมากยิ่งกว่าก็คือพระสัพพัญญุตญาณ พระองค์ได้ตอบไว้อย่างชัดเจนเมื่อคราวทรงหลั่งน้ำเป็นพยานในบารมีครั้งนี้ต่อหน้าชูชกพราหมณ์ว่า “พราหมณ์ เรารักลูกทั้งสองมาก แต่ที่รักมากกว่าลูกทั้งสองเป็นร้อยเท่าพันเท่า แสนเท่า ก็คือพระสัพพัญญุตญาณ”

พระเวสสันดรพระองค์จึงทรงทำหน้าที่อยู่ 2 ประการคือ หน้าที่ของบิดาที่จะพึงทำต่อบุตรธิดาและหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องบำเพ็ญบารมีเพื่อช่วยเหลือสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ การกระทำใน

---

[14] พระธรรมโกศาจารย์ (นิพนธ์), *ปริทรรศน์ เวสสันดรชาดก,* (กรุงเทพมหานคร: เจริญชัยการพิมพ์, 2513), หน้า 312-314.

ครั้งนี้จึงเปรียบเสมือนการช่วยพระโอรสและพระธิดาของพระองค์ให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานพ้นขากความทุกข์ทั้งมวลในภพชาติต่อมานั่นเอง[15]

การบริจาคพระชายาก็มีนัยเช่นเดียวกันคือ พระองค์พิจารณาเห็นความทุกข์ยากของพระชายา ประการที่สอง พระองค์ทรงพิจารณาแล้วว่าพราหมณ์ผู้ที่มาขอเป็นคนดีประการหนึ่ง จึงได้ให้ไปด้วยคิดว่าพราหมณ์ผู้นี้จะสามารถเลี้ยงดูพระชายาของพระองค์ให้มีความสุขได้ และเมื่อพราหมณ์ผู้นั้นได้รับแล้วก็ถวายคืน เท่ากับว่า พระองค์มิได้เสียอะไร แต่กลับได้ประโยชน์สองประการคือ ได้รับความคุ้มครองสนับสนุนจากพระอินทร์ ไม่ทุกข์ยากลำบากในการบำเพ็ญเพียร ประการที่สองได้ประโยชน์อันยิ่งใหญ่คือพระโพธิญาณ

ประกอบกับในพระคัมภีร์ยังกล่าวว่า เมื่อพระนางมัทรีรู้เจตนารมณ์ของพระเวสสันดรแล้ว พระนางก็อนุโมทนาปุตตทานและสนับสนุนให้บำเพ็ญทานยิ่ง ๆ ขึ้นไปและพร้อมที่จะสนับสนุนพระโพธิสัตว์ให้บรรลุถึงฝั่งแห่งพระโพธิญาณ พระเวสสันดรทรงกุมพระหัตถ์ของพระนางมัทรี ทรงจับเต้าน้ำ หลั่งน้ำพระราชทานพระนางมัทรีให้เป็นทานแก่พราหมณ์ และพระนางมัทรีเองมิได้มีพระพักตร์เง้างอดมิได้ทรงขวยเขิน และมิได้ทรงกันแสงเพ่งดูพระสวามีโดยดุษณีภาพ[16]

ในการสนทนาระหว่างพระเจ้ามิลินท์และพระนาคเสน กรณีการพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายาให้เป็นทานของพระเวสสันดร ทำให้ทราบว่า พระโอรสพระธิดาไม่พอใจเพราะไม่เข้าใจความประสงค์ของพระบิดา แต่พระชายาย่อมพอใจ การพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายาให้เป็นทานนี้ได้รับการยกย่องเป็นอันมาก เพราะเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากยิ่ง การทำสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งมีอยู่ 7 ประการ คือ[17]

1. ให้พระโอรสพระธิดาแก่พราหมณ์ เพื่อนำไปเป็นทาส
2. ได้เห็นพราหมณ์ผูกมัดพระโอรสพระธิดาของตนแล้วเฆี่ยนตีด้วยไม้แต่ยังนิ่งดูอยู่ได้
3. ได้ส่งพระโอรสพระธิดาที่หลุดจากพราหมณ์ ส่งกลับให้พราหมณ์อีก
4. ได้ฟังพระโอรสพระธิดารำพันว่า พราหมณ์นั้นเป็นยักษ์ จะส่งลูกไปให้ยักษ์กินหรือก็ทรงนิ่ง
5. แม้ชาลีกุมารทูลขอว่า ขอให้กัณหาอยู่เถิดก็ทรงนิ่ง
6. แม้พระโอรสพระธิดาร้องไห้รำพันอย่างไรก็ทรงนิ่ง
7. เมื่อพระโอรสพระธิดาถูกนำไปแล้ว พระทัยของพระองค์ก็ยังไม่แตกทำลาย เพราะความเสียพระทัย

---

[15] บรรจบ บรรณรุจิ, *พระเวสสันดรชาดก มหาบุรุษแห่งหิมพานต์*. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2549), หน้า 204-205.

[16] ขุ.ชา. 28/2281/536.

[17] ปัญญา สละทองตรง, *มิลินทปัญหา เล่ม 2,* (กรุงเทพเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2544), หน้า 100-102.

พระโพธิสัตว์มีองค์คุณ 10 ประการ คือ

1. ความไม่ติดในสิ่งอันน่าชอบใจ

2. ความไม่มีอาลัย

3. ความเสียสละ

4. ความละวาง

5. ความไม่กลับกลอก

6. ความละเอียด

7. ความเป็นใหญ่

8. ความรู้ได้ยาก

9. ความได้โดยยาก

10. ความไม่มีใครเสมอ

นอกจากนี้ เหตุการณ์เรื่องราวทั้งหมดเป็นไปตามบุพกรรมของทั้ง 4 พระองค์ คือ พระเวสสันดร พระนางมัทรี และกัณหาชาลี ที่เคยทำในอดีตชาติ ดังนี้

1. พระเวสสันดรพร้อมด้วยชายาและพระโอรสพระธิดาได้ถูกเนรเทศออกจากราชอาณาจักรเป็นเพราะกรรมเก่าที่เคยจับกุมพระราชาจำนวนมากแล้วเนรเทศไปในป่า อย่างไรก็ตามพระองค์ก็ได้รับอิสรภาพในกาลภายหลัง และสามารถกลับไปสู่ราชอาณาจักรของพระองค์พร้อมด้วยครอบครัวของพระองค์ในตอนท้าย

2. กัณหาชาลีต้องหิวโหยจนกระทั่งถึงมืดค่ำเมื่ออยู่กับชูชก แต่ก็ได้รับการเลี้ยงดูจากเทวดาในตอนเย็นเป็นเพราะกรรมเก่าของทั้งสองพระองค์ที่เคยทรมานฝูงโคตลอดทั้งวันอันยาวนาน โดยไม่ยอมให้ฝูงโคกินหญ้าแล้วปล่อยโคในตอนเย็นซึ่งหนึ่งในโคเหล่านั้นในกาลต่อมาเกิดเป็นพราหมณ์ชูชก โดยผลกรรมนั้นทั้งสองพระกุมารจึงประสบพบกับความทุกข์หิวอาหารจนกระทั่งถึงเย็น ที่ทั้งสองพระกุมารได้ทานอาหารก็เพราะอานิสงส์ของการซื้อผ้าถวายให้กับพระภิกษุรูปหนึ่ง ผู้ซึ่งทำผ้าหายอานิสงส์นั้นทำให้ทั้งสองพระกุมารเกิดในตระกูลที่ร่ำรวยแล้วมีเทวดาเลี้ยงดูแต่ก็ต้องเป็นทาสของชูชก

3. พระนางมัทรีต้องเดินทางไกลเข้าไปในป่าเพื่อหาผลไม้ในวันที่เกิดเหตุซึ่งทำให้พระองค์ต้องพลัดพรากจากพระโอรสพระธิดาในกาลภายหลัง เป็นเพราะกรรมเก่าที่เคยให้พระฤาษีผู้มีฌานสูงนำผลไม้มาเพื่อพระองค์จากระยะทางไกลในที่สุดพระเวสสันดรก็ได้ให้บุตรเป็นทานสำเร็จ โดยปราศจากการห้ามจากผู้เป็นมารดา

4. ในการถือกำเนิดมาชาติภพหนึ่ง ทั้งสองพระองค์ได้เกิดมาเป็นคู่สามีภรรยา ผู้เป็นภรรยาได้เคยซ่อนบุตรไม่ให้สามีของนางเห็น อันเป็นการสร้างความทุกข์ความเจ็บปวดครั้งยิ่งใหญ่ ผลกรรมจากการกระทำเหล่านั้นจึงส่งผลให้พระกุมารทั้งสอง และพระนางมัทรีได้ถูกให้เป็นทานเพื่อนำไปสู่ความเป็นทาสอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง

จากผู้เชี่ยวชาญที่กล่าวมาทั้ง 10 ท่าน พอสรุปได้ว่า การที่พระเวสสันดรทรงตัดสินใจที่จะพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายาให้เป็นทานก็ด้วยเพราะปัญญาและวิสัยทัศน์อันยาวไกลในอันที่จะให้บุคคลผู้เป็นที่รักของพระองค์พ้นจากความทุกข์ยากลำบาก หากพระองค์ไม่พระราชทานพระโอรสพระธิดาให้กับพราหมณ์ชูชก ทั้ง 4 กษัตริย์คงยังไม่มีโอกาสได้กลับพระราชวังเดิม ดังนั้นจึงเป็นการให้ที่จะต้องได้คืนในวันหนึ่งข้างหน้า แม้ว่าในเบื้องต้นอาจจะได้รับความทุกข์ยากทั้งกายและใจ แต่ผลที่พลอยได้รับในวันหนึ่งข้างหน้า กลับเป็นผลาอานิสงส์แห่งบุญกุศลที่ทำให้ทั้ง 4 กษัตริย์ได้เสด็จกลับสู่พระนคร และเรื่องราวต่าง ๆ ก็ลงเอยด้วยดี ที่สำคัญเป็นการบำเพ็ญบารมีที่ทำได้ยากยิ่งครั้งสุดท้าย ที่จะนำพระองค์ไปสู่พระโพธิญาณในอนาคตชาติต่อมา เป็นบุญบารมีส่งเสริมให้พระองค์ได้ค้นพบแสงสว่างแห่งบรมธรรมอันนำมาซึ่งบรมสุขให้กับมนุษยชาติ ซึ่งก็นับว่าคุ้มค่าเกินพรรณนา

ในประเด็นที่ว่าการพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายาของพระเวสสันดรครั้งนี้เป็นแผนการที่ถูกวางเอาไว้หรือไม่อย่างไร? ผู้เขียนมองว่าไม่น่าจะเป็นแผนการที่ถูกวางเอาไว้ กล่าวคือ แม้ไม่อาจจะทราบได้ว่าพระเวสสันดรออกบวชเป็นฤาษีแล้วบำเพ็ญฌานสมาบัติจนสามารถมองเห็นอนาคตกาลข้างหน้าหรือไม่ ผู้วิจัยเห็นว่าพระองค์ไม่น่าจะมีฌานสมาบัติที่สามารถมองเห็นอนาคตได้เหตุการณ์ที่พระองค์ตัดสินใจพระราชทานพระโอรสพระธิดาให้เป็นทานแก่พราหมณ์ชูชกน่าจะเกิดมาจากทรงพิจารณาอย่างมั่นใจแล้วว่าเป็นหนทางสุดท้ายที่ดีที่สุดที่จะสื่อสารกับพระราชบิดาและพระราชมารดา และราษฎรชาวกรุงสีพี อันจะมีผลทำให้พระราชบิดาพระราชมารดาและราษฎรชาวกรุงสีพีเห็นใจรวมทั้งเห็นถึงความยากลำบากในการใช้ชีวิตอยู่ในป่าของทั้งสี่กษัตริย์ และจะมาทูลอัญเชิญให้เสด็จกลับกรุงสีพีในอนาคตกาลข้างหน้า แม้จะมีความเสี่ยงอยู่มากแต่พระองค์ก็ทรงวางแผนในการตั้งค่าตัวของกัณหาและชาลีไว้เกินกว่าที่คนธรรมดาจะไถ่ถอนได้ ยกเว้นแต่พระราชากับมหาเศรษฐีเท่านั้น พระเวสสันดรทรงเลือกช่วงเวลาที่เหมาะสมที่พระนางมัทรีไม่อยู่คือออกไปหาผลไม้ในช่วงเช้า เพราะถ้าหากพระนางมัทรียังไม่ออกจากอาศรมพระนางก็คงไม่ยอมให้บริจาคพระโอรสและพระธิดาเป็นแน่แท้

ส่วนการพระราชทานพระนางมัทรีแก่พระอินทร์ซึ่งแปลงกายมาในภาพลักษณ์ของพราหมณ์นั้น ด้วยจิตที่เป็นมหากุศลที่พระองค์ทรงประสงค์ที่บำเพ็ญมหาทานสู่ความเป็นพระโพธิสัตว์ให้บริบูรณ์ พระองค์จึงทรงมีความยินดีที่จะพระราชทานพระนางมัทรีให้เป็นทานแก่พราหมณ์คนนั้นไป คงไม่ใช่เป็นการวางแผนแต่อย่างไร และพระองค์ก็ไม่รู้ด้วยว่าพราหมณ์คนนั้นเป็นพระอินทร์หรือไม่ จากเนื้อเรื่องของชาดกวิเคราะห์ได้ว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ นอกจากจะเป็นเพราะบุพกรรมเก่าทั้งสี่กษัตริย์แล้ว ยังเป็นมหาทานบารมีที่จะทำให้พระเวสสันดรได้บรรลุพระโพธิญาณในอนาคตกาลภายภาคหน้า นั่นก็แสดงว่าพระเวสสันดรทรงรู้ว่า หากประสงค์จะเป็นพระพุทธเจ้าจะต้องบำเพ็ญบารมีอะไรบ้าง อีกประการหนึ่ง การบริจาคดังกล่าวเป็นเรื่องที่ถูกกระทำขึ้นจากพระเวสสันดรเพียงพระองค์เดียวใช่หรือไม่? ผู้เขียนมองว่านอกจากเป็นเรื่องของบุพกรรมเก่าแล้ว พระโอรสพระธิดาและ

พระชายาทรงไม่เคยล่วงรู้มาก่อนเลย เพราะถ้าทรงล่วงรู้มาก่อนกัณหาชาลีก็คงไม่ปฏิเสธที่จะเดินทางไปกับพราหมณ์ชูชก และพระนางมัทรีคงไม่วิ่งออกตามหากัณหาชาลีเป็นระยะทางแสนไกลด้วยความเศร้าโศกเสียใจ ถ้าเช่นนั้นพระเวสสันดรควรมีความชอบธรรมหรือไม่? ผู้เขียนมองว่า ด้วยความยังเป็นปุถุชนพระเวสสันดร พระองค์ก็คงจะรู้สึกเศร้าสลดใจอยู่บ้าง แต่เมื่ออธิบายวัตถุประสงค์ความตั้งใจให้พระนางมัทรีฟัง พระนางก็ทำใจให้แช่มชื่นได้และร่วมอนุโมทนาบุญกับผู้เป็นพระสวามี ส่วนมีความชอบธรรมหรือไม่นั้นผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ในหัวข้อต่อไป

อีกประเด็นหนึ่งแม้สุดท้ายเรื่องราวทั้งหมดจะจบลงด้วยดี แต่กระบวนการ (Process) เป็นสิ่งที่ชอบธรรมหรือไม่อย่างไร? ผู้เขียนมองว่าการบริจาคสิ่งที่ยากยิ่งนี้พระเวสสันดรพระองค์ก็คงจะรู้ดีว่าจะมีผลลัทธ์หรือผลกระทบเป็นเช่นไร จะต้องมีการต่อต้านไม่เห็นดีด้วยจากผู้ที่เป็นบุตรธิดาหรือพระชายาในเบื้องต้น แต่ถ้าหากมองด้วยวิสัยทัศน์ที่ยาวไกลถึงผลลัพธ์ที่จะพึงตามมาทั้งปัจจุบันชาติและอนาคตชาติก็นับว่าคุ้มแสนคุ้ม แม้ขณะนั้นจะทนทุกข์หรือสลดหดหู่ใจเพียงไรก็ตาม ตามเนื้อเรื่องชาดกพระเวสสันดรก็ยังไม่ทรงปรารถนาที่จะออกบวชไปจนตลอดชีวิต พระองค์ยังมีความประสงค์จะกลับมาเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมือง พระองค์ยังต้องการเห็นอนาคตที่ดีของพระโอรสพระธิดาและพระชายา กระบวนการดังกล่าวหากมองดูด้วยสายตาของปุถุชนอาจจะดูเลวร้ายยากที่จะรับได้ แต่หากจะมองดูอย่างผู้มีปัญญาจะเห็นว่าเป็นวิสัยทัศน์ที่ชาญฉลาดและแยบคาย เข้าทำนองภาษิตที่ว่า “ยิงปืนนัดเดียวได้นกสองตัว” หรือ “ยอมลำบากในวันนี้เพื่อสบายในวันหน้า” ก็ได้

จากการศึกษาประวัติของพระเวสสันดร ที่ทรงพระราชทานตั้งแต่วัตถุ ช้างคู่บารมี ม้าราชรถ พระโอรสพระธิดา และพระชายาให้เป็นทาน จะเห็นได้ว่าแม้พระองค์จะได้รับความยากลำบากเพียงไรจากการให้ หรือเมื่อพระราชทานสิ่งนั้น ๆ ไปแล้วจะเกิดสิ่งร้าย ๆ กับพระองค์ เช่น พระราชทานช้างแล้ว ชาวเมืองที่ไม่พอใจอาจกล่าวโทษพระองค์ หรือพระราชทานกัณหาชาลีแล้วจะเกิดความทุกข์โทมนัสกับพระนางมัทรี เป็นต้น แต่พระองค์ก็มิทรงย่อท้อ ยังคงยืนหยัดตามปณิธานที่ต้องการมุ่งสู่พระโพธิญาณ ความตั้งใจและความมุ่งมั่นนั้นจึงไม่อาจหาอุปสรรคสิ่งใดมาทำให้พระองค์ย่อท้อหรือล้มเลิกได้ ดังนั้นพระองค์จึงควรได้รับการสรรเสริญในฐานะบุคคลสำคัญของโลกด้วยซ้ำไป เพราะพระองค์มุ่งประโยชน์สุขกับผู้อื่น มุ่งประโยชน์สุขกับบ้านเมือง และมุ่งประโยชน์สุขต่อมวลมนุษยชาติ ดังนั้นการให้ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์จึงไม่ถือว่าเป็นการเห็นแก่ตัวเลย เพราะคนที่เห็นแก่ตัวคงไม่อาจให้หรือเสียสละได้มากขนาดนี้

วิเคราะห์คุณธรรมของพระเวสสันดร พระนางมัทรี และกัณหาชาลี

ตามเรื่องราวของพระเวสสันดรชาดกมีตัวละครดำเนินเรื่องอยู่มากมาย ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวไว้ว่า คุณธรรมของพระเวสสันดร พระนางมัทรี และกัณหาชาลี ดังต่อไปนี้

1. พระเวสสันดร พระองค์มีคุณธรรมที่ได้เป็นแบบอย่างของชาวพุทธมากมายหลายอย่างตามแต่ทัศนะของแต่ละท่าน ในที่นี้ผู้เขียนของจำแนกเป็นข้อ ๆ ได้อย่างนี้ คือ

1.1 ในฐานะที่เป็นพระราชโอรส พระองค์ทรงเป็นพระโอรสที่ดีมากของผู้ที่เป็นพระบิดาและพระมารดา มีความเคารพเชื่อฟังมีความนอบน้อม ยอมรับการตัดสินใจของพระราชบิดา ถึงแม้ตัวเองจะได้รับความยากลำบากในการต้องไปอยู่ในป่าเขาลำเนาไพรเพียงไรก็ตาม

1.2 ในฐานะเป็นพระสวามี พระองค์ปฏิบัติพระองค์กับพระนางมัทรีอย่างผู้ให้เกียรติ ถึงแม้จะมีผู้คัดค้านว่าแล้วทำไมถึงต้องบริจาคพระนางให้เป็นทานแก่พราหมณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์มองได้ 2 ประเด็นย่อยว่า

1.2.1 มองในฐานะปุถุชนคนธรรมดา พระองค์ไม่ทรงต้องการให้พระนางต้องมาตกระกำลำบากเพราะพระองค์ในป่าเขาลำเนาไพรด้วย พระนางมัทรีต้องทำทุกอย่างทั้งเลี้ยงดูพระโอรสพระธิดา เดินทางในป่าดงพงไพรเพื่อค้นหาผลหมากรากไม้ทุกวี่ทุกวัน พระองค์มีความรักในพระนางมากล้น ไม่อยากให้พระนางต้องมาลำบาก ทางที่ดีอย่างหนึ่งก็คือให้พระนางเลือกหนทางที่จะดำเนินชีวิตของตนใหม่ได้

1.2.2 มองในฐานะที่พระเวสสันดรเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์รู้ดีว่าการที่จะไปให้ถึงพระสัพพัญญุตญาณนั้นต้องบำเพ็ญอะไรบ้าง พระองค์ทรงรักพระนางมัทรีคู่ทุกข์คู่ยากเหนือชีวิตจิตใจ แต่พระองค์ก็ทรงรักพระสัพพัญญุตญาณมากกว่าเมื่อมีหนทางที่จำเป็นต้องเลือก พระองค์ก็ทรงตัดสินใจที่จะทำเพื่อพาสัตว์โลกทั้งมวลออกจากสังสารวัฏที่มีแต่ความทุกข์ โดยขอให้พระนางมัทรีช่วยเป็นสะพานทองไปให้ถึงพระโพธิญาณให้พระองค์ด้วย เมื่อได้ทราบเจตนารมณ์นั้นแล้วพระนางก็มีความยินดีและเต็มพระทัย

อย่างไรก็ตาม ประเด็นหนึ่งที่เห็นได้ชัดถึงความรักของพระองค์ที่มีต่อพระนางมัทรีคือพระองค์ได้เคยตรัสขอพรพระอินทร์ไว้ว่า “ขอหม่อมฉันจงยินดีแต่เฉพาะคู่ของตน อย่าได้ล่วงละเมิดคู่ครองชายอื่น อย่าได้ตกอยู่ในอำนาจของหญิงอื่น” ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่ต้องการทำให้พระนางมัทรีเสียพระทัย โดยการประพฤตินอกใจคู่ครองของตน

ในประเด็นที่พระเวสสันดร เคยตรัสให้พระนางมัทรี มีคู่ครองคนใหม่ได้เมื่อครั้งพระองค์ถูกเนรเทศออกจากเมืองสีพี บรรจบ บรรณรุจิ ได้แสดงทัศนะต่อกรณีนี้ว่า “พระเวสสันดรคงจะได้ตระหนักถึงการมีผู้คุ้มครอง และผู้คุ้มครองที่ดีของหญิงนั้นก็คือสามี ฉะนั้นจึงทรงเปิดโอกาสให้พระนางมัทรีทรงมีทางเลือก โดยไม่ต้องตกอยู่ในสภาพเป็นหญิงหม้าย ซึ่งในสังคมอินเดียโบราณถือว่าเป็นเรื่องเลวร้ายมาก...ประกอบกับพระเวสสันดรทรงรักพระสัพพัญญุตญาณมากกว่า เพราะความรักพระโอรสพระธิดาและพระอัครมเหสีแท้จริงก็คือความรักตนเอง ส่วนความรักพระสัพพัญญูตญาณคือความรักสัตว์โลก อันเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่...”[18]

---

[18] บรรจบ บรรณรุจิ, *พระเวสสันดรชาดก มหาบุรุษแห่งหิมพานต์*. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2549), หน้า 206-211.

1.3 ในฐานะที่เป็นพระราชบิดา พระเวสสันดรพระองค์มีความรักความห่วงใยในพระโอรสและพระธิดา อย่างล้นเหลือประมาณ เสมอเหมือนผู้เป็นบิดาจะพึงรักและห่วงใยลูกของตนอย่างบุคคลทั่วไป แต่แล้วทำไมพระองค์จึงทรงตัดสินใจในการยกพระโอรสพระธิดาให้เป็นทาสของบุคคลอื่น โดยเฉพาะในที่นี้คือพราหมณ์ชูชกผู้มีความโหดร้าย ในกรณีผู้วิจัยมองได้ 2 ประการเช่นกันคือ

1.3.1 มองในฐานะปุถุชนคนธรรมดา พระองค์ทรงมีวิสัยทัศน์ยาวไกลต้องการที่จะหาหนทางได้กลับคืนสู่พระนครดั่งเดิม โดยให้พระโอรสพระธิดาเป็นสะพานเชื่อมโยงไปสู่พระเจ้ากรุงสัญชัยและชาวเมืองสีพี ทรงตั้งค่าตัวของพระโอรสพระธิดาไว้สูงมาก เพื่อป้องกันภัยต่าง ๆ ความหวังที่จะได้หวนคืนพระนคร ได้เห็นอนาคตที่เจริญรุ่งเรืองของพระโอรสพระธิดาจึงเป็นความรักของผู้เป็นบิดาจะพึงมอบให้แก่บุตรธิดา ถึงแม้ว่าเมื่อให้แล้วจะเกิดความทุกข์ใจต่อผู้เป็นบิดามารดาในเบื้องต้นเพียงไรก็ต้องจำยอม

1.3.2 มองในฐานะที่พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ทรงรู้ดีว่าการที่จะไปให้ถึงพระสัพพัญญุตญาณนั้นต้องบำเพ็ญปุตตทานอันยากยิ่งด้วย แต่เมื่อพระองค์ทรงรักในพระสัพพัญญุตญาณมากกว่าก็ต้องจำยอม ทรงจะต้องเอาชนะพระทัยของพระองค์เองที่มีทั้งความรักอาลัยอาวรณ์พระโอรสพระธิดา และต้องเอาชนะความโกรธเคืองที่เห็นการกระทำของชูชกพราหมณ์เฒ่าที่เฆี่ยนตีบุตรธิดาของพระองค์ต่อหน้าพระพักตร์ พระองค์ต้องใช้ความอดทนอย่างสูงยิ่งและยึดมั่นในวาจาของกษัตริย์ หากพระองค์ผ่านครั้งนี้ไปได้ ในอนาคตกาลพระโพธิญาณย่อมจะก่อเกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษย์รวมทั้งพระโอรสและพระธิดาของพระองค์เองในตอนนี้ด้วย

พระเวสสันดรทรงมีความรักความห่วงใยในฐานะผู้เป็นบิดา แต่ด้วยวิสัยทัศน์ที่ต้องการให้พระโอรสพระธิดาได้กลับคืนพระนครหมดจากความทุกข์ยากลำบาก และเพื่อบรรลุพระโพธิญาณในอนาคตกาลพระองค์จึงต้องจำยอม ซึ่งการตัดสินใจครั้งนั้นพระองค์ก็ทรงทำถูกต้องและได้รับคำสรรเสริญ หากพระองค์ไม่ทำดังกล่าว คงยากที่จะได้หวนคืนพระนคร และพระสัพพัญญุตญาณคงไม่เกิดให้เป็นแสงสว่างกับชาวโลกได้

1.4 ในฐานะที่เป็นกษัตริย์ พระเวสสันดรเป็นกษัตริย์ที่มีแต่ให้ ซึ่งเป็นข้อธรรมที่หนึ่งในหลักทศพิธราชธรรม คือการให้โดยไม่หวังผลตอบแทนเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชน ผู้เขียนเชื่อว่าพระองค์ต้องทรงเป็นที่รักของพสกนิกรชาวเมืองสีพี และเป็นมิตรประเทศที่ดีของชาวแว่นแคว้นอื่น ๆ และประชาชนก็ต้องเรียกร้องให้พระองค์หวนคืนมาปกครองบ้านเมือง เพราะกษัตริย์ที่มีแต่ให้นับว่าหาได้ยาก และพสกนิกรที่เข้ามาอาศัยพระบารมีก็จะพานพบแต่ความสงบสุข

1.5 ในฐานะที่เป็นพระโพธิสัตว์ การที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ได้นั้น จะต้องเป็นผู้มีความเสียสละความสุขของตนเอง เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนคนอื่น จะต้องบำเพ็ญในสิ่งที่สามัญชนทำได้ยาก พระเวสสันดรทรงเป็นแบบอย่างในการบำเพ็ญบารมีในหลายภพหลายชาติ โดยเฉพาะทศชาติ

สุดท้ายก่อนตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ในความเสียสละและหนักแน่นของพระองค์จึงน่าสรรเสริญและศรัทธาเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง

สรุปได้ว่าพระเวสสันดรทรงเป็นแบบอย่างของชาวพุทธที่พึงนำไปปฏิบัติ คือ ความเป็นผู้โอบอ้อมอารี ช่วยเหลือคนอื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก ความเป็นผู้ใจบุญสุนทานความเป็นผู้มีปัญญาวิสัยทัศน์ยาวไกล และจิตใจหนักแน่นมั่นคง

2. พระนางมัทรี พระนางมัทรีนับได้ว่าเป็นผู้ที่เป็นแบบอย่างทางความประพฤติให้แก่ชาวพุทธได้หลายเรื่อง โดยเฉพาะความเป็นคู่ทุกข์คู่ยากให้กับพระสวามีของพระนาง ที่พร้อมจะกล้าเผชิญปัญหาต่าง ๆ เคียงคู่พระสวามีของพระนางตลอดเวลา พระนางจึงมีคุณธรรมที่จะใช้เป็นแบบอย่างของชาวพุทธได้หลายฐานะ ดังนี้

2.1 ในฐานะเป็นพระมเหสี พระนางเป็นคู่ทุกข์คู่ยากของพระเวสสันดรตามเสด็จไปในป่าดงพงไพร ถึงแม้จะถูกห้ามจากพระเวสสันดรเพราะกลัวพระนางจะลำบาก แต่พระนางก็ตั้งพระทัยที่จะอยู่เป็นคู่ทุกข์คู่ยากของพระเวสสันดร แม้จะต้องเจอความเหนื่อยยากเพียงไรก็ตาม พระนางจึงเป็นตัวอย่างของพระชายาหรือภรรยาที่ดี ปฏิบัติตนตามหน้าที่ภรรยาที่พึงปฏิบัติต่อสามีอย่างไม่ขาดตกบกพร่องและเป็นผู้มีเหตุมีผลมีความอดทน เมื่อต้องเผชิญกับเรื่องที่ยากลำบากใจต่าง ๆ ให้ความยำเกรงพระสวามี ซึ่งนับว่าเป็นกุลสตรีที่หาได้ยากยิ่ง

2.2 ในฐานะเป็นพระมารดา เรื่องราวของพระนางมัทรีที่ต้องวิ่งออกเพื่อตามหาพระโอรสพระธิดาเมื่อคราวที่พระเวสสันดรมอบพระกัญหาชาลีให้กับพราหมณ์ชูชก ตามคัมภีร์บอกว่าเป็นระยะทางถึง 16 โยชน์ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความรักอย่างยิ่งยวดเกินกว่าจะพรรณนาของพระนางมัทรีที่มีต่อบุตรธิดา และเป็นที่สะเทือนใจของชาวพุทธที่ได้รับฟังเรื่องราวความลำบากของพระนางในฐานะของผู้เป็นแม่ พระนางทรงได้ทำหน้าที่อย่างดีและสมบูรณ์สูงสุด มีความรักความห่วงใยในบุตรธิดาของตนมากกว่าชีวิตของตน คุณธรรมข้อนี้จึงเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวพุทธทั่วไป และสมควรเป็นแบบอย่างของชาวพุทธอย่างยิ่ง

3. พระกุมารีกัณหาและพระกุมารชาลี ทั้งสองพระองค์เป็นพระโอรสและพระธิดาของพระเวสสันดรและพระนางมัทรี ยังอยู่ในวัยเยาว์มีความน่ารักสมกับเป็นผู้มีบุญวาสนามาเกิด และเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดมีปฏิภาณไหวพริบและมีคำพูดคำจาเกินเด็กทั่วไป ดังจะเห็นได้จากทั้งสองพระองค์เดินถอยหลังหนีลงไปซ่อนตัวในสระโบกขรณีด้วยกลัวว่าพราหมณ์ชูชกและพระราชบิดาจะหาตัวพบ และในกรณีที่กล่าวถ่อมตัวต่อพระเจ้ากรุงสัญชัยเมื่อเข้าไปในพระนครกับพราหมณ์ชูชกทั้งสองพระองค์แม้ยังเป็นเด็กเล็กแต่เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อพระบิดาและพระมารดาเป็นอย่างยิ่ง โดยพยายามหาหนทางให้พระบิดาและพระมารดาได้กลับคืนสู่พระนคร

สรุปได้ว่า การบริจาควัตถุสิ่งของ พระโอรสพระธิดาและพระชายาของพระเวสสันดร ถือว่าเป็นการบริจาคและการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ เป็นการให้เพื่อหวังประโยชน์บรมสุขเพื่อนำพามวลมนุษย์ผู้มีธุลีคือกิเลสเบาบางหลุดพ้นจากวัฏสงสารได้พบพระนิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นอุดมการณ์ชีวิตที่สมบูรณ์ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และเป็นแสงสว่างทางธรรมให้กับมนุษยโลก เทวโลก และพรหมโลกทั้งมวล ดังนั้นการบำเพ็ญทานบารมีของพระองค์จึงเป็นการชอบธรรมสมเหตุสมผล เป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งบรมสุขต่อมหาชนด้วยวิสัยทัศน์ที่ยาวไกลไม่ใช่เป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพหรือละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือเป็นการเห็นแก่ตัวแต่ประการใด ชาวโลกจึงควรสรรเสริญในความเสียสละ ความเด็ดเดี่ยวของพระองค์หากไม่มีการบำเพ็ญบารมีดังกล่าวคงไม่มีแสงสว่างทางปัญญาและจิตวิญญาณให้กับมวลมนุษย์เป็นแน่ เราชาวพุทธจึงควรยึดแนวปฏิบัติตามรอยของพระเวสสันดรแม้ไม่อาจให้ได้เท่าเทียมกับพระองค์ แต่ก็ควรเอาชนะความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งนับวันก็มีแต่จะทวีทับถมในจิตใจมนุษย์มากขึ้นทุกวัน การศึกษาทานบารมีของพระเวสสันดรจึงควรศึกษาด้วยการวางใจเป็นกลาง ไม่ควรเอามติความเห็นของตนเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน แต่ควรอิงอาศัยอยู่กับหลักการและเหตุผลและวิถีการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ผู้เป็นยอดมนุษย์ผู้ประเสริฐของเราทั้งหลาย

เรื่องราวของพระเวสสันดรชาดก เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วสามารถให้คติธรรมเพื่อนำมาเป็นหลักของการประพฤติปฏิบัติหรือหลักจริยธรรมได้ ซึ่งจะก่อประโยชน์และเข้าถึงความสำคัญของพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระชาดกเรื่องนี้ และชาวพุทธไทยก็ถือปฏิบัติว่าจะต้องมีการจัดงานบุญประเพณีพระเวสสันดรในแต่ละปี ซึ่งอาจจะจัดไม่ตรงกันในแต่ละท้องที่ เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมจัดในระหว่างเดือนสี่ตามจันทรคติ หรือที่เรียกว่า “เอาบุญพระเวส ฟังเทศน์มหาชาติ” หรือภาคกลางนิยมจัดในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาหรือออกพรรษา เป็นต้น แต่ถึงอย่างไรก็ดีการจัดงานบุญประเพณีฟังเทศน์มหาชาตินี้ ถือว่าจะได้รับอานิสงส์อันยิ่งใหญ่ ไม่แพ้งานบุญอื่น ๆ เพียงแต่เราชาวพุทธอย่าได้เข้าถึงแค่เพียงการจัดเป็นประเพณีหรือศึกษาเพียงด้านวรรณกรรมการประพันธ์เท่านั้น แต่ควรเข้าให้ถึงใจความสำคัญแห่งคติธรรมและเข้าใจการให้ทานอย่างลึกซึ้งด้วย

4.2 บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้าทฤษฎีทางด้านปรัชญามา 2 ทฤษฎี คือ

4.2.1 ทฤษฎีความพึงพอใจ

1) ความหมายของความพึงพอใจ

ความพึงพอใจ (Satisfaction) เป็นความรู้สึกภายในจิตใจของมนุษย์ที่ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าจะมีความคาดหมายกับสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างไร ถ้าคาดหวังหรือมีความตั้งใจมาก

และได้รับการตอบสนองด้วยดีจะมีความพึงพอใจมากแต่ในทางตรงกันข้ามอาจผิดหวัง หรือไม่พึงพอใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อไม่ได้รับการตอบสนองตามที่คาดหวังไว้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ตั้งใจไว้ว่าจะมีมากหรือน้อยสอดคล้องกับ ฉัตรชัย ชยาวุฒิคุณ (2535) กล่าวว่า ความพึงพอใจหมายถึงความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งหรือปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง ความรู้สึกพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการของบุคคลได้รับการตอบสนองหรือบรรลุจุดมุ่งหมายในระดับหนึ่ง ความรู้สึกดังกล่าวจะลดลงหรือไม่เกิดขึ้น หากความต้องการหรือจุดมุ่งหมายนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง

ความพึงพอใจของมนุษย์เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่าบุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่ สามารถสังเกตโดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนและต้องมีสิ่งเร้าที่ตรงต่อความต้องการของบุคคล จึงจะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ ดังนั้นสิ่งเร้าจึงเป็นแรงจูงใจของบุคคลที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในงานนั้น ซึ่งจะมีความรู้สึกทางบวกความรู้สึกทางลบและความสุขที่มีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน โดยความพึงพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อความรู้สึกทางบวกมากกว่าทางลบ เป็นความรู้สึกที่ดีหรือทัศนคติที่ดีของบุคคล ซึ่งมักเกิดจากการได้รับการตอบสนองตามที่ตนต้องการ ก็จะเกิดความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งนั้น ตรงกันข้ามหากความต้องการของตนไม่ได้รับการตอบสนองความไม่พึงพอใจก็จะเกิดขึ้น

2) แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ

แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจเป็นความรู้สึกสองแบบของมนุษย์ คือ ความรู้สึกทางบวกและความรู้สึกทางลบ ความรู้สึกทางบวกเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นแล้วจะทำให้เกิดความสุข ความสุขนี้เป็นความรู้สึกที่แตกต่างจากความรู้สึกทางบวกอื่นๆ กล่าวคือ เป็นความรู้สึกที่มีระบบย้อนกลับความสุขสามารถทำให้เกิดความรู้สึกทางบวกเพิ่มขึ้นได้อีก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความสุขเป็นความรู้สึกที่สลับซับซ้อนและความสุขนี้จะมีผลต่อบุคคลมากกว่าความรู้สึกในทางบวกอื่นๆ ขณะที่ วิชัย เพ็ชรเรือง กล่าวว่า แนวคิดความพึงพอใจ มีส่วนเกี่ยวข้องกับความต้องการของมนุษย์ กล่าวคือ ความพึงพอใจจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อความต้องการของมนุษย์ได้รับการตอบสนอง ซึ่งมนุษย์ไม่ว่าอยู่ในที่ใดย่อมมีความต้องการขั้นพื้นฐานไม่ต่างกัน[19]

---

[19] วิชัย เพ็ชรเรือง, “การเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่พูดภาษาถิ่นระหว่างกลุ่มที่ได้รับการสอนโดยใช้แบบฝึกซ่อมเสริมทั่วไปของโรงเรียนสมุทรวัฒนา สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ”, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาการสอนภาษาไทย, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร), 2531, หน้า 20-21.

พิทักษ์ ตรุษทิม กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นปฏิกิริยาด้านความรู้สึกต่อสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นที่แสดงผลออกมาในลักษณะของผลลัพธ์สุดท้ายของกระบวนการประเมิน โดยบ่งบอกทิศทางของผลการประเมินว่าเป็นไปในลักษณะทิศทางบวกหรือทิศทางลบหรือไม่มีปฏิกิริยาคือเฉย ๆ ต่อสิ่งเร้าหรือสิ่งที่มากระตุ้น[20]

สุเทพ พานิชพันธุ์ ได้สรุปว่า สิ่งจูงใจที่ใช้เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ มีด้วยกัน 4 ประการ คือ

1. สิ่งจูงใจที่เป็นวัตถุ (material inducement) ได้แก่ เงิน สิ่งของ หรือสภาวะทางกายที่ให้แก่ผู้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

2. สภาพทางกายที่พึงปรารถนา (desirable physical condition) คือ สิ่งแวดล้อมในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งอันก่อให้เกิดความสุขทางกาย

3. ผลประโยชน์ทางอุดมคติ (ideal benefaction) หมายถึง สิ่งต่างๆที่สนองความต้องการของบุคคล

4. ผลประโยชน์ทางสังคม (association attractiveness) หมายถึง ความสัมพันธ์ฉันท์มิตรกับผู้ร่วมกิจกรรม อันจะทำให้เกิดความผูกพัน ความพึงพอใจและสภาพการร่วมกัน อันเป็นความพึงพอใจของบุคคลในด้านสังคมหรือความมั่นคงในสังคม ซึ่งจะทำให้รู้สึกมีหลักประกันและมีความมั่นคงในการประกอบกิจกรรม[21]

ปรียากร วงศอนุตรโรจน์ ได้มีการสรุปว่า ปัจจัยหรือองค์ประกอบที่ใช้เป็นเครื่องมือบ่งชี้ถึงปัญหาที่เกี่ยวกับความพึงพอใจในการทำงานนั้นมี 3 ประการ คือ

1.ปัจจัยด้านบุคคล (personal factors) หมายถึง คุณลักษณะส่วนตัวของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับงาน ได้แก่ ประสบการณ์ในการทำงาน เพศ จำนวนสมาชิกในความรับผิดชอบ อายุ เวลาในการทำงาน การศึกษา เงินเดือน ความสนใจ เป็นต้น

2. ปัจจัยด้านงาน (factor in the Job) ได้แก่ ลักษณะของงาน ทักษะในการทำงาน ฐานะทางวิชาชีพ ขนาดของหน่วยงาน ความห่างไกลของบ้านและที่ทำงาน สภาพทางภูมิศาสตร์ เป็นต้น

3.ปัจจัยด้านการจัดการ (factors controllable by management) ได้แก่ ความมั่นคงในงาน รายรับ ผลประโยชน์ โอกาสก้าวหน้า อำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ สภาพการทำงาน

---

[20] พิทักษ์ ตรุษทิม,. “ความพึงพอใจของประชาชนต่อระบบและกระบวนการให้บริการของกรุงเทพมหานคร:ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานเขตยานนาวา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), 2538, หน้า 11-12.

[21] สุเทพ พานิชพันธุ์, ความพึงพอใจของเกษตรกรในการเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี, *รายงานผลงานวิจัย*, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2541). หน้า 41-42.

เพื่อนร่วมงาน ความรับผิด การสื่อสารกับผู้บังคับบัญชา ความศรัทธาในตัวผู้บริหาร การนิเทศงาน เป็นต้น[22]

ความต้องการกลายเป็นสิ่งจูงใจ เมื่อได้รับการกระตุ้นอย่างเพียงพอจนเกิดความตึงเครียด โดยทฤษฎีที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ ทฤษฎีของซิกมันด์ฟรอยด์ (S. M. Freud)

ทฤษฎีแรงจูงใจของฟรอยด์ ซิกมันด์ฟรอยด์ (S. M. Freud) ตั้งสมมุติฐานว่าบุคคลมักไม่รู้ตัวมากนักว่าพลังทางจิตวิทยามีส่วนช่วยสร้างให้เกิดพฤติกรรม ฟรอยด์พบว่าบุคคลเพิ่มและควบคุมสิ่งเร้าหลายอย่าง สิ่งเร้าเหล่านี้อยู่นอกเหนือการควบคุมอย่างสิ้นเชิง บุคคลจึงมีความฝัน พูดคำที่ไม่ตั้งใจพูด มีอารมณ์อยู่เหนือเหตุผลและมีพฤติกรรมหลอกหลอนหรือเกิดอาการวิตกจริตอย่างมาก ได้เสนอทฤษฎีการแสวงหาความพึงพอใจไว้ว่า บุคคลพอใจจะกระทำสิ่งใดๆที่ให้มีความสุขและจะหลีกเลี่ยงไม่กระทำในสิ่งที่เขาจะได้รับความทุกข์หรือความยากลำบาก โดยอาจแบ่งประเภทความพอใจกรณีนี้ได้ 3 ประเภท คือ

1. ความพอใจด้านจิตวิทยา (psychological hedonism) เป็นทรรศนะของความพึงพอใจว่า มนุษย์โดยธรรมชาติจะมีความแสวงหาความสุขส่วนตัวหรือหลีกเลี่ยงจากความทุกข์ใด

2. ความพอใจเกี่ยวกับตนเอง (egoistic hedonism) เป็นทรรศนะของความพอใจว่า มนุษย์จะพยายามแสวงหาความสุขส่วนตัว แต่ไม่จำเป็นว่าการแสวงหาความสุขต้องเป็นธรรมชาติของมนุษย์เสมอไป

3. ความพอใจเกี่ยวกับจริยธรรม (ethical hedonism) ทรรศนะนี้ถือว่ามนุษย์แสวงหาความสุข เพื่อผลประโยชน์ของมวลมนุษย์หรือสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่และเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ผู้หนึ่งด้วย

4.2.2 ทฤษฎีความสุข

ความสุข หมายถึง สภาวะที่คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิต อย่างมีดุลยภาพทั้งทางจิต กาย ปัญญา เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวม และสัมพันธ์กันได้ดีงามนำไปสู่การอยู่เย็นเป็นสุข คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวคิดเกี่ยวกับความสุข ประกอบด้วยศาสตร์จำนวนมากที่ศึกษา เช่น ด้านศาสนา ปรัชญา ชีววิทยา และจิตวิทยา ได้อธิบายเกี่ยวกับความสุขตามแนวคิดและความเชื่อในศาสตร์นั้น ๆ ความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติธรรม ที่รวมตั้งแต่การถือศีล 5 เป็นพื้นฐาน แนวทางที่ช่วยให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตได้โดยไม่เบียดเบียนใคร หรือระดับที่สูงขึ้นไป นั่นก็คือการให้

---

[22] ปรียากร วงศ์อนุตรโรจน์, *จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมกรุงเทพ, 2535), หน้า 4-5.

ทาน และการภาวนา การทำจิตให้บริสุทธิ์นั่นถือว่าเป็นธรรมขั้นสูง ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติธรรมขั้นใดไม่สำคัญ แต่ถ้าบุคคลนั้นเริ่มมีการเริ่มต้นที่จะก้าวไปสู่คำว่าความสุข โดยหากบุคคลสามารถที่จะปฏิบัติธรรมได้ถึงระดับหนึ่งจะพบว่ามีความสำคัญมากต่อการเกิดความสุขในตัวบุคคลนั้น การที่บุคคลลดความตึงเครียดหรือความพึงพอใจในความต้องการที่จำเป็นของตนลง จะนำบุคคลนั้นไปสู่ความสุข ทฤษฎีการทำกิจกรรมหรือกระบวนการทำกิจการต่าง ๆ (process/activity theories) นักจิตวิทยาที่สำคัญของแนวคิดนี้คือ Mike Csikszentmihalyi อธิบายว่า บุคคลที่มีโอกาสทำกิจการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ตนสนใจและสอดคล้องกับทักษะ ความถนัด หรือตามศักยภาพของตนจะมีความสุขมาก และนักจิตวิทยาได้มีความคิดเห็นและอธิบายว่า ความสุขเป็นสิ่งที่มั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงง่าย ๆ เนื่องจากความสุขจะสัมพันธ์กับบุคลิกภาพและพันธุกรรม เป็นแนวคิดเกี่ยวกับความสุขโดยอธิบายด้วยศาสตร์ทางจิตวิทยาในยุคแรก ๆ ซึ่งได้มีการพัฒนาเรื่อย ๆ จนมาถึงยุคปัจจุบันพบว่า มีการพัฒนาแนวคิดใหม่ เรียกว่า จิตวิทยาเชิงบวก (positive psychology) เป็นแนวคิด มุ่งเน้นศึกษาการบ่มเพาะความแข็งแกร่ง ความสำคัญตลอดจนความจำเป็นในการดำรงชีวิตของบุคคลและสังคมอย่างเติมเต็ม ให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ ได้รับประสบการณ์ที่ดี รู้สึกมีคุณค่า มีความสุขในทุก ๆ ด้านจึงเป็นศาสตร์ทางเลือกใหม่ที่มุ่งเน้นพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นผู้ที่มีความสุข ทั้งนี้มีพื้นฐานของความสุขได้จากการพัฒนาตนเอง มีมุมมองชีวิตและวิธีคิดต่อโลกในเชิงบวก

4.2.3 หลักพุทธปรัชญาเถรวาท

1) หลักแห่งทาน

ความหมายของทาน

ทาน มีรากศัพท์มาจาก ทา ธาตุในภาษาบาลีหมายถึง การให้การบริจาค การเสียสละ

ทาน การให้, สิ่งที่ให้, ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา, สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

ทาน คือ การให้การเสียสละของตนแก่ผู้อื่นด้วยความเต็มใจ

ทาน แปลว่า การให้ ได้แก่ การสละทรัพย์สิ่งของ สมบัติของตนที่มีอยู่ให้แก่ผู้อื่น โดยมุ่งหวังจะจุนเจือให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์และความสุข ด้วยความเมตตาจิตของตน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ทาน หมายถึง การให้เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลอื่น

ทาน 3 ประการ ที่ผู้วิจัยจึงขอนำมาอธิบายเท่าที่จะสามารถทำให้ได้รู้เหตุผลความจริงได้

1. วัตถุทาน คือการให้วัตถุสิ่งของมีข้าว น้ำ ยารักษาโรค เป็นต้น วัตถุทานนี้บางครั้งเรียกว่า อามิสทาน เพื่อเป็นการเผื่อแผ่ความสุขในการเสวยโภคทรัพย์ของตน อันจะทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่าย ผู้ที่ให้ได้ลดความตระหนี่ความเห็นแก่ตัว ทำให้จิตใจเบาสบายจากความโลภ และเป็นที่รักของทุกคน ส่วนผู้รับนั้นก็ได้รับสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ได้ปลดเปลื้องความทุกข์และมีความผูกพันรักใคร่ มีความสำนึกในคุณงามความดีของผู้ให้

2. ธรรมทาน หมายถึง การให้ธรรม, การสั่งสอนแนะนำเกี่ยวกับธรรม, การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อที่จะช่วยขจัดความมืดบอดทางปัญญาของมนุษย์ให้หมดไป

3. อภัยทาน คือ ให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัยเมื่อบุคคลทำความผิด เราเองสามารถที่จะลงโทษได้แต่ว่างดเว้นไม่ลงโทษเพราะความเมตตากรุณาที่ไม่ต้องการจะเบียดเบียนผู้อื่น จึงไม่เอาโทษแก่ผู้นั้น อย่างนี้เรียกว่า เป็นการให้อภัย คือ ให้ความปลอดภัยจากโทษทั้งปวง เพราะไม่ทำอันตรายใด ๆ แก่ผู้นั้น เรียกว่าเป็นการให้อภัยทาน

2) บุญกิริยาวัตถุ 10 สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ 10 ประการ

บุญกิริยาวัตถุ หมายถึง การทำบุญ คือ การทำความดีด้วยกิริยาต่างๆ ถือเป็นธรรมที่ส่งเสริมให้การประพฤติพรหมจรรย์มีการตั้งอยู่อย่างเป็นนิจ และให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก คือ

1. ทานมัย หมายถึง การให้ทาน แบ่งปันผู้อื่นด้วยสิ่งของ ไม่ว่าจะให้ใครก็เป็นบุญ การให้ทานเป็นการช่วยขัดเกลาความเห็นแก่ตัวความคับแค้น ความตระหนี่ถี่เหนียวและความติดยึดในวัตถุนอกจากนี้สิ่งของที่เราแบ่งปันออกไปก็จะเป็นประโยชน์กับบุคคลหรือชุมชนโดยส่วนรวม

2. ศีลมัย หมายถึง การรักษาศีลก็เป็นบุญ เป็นการฝึกฝนที่จะลดละเลิกความชั่ว ไม่ไปเบียดเบียนใครมุ่งที่จะทำความดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่นเป็นการหล่อเลี้ยงบ่มเพาะให้เกิดความดีงามและพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ให้ตกต่ำ

3. ภาวนามัย หมายถึง การเจริญภาวนาก็เป็นบุญ เป็นการพัฒนาจิตใจและปัญญา ทำให้จิตสงบ ไม่มีกิเลส ไม่มีเรื่องเศร้าหมอง เห็นคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ผู้ที่ภาวนาอยู่เสมอย่อมเป็นหลักประกันว่า จิตจะมีความสงบ ชีวิตมีความสุข คุณภาพชีวิตดีขึ้น สูงขึ้น

4. อปจายนมัย หมายถึง การอ่อนน้อมถ่อมตน ผู้น้อยอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็แสดงออกในความมีเมตตาต่อผู้น้อยและต่างก็อ่อนน้อมต่อผู้มีคุณธรรม รวมถึงการให้เกียรติให้ความเคารพในความแตกต่างซึ่งกันและกันทั้งในความคิดความเชื่อและวิถีปฏิบัติของบุคคลและสังคมอื่น เป็นการลดความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน ก็เป็นบุญ

5. เวยยาวัจจมัย หมายถึง การช่วยเหลือสังคมรอบข้างช่วยเหลือสละแรงกายเพื่องานส่วนรวม หรือช่วยงานเพื่อนบ้านที่ต้องการความช่วยเหลือ ก็เป็นบุญ

6. ปัตติทานมัย หมายถึง การเปิดโอกาสให้คนอื่นมาร่วมทำบุญกับเรา หรือในการทำงานก็เปิดโอกาสให้คนอื่นมีส่วนร่วมทำ ร่วมแสดงความคิดเห็น รวมไปถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วด้วยก็เป็นบุญ

7. ปัตตานุโมทนามัย หมายถึง การยอมรับและยินดีในการทำความดีหรือทำบุญของผู้อื่น การชื่นชมยินดีหรืออนุโมทนาไม่อิจฉาหรือระแวงสงสัยในการกระทำความดีของผู้อื่น ก็เป็นบุญ

8. ธรรมสวนมัย หมายถึง การฟังธรรม บ่มเพาะสติปัญญาให้สว่างไสว ฟังธรรมะ ฟังเรื่องที่ดีมีประโยชน์ต่อสติปัญญาหรือมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีเป็นความจริง ความดีความงามก็เป็นบุญ

9. ธรรมเทศนามัย หมายถึง การแสดงธรรม ให้ธรรมะและข้อคิดที่ดีกับผู้อื่น แสดงธรรมนำธรรมะไปบอกกล่าวเผื่อแผ่ให้คนอื่นได้รับฟัง ให้เขาได้รู้จักวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีเป็นเรื่องของความจริงความดีความงามก็เป็นบุญ

10. ทิฏฐุชุกรรม หมายถึง การทำความเห็นให้ถูกต้องและเหมาะสม มีการปรับทิฏฐิแก้ไขปรับปรุงพัฒนาความคิดเห็น ความเข้าใจให้ถูกต้องตามธรรม ให้เป็นสัมมาทัศนะอยู่เสมอ เป็นการพัฒนาปัญญาอย่างสำคัญถือเป็นบุญด้วยเช่นกัน

เพราะฉะนั้นเมื่อนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาทมาบูรณาการและเติมเต็มข้อบกพร่องหรือปัญหาของแนวคิดทฤษฎีแรงจูงใจ ความสุข ทาน 3 และบุญกิริยาวัตถุ 10 ผู้วิจัยเห็นว่าจะบูรณาการและเติมเต็มกันได้ ดังนี้

1. ปัญหาคติความเชื่อของบุคคลในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่ได้รับการเรียนรู้เพิ่มขึ้นเป็นสังคมอิเลคทรอนิกส์ไม่มีความเชื่อจากสิ่งที่ไม่เห็นตัว หรือมีรูปร่าง (นามธรรม) จึงก่อให้เกิดไม่กระทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบต่อกันมา ถ้ามีการกระทำก็มักจะคิดถึงรายได้ รายจ่าย ที่จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิต

2. ปัญหาความเชื่อในเรื่อง คติ ความเชื่อในเรื่องทาน บุญกิริยาวัตถุ และอานิสงส์ ซึ่งเป็นเรื่องที่มองไม่เห็น คนรุ่นใหม่จะคิดว่า ทำไปแล้วก็สิ้นเปลืองไม่เห็นผลการตอบแทน ไม่เชื่อว่ามีบาป มีบุญในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

3. ปัญหาความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญทานบารมี และบุญกิริยาวัตถุ ของพระเวสสันดรตามคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวะจังหวัดร้อยเอ็ด

จากแนวคิดการบูรณาการและเติมเต็มทฤษฎีทั้ง 4 ทฤษฎีด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องหรือจุดด้อยของแนวคิดทฤษฎีแล้ว จะเห็นได้ว่า หลักทาน 3 และบุญกิริยาวัตถุ 10 สามารถนำมาบูรณาการและเติมเต็มในข้อบกพร่องหรือข้อด้อยของแนวคิดทฤษฎีได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำประเด็นดังกล่าวมาทำแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ โดยสามารถแยกเป็นด้านของสาเหตุของปัญหาทั้ง 4 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีแรงจูงใจ ความสุข ทาน 3 และบุญกิริยาวัตถุ 10 ต่อไป

4.3 ปัญหาคติความเชื่อของบุคคลในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่ได้รับการเรียนรู้เพิ่มขึ้นเป็นสังคมอิเลคทรอนิกส์ไม่มีความเชื่อจากสิ่งที่ไม่เห็นตัว หรือมีรูปร่าง (นามธรรม) จึงก่อให้เกิดไม่กระทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบต่อกันมา ถ้ามีการกระทำก็มักจะคิดถึงรายได้ รายจ่าย ที่จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิต

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 ได้กล่าวว่า ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่อาจจะไม่มีความเชื่อในเรื่องของสิ่งมองไม่เห็นตัวไม่มีรูปร่าง เช่น บาป บุญ แต่ประเพณีดั้งเดิมของวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ดได้มีความเชื่อตามฮีตสิบสองคลองสิบสี่ยังยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งท้องถิ่นชนบทยังยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเรื่อย ๆ **ผู้เชียวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า ถึงแม้ในยุคสังคมสื่อสารในยุคอิเลคทรอนิกส์ มีประโยชน์ต่อขนบธรรมเนียมประเพณีหลายประการ เช่น สามารถนำความรู้ที่ได้จากแหล่งเรียนรู้นำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนได้เป็นอย่างดี ช่วยให้ได้รับประสบการณ์ตรง เป็นสิ่งเร้าให้สนใจในเนื้อหาวิชา **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า ข้อดีของสื่อสังคมออนไลน์จะช่วยให้ครูนักเรียนคิดและทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องจากการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ เช่น การอภิปรายบรรยาย การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม การจัดทำรายงานสรุป นิทรรศการ เป็นต้น ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์และมีความพยายามที่จะพัฒนาตนเอง **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4** กล่าวว่าข้อดีของสื่อสังคมออนไลน์ช่วยประสานความรู้จากภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติให้สัมพันธ์กันและนักเรียนเข้าใจมากขึ้น ถ้าอยู่ในโรงเรียนจะช่วยลดบทบาทครู เพิ่มบทบาทนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมให้นักเรียนรับผิดชอบมากขึ้น **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ส่งเสริมให้ผู้เรียนรับผิดชอบมากขึ้น นำสาระความรู้จากแหล่งข้อมูลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอนมากขึ้น **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6** ได้กล่าวว่า สื่อสังคมออนไลน์ยังปรับเปลี่ยนเทคนิควิธีการในเรื่องของนามธรรมให้เป็นรูปธรรมได้ เช่น อิทธิฤทธิ์ของพญาแถนกับการขอฝนจะฉายให้เห็นภาพจินตนาการจากคางคกตัวใหญ่ ๆ ท่าทางองค์อาจ สง่างามกับการจุดบั้งไฟขึ้นไปบนท้องฟ้าเพื่อให้พญาแถนส่งฝนตกลงมา **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 7** ได้กล่าวว่า สื่อออนไลน์ได้ปรับวิธีการจากสิ่งที่ไม่เห็นตัวหรือนามธรรมใช้จินตนาการให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น จินตนาการบาป บุญ คุณ โทษ อาจจะใช้ทั้งเสียงเป็นสื่อและรูปภาพประกอบเพื่อให้ผู้รับการสื่อสารได้เข้าใจตามเจตนารมณ์ของผู้จัดทำสื่อ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 8** ได้กล่าวว่า บางคนที่เป็นเด็กสมัยใหม่อาจคิดว่าการทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีไม่มีประโยชน์เพราะมีรายจ่ายมาก แต่ความเป็นจริงแล้วการทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตมีความสมดุลอยู่ในตัว ทำให้เกิดการไหลเวียนทางด้านเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ในเรื่องของชุมชนและให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ **และผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 9** กล่าวว่า ความเชื่อของคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าจะต้องมีการเสวนาเพื่อหาข้อยุติร่วมกันไปเป็นแนวประพฤติปฏิบัติอันจะก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมต่อไป โดยคำนึงถึงช่องว่างระหว่างวัยกล่าวคือ วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ วัยชรา จะแสวงหาจุดร่วมในการอยู่ในสังคมร่วมกันอย่างสันติสุข

กล่าวโดยรวมได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 9 ท่าน มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสื่อสารที่เป็นประโยชน์อย่างมากเพราะสามารถสื่อสารความเข้าใจของผู้รับสื่อกับสื่อได้อย่างดี สามารถแปลความหมายจากนามธรรมมาเป็นรูปธรรมได้ โดยใช้จินตนาการของผู้จัดทำสื่อให้สอดคล้องกับคติ ความเชื่อของผู้รับสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่ออิเลคทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีของภาคอีสาน

4.4 ปัญหาความเชื่อในเรื่อง คติ ความเชื่อในเรื่องทาน บุญกิริยาวัตถุ และอานิสงส์ ซึ่งเป็นเรื่องที่มองไม่เห็น คนรุ่นใหม่จะคิดว่า ทำไปแล้วก็สิ้นเปลืองไม่เห็นผลการตอบแทน ไม่เชื่อว่ามีบาป มีบุญในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 ได้กล่าวว่า คติ ความเชื่อเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล เป็นปัจเจกชนไม่สามารถที่จะพูดหรือทำแทนกันได้ เช่น ความเชื่อในเรื่องของการทำบุญผะเหวด ถ้าใครฟังเทศน์ได้ครบทั้ง 13 กัณฑ์ ภายใน 1 วัน จะได้บุญมาก หรือใครที่เป็นเจ้าภาพถวายกัณฑ์เทศน์ตามกัณฑ์ต่าง ๆ ที่จับฉลากได้เชื่อว่าจะได้บุญกุศลตามกัณฑ์ที่จับฉลากได้ เช่น กัณฑ์มัทรี ผู้เป็นเจ้าภาพถวายกัณฑ์ก็จะมีรูปสวยสดงดงามเหมือนพระนางมัทรี เป็นต้น **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า การเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่โบราณกาล มีอยู่ทั่วไปบนแผ่นดินไทยซึ่งเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนา ในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนมีอยู่ตอนหนึ่งที่กล่าวถึงประเพณีเทศน์มหาชาติซึ่งแสดงให้เห็นว่าดินแดนในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาก็มีการเทศน์มหาชาติกันมานานแล้ว โดยมีความเชื่อว่าผู้ที่มีโอกาสได้รับฟังเทศน์มหาชาติให้จบเพียงวันเดียวครบบริบูรณ์ ทั้ง 13 กัณฑ์ ประกอบด้วย 1. กัณฑ์ทศพร 19 พระคาถา 2. กัณฑ์หิมพานต์ 104 พระคาถา 3. กัณฑ์ทานกัณฑ์ 208 พระคาถา 4. กัณฑ์วนประเวศ 57 พระคาถา 5. กัณฑ์ชูชก 79 พระคาถา 6. กัณฑ์จุลพน 35 พระคาถา 7. กัณฑ์มหาพน 80 พระคาถา 8. กัณฑ์กุมาร 101 พระคาถา 9. กัณฑ์มัทรี 90 พระคาถา 10. กัณฑ์สักกบรรพ 43 พระคาถา 11. กัณฑ์มหาราช 69 พระคาถา 12. กัณฑ์ฉกษัตริย์ 36 พระคาถา และ 13. กัณฑ์นครกัณฑ์ 48 พระคาถา **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า การฟังเทศน์มหาชาติตลอดทั้งวันจะได้รับอานิสงส์ให้สำเร็จความปรารถนาทุกประการ ดังนี้ 1. เมื่อตายจากโลกนี้แล้ว จะมีโอกาสได้พบพระพุทธเจ้า พระนามว่า ศรีอริยเมตไตย ในอนาคต 2. เมื่อดับขันธ์ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จะเสวยทิพยสมบัติมโหฬาร 3. เมื่อตายไปแล้วจะไม่ตกนรก 4. เมื่อถึงยุคพระพุทธเจ้าพระนามว่า ศรีอริยเมตไตย จะได้จุติไปเกิดเป็นมนุษย์ และ 5. ได้ฟังธรรมต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธองค์ จะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระอริยบุคคล **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4** ได้กล่าวว่า ในปัจจุบันประเพณีการเทศน์มหาชาติได้ค่อย ๆ เลือนหายไปจากสังคมไทย ด้วยปัจจัยหลายประการ เนื่องจากสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ยุคที่ผู้คนต้องทำมาหากินแข่งกับเวลาจนไม่มีเวลาเป็นของตัวเอง กอรปกับการโยกย้ายที่อยู่ทั้งถาวรและชั่วคราว สังคมแบบหมู่บ้านจึงเปลี่ยนจากที่เคยเป็นมาอย่างในอดีต สังคมชนบทก็เหลือแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ ในขณะที่หนุ่มสาวนิยมไปทำงานต่างถิ่นกัน เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว จะมีเหลือสักกี่คนที่

พอมีโอกาสได้ฟังเทศน์มหาชาติ อีกทั้งค่านิยมก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย **และผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า การเทศน์มหาชาติค่อย ๆ จางหายไปจากสังคมไทยเกือบทุกภูมิภาค ปัจจุบันในภาคอีสานบางแห่งอาจยังพอมีเหลือให้เห็นและได้ฟังการเทศน์มหาชาติอยู่บ้าง เช่น ในงานบุญเดือนสี่ หรือบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่เป็นประจำทุกปี ชื่อ “งานมหาทานบารมีประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด ประจำปีทุกปี” มีขบวนแห่งานมหาทานบารมี 13 กัณฑ์ 16 ขบวน กิจกรรมอิ่มบุญทานข้าวปุ้นในสวน พิธีแห่ข้าวพันก้อน พิธีเทศน์สังกาส พิธีทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ พิธีเทศน์คาถาพัน และเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์และกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมาย ระหว่างวันเสาร์อาทิตย์แรกของเดือนมีนาคม ณ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ และบึงพลาญชัย อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

กล่าวโดยรวมได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน มีความเห็นที่สอดคล้องตามทฤษฎีว่าด้วยแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ คือ 1. ความพอใจด้านจิตวิทยา (psychological hedonism) เป็นทรรศนะของความพึงพอใจว่า มนุษย์โดยธรรมชาติจะมีความแสวงหาความสุขส่วนตัวหรือหลีกเลี่ยงจากความทุกข์ได้ 2. ความพอใจเกี่ยวกับตนเอง (egoistic hedonism) เป็นทรรศนะของความพอใจว่า มนุษย์จะพยายามแสวงหาความสุขส่วนตัว แต่ไม่จำเป็นว่าการแสวงหาความสุขต้องเป็นธรรมชาติของมนุษย์เสมอไป และ 3. ความพอใจเกี่ยวกับจริยธรรม (ethical hedonism) ทรรศนะนี้ถือว่ามนุษย์แสวงหาความสุข เพื่อผลประโยชน์ของมวลมนุษย์หรือสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่และเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ผู้หนึ่งด้วย ในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ให้ส่วนราชการ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และเอกชนได้มีส่วนร่วมในการทำบุญจนพบกระบวนการตามลำดับขั้นตอนของประเพณี จึงก่อให้เกิดอานิสงส์จากการทำบุญในครั้งนี้ นอกเหนือจากนี้สิ่งที่เป็นผลพลอยได้คือมีเงินจัดตั้งเป็นมูลนิธิบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งได้เงินมากกว่า 3 ล้านบาทต่อปี เงินจำนวนนี้ได้จากผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมบริจาคในรูปของถวายกัณฑ์เทศน์ ถวายกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอน และถวายเป็นค่าเสนาสนะตามแต่ผู้มีจิตศรัทธา เงินจำนวนนี้เป็นทุนในการจัดงานบุญผะเหวดในปีต่อไป

ประเพณีบุญผะเหวดในแต่ละปีก็จะสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเพื่อนบ้าน เช่น สปป.ลาว เมียนมาร์ กัมพูชา และประเทศอื่น ๆ ใกล้เคียง ได้มาร่วมงานกันทุกปี ได้ท่องเที่ยวในสถานที่สำคัญต่าง ๆ ที่เป็นศาสนสถาน เช่น มหาเจดีย์ชัยมงคล ที่มีมูลค่าก่อสร้างกว่า 4 ล้านบาท วัดป่ากุงประชาราม วัดบูรพาภิราม ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานโบราณวัตถุอีกหลายแห่ง เช่น กู่พระโกนา กู่กาสิงห์ ฯลฯ

4.5 ปัญหาความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญทานบารมี และบุญกิริยาวัตถุ ของพระเวสสันดร ตามคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวะจังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 ได้กล่าวว่า การบำเพ็ญทานบารมี ว่า บารมี คือคุณความดีที่ควรบำเพ็ญมี 10 อย่าง ได้แก่ ทานบารมี ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฏฐาน เมตตา อุเบกขา คุณความดีที่ได้บำเพ็ญมา คุณสมบัติที่ทำให้ยิ่งใหญ่ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า บารมี คือคุณธรรมทั้งหลาย มีทานเป็นต้น กำหนดด้วยความเป็นผู้ฉลาดในอุบาย คือกรุณาอันตัณหา มานะ และทิฏฐิไม่เข้าไปกำจัด **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า ปฏิปทาอันยวดยิ่ง, คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวดคือความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็นมหาสาวกเป็นต้น **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4** ได้กล่าวว่า บารมี คือ ความจบถ้วน ภาวะที่ยอดยิ่ง สุดยอด เต็มเปี่ยม หมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยอดยิ่งของพระโพธิสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นมหาโพธิสัตว์ ปัจเจกพุทธเจ้า หรือสาวกโพธิสัตว์ แต่โดยทั่วไป จะหมายถึงมหาโพธิสัตว์ คือท่านผู้มุ่งต่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า การให้ทานที่เป็นการบำเพ็ญทานบารมี จะต้องเป็นการให้ทานที่ต้องสั่งสมสืบเนื่องโดยตลอดโดยไม่ขาดสาย เป็นการบำเพ็ญที่เกิดจากการอธิษฐานจิต มีการทำอภินิหาร เพื่อมุ่งหวังพระสัพพัญญุตญาณในอนาคตกาล แล้วปฏิบัติตามความตั้งใจจนกว่าจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6** ได้กล่าวว่า ลักษณะของการบำเพ็ญทานบารมี คือ 1. ให้แก่คนหรือสัตว์ เพื่อประโยชน์แก่เขาในชีวิตที่เป็นจริง 2. ให้ด้วยจิตใจเสียสละแท้จริง โดยไม่หวังอะไรตอบแทน 3. การให้นั้น เป็นส่วนหนึ่งของการก้าวไปในกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตนให้ปัญญาเจริญสมบูรณ์ เพื่อจะได้บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ได้บริบูรณ์ 4. ผู้ให้จะเป็นใครก็ได้ ไม่ว่าจนมี ใหญ่โตหรือต่ำต้อย **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 7** ได้กล่าวว่า ทานบารมีมักจะพบในชาดกเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะในอรรถกถาชาดก สุเมธดาบสโพธิสัตว์ ได้เลือกทานบารมีเป็นประการแรกก่อนจะบำเพ็ญสีลบารมี และบารมีประการอื่น ๆ ต่อไป ดังปรากฏข้อความว่า “พระโพธิสัตว์ ลุกขึ้นจากที่ประทับ ในเวลาที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายหลีกไปแล้ว ประทับนั่งคู้บัลลังก์บนกองดอกไม้ด้วยความดำริว่า เราจักพิจารณา (เลือกเฟ้น) บารมีทั้งหลาย” “พระโพธิสัตว์ตกลงพระทัยดังนี้ว่า เราจะต้องเป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน เพื่อจะไตร่ตรองถึงธรรมทั้งหลาย ที่เป็นเครื่องกระทำความเป็นพระพุทธเจ้า จึงพิจารณาธรรมธาตุทั้งสิ้นตามลำดับว่า ธรรมที่เป็นเครื่องกระทำความเป็นพระพุทธเจ้ามีอยู่ ณ ที่ไหนหนอแล อยู่เบื้องบนหรือเบื้องล่าง อยู่ในทิศ หรือทิศเฉียงทั้งหลาย ได้ทอดพระเนตรเห็นทานบารมี อันเป็นบารมีประการแรกที่พระโพธิสัตว์องค์ก่อน ๆ ได้ประพฤติปฏิบัติกันมาแล้ว จึงแนะนำตนเองดังนี้ว่า ดูก่อนสุเมธบัณฑิต ท่านควรบำเพ็ญทานบารมีเป็นประการแรกให้บริบูรณ์นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เปรียบเสมือนหม้อน้ำที่คว่ำ ย่อมหลั่งน้ำออกจนหมดไม่มีเหลือ ท่านก็จักต้องไม่แลเหลียวถึงทรัพย์สมบัติ ยศถาบรรดาศักดิ์ บุตร ภรรยา หรืออวัยวะน้อยใหญ่ ให้ทานแก่ผู้ขอทั้งหลายที่พบเข้า ทำให้ถึงที่สุดตามที่คนเหล่านั้นต้องการโดยไม่ให้เหลือ นั่งที่โคนต้น

โพธิ์แล้วจะต้องเป็นพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์นั้นจึงอธิษฐานทานบารมีเป็นประการแรกอย่างหนักแน่น” **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 8** ได้กล่าวถึง พระโพธิสัตว์พิจารณาเห็นบารมี 10 อุปปารมี 10 และปรมัตถปารมี 10 อย่างนี้ว่า การบริจาคข้าวของเครื่องใช้ทั่วไป ชื่อ ทานปารมี การบริจาคอวัยวะ ชื่อว่า ทานอุปปารมี การบริจาคชีวิต ชื่อว่า ทานปรมัตถปารมี การที่พระโพธิสัตว์เลือกทานบารมีเป็นประการแรกนั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการให้ทาน เนื่องจากการให้ทานนี้เป็นธรรมที่ตรงข้ามกับความโลภ และมัจฉริยะ (ความตระหนี่) เมื่อบุคคลให้ทานย่อมสามารถขจัดความโลภ ความตระหนี่ในใจตนเอง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่ยึดติดกับวัตถุ หรือแม้กระทั่งบุตร ธิดา และภรรยา สามี ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องละให้ได้ในระดับเริ่มต้นก่อนที่จะบำเพ็ญบารมีในขั้นอื่น ๆ ที่สูงขึ้นไป **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 9** ได้กล่าวว่า ทานบารมีนี้มี 3 ระดับคือ ระดับบารมี ระดับอุปบารมี และระดับ ปรมัตถบารมี 1) ทานบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละทรัพย์ ในขุททกนิกาย จริยาปิฎก กล่าวถึงการบำเพ็ญทานบารมีของมหาโควินทพราหมณ์โพธิสัตว์ที่ได้บริจาคมหาทานร้อยล้านแสนโกฏิ เพื่อพระสัพพัญญุตญาณ 2) ทานอุปบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละอวัยวะ เช่นดวงตา และโลหิต ในการบำเพ็ญทานอุปบารมีนี้ ในขุททกนิกาย จริยาปิฎก กล่าวถึงพระจริยาของพระเจ้าสีวีราชโพธิสัตว์ที่ให้ทานพระเนตรข้างหนึ่งแก่ท้าวสักกะ การให้ทานครั้งนี้ก็เพื่อสัพพัญญุตญาณ และ 3) ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละชีวิต ในสสปัณฑิตจริยา กล่าวถึงการบำเพ็ญทานปรมัตถปารมีของสสบัณฑิตพระโพธิสัตว์ที่อุทิศร่างกายให้เป็นทานแก่พราหมณ์ **และผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 10** ได้กล่าวว่า การให้ทานของพระโพธิสัตว์นี้ถือว่าเป็นการกระทำที่ทำได้ยาก เพราะไม่มีความเสียดายในสิ่งที่ตนให้ มีจิตยินดีและมองเห็นประโยชน์ต่อสรรพสัตว์จึงได้ให้ทาน โดยเฉพาะทานในระดับที่สองคือทานอุปบารมี และปรมัตถบารมียิ่งเป็นทานที่ทำได้ยาก เพราะมีการสละอวัยวะบางส่วน เช่น ตา เป็นต้น หรือการบริจาคอวัยวะให้กับผู้ที่ต้องการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะเพื่อให้ใช้งานได้ตามปกติ โดยความสมัครใจ มิใช่การแลกเปลี่ยน เหล่านี้จัดเป็นทานอุปบารมี ส่วนการบำเพ็ญปรมัตถบารมี เป็นการบำเพ็ญทานขั้นสูงสุดในบรรดาการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน เนื่องจากการบำเพ็ญปรมัตถบารมีนี้ ต้องสละชีวิตของตนเพื่อผู้อื่น การยอมสละชีวิตของตนเพื่อผู้อื่นในสังคมปัจจุบันนี้ อาจจะทำได้โดยการยอมตายเพื่อผู้มีพระคุณ และผู้ที่เป็นที่รักของตน แต่การบำเพ็ญปรมัตถบารมี จะต้องเป็นการสละชีวิตที่ตนเองยินดี พร้อมใจ ไม่ถูกบังคับ และสละได้กับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นมิตรหรือศัตรู และต้องทำไปเพื่อมุ่งหวังพระสัพพัญญุตญาณเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น

กล่าวโดยรวมได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 10 ท่าน มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า ทานบารมี ได้แก่ ทานบารมี ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฏฐาน เมตตา และอุเบกขา บุคคลใดก็ตามที่ปฏิบัติได้ตามนี้เป็นบุคคลที่มีบุญบารมี เป็นที่รักของบุคคลทั่วไปก่อให้เกิดสิริมงคลต่อตัวผู้ปฏิบัติ การให้ทานให้ได้ทุกเมื่อ ทุกสถานที่ ทุกเวลา และทุกโอกาส

จากคติ ความเชื่อเรื่องบุญกิริยาวัตถุ ของพระเวสสันดรตามคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้จำแนกรายละเอียดในการทานของพระเวสสันดร ดังนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 กล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรได้ให้ทานกับปัจเจกชนโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ขอให้ได้ทำทานเพื่อให้ผู้ได้รับวัตถุสิ่งของเหล่านั้นมีความสุขซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าด้วย ทานมัย หมายถึง การให้ทาน แบ่งปันผู้อื่นด้วยสิ่งของ ไม่ว่าจะให้ใครก็เป็นบุญ การให้ทานเป็นการช่วยขัดเกลาความเห็นแก่ตัวความคับแค้นความตระหนี่ถี่เหนียวและความติดยึดในวัตถุนอกจากนี้สิ่งของที่เราแบ่งปันออกไปก็จะเป็นประโยชน์กับบุคคลหรือชุมชนโดยส่วนรวม **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** กล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรได้ปฏิบัติถือศีลปฏิบัติธรรม โดยจำวัดที่เขาวงกตเพื่อให้มีเวลาบำเพ็ญศีลภาวนา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าด้วย ศีลมัย หมายถึง การรักษาศีลก็เป็นบุญ เป็นการฝึกฝนที่จะลดละเลิกความชั่ว ไม่ไปเบียดเบียนใครมุ่งที่จะทำความดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่นเป็นการหล่อเลี้ยงบ่มเพาะให้เกิดความดีงามและพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ให้ตกต่ำ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3** กล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรได้บำเพ็ญภาวนาเป็นการพัฒนาจิตของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าด้วย ภาวนามัย หมายถึง การเจริญภาวนาก็เป็นบุญ เป็นการพัฒนาจิตใจและปัญญา ทำให้จิตสงบ ไม่มีกิเลส ไม่มีเรื่องเศร้าหมอง เห็นคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ผู้ที่ภาวนาอยู่เสมอย่อมเป็นหลักประกันว่า จิตจะมีความสงบ ชีวิตมีความสุขคุณภาพชีวิตดีขึ้น สูงขึ้น **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4** กล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรไม่เคยยกตนข่มท่าน ไม่ได้แสดงออกว่าตนเองเป็นพระมหากษัตริย์ มีจริยาวัตรและความต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าด้วย อปจายนมัย หมายถึง การอ่อนน้อมถ่อมตน ผู้น้อยอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็แสดงออกในความมีเมตตาต่อผู้น้อยและต่างก็อ่อนน้อมต่อผู้มีคุณธรรม รวมถึงการให้เกียรติให้ความเคารพในความแตกต่างซึ่งกันและกันทั้งในความคิดความเชื่อและวิถีปฏิบัติของบุคคลและสังคมอื่น เป็นการลดความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน ก็เป็นบุญ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5** กล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรได้ให้ความช่วงยเหลือบุคคลที่ยากไร้อยู่เป็นเนืองนิตย์ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าด้วย ไวยาวัจจมัย หมายถึง การช่วยเหลือสังคมรอบข้างช่วยเหลือสละแรงกายเพื่องานส่วนรวมหรือช่วยงานเพื่อนบ้านที่ต้องการความช่วยเหลือ ก็เป็นบุญ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6** กล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรได้ให้นางมัทรีหาผลไม้และเปิดโอกาสให้ได้ถวายผลไม้เพื่อเป็นอาหาร ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าด้วย ปัตติทานมัย หมายถึง การเปิดโอกาสให้คนอื่นมาร่วมทำบุญกับเรา หรือในการทำงานก็เปิดโอกาสให้คนอื่นมีส่วนร่วมทำ ร่วมแสดงความคิดเห็น รวมไปถึงการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วด้วยก็เป็นบุญ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 7** กล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรยินดีในการทำความดีของบุคคลอื่นและไม่อิจฉาในการทำความดีของบุคคล

เหล่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าด้วย ปัตตานุโมทนามัย หมายถึง การยอมรับและยินดีในการทำความดีหรือทำบุญของผู้อื่น การชื่นชมยินดีหรืออนุโมทนาไม่อิจฉาหรือระแวงสงสัยในการกระทำความดีของผู้อื่น ก็เป็นบุญ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 8** กล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรได้ศึกษาหลักธรรมและปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดสติปัญญาในการดำเนินชีวิตตามความเป็นจริง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าด้วย ธรรมสวนมัย หมายถึง การฟังธรรม บ่มเพาะสติปัญญาให้สว่างไสว ฟังธรรมะ ฟังเรื่องที่ดีมีประโยชน์ต่อสติปัญญาหรือมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดีเป็นความจริง ความดีความงาม ก็เป็นบุญ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 9** กล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรได้ให้หลักธรรมะและข้อคิดกับผู้อื่นบอกกล่าวเผื่อแผ่ให้คนอื่นได้ฟังธรรม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าด้วย ธรรมเทศนามัย หมายถึง การแสดงธรรม ให้ธรรมะและข้อคิดที่ดีกับผู้อื่น แสดงธรรมนำธรรมะไปบอกกล่าวเผื่อแผ่ให้คนอื่นได้รับฟัง ให้เขาได้รู้จักวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีเป็นเรื่องของความจริง ความดีความงามก็เป็นบุญ **และผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 10** กล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรได้ทำความเห็นให้ถูกต้องและเหมาะสมให้กับการพัฒนาความคิดให้เกิดปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่าด้วย ทิฏฐุชุกรรม หมายถึง การทำความเห็นให้ถูกต้องและเหมาะสม มีการปรับทิฏฐิแก้ไขปรับปรุงพัฒนาความคิดเห็น ความเข้าใจให้ถูกต้องตามธรรม ให้เป็นสัมมาทัศนะอยู่เสมอ เป็นการพัฒนาปัญญาอย่างสำคัญถือเป็นบุญด้วยเช่นกัน

กล่าวโดยรวมได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 10 ท่าน มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าทฤษฎีแรงจูงใจของซิกมันด์ ฟรอยด์ ที่ว่า ความพอใจด้านจิตวิทยา (psychological hedonism) เป็นทรรศนะของความพึงพอใจว่า มนุษย์โดยธรรมชาติจะมีความแสวงหาความสุขส่วนตัวหรือหลีกเลี่ยงจากความทุกข์ใด ความพอใจเกี่ยวกับตนเอง (egoistic hedonism) เป็นทรรศนะของความพอใจว่า มนุษย์จะพยายามแสวงหาความสุขส่วนตัว แต่ไม่จำเป็นว่าการแสวงหาความสุขต้องเป็นธรรมชาติของมนุษย์เสมอไป และความพอใจเกี่ยวกับจริยธรรม (ethical hedonism) ทรรศนะนี้ถือว่ามนุษย์แสวงหาความสุข เพื่อผลประโยชน์ของมวลมนุษย์หรือสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่และเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ผู้หนึ่งด้วย

4.6 สรุป

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข หลักพุทธปรัชญา คือ ทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 จะเห็นได้ว่าหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ผู้วิจัยนำมาบูรณาการหรือเสริมทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข ให้สมบูรณ์ขึ้น ได้แก่ หลักพุทธปรัชญา คือทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 นั้นสามารถทำให้ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุขสมบูรณ์ขึ้นหรือ

เกิดความสมดุลยิ่งขึ้นในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งชุมชนมีคติ ความเชื่อว่า บุคคลใดก็ตามที่ให้ทานแก่บุคคลอื่นโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนจะเป็นบุคคลที่ได้บุญมาก เป็นบุญบารมีที่สามารถปฏิบัติได้โดยการให้ทาน (มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนา)

ประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นประเพณีจัดทำขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของมวลมนุษย์หรือสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่และเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ผู้หนึ่งด้วย ในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ให้ส่วนราชการ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และเอกชนได้มีส่วนร่วมในการทำบุญจนพบกระบวนการตามลำดับขั้นตอนของประเพณี จึงก่อให้เกิดอานิสงส์จากการทำบุญในครั้งนี้ นอกเหนือจากนี้สิ่งที่เป็นผลพลอยได้คือมีเงินจัดตั้งเป็นมูลนิธิบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งได้เงินมากกว่า 3 ล้านบาทต่อปี เงินจำนวนนี้ได้จากผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมบริจาคในรูปของถวายกัณฑ์เทศน์ ถวายกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอน และถวายเป็นค่าเสนาสนะตามแต่ผู้มีจิตศรัทธา เงินจำนวนนี้เป็นทุนในการจัดงานบุญผะเหวดในปีต่อไป

ประเพณีบุญผะเหวดในแต่ละปีก็จะสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเพื่อนบ้าน เช่น สปป.ลาว เมียนมาร์ กัมพูชา และประเทศอื่น ๆ ใกล้เคียง ได้มาร่วมงานกันทุกปี ได้ท่องเที่ยวในสถานที่สำคัญต่าง ๆ ที่เป็นศาสนสถาน เช่น มหาเจดีย์ชัยมงคล ที่มีมูลค่าก่อสร้างกว่า 4 ล้านบาท วัดป่ากุงประชาราม วัดบูรพาภิราม ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานโบราณวัตถุอีกหลายแห่ง เช่น กู่พระโกนา กู่กาสิงห์ ฯลฯ การบูรณาการแนวคิดระหว่างทฤษฎีแรงจูงใจและหลักพุทธปรัชญาเถรวาทดังที่กล่าวมามีความเป็นไปได้ภายใต้กรอบหลักธรรมต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยเลือกมาเพื่อให้เห็นภาพหรือสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีแรงจูงใจดังที่กล่าวมา

ข้อบกพร่องของแนวคิดทฤษฎีแรงจูงใจนี้ เมื่อบูรณาการด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วสามารถแก้ไขหรือเสริมให้ดีขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency) โดยบูรณาการหรือเพิ่มเติมได้ด้วยหลักธรรมที่กล่าวมา จึงสามารถเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” ซึ่งเป็นการบูรณาการตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น จะมีความสมบูรณ์ในงานวิจัยได้ต้องอาศัยการสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์โดยตรง และผู้ทรงภูมิปัญญาดังที่ได้ศึกษาผลสัมภาษณ์แต่ละปัจเจกบุคคลดังกล่าวในแบบสัมภาษณ์แล้วนั้น และจักได้อภิปรายผลจากองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการและบทคำสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญดังจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 5
สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ทุติยภูมิ เอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย รวมถึงการสร้าง เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ดังนี้ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด 3) เพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด และ 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นการแก้ปัญหา คือ ปัญหาคติความเชื่อของบุคคลในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่ได้รับการเรียนรู้เพิ่มขึ้นเป็นสังคมอิเลคทอร์นิกส์ไม่มีความเชื่อจากสิ่งที่ไม่เห็นตัว หรือมีรูปร่าง (นามธรรม) จึงก่อให้เกิดไม่กระทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบต่อกันมา ถ้ามีการกระทำก็มักจะคิดถึงรายได้ รายจ่าย ที่จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิต ปัญหาความเชื่อในเรื่อง คติ ความเชื่อในเรื่องทาน บุญกิริยาวัตถุ และอานิสงส์ ซึ่งเป็นเรื่องที่มองไม่เห็น คนรุ่นใหม่จะคิดว่าทำไปแล้วก็สิ้นเปลืองไม่เห็นผลการตอบแทน ไม่เชื่อว่ามีบาป มีบุญในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด และปัญหาความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญทานบารมี และบุญกิริยาวัตถุ ของพระเวสสันดรตามคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวะจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยการนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาม คือ 1) หลักแห่งทาน อันได้แก่ วัตถุทาน ธรรมทาน และอภัยทาน และ 2) บุญกิริยาวัตถุ 10 สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ 10 ประการ คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย อปจายนมัย ไวยาวัจจมัย ปัตติทานมัย ปัตตานุโมทนามัย ธรรมสวนมัย ธรรมเทศนามัย และทิฏฐุชุกรรม นำมาใช้ในบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.3 องค์ความรู้ใหม่

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

สำหรับการวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหาคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อทำให้ผู้วิจัยทราบว่า

5.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีบุญผะเหวด เป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง “ผะเหวดสันดรชาดก” ในภาคอีสาน เรียกว่า “เทศน์ผะเหวด” ซึ่งตามตำนานมหาชาดก ผะเหวดสันดร ถือเป็นพระชาติสุดท้ายที่สำคัญยิ่งของพระพุทธเจ้า เนื่องจากเป็นพระชาติที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมหาทานบารมีอันยิ่งใหญ่ ดังนั้น ผู้ที่มาร่วมงานประเพณีบุญผะเหวดจะได้ร่วมกันส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงการบำเพ็ญทานบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้รับบุญผะเหวดบุญมหาชาติ ถือเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรมประเพณี อันดีงามของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณี 12 เดือนที่เกี่ยวเนื่องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสาน ยึดถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณ มีแนวปฏิบัติแตกต่างกันไปในแต่ละเดือนเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำเนินชีวิต "ฮีตสิบสอง"มาจากคำว่า "ฮีต" อันหมายถึงจารีต การปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี "สิบสอง" คือประเพณีที่ปฏิบัติตามเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือน บุญผะเหวด จัดอยู่ในฮีตที่ 4 หรือ บุญเดือนสี่ คำว่า "ผะเหวด" เป็นภาษาอีสาน มีที่มาจากงานประเพณีผะเหวดสันดรชาดกในภาษาภาคกลาง หรืองานบุญมหาชาติ ที่เป็นพระนามขององค์สัมมาสัมพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง บุญผะเหวดร้อยเอ็ดเป็นงานบุญอันเก่าแก่ที่ได้รับการฟื้นฟูให้เป็นประเพณีประจำจังหวัด ในปี พ.ศ. 2534 ชาวร้อยเอ็ดนั้นมีความเชื่อกันว่าหากได้ฟังเทศน์บุญผะเหวดครบ 13 กัณฑ์ จบภายในวันเดียวและจัดพิธีตั้งเครื่องคาย (บูชา) ได้ถูกต้อง อานิสงส์จะดลบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตร ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุข สงบ แต่ในทางกลับกันหากตั้งเครื่องคายไม่ถูกต้อง ก็จะดลบันดาลให้เกิดอาเพศต่าง ๆ นานาประการ

5.1.2 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีบุญผะเหวด มองในแง่สุนทรียศาสตร์เป็นวิชาแขนงหนึ่งของปรัชญา ซึ่งมีปัญหาให้ถกเถียงกันในแง่ของความรู้หรือความจริงที่เกี่ยวกับความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะ การศึกษานี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ในเชิงปรัชญา โดยการศึกษาในขอบเขตของพุทธสุนทรียศาสตร์ในจังหวัดร้อยเอ็ดมีประเด็นสำคัญที่มุ่งศึกษาเกี่ยวสุนทรียศาสตร์ โดยเฉพาะพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดว่าเป็นอย่างไร เมื่อพูดถึงสุนทรียศาสตร์หรือความงามพุทธ

ปรัชญาได้กล่าวถึงความงามไว้ 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางธรรมและความงามมิติทางโลก ความงามในมิติทางธรรม หมายถึง ความงามที่เป็นลักษณะของธรรมะหรือความจริง อันเป็นผลจากคุณภาพหรือคุณสมบัติของธรรมะ ซึ่งปรากฏต่อการรับรู้ของมนุษย์ผู้มีญาณหรือแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ผู้ทรงศีลทรงธรรม ทำให้ผู้คนทั่วไปรับรู้และเห็นได้ว่า เป็นผู้มีธรรมหรือผู้ที่งามโดยไม่จำกัดอายุ เพศ และวัย ความงามของธรรมะ จัดได้ว่าเป็นวัตถุวิสัย เนื่องจากเป็นความงามซึ่งเป็นคุณสมบัติเชิงวัตถุวิสัยของธรรม ปรากฏการณ์ความงามของธรรมะจึงเป็นสิ่งสากลทุกคนที่รู้หรือสัมผัสได้ย่อมมีความเข้าใจที่ตรงกัน และแม้ว่าผู้คนจะไม่อาจรับรู้ได้ ความงามของธรรมะก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ความงามในมิติทางโลก จัดเป็นความงามทางวัตถุ พุทธปรัชญาถือว่า เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างคุณภาพหรือคุณสมบัติของวัตถุกับกิเลสคือ ความพอใจหรือความยินดียินร้าย เป็นอารมณ์ที่เกิดการปรุงแต่งตามแต่จริตของแต่ละคน จึงเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความงามของวัตถุที่รับรู้และอารมณ์ที่เข้ามากระทบแตกต่างกันไปตามอำนาจและอิทธิพลของกิเลสของแต่ละคน สำหรับผู้ที่ไม่มีกิเลส ย่อมไม่มีความรู้สึกงามอันเป็นไปในลักษณะการใคร่หรือหลงใหลไปตามอำนาจกิเลสเลย หากแต่รับรู้อารมณ์ที่เข้ามากระทบด้วยความมีสติอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้น ความงามในมิติทางโลกหรือความงามทางวัตถุนี้ พุทธปรัชญาถือว่า เป็นจิตวิสัยและกล่าวถึงความงามในลักษณะนี้ตามโลกิยะหรือตามบัญญัติของโลกเท่านั้น แต่ความงามลักษณะนี้หาเป็นความงามที่แท้จริงไม่ ซึ่งไม่มีคุณค่าหรือเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตสำหรับผู้ต้องการเข้าถึงความงามที่แท้จริงแต่อย่างใด เพราะความงามที่แท้จริง ต้องเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์เพื่อการดับกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ในทางพุทธปรัชญานั้น แม้พระพุทธเจ้าไม่ได้กล่าวจำแนกความงามที่เรียกว่า สุนทรียะไว้อย่างชัดเจน แต่เมื่อศึกษาเนื้อหาของสุนทรียศาสตร์ซึ่งมีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นได้ว่า วัตถุแห่งสุนทรียศาสตร์หรือวัตถุแห่งความงามนั้น ได้จำแนกไว้หลากหลายโดยหมายรวมเอาวัตถุทางสุนทรียศาสตร์ในทางปรัชญาตะวันตกไว้ด้วยแล้วยังกล่าวถึงวัตถุทางสุนทรียศาสตร์อื่น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งปรากฏในชีวิตประจำวัน ดังเช่นได้กล่าวถึง ความงามของวัตถุ ความงามของมนุษย์ความงามของอากัปกิริยา ความงามของธรรมชาติ ความงามของธรรมะที่ทรงยกขึ้นแสดง ซึ่งเป็นความงามอย่างสูงสุด

5.1.3 บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข หลักพุทธปรัชญา คือ ทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 จะเห็นได้ว่าหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ผู้วิจัยนำมาบูรณาการหรือเสริมทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข ให้สมบูรณ์ขึ้น ได้แก่ หลักพุทธปรัชญา คือทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 นั้นสามารถทำให้ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุขสมบูรณ์ขึ้นหรือเกิดความสมดุลยิ่งขึ้นในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งชุมชนมีคติ ความเชื่อว่า บุคคลใดก็

ตามที่ให้ทานแก่บุคคลอื่นโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนจะเป็นบุคคลที่ได้บุญมาก เป็นบุญบารมีที่สามารถปฏิบัติได้โดยการให้ทาน เมื่อบูรณาการด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วสามารถแก้ไขหรือเสริมให้ดีขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency) โดยบูรณาการหรือเพิ่มเติมได้ด้วยหลักธรรมที่กล่าวมา จึงสามารถเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” ซึ่งเป็นการบูรณาการตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น จะมีความสมบูรณ์ในงานวิจัยได้ต้องอาศัยการสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์โดยตรง และผู้ทรงภูมิปัญญาดังที่ได้ศึกษาผลสัมภาษณ์แต่ละปัจเจกบุคคลดังกล่าวในแบบสัมภาษณ์แล้วนั้น

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด มีข้อค้นพบที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผล เพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีบุญผะเหวด เป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง “ผะเหวดสันดรชาดก” ในภาคอีสาน เรียกว่า “เทศน์ผะเหวด” ซึ่งตามตำนานมหาชาดก ผะเหวดสันดร ถือเป็นพระชาติสุดท้ายที่สำคัญยิ่งของพระพุทธเจ้า เนื่องจากเป็นพระชาติที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมหาทานบารมีอันยิ่งใหญ่ ดังนั้น ผู้ที่มาร่วมงานประเพณีบุญผะเหวด จะได้ร่วมกันส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงการบำเพ็ญทานบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้รับบุญผะเหวดบุญมหาชาติ ถือเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรมประเพณี อันดีงามของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณี 12 เดือนที่เกี่ยวเนื่องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสาน ยึดถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณ มีแนวปฏิบัติแตกต่างกันไปในแต่ละเดือนเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำเนินชีวิต "ฮีตสิบสอง"มาจากคำว่า "ฮีต" อันหมายถึงจารีต การปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี "สิบสอง" คือประเพณีที่ปฏิบัติตามเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือน บุญผะเหวด จัดอยู่ในฮีตที่ 4 หรือ บุญเดือนสี่ คำว่า "ผะเหวด" เป็นภาษาอีสาน มีที่มาจากงานประเพณีผะเหวดสันดรชาดกในภาษาภาคกลาง หรืองานบุญมหาชาติ ที่เป็นพระนามขององค์สัมมาสัมพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาธวัช เขมธโช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิง วิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า การเทศน์มหาชาติมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงปัจจุบัน (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์) และนิยมจัดให้มีการเทศน์ระหว่างในพรรษาจนถึงออกพรรษา หรือในโอกาสที่

เหมาะสม การเทศน์มหาชาติจะมีทำนองการเทศน์ประจำทั้ง 13 กัณฑ์ เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อ หน่าย และเมื่อเทศน์จบแต่ละกัณฑ์จะมีปี่พาทย์ประโคมและมีการบรรเลงเพลงประจำกัณฑ์รับด้วย ชาวพุทธไทยนิยมฟังเทศน์มหาชาติ เพราะเชื่อว่า ถ้าใครได้ฟังจบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวจะได้รับผลานิสงส์ 5 ประการคือ (1) จะได้เกิดในยุคศาสนาของพระ ศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (2) จะได้ไป เกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร (3) จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุคคติ วินิบาต (4) จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไมตรี และความสุข และ (5) ด้วยอานิสงส์จากการฟัง เทศน์มหาชาตินี้จักส่งผลให้ได้บรรลุมรรคผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธ ศาสนา นอกจากเรื่องอานิสงส์ดังกล่าวแล้ว เวสสันดรชาดกยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยใน ด้านต่างๆ เช่น ศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การ ศึกษา ตลอดถึงการเมืองการปกครองของไทยอีกด้วย แม้กระทั่ง พระสมหมาย ปวโร (ติตะปัน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วรรณกรรมมหาเวสสันดรชาดก กรณีศึกษาชูชกกัณฑ์ในคัมภีร์ใบลาน อักษรขอม ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ประวัติของชูชก ที่ปรากฏในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม เพื่อศึกษาบุคลิกลักษณะ และ คุณสมบัติของชูชกในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม และเพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าในแง่ต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม ชูชกกัณฑ์หลักธรรม การปกครอง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา และพระมหาวิเชียร วชิโร (ชำอินทร์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดแต่เดิมทีเป็นบุญประเพณีพื้นบ้านที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อในทางศาสนาพุทธถือว่าพระพุทธศาสนากระทำขึ้น เพื่อเป็นพุทธบูชาและเพิ่มพูนทั้งสติปัญญาอันเกิดแต่การฟังเทศนาด้วย แต่วิวัฒนาการปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นบุญประเพณีเชิงพาณิชย์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยอาศัยพิธีกรรม ในทางพระพุทธศาสนา ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการเผยแผ่ได้ในงานบุญผะเหวดหรือเทศน์เวสสันดรชาดก ก็เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจในพระพุทธศาสนาซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดได้พยายามสร้างอัตลักษณ์โดยความร่วมมือทั้งส่วนคณะสงฆ์ ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป ได้ร่วมพัฒนาบุญประเพณีดังกล่าวที่เป็นความเชื่อของคนอีสานที่มักจะกระทำในระหว่างเดือน 3 หรือ 4 ในทุกปี เมื่อบุญพิธีดังกล่าวได้ถูกวิวัฒนาการมาจากแรงผลักดันของภาครัฐ งานบุญดังกล่าวจึงได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระแสเศรษฐกิจแลการเมืองในระดับประเทศ

ประเพณีบุญผะเหวด มองในแง่สุนทรียศาสตร์เป็นวิชาแขนงหนึ่งของปรัชญา ซึ่งมีปัญหาให้ถกเถียงกันในแง่ของความรู้หรือความจริงที่เกี่ยวกับความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะ การศึกษานี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ในเชิงปรัชญา โดยการศึกษาในขอบเขตของพุทธสุนทรียศาสตร์ในจังหวัดร้อยเอ็ดมีประเด็นสำคัญที่มุ่งศึกษาเกี่ยวสุนทรียศาสตร์ โดยเฉพาะพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดว่าเป็นอย่างไร เมื่อพูดถึงสุนทรียศาสตร์หรือความงามพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงความงามไว้ 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางธรรมและความงามมิติทางโลก ความงามในมิติทางธรรม หมายถึง ความงามที่เป็นลักษณะของธรรมะหรือความจริง อันเป็นผลจากคุณภาพหรือคุณสมบัติ

ของธรรมะ ซึ่งปรากฏต่อการรับรู้ของมนุษย์ผู้มีญาณหรือแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ผู้ทรงศีลทรงธรรม ทำให้ผู้คนทั่วไปรับรู้และเห็นได้ว่า เป็นผู้มีธรรมหรือผู้ที่งามโดยไม่จำกัดอายุ เพศ และวัย ความงามของธรรมะ จัดได้ว่าเป็นวัตถุวิสัย เนื่องจากเป็นความงามซึ่งเป็นคุณสมบัติเชิงวัตถุวิสัยของธรรม ปรากฏการณ์ความงามของธรรมะจึงเป็นสิ่งสากลทุกคนที่รู้หรือสัมผัสได้ย่อมมีความเข้าใจที่ตรงกัน และแม้ว่าผู้คนจะไม่อาจรับรู้ได้ ความงามของธรรมะก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ความงามในมิติทางโลก จัดเป็นความงามทางวัตถุ พุทธปรัชญาถือว่า เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างคุณภาพหรือคุณสมบัติของวัตถุกับกิเลสคือ ความพอใจหรือความยินดียินร้าย เป็นอารมณ์ที่เกิดการปรุงแต่งตามแต่จริตของแต่ละคน จึงเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความงามของวัตถุที่รับรู้และอารมณ์ที่เข้ามากระทบแตกต่างกันไปตามอำนาจและอิทธิพลของกิเลสของแต่ละคน สำหรับผู้ที่ไม่มีกิเลส ย่อมไม่มีความรู้สึกงามอันเป็นไปในลักษณะการใคร่หรือหลงใหลไปตามอำนาจกิเลสเลย หากแต่รับรู้อารมณ์ที่เข้ามากระทบด้วยความมีสติอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเทศน์มหาชาตินั้นเป็นการสั่งสอนคนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์ รู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และเป็นการสรรเสริญพระเกียรติคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมัยที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์พระนามว่า เวสสันดรในพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ โดยที่พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา กล่าวคือ ทรงบำเพ็ญทานด้วยการพระราชทานวัตถุสิ่งของแก่ชาวเมือง พระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์แก่พราหมณ์ชาวเมืองกาลิงคะพระราชทานพระชาลีและพระกัณหา ซึ่งเป็นพระโอรสและพระธิดาแก่พราหมณ์ชูชก พระราชทานพระนางมัทรีซึ่งเป็นพระมเหสีแก่ท้าวสักกะ พระเวสสันดรทรงรักษาศีล รักษาคำสัตย์ คือ เมื่อพระองค์ตรัสว่าจะพระราชทานสิ่งใดแล้ว พระองค์ก็พระราชทานสิ่งนั้นดังที่ตรัสไว้ พระเวสสันดรได้เจริญภาวนาด้วยการเสด็จออกผนวช เจริญภาวนาอยู่ ณ เขาวงกต ทรงสละความเป็นอยู่อย่างกษัตริย์แล้วดำรงพระชนม์ชีพอย่างนักบวช จึงทำให้คนส่วนใหญ่ที่ได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้วมีอุปนิสัยจิตใจอ่อนโยนมีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา ยินดีในการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ตามพระจริยาวัตรของพระเวสสันดร นั่นคือ สามารถทำให้ความเห็นแก่ตัว หรือความยึดมั่นถือมั่นว่า “นั่นเรา นั่นของเรา” ค่อย ๆ เบาบางลง จนกระทั่งหมดสิ้นไปในที่สุด

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข หลักพุทธปรัชญา คือ ทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 จะเห็นได้ว่าหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ผู้วิจัยนำมาบูรณาการหรือเสริมทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข ให้สมบูรณ์ขึ้น ได้แก่ หลักพุทธปรัชญา คือทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 นั้นสามารถทำให้ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุขสมบูรณ์ขึ้นหรือเกิดความสมดุลยิ่งขึ้นในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งชุมชนมีคติ ความเชื่อว่า บุคคลใดก็ตามที่ให้ทานแก่บุคคลอื่นโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนจะเป็นบุคคลที่ได้บุญมาก เป็นบุญบารมีที่สามารถปฏิบัติได้

โดยการให้ทาน เมื่อบูรณาการด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วสามารถแก้ไขหรือเสริมให้ดีขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency) โดยบูรณาการหรือเพิ่มเติมได้ด้วยหลักธรรมที่กล่าวมา จึงสามารถเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” ซึ่งเป็นการบูรณาการตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาธวัช เขมธโช (2534) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิง วิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า การเทศน์มหาชาติมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงปัจจุบัน (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์) และนิยมจัดให้มีการเทศน์ระหว่างในพรรษาจนถึงออกพรรษา หรือในโอกาสที่เหมาะสม การเทศน์มหาชาติจะมีทำนองการเทศน์ประจำทั้ง 13 กัณฑ์ เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อ หน่ายและเมื่อเทศน์จบแต่ละกัณฑ์จะมีปี่พาทย์ประโคมและมีการบรรเลงเพลงประจำกัณฑ์รับด้วย ชาวพุทธไทยนิยมฟังเทศน์มหาชาติ เพราะเชื่อว่า ถ้าใครได้ฟังจบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวจะได้รับผลานิสงส์ 5 ประการคือ (1) จะได้เกิดในยุคศาสนาของพระ ศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (2) จะได้ไป เกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร (3) จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุคคติ วินิบาต (4) จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไมตรี และความสุข และ (5) ด้วยอานิสงส์จากการฟังเทศน์มหาชาตินี้จักส่งผลให้ได้บรรลุมรรคผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธ ศาสนา นอกจากเรื่องอานิสงส์ดังกล่าวแล้ว เวสสันดรชาดกยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยใน ด้านต่างๆ เช่น ศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การ ศึกษา ตลอดถึงการเมืองการปกครองของไทยอีกด้วย และพระสมหมาย ปวโร (ติตะปัน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วรรณกรรมมหาเวสสันดรชาดก กรณีศึกษาชูชกกัณฑ์ในคัมภีร์ใบลาน อักษรขอม ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ประวัติของชูชก ที่ปรากฏในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม เพื่อศึกษาบุคลิกลักษณะ และ คุณสมบัติของชูชกในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม และเพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าในแง่ต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม ชูชกกัณฑ์หลักธรรม การปกครอง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา

5.3 องค์ความรู้ใหม่

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการนำหลักธรรม คือ ทาน 3 และบุญกิริยาวัตถุ 10 ประกอบด้วยความคิด ความเลื่อมใสศรัทธาของพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวด ได้การแสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธา เช่น การให้ทานวัตถุสิ่งของ การเสียสละเวลาเพื่อฟังธรรมลำมหาชาติให้ครบ 13 กัน ภายใน 1 วัน มีการถวายกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอนให้กับพระภิกษุสงฆ์ที่เทศน์ในแต่ละกัณฑ์

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือทำให้ทราบบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อ

ก่อให้เกิดคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในจังหวัดให้มีกระแสเงินหมุนเวียนทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ประชนดำเนินชีวิตด้วยความสุข โดยสรุปเป็น **“BBBT MODEL”** โดยมีที่มาดังนี้

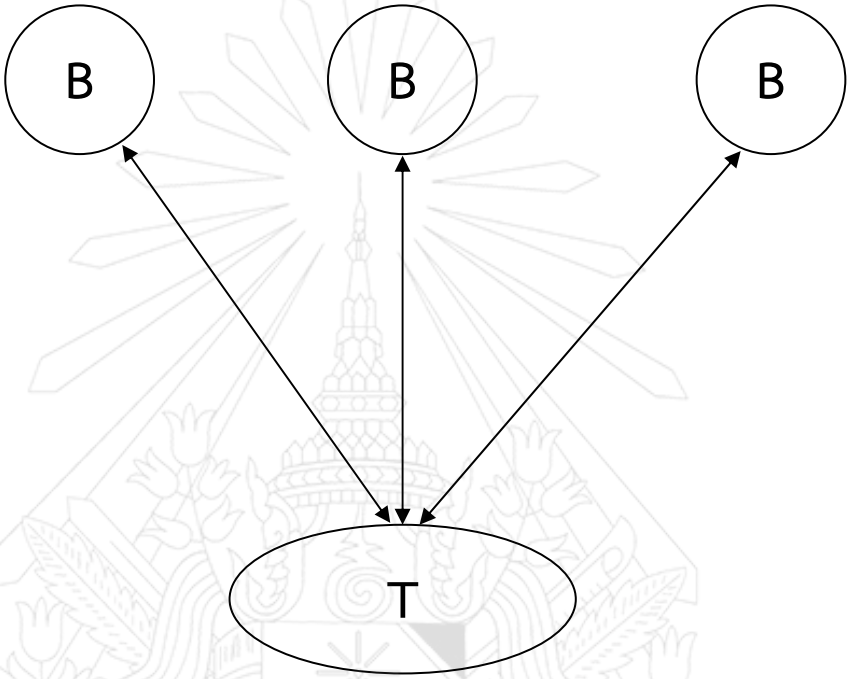
1. B = Beliefs คือ การยอมรับต่าง ๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคมของจังหวัดร้อยเอ็ด

2. B = Boon Phawet คือ ประเพณีการทำบุญตามฮีต 12 ซึ่งทำกันในเดือนสี่ หรือทำบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติในงานบุญนี้มักจะมีผู้นำของมาถวายพระ ซึ่งเรียกว่า "กัณฑ์หลอน" หรือถ้าจะถวายเจาะจงเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มาก็จะเรียกว่า "กัณฑ์จอบ" เพราะต้องแอบซุ่มดูให้แน่เสียก่อนว่าใช่พระรูปที่จะถวายเฉพาะเจาะจงหรือไม่ บุญเผวสหรือบุญเดือนสี่ บุญที่มีการเทศน์ผะเหวด หรือ มหาชาติ เรียกว่าบุญเผวส (ผะ-เหวด)

3. B = Buddhist Philosophy คือ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท 1. ทาน 3 ได้แก่ อามิสทาน คือการให้วัตถุ สิ่งของ หรือเงินเป็นทาน, ธรรมทาน คือการสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน และอภัยทาน คือการให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา ไม่จองเวร หรือพยาบาทกัน 2. บุญกิริยาวัตถุ 10 คือ การกระทำความดี ๑๐ ประการ เพื่อกำจัดกิเลส คือ บริจาคทาน รักษาศีล เจริญภาวนา (ทำสมาธิ) ถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ช่วยทำกิจที่ควร แบ่งความดีให้ผู้อื่น อนุโมทนาส่วนบุญให้ผู้อื่น ฟังธรรม แสดงธรรม ทำความคิดเห็นให้ถูกต้อง

4. T = Tourism in Roiet คือ การท่องเที่ยวที่เกิดจากประเพณีบุญผะเหวดซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดมีสถานท่องเที่ยวทั้งทางด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทั้ง 20 อำเภอ

ดังนั้น การบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด จึงเป็นไปตามหลัก BBBT เป็นการส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามคือบุญผะเหวดและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้มาร่วมงานบุญผะเหวดได้ทัศนศึกษาตามเอกัตถประโยชน์ของแต่ละคน ดังแผนภูมิภาพข้างล่างนี้

ภาพที่ 5.1 แสดงกรอบแนวคิดของ “BBBT” MODEL

5.4 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยพบว่า ยังมีลักษณะบางประการที่น่าสนในการทำวิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และเพื่อทำการวิจัยในประเด็นดังต่อไปนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งสื่อมวลชนของรัฐและเอกชนควรควบคุม กำหนดนโยบายการแก้ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากสื่อ อย่างรวดเร็วและเที่ยงตรง เพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ในแง่มุมต่าง ๆ

2) ส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าถึงอิทธิพลในแง่มุมต่าง ๆ ที่ทำให้ประชาชนมีคติ ความเชื่อมากขึ้นจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีความแตกต่างกันออกไป

5.4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การวิจัยนี้ บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด หากมีผู้ประสงค์จะทำวิจัยในครั้งต่อไปมีประเด็นที่น่าจะศึกษาวิจัยตามประเด็นดังต่อไปนี้

1) แนวทางการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการทำบุญประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

2) การประยุกต์ใช้หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดตามความเชื่อของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย :

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ:

กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). *พิธีกรรมและประเพณี.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กฤษศญพงษ์ ศิริ. (2558). *องค์ความรู้เรื่องการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

กลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้. (2526). *ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม.* กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2562). *โครงการศึกษาเพื่อทบทวนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภาคอีสาน*. กรุงเทพฯ:

กิ่งแก้ว อัตถากร. (2519). *คติชนวิทยา.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาพลาดพร้าว.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2531). *วรรณคดีวิจารณ์.* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

คณะกรรมการจัดงานบุญผะเหวดปี 2545. (2545). *สืบสานงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด.* กาฬสินธุ์: กาฬสินธุ์การพิมพ์.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. (2562). *ปรัชญาทางสังคมแห่งพระพุทธศาสนา*. นนทบุรี: หจก.นิติธรรมการพิมพ์.

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. (2550). *การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว.* กรุงเทพฯ: คณะมนุษย์ศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชลิต ชัยครรชิต และคณะ. (2549). *สังคมและวัฒนธรรมอีสาน เอกสารประกอบนิทรรศการถาวรอีสานทัศน์.* ม.ป.ท.: ม.ป.ส..

ญาณ วชิระ. (2549). *ทฤษฎีเบื้อต้นแห่งปรัชญาไทย*. กรุงเทพฯ: วชิรา.

ฐิรชญา มณีเนตร. (2552). *ไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว.* คณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. (2549). *ปรัชญาทั่วไป.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ธนูแก้ว โอภาส. (2536). *จักรวาลของเรา*. กรุงเทพฯ: กิติสาสน์.

ธวัช ปุณโณทก. (2528). *ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติ ความเชื่อ.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2553). *พุทธปรัชญา: มิติการมองโลกและชีวิตตามความจริง.* สมุทรปราการ: โครงการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

บรรจบ บรรณรุจิ. (2549). *พระเวสสันดรชาดก มหาบุรุษแห่งหิมพานต์*. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพมหานคร: เพรส แอนด์ ดีไซน์.

บุญมี แท่นแก้ว. (2543). *ปรัชญากับศาสนา.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

บุณย์ นิลเกษ. (2525). *ปรัชญาเบื้องต้น.* นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เบญจมาศ แพทอง. (2550). *ความรู้เรื่องพระราชพิธีประเพณีและพิธีกรรม.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามประชิด.

ประยงค์ แสนบุราณ. (2547). *ปรัชญาอินเดีย.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ปรีชา แดงโรจน์. (2544). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสู่ศตวรรษที่ 21.* กรุงเทพฯ: ไฟร์ แอนด์ โฟร์พรินติ้ง.

ปรีชา พิณทอง. (2534). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน.* (พิมพ์ครั้งที่ 7). อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2535). *จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล.* กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมกรุงเทพ.

ปัญญา สละทองตรง. (2544). *มิลินทปัญหา เล่ม 2.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต). (2544). *อานุภาพพระปริตร.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2535). *ธรรมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระครูวินัยธรมานพ ปาลพันธ์. (2548). *เล่าความตามแหล่ในมหาเวสสันดรชาดก.* กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี). (2513). *ปริทรรศน์เวสสันดรชาดก.* พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาคาร.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน.* กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *ทิศทางพัฒนาในอนาคต.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมราชานุวัตร (ฟู อตฺตสิโว). (2546) *มหาชาติภาคพายัพ สำนวนเอก ฉบับสร้อยสังกร.* กรุงเทพ: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2544). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.* กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2546). *พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคม.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). (2533). *ปริทัศน์เวสสันดรชาดก.* กรุงเทพฯ: โครงการมูลนิธิหอไตรหอติสสเทวาภิธาน วัดสุทัศนเทพวราราม จัดพิมพ์.

พระพุทธโฆสาจารย์. (2525). *สมนฺตปาสาทิกาย นาม วินยฏฺฐกถาย ปฐโม ภาโค.* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ. (2560). *สัมมนาพระพุทธศาสนา.* ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.

พุทธทาสภิกขุ. (2522). *อิทัปปัจจยตาชุดธรรมโฆษณ์.* กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิพุทธทาสภิกขุ.

ไพบูลย์ ช่างเรียง. (2516). *สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา.* กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2522). *ความเชื่อ : คติชาวบ้านอันดับ 5.* สงขลา: มงคลการพิมพ์.

มหาเถรสมาคม. (2536). *กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 17 ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์.* สืบค้นจาก ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์.

มานิต มานิตเจริญ. (2514). *พจนานุกรมไทย.* กรุงเทพฯ: เอกศิลป์การพิมพ์.

ยศ สันตสมบัติ. (2537). *มนุษย์กับวัฒนธรรม.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รัชพร จันทร์สว่าง. (2546). *ความหมายของนักท่องเที่ยว.* ภาควิชารัฐศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.* กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: บริษัทเจริญทัศน์ จำกัด.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.* กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2540). *ปรัชญาทั่วไปฉบับปรับปรุงใหม่.* กรุงเทพฯ: ไทยร่วมเกล้าจำกัดฝ่ายการพิมพ์.

ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์. (2526). *ปรัชญาเบื้องต้น.* กำแพงเพชร: วิทยาลัยครูกำแพงเพชร.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2542). *การพัฒนาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

สม สุจีรา. (2550). *ไอน์สไตน์พบพระพุทธเจ้าเห็น.* กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี. (2534). *ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี. (2557). *บทความเรื่องคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีเทศน์มหาชาติ,* 19 มีนาคม 2557.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. (2536). *ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สวิง บุญเจิม. (2548). *ตำรามรดกอีสาน.* อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มรดกอีสาน.

สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. (2565). *แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2566 – 2570).* ร้อยเอ็ด: สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด.

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. (2536). บุญผะเหวดร้อยเอ็ด ประจำปี 2536. กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์.

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. (2538). *ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด.* กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์.

สำนักวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด. (2565). *บุญผะเหวดร้อยเอ็ด ประจำปี 2565*. ร้อยเอ็ด: ม.ป.พ..

สุนทร ณ รังสี. (2537). *ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง. (2524). *พุทธปรัชญากับปรัชญามาร์กซิสต์.* กรุงเทพฯ: บริษัท บพิธการพิมพ์.

สุริยา สมุทคุปติ และคณะ. (2543). *การเมืองวัฒนธรรมในบุญผะเหวดร้อยเอ็ด.* นครราชสีมา: สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

สุริวัตร จันทร์โสภา. (2552). *พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

เสฐียร พันธรังสี. (2513). *ศาสนาเปรียบเทียบ.* กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2532). *ปรัชญาอินเดีย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

2) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/งานวิจัย

เดโชพล เหมนำไลย. (2556). *สัมมาอาชีวะในพระไตรปิฎก.* สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นภชนก พรมสอน. (2556). *อิทธิพลของศีล 5 ในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของนักเรียนในปัจจุบัน.* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พรพิสิฐ ทักษิณ. (2540). *ผ้าผะเหวดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.* วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พระมหาธวัชชัย เขมธโช (พุทธโส). (2537). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย.* วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสนามหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาธวัชชัย เขมธโช (พุทธโส). (2555). *การเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญทัน อานนโท. (2540). *การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวิเชียร วชิโร (ชาอินทร์). (2555). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ผลของการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาอานนท์ ชวนาภิภู (แสนแป้). (2548). *การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมหมาย ปวโร (ติตะปัน). (2555). *วรรณกรรมเวสสันดรชาดก.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเสด็จ ฐิตสาสนโน (กุมภิโร). (2558). *ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเรื่องสันโดษเรื่องสันโดษที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน.* วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พิทักษ์ ตรุษทิม. (2538). *ความพึงพอใจของประชาชนต่อระบบและกระบวนการให้บริการของกรุงเทพมหานคร:ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานเขตยานนาวา.* วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ภัคดี เอื้อราษฎร์. (2540). *การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวสของจังหวัดร้อยเอ็ดกับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วิชัย เพ็ชรเรือง. (2531). *การเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่พูดภาษาถิ่นระหว่างกลุ่มที่ได้รับการสอนโดยใช้แบบฝึกซ่อมเสริมทั่วไปของโรงเรียนสมุทรวัฒนา สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ*. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาการสอนภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

วิไลวรรณ อาจาริยานนท์. (2559). *รูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพุทธธรรมสำหรับผู้สูงอายุ*. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สิงหนาท ประศาสน์ศิลป์. (2559). *การดำเนินชีวิตที่มีความสุขของข้าราชการพลเรือนวัยเกษียณตามแนวทางพุทธบูรณาการ*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุเทพ พานิชพันธุ์. (2541). ความพึงพอใจของเกษตรกรในการเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี. *รายงานผลงานวิจัย*, เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

อัจฉราวรรณ กันจินะ. (2562). *พุทธบูรณาการในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพของผู้เกษียณอายุราชการ*. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อำพร ศรีรัตน์. (2551). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในประเพณีบุญผะเหวด: กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาไทยศึกษา, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

3) วารสาร

คำนวล คำมณี. (2560). แนวคิดพุทธปรัชญาในวรรณกรรมหนังสือบุด เรื่องท้าวชมพูฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา. *วารสารวิชาการคณะมนุษศาสตรและสังคมศาสตร์, 13*(2), 107-109.

พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม. (2560). พุทธปรัชญา: วิเคราะห์และวิจารณ์. *วารสารศึกษาศาสตร์. มหามกุฏราชวิทยาลัย, 5*(1), 86-108.

4) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

Http://164.115.22.96/faq.aspx [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2565.

http://legacy.orst.go.th/?knowledges [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2565

http://roietlocal.go.th/public/history/data/index/menu/24 [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2565.

https://dict.longdo.com/search [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2565

https://khoksung.go.th/public/list/data/detail/id/2191/menu/1554/page/7 [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2565.

https://www.m-culture.go.th/mukdahan/ewt_news.php?nid=529&filename=index [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2565

https://www.roiet.go.th/pagein-1.html [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2565.

สำนักงานพระพุทธศาสนาเห่งชาติ. (2565). “อานิสงส์การฟังธรรมตามกาลและการฟังเทศน์มหาชาติ”, https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/81/iid/4084 (17 กรกฎาคม 2565).

อุทัย เอกสะพัง,https://www.gotoknow.org/posts/247267. (สืบค้นเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2565).

5) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระเทพวชิรวิมล ดร., เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ), 15 กุมภาพันธ์ 2566.

สัมภาษณ์ พระสุขุมวาทเวที, รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, 15 กุมภาพันธ์ 2566.

2. ภาษาอังกฤษ:

Lumsdon. (1999). *Motivation and Personnality*. Bangkok: Expert Net.

McIntosh, Robert W., and Chorles R. Goeldner. (1986). *Tourism : Principles, Practices, Philosophies*. New York: Wiley Press.

บุคลานุกรม

1. พระราชพรหมจริยคุณ (สุเทพ สุกฺกธมฺโม)

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด
เจ้าอาวาสวัดบ้านเปลือยใหญ่

สัมภาษณ์ 1 กรกฎาคม 2566

2. พระเทพวชิรวิมล (สายัณห์ ปณฺณาวชิโร ป.ธ.4), ดร.

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ)
เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง (ธ)

สัมภาษณ์ 2 กรกฎาคม 2566

3. พระพรหมวชิรโสภณ (ศรีจันทร์ ปุณฺณรโต)

ตำแหน่ง ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 10 (ธ),
เจ้าอาวาสวัดบึงพระลานชัย พระอารามหลวง (ธ)

สัมภาษณ์ 3 กรกฎาคม 2566

4. พระสุขุมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม ป.ธ.4), ดร.

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด,
เจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง

สัมภาษณ์ 4 กรกฎาคม 2566

5. พระญาณวิลาส (สงวน ปเทสโก ป.ธ.3)

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ)
เจ้าอาวาสวัดป่าทรงธรรม

สัมภาษณ์ 5 กรกฎาคม 2566

6. นายยุทธนา บุศเนตร

ตำแหน่ง วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2566

7. นายศักดิ์ศรี ไชยกุฉิน

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม

สัมภาษณ์ 9 กรกฎาคม 2566

8. นางสาวพิมพ์ปวีณ์ ยอดแก้ว

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

สัมภาษณ์ 9 กรกฎาคม 2566

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

1. พระเทพวชิรวิมล, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

วุฒิการศึกษา นธ.เอก, ป.ธ.4, Ph.D., M.A., ศน.บ.

2. พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ. ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, ป.ธ.3, พธ.ด., ศน.ม., พธ.บ.

3. พระครูภาวนาพัฒนาบัณฑิต, ผศ. ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, พธ.ด., ศน.ม., ร.บ.

4. ผศ.ดร.จรัส ลีกา

ตำแหน่ง อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, ป.ธ.7, Ph.D., M.A., พธ.บ.

5. ดร.สงวน หล้าโพนทัน

ตำแหน่ง อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

วุฒิการศึกษา นธ.เอก, ป.ธ.6, พธ.ด., M.A., ศน.บ.

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตร้อยเอ็ด โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔

ที่ อว ๗๙๑๗/๐๐๕๐ **วันที่** ๗ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย (IOC)

กราบเรียน พระเดชพระคุณพระเทพวชิรวิมล, ดร.

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงกราบเรียนมายังพระเดชพระคุณ ได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๒๘๙

๗ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เรียน พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ.ดร.

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

(พระครูวาปีจันทคุณ,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘-๗๘๕๘-๗๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว 09๒๕

มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เรียน พระครูภาวนาพัฒนาบัณฑิต, ผศ.ดร.

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุ๊ผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘-๗๘๕๘-๗๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๖๘

๗ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีกา

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุ๊ผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ผู้ทรงคุณวุฒิเครื่องมือวิจัยแล้วเห็นควรให้ปรับแก้ไขเพื่อความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วให้นิสิตเข้าพบอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้งแล้วจึงสามารถนำแบบสัมภาษณ์นี้ไปเก็บข้อมูลภาคสนามในการสัมภาษณ์เชิงลึกได้

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘-๗๘๕๘-๗๑๙๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตร้อยเอ็ด โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔

ที่ อว ๗๙๑๗/๐๐๕๐ **วันที่** ๗ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย (IOC)

เจริญพร ดร.สงวน หล้าโพนทัน

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๔ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก
เรื่อง บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

ขอความกรุณาท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ได้กรุณาสละเวลาตอบคำถามต่อไปนี้อย่างละเอียดลึกซึ้ง และครอบคลุมตามความเป็นจริง เพื่อนำข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางใน**การบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด** โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 5 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

2. ที่อยู่.....เลขที่.....หมู่ที่.....

ถนน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทร.....

E-mail.....

3. ระดับการศึกษา (เรียงลำดับคุณวุฒิจากสูงสุด)

1.....

2.....

3.....

4. ตำแหน่ง

1.....

2.....

3.....

5. ผลงาน/รางวัล

1.....

2.....

3.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

1. ท่านมีความเข้าใจความหมายคำว่า คติความเชื่อ และประเพณีบุญผะเหวด อย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

2. ท่านคิดว่า ประเพณีบุญผะเหวด มีความเป็นมาอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

3. ท่านคิดว่า การจัดประเพณีบุญผะเหวดมีคติความเชื่อ มีคุณค่า และความสำคัญอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

4. ท่านคิดว่า การจัดประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดมีรูปแบบเป็นอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

5. ท่านมีความเข้าใจความหมายคำว่า หลักพุทธปรัชญาเถรวาท อย่างไร

1.....

2.....

6. ท่านคิดว่า หลักพุทธปรัชญาเถรวาท (หลักสังคหวัตถุ 4) มีความสำคัญกับประเพณีบุญผะเหวด อย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

7. ท่านคิดว่า หลักพุทธปรัชญาเถรวาท (บารมี 30 ทัศ) มีความสำคัญกับประเพณีบุญผะเหวด อย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

8. ท่านคิดว่า หลักพุทธปรัชญาเถรวาท (หลักทศชาติชาดก) มีความสำคัญกับประเพณีบุญผะเหวด อย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

9. ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (ด้านคติความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณี) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

10.ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (ด้านการดำเนินชีวิต) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

11. ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (ด้านพิธีกรรมศาสนา) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

12. ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (ด้านจิตใจ) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

13. ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (ด้านศิลปะ-การศึกษา) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

14. ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อย (ด้านพุทธพาณิชย์) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

15. ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อย (ด้านการพัฒนาและสังคมสงเคราะห์) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

16. ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อย (ด้านความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม) เป็นอย่างไร

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

ตอนที่ 5 เสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

1. ความคิดเห็น

.....

.....

.....

2. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ มา ณ โอกาสนี้

พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)

นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

1. พระราชพรหมจริยคุณ (สุเทพ สุกฺกธมฺโม)

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด
เจ้าอาวาสวัดบ้านเปลือยใหญ่

สัมภาษณ์ 1 กรกฎาคม 2566

2. พระเทพวชิรวิมล (สายัณห์ ปญฺญาวชิโร ป.ธ.4), ดร.

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ)
เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง (ธ)

สัมภาษณ์ 2 กรกฎาคม 2566

3. พระพรหมวชิรโสภณ (ศรีจันทร์ ปุณฺณรโต)

ตำแหน่ง ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 10 (ธ),
เจ้าอาวาสวัดบึงพระลานชัย พระอารามหลวง (ธ)

สัมภาษณ์ 3 กรกฎาคม 2566

4. พระสุขุมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม ป.ธ.4), ดร.

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด,
เจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง

สัมภาษณ์ 4 กรกฎาคม 2566

5. พระญาณวิลาส (สงวน ปเทสโก ป.ธ.3)

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ)
เจ้าอาวาสวัดป่าทรงธรรม

สัมภาษณ์ 5 กรกฎาคม 2566

6. นายยุทธนา บุศเนตร

ตำแหน่ง วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2566

7. นายศักดิ์ศรี ไชยกุฉิน

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม

สัมภาษณ์ 9 กรกฎาคม 2566

8. นางสาวพิมพ์ปวีณ์ ยอดแก้ว

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

สัมภาษณ์ 9 กรกฎาคม 2566

ภาคผนวก จ
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

ที่ อว 7917/ว003

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระราชพรหมจริยคุณ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212014 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-3453-6677

ที่ อว 7917/ว003

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเทพวชิรวิมล เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212014 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-3453-6677

ที่ อว 7917/ว003

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระพรหมวชิรโสภณ ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 10 (ธ)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212014 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-3453-6677

ที่ อว 7917/ว003

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระสุขุมวาทเวที รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212014 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-3453-6677

ที่ อว 7917/ว003

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระญาณวิลาส รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212014 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-3453-6677

ที่ อว 7917/ว003

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายยุทธนา บุศเนตร วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212014 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-3453-6677

ที่ อว 7917/ว003

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายศักดิ์ศรี ไชยกุฉิน ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212014 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-3453-6677

ที่ อว 7917/ว003

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

22 มิถุนายน 2566

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวพิมพ์ปวีณ์ ยอดแก้ว ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น) เลขทะเบียนนักศึกษา 6330750212014 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด (INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE)” มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร 0-4351-8364 ต่อ 124, โทรสาร 0-4351-4618
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. 08-1047-2001
นักศึกษา โทร. 09-3453-6677

ภาคผนวก ฉ
หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน

ที่ จว. ๓๐๗/๒๕๖๖

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง : บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

TITLE : INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน

คณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๓/๒๕๖๖ วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ มติที่ ๔๒๙/๒๕๖๖ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าโครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการทำวิจัยในคน โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภยันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในคนฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ออกให้ ณ วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

ลงนาม

(พระมหามงวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ช
ประกาศอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์

ประกาศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
ปีการศึกษา ๒๕๖๕

เพื่อเป็นการสมบูรณ์แห่งการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยว่าด้วยการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๙ และข้อ ๔ แห่งประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรื่อง ขั้นตอนการทำและการสอบดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์/หรือสารนิพนธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ และมติคณะกรรมการสอบหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ ในการประชุมสอบ เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๕ จึงออกประกาศเรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ให้แก่นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ปีการศึกษา ๒๕๖๕ ดังนี้

เลขทะเบียนนักศึกษา	ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์
๖๓๓๐๓๕๐๒๑๒๐๑๔	พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)	ดร.อุทัย กมลศิลป์ ประธานคณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ (ที่ปรึกษาหลัก) รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ กรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ (ที่ปรึกษาร่วม)
หัวข้อดุษฎีนิพนธ์		
ภาษาไทย	บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด	
ภาษาอังกฤษ	THE INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE	
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด ๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด ๓. เพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ๔. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด	
☑ อนุมัติ		

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ซ
ภาพประกอบการทำดุษฎีนิพนธ์

ภาพชุดที่ 1 บริเวณจัดงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

ภาพชุดที่ 2 กิจกรรมประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

ภาพชุดที่ 3 ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

Focus Group Dissertation in Buddhism and Philosophy

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

เลขทะเบียนนักศึกษา	ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์
๖๓๓๐๗๕๐๒๓๒๐๓๕	พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)	ดร.อุทัย กมลศิลป์ ที่ปรึกษาหลัก รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ที่ปรึกษาร่วม
หัวข้อดุษฎีนิพนธ์		
ภาษาไทย	บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด	
ภาษาอังกฤษ	INTEGRATION OF BELIEFS THAT APPEARED IN THE BOON PHAWET TRADITION ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY PRINCIPLE TO PROMOTE TOURISM IN ROI ET PROVINCE	
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด ๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด ๓. เพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ๔. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด	

ภาพชุดที่ 4 ประชุมวิชาการหรือวิพากย์งานดุษฎีนิพนธ์

ภาพชุดที่ 5 สัมภาษณ์บุคคล

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล : พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)

วัน เดือน ปีเกิด : วันอาทิตย์ที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2510

ชาติภูมิ : 44 หมู่ที่ 1 บ้านตาวัง ตำบลตาวัง อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์

ที่อยู่ปัจจุบัน : 109 หมู่ที่ 1 วัดดอนสนามชัย ตำบลดงลาน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

E-mail. mahajakapatt101@gmail.com

Tal. Mobile 087-8587195

การศึกษา : นักธรรมเอก ป.ธ.4

: ปริญญาตรี ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) คณะมนุษยศาสตร์

: ปริญญาโท ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.) สาขาพุทธศาสน์ศึกษา

: ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาพุทธศาสนา

หน้าที่การงานปัจจุบัน : เจ้าอาวาสวัดดอนสนามชัย ตำบล ดงลาน อำเภอ เมืองร้อยเอ็ด จังหวัด ร้อยเอ็ด

: เจ้าคณะตำบล ดงลาน เขต 1 อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

ครูโรงเรียนมงคลญาณปริยัติ วัดสระทอง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด